

בס"ד

ביצה מראי מקומות – חורף התשע"ו [מעובר]

מלאכות המותרות ביו"ט לצורך או"נ

ביצה דף כ"ג ב' ריש פרק אין צדין, עי' רש"י ותוס', רמב"ן במלחמות רא"ש ור"ן שם. גמ' שבת דף צ"ה א' שם קל"ד א' ת"ר וכו' ושם קל"ז ב' במשנה ותוס' שם ד"ה תולין.

לשיטת רש"י - נקטו הראשונים דמדאורייתא הוא והר"ן נסתפק בזה. ועי' ב"ח ופר"ח סי' תצ"ה, שו"ת רעק"א תניינא סי' ק"נ קהילת יעקב [להנתיבות] הל' יו"ט. ובשיטת הרא"ש עי' קרב"נ באריכות אי מדרבנן או מדאורייתא.

שיטת תוס' - עי' תוס' לעיל ג' א' בא"ד אך תימה ודף כ"א א' ד"ה הואיל ובשבת דף צ"ה ב', ובקרב"נ ריש אין צדין. תוס' מגילה דף ז' ב' ומהרש"א שם פר"ח סי' תצ"ה.

בישוב שיטת רש"י עי' כל בו הל' יו"ט ב"ח סי' תצ"ה ס"ק ג'. ועי' מהרש"א מגילה שם.

עי' רמב"ם פ"א הל' ה - ח, טור ושו"ע סי' תצ"ה סעי' א' ב' שו"ע סי' תק"י סעי' ד' ה' [וע"ע שעה"צ שם ס"ק י"ח].

מלאכות המותרות לצורך אוכל נפש

אפשר מערב יו"ט

א. נחלקו הראשונים באו"נ שאפשר לעשותו מעיו"ט אם מותר ביו"ט. י"א דאסור מה"ת וי"א דאסור מדרבנן וי"א דמותר לכתחילה.

במשנה דף כ"ג ב' ריש פרק אין צדין איתא דצידה אסורה ביו"ט. ופרש"י משום דאפשר לעשותה מעיו"ט, ומשמעות דבריו דמדאורייתא קאמר וכ"כ הרמב"ן במלחמות והרא"ש בדעתו. והר"ן שם צידד דאפשר דגם רש"י מודה דמדאורייתא מותר ורק מדרבנן אסור. וכן צידד הב"ח סי' תצ"ה. ועי' פנ"י שהוכיח דכוונת רש"י מדאורייתא מרש"י עירובין ל"ט ב' דצידה אסורה מה"ת.

בגמ' שבת דף קל"ד א' איתא דמגבן אסור ופרכינן מ"ש מלישה ומתרצינן דהכא אפשר מעיו"ט, וכן לעיל שם מבואר דאין מסננין את החרדל משום דאפשר מעיו"ט. ומבואר דגם או"נ אסור באפשר מעיו"ט ועכ"פ מדרבנן וכ"כ התוס' שם דף קל"ז ב' ד"ה תולין. אמנם פשוט הגמ' דף צ"ה א' דמגבן ביו"ט לוקה [ויש מהאחרונים שדחקו דהתם לוקה מדרבנן מכת מרדות] ועי' תוס' מגילה ז' ב' הו"ד להלן, אבל הר"ן כתב דלא קאי על מגבן עי"ש ומה שצידד שם דגם לא קאי על רודה דבש צ"ע דא"כ על מה קאי. [ועי' פרי"ח סי' תצ"ה דבמ"מ פ"א מבואר דמגבן אסור מה"ת וטעמא משום דמלאכת בנין עיקרה אינה לצורך או"נ].

בר"ן בדף ו' ב' בדפי הרי"ף מבואר דס"ל דבאו"נ אף באפשר מעיו"ט מותר לכתחילה [ודבריו כאן הם רק אליבא דרש"י] וכ"כ הרמב"ן כאן. [שו"ר דברמב"ן במלחמות שבת קמ"ד ל"מ הכי וכן בחידושים שם צ"ה וצ"ע כעת] וכ"כ בתוס' ביצה דף ג' וע"ע בתוס' בשבת צ"ה א' שנסתפקו בזה דאפשר דשרי אף מדרבנן. וצ"ע מהא דמגבן אסור ומשום דאפשר מעיו"ט, ועי' להלן אות ז' ח'. [ולכאורה לתוס' י"ל דמגבן אסור מטעם הירושלמי להלן אך צ"ע מהא דדף קל"ד דמדמינן ללישה וגם מבואר דאם אפשר מעיו"ט שרי וע"כ דחשיב כמלישה כיון שקרוב לאכילה].

ב. התוס' ריש פ' אין צדין והראשונים שם הוכיחו מהא דר' יהודה דמחלק במכשירין בין אפשר לעשותן מעיו"ט לא"א מעיו"ט משמע דבאו"נ גופיה בכל גווני שרי עכ"פ מדאורייתא ודלא כרש"י. והר"ן צידד דגם לרש"י אינו אסור אלא מדרבנן ולפ"ז לא קשה ממכשירין [אמנם הקשה הר"ן שגם אם כוונת רש"י מדרבנן יקשה דמשמע דצידה אסורה אף בהניח המצודה מעיו"ט ועלתה ריקנית דא"א מעיו"ט וכ"ה הרמב"ן]. אולם שא"ר שהקשו על רש"י נקטו בכוונתו דמדאורייתא הוא וכ"כ הרא"ש להדיא, וכן משמע מרש"י דף ג' דתלישה אסורה מה"ת [ועי' רעק"א תניינא סי' ק"נ שדחה דכוונתו שמא יתלוש בשבת]. ולפ"ז צ"ע דעת רש"י.

וברא"מ פרשת בא [פ"ב ט"ז] כתב בשם ראב"י דאין המיעוט דווקא על מכשירין אלא דדרך מכשירין שאפשר לעשותן מעיו"ט אבל ה"ה או"נ אם אפשר מעיו"ט אסור. ועי' בכל בו הל' יו"ט שתי שיטות רש"י דבאו"נ פשיטא דבעינן שא"א מעיו"ט דאל"כ אין זה לצורך יו"ט, וכע"ז כתב הסמ"ג [ל"ה ע"ה דף כ"ד ב'] והו"ד בב"ח סי' תצ"ה. וצ"ב דא"כ גם במכשירין אמאי מותר, וצ"ל דכיון שהאו"נ עצמו א"א מעיו"ט ממילא גם מכשירין ידיה מותר מעיו"ט. ועי"ש עוד דבתבלין שאפשר מעיו"ט שרי כיון שהתבשיל א"א מעיו"ט והיינו דהמכשירין מותרין כיון דהם חלק ממלאכת או"נ שהיא לצורך יו"ט.

עוד הקשו הרמב"ן והר"ן דהא צידה אסורה אף כשלא עלתה מצודתו כלום וא"א מעיו"ט¹. ובקהילת יעקב לנתיבות הל' יו"ט תצ"ה ס"ב הוסיף להקשות דהא לרש"י שרינן אף שלא לצורך יו"ט כלל משום מתוך שהותרה לצורך וכו' וכ"ש הכא דהוי לצורך ורק דאפשר מעיו"ט. [ומזה הכריח דרש"י ס"ל כהרמב"ן עי' להלן].

ג. התוס' במגילה דף ז' ע"ב ד"ה כאן דבאו"נ דמתקלקל אם עושהו מעיו"ט שרי משא"כ במכשירין שאין מתקלקל יש לחלק בין אפשר מעיו"ט לא"א. ולפ"ז באמת באינו מתקלקל אסור אף או"נ גופיה וזהו שכתבו דבעדיף מעיו"ט כמו במגבן אסור וכדמשמע בהמצניע שבת דף צ"ה. ואמנם לשון התוס' דעדיף מעיו"ט משמע דבאינו עדיף מעיו"ט אף אם אינו מתקלקל שרי. ולפ"ז לא דמי למכשירין. אבל המהרש"א כתב דלאו דוקא עדיף מאתמול אלא כל שאינו מתקלקל אסור. וכ"כ הפרי"ח סי' תצ"ה ס"א [ד"ה ומש"כ די"א], עוד פי

¹ ומלשון הר"ן משמע קצת דקושיא זו היא רק אי נימא דאסור מדרבנן אבל אי מה"ת הוא ל"ק ודלא כרמב"ן וצ"ב. ושמא אי מה"ת הוא איכל"מ דאף באופן שלא העלתה מצודתו בעיו"ט אסור ומשום דעיקר המלאכה אפשר מעיו"ט.

הפרי"ח דמדאורייתא אינו אסור אלא בעדיף מאתמול אבל מדרבנן אסור כל שאינו מתקלקל אם יעשה מאתמול. ולמהרש"א משמע דאף שאין עדיף אם יעשה מאתמול אסור מה"ת.

ובפשטות כוונת התוס' דבאו"י כיון שמתקלקל לעולם חשיב א"א מעיו"ט משא"כ באינו מתקלקל ולפי"ז באינו מתקלקל נמי אם א"א מעיו"ט כגון שהיה אנוס מותר. וכ"מ בקה"י הל' יו"ט סעי' ב'. וא"כ היינו כרש"י הכא, ועי' שעה"צ ס"ק י"ב.

אמנם לשון התוס' משמע דחילוק דא"א ואפשר הוא רק במכשירין, וכ"מ במהרש"א שם דבאו"י ממעטינן באינו מתקלקל מסברא אבל במכשירין דלעולם אינו מתקלקל ואעפ"כ התירה התורה אלא דממעטינן מקרא באפשר מעיו"ט, ומבואר דאף באינו מתקלקל משכח"ל דא"א מעיו"ט, וכנראה דהיינו שהיה אנוס בעיו"ט. [ומשמע נמי להיפך דאף שמתקלקל מעיו"ט חשיב אפשר מעיו"ט ודלא כהקה"י וצ"ע²] ונמצא דבאו"י באינו מתקלקל אסור אף בגוונא דמכשירין מותר דהיינו בא"א מעיו"ט. והמהרש"א הוסיף דלפי"ז א"ש קושית הרא"מ על רש"י בחומש והיינו קושית הראשונים הנ"ל דרק במכשירין אסור באפשר מבעו"י ולהנ"ל לק"מ [אבל לרש"י בגמ' א"א ליישב כן דלשונו דאסור משום דאפשר מעיו"ט].

והנה בעיקר דברי מהרש"א דמבואר דבאו"י גופיה אם אינו מתקלקל מעיו"ט אסור ובמכשירין מותר אם א"א מעיו"ט, צ"ב דכל או"י תיפו"ל דלא גרע ממכשירין, ועי' ראשון לציון שם שעמד בזה ותי' דמכשירין שרי כיון שהם לצורך או"י שמותר לעשותו ביו"ט, ויל"פ כוונתו דהוי כחלק מהאו"י משא"כ כשהאו"י עצמו אינו מתקלקל. ועי' לעיל מהכל בו. ועי' חת"ס דף י"ב דאו"י שרי משום דאינו מלאכה האסורה כלל ולכן כל שאפשר מעיו"ט אסור משא"כ במכשירין הוי דחויא. וצ"ל כנ"ל דמכשירין מותר מחמת האו"י.

ד. בשו"ע סי' תצ"ה ס"א פסק דבאפשר מעיו"ט מותר והרמ"א הביא דיש מחמירין לאסור וכתב המ"ב דהיינו מדרבנן. והמ"א הביא מהישי"ש שפסק כרש"י וכפשטות הגמ' שבת צ"ה דאסור מדאורייתא. והנה הרמ"א כתב דאם לא עשאו מעיו"ט מותר ביו"ט בשינוי. והמ"א כתב דיכול לסמוך לכתחילה לעשותו ביו"ט בשינוי והיינו משום דכל איסורו מדרבנן. אמנם המ"ב הביא מהאחרונים דלכתחילה יש לחוש לשיטת רש"י והתוס' במגילה דאסור מה"ת וא"כ אף בשינוי אסור [ובביאור"ל משמע קצת דגם לשיטת הראשונים דאסור מדרבנן י"ל דאסור אף בשינוי]. אלא דבדיעבד יכול לסמוך על שיטת שא"ר והשו"ע. כ"נ בכוונתו.

ובביהגר"א הביא מקור לדברי הרמ"א מהתוס' במגילה הנ"ל, ולדברי המ"ב דהרמ"א מירי מדרבנן א"כ משמע דהתוס' נמי סברי דאסור מדרבנן וצ"ע. שוב העירו דהגר"א אח"כ הביא מקור דמהני שינוי מרש"י סופ"ג בהא דאין שוין קמח ולהדיא כתב בס"ב דלרש"י אפשר מעיו"ט אסור מדאורייתא³.

איסור קצירה ביו"ט

ה. התוס' דף ג' הביאו מהירושלמי דלא הותרה מלאכת או"י אלא מלישה ואילך, ולכך אסורה צידה וקצירה. ופשטות כוונתם דאסור מדאורייתא כדילף בירושלמי, ובתוס' בשבת דף צ"ה מבואר דתלישה אסורה רק מדרבנן. ועי' קרב"נ ריש פ' אין צדין. אמנם הר"ן כתב דמהבבלי דמתיר שחיקת פלפלין מוכח דטחינה נמי מותר דלא כהירושלמי. ולדברי התוס' דף ג' א"ש פשטות הגמ' בשבת צ"ה דמגבן אסור מה"ת אף דאו"י מותר גם באפשר מעיו"ט, אך קשה כנ"ל מהגמ' שם קל"ד דאסור משום דאפשר מעיו"ט.

ו. דעת הרמב"ן במלחמות ריש פרק אין צדין, דכל מלאכה שדרכה לעשותה לימים רבים אף שהוא עושה המלאכה לצורך היום מ"מ כיון שדרך המלאכה לימים רבים אסור מדאורייתא דלא חשיבא מלאכת או"י אלא מלאכת עבודה. ומה"ט אסור קצירה וצידה. ועי' עבוה"ק להרשב"א ש"א פ"א שפי' כן בדברי הירושלמי וברמב"ן ל"מ הכי. [והרשב"א הוסיף דטעם האיסור כדי שלא יטרח ביו"ט וע"ע שם דצידה אסורה מה"ת משום דאינם ברשותו]. ועי' קהילת יעקב [להנתיבות] סי' תצ"ה ס"ב שפי' כן בדעת רש"י דאפשר מעיו"ט היינו מין מלאכה שדרכה לימים רבים ועושין אותה גם מעיו"ט. ולשון רש"י דחוק לפי"ז. ואולי כוונתו רק ע"ד הרמב"ן והיינו דאפשר מעיו"ט באו"י מותר משום דאינה מלאכת אוכל נפש ותלוי במין המלאכה ולא תלוי בפועל אם יכול מעיו"ט משא"כ במכשירין. וצ"ע. ושור"ר כן בחת"ס דף ג' א' בדעת רש"י עיי"ש.

² שור"ר בס' ביאורי סוגיות סי' ו' דמשכח"ל בבישול בתחילת יו"ט דאם היה מבשל בעיו"ט אינו מפיג טעם [ועיי"ש סי' ט' שהביא כן ממהר"ח או"י סי' ל"א דבכה"ג בעינן למתוך]. ולמתבאר במהרש"א לתוס' מותר אף בכה"ג משום דמלאכת היום היא כיון דמפיג טעם בדרך כלל ומלאכת יומה היא ולכן אף בגוונא דאינו מפיג טעם מותר. ודו"ק.

³ אולם עיקר ראייתו מהא דשוין צ"ע דהתם מדאורייתא לא חשיב בורר, ואולי חדא מתורצת בחברתה דראייתו דאיסור דרבנן שרי בשינוי וצ"ע.

אמנם הר"ן פליג ע"ז דאי טחינה אסורה משום דחשיבא מלאכת עבודה ה"נ שחיקת תבלין תיאסר. אכן ברמב"ן משמע דטחינה אסורה משום דדרכה לימים רבים אבל קצירה אסורה משום דאינה ברשותו ולכן אף דאינה לימים רבים אסור. והר"ן הכריח מזה שאיסור זה הוא מדרבנן, ועיי' דלענין קצירה אף תלישת פירות שאין דרכם לתלוש לימים רבים אסור דאזלין בתר דרך עיקר המלאכה אולם לענין טחינה מחלק בין טחינת חטים לשחיקת פלפלן משום ששחיקת תבלין אינה באותו אופן של טחינת חטין וצ"ב. [ובקהילת יעקב שם כתב דשיטת הר"ן כהרמב"ן אלא דמדרבנן הוא]. והרמב"ם פ"א ה"ה כתב כעין הר"ן דאסור מדרבנן, כדי שלא יטרח ביו"ט שלא לצורך יו"ט. והשו"ע סי' תצ"ה פסק כהרמב"ם שאסור מדרבנן.

ז. לשיטה זו דאסור משום דדרך לעשותו לימים רבים לכאורה גם באי אפשר מעיו"ט אסור. אמנם בביהגר"א סי' תצ"ה ס"א כתב דאם מפיג טעמו מותר אף במלאכה לימים רבים ובלא שינוי. והוכיח כן מהא דמגבן אסור רק משום דאפשר מעיו"ט וע"כ דרכו לימים רבים דאלי"כ להר"ן אף בא"א מעיו"ט מותר. אך הסברא צ"ב. עוד שם בביהגר"א דגם בעשוי לימים רבים ומפיג טעם מותר בשינוי [וצ"ל דשאני מקצירה כדכתב בשעה"צ תק"י י"ח ועי' להלן]. ודברי הגר"א הובאו בביאורו"ל שם ד"ה וכן. וצ"ע במ"ב סי' תק"י ס"ק כ"א דכתב דאסור אף בא"א מעיו"ט וזה לכאורה דלא כהגר"א וצ"ע. ועיי' בשעה"צ ס"ק י"ח מש"כ בביאור הגמ' בדין מגבן.

מלאכת או"נ [ב]

מגבן

ח. הובא לעיל מהגר"א דמגבן להר"ן חשיב דרכו לימים רבים, עי' מ"א סי' תק"י דמפורש כן ועיי' דקושית הגמ' מ"ש מלישה היינו דלישה נמי היא לימים רבים שאופין פת לכמה ימים וע"ז תי' דלישה א"א מעיו"ט דעדיף פת חמה. והביאו דהכי משמע בר"ן סוף פ"ב לענין מיתוק חרדל דאפשר מעיו"ט דאסור משום דדרך למתק הרבה וכן במלחמות שם והוסיף דדמי דטחינת חטים. וכ"מ בעבוה"ק פ"א דביאר טעם דימים רבים גם על מגבן. ומדברי המ"א משמע כהגר"א דבמפיג טעמו מותר אף שעשוי לימים רבים. והנה לעיל הקשינו דהמ"ב כתב בסי' תק"י דאסור אף בא"א בעיו"ט ולכאורה זה דלא כהגר"א דשרי במפיג טעמו. אולם מקור דברי המ"ב הוא מהפמ"ג בדעת המ"א והרי למבואר במ"א גופיה מוכח דמפיג טעמו שרי, וע"כ דלאו סתירה היא ועי' שעה"צ תק"י י"ח ולפ"ז אי"ש ודוק.

אפשר מעיו"ט או בדרכו לימים רבים - האם מותר בשינוי

ט. במשנה דף י"ד מבואר שמותר לדוך מלח בשינוי אף דאפשר מעיו"ט. ומזה הוכיח הסמ"ג דאפשר מעיו"ט מותר ע"י שינוי. וכ"כ הרמ"א סעי' א' ועיי' בביהגר"א. ועי' בר"ן ריש אין צדין שהוכיח מגמ' הנ"ל דאפשר מעיו"ט מותר מה"ת ודלא כרש"י דא"כ איך מותר בשינוי מועט. וכעיי' ברמב"ן שם דהטריחו עליו בשינוי מועט משום עובדא דחול. והיינו דנקטו דאי איסורו מה"ת לא מהני שינוי [ואולי דס"ל דלא הוי שינוי גמור אלא מועט]. וצ"ע לשיטות דאפשר מעיו"ט אסור מה"ת. ובאמת בדרי"מ שם כתב בשם האו"ז ומהרי"ל דפליגי ע"ז ור"ל דלא מהני שינוי. והנה באו"ז לא נזכר דאסור בשינוי ומשמע דהרמ"א פשיטא ליה דכיון שאסור מה"ת לא מהני שינוי⁴. ולדבריהם צ"ב מ"ש מדיכת מלח. ובביאורו"ל שם כתב דכיון דא"א לאכול בלא מלח הקילו חכמים [כלומר דמה"ת הרי כל מלאכה מותרת בשינוי וחכמים לא גזרו בכה"ג] ומקור ד"ז מהראב"ד פ"ד ה"י. ובקהילת יעקב תצ"ה א' הביא מהמ"מ דדיכת מלח לעולם אינה מה"ת. ועי' במחמ"ש שם דאפשר דלשיטת התוס' במגילה דאסור מה"ת מהני שינוי אף דאיסור דאורייתא.

שיטת הסמ"ג

י. והנה בעיקר דעת הסמ"ג דאפשר מעיו"ט מהני שינוי, עי' ביש"ש ריש אין צדין שהוכיח בדעתו דהא דאפשר מעיו"ט אסור הוא רק מדרבנן ולכן מותר דיכת מלח בשינוי, ועי' שעה"צ ס"ק י"ב דהביא מהבגדי ישע דיש לחוש לכתחילה באפשר מעיו"ט לעשותו מעיו"ט ולא לסמוך לעשותו ביו"ט בשינוי, משום שיטת הראשונים דאסור מה"ת ולדידהו אפי' אם מותר בדיעבד מ"מ לכתחילה לא. ומבואר דנקטו דאי איסורו מה"ת לא מהני שינוי. ועי' דלסמ"ג מותר מה"ת וכיש"ש.

⁴ מיהו צ"ע במהרי"ל דשם ג"כ לא הזכיר שאסור לעשות בשינוי, וא"א לבאר כנ"ל דשם מבואר דאיסור דאפשר מעיו"ט הוא מדרבנן, עיי' שגזר רבן באינו מפיג טעמו כדי שלא ילך לשדחו בעיו"ט ויטרד במלאכתו ביו"ט וליכא שמחה. וצ"ע.

אולם צ"ע דבסמ"ג משמע להדיא דבאפשר מעיו"ט איסורו מה"ת, וכדהביא הב"ח ממה שכתב שם בשם הר"י בר"ש ליישב קושית הראשונים מהא דרך במכשירין ילפינן לאסור מעיו"ט, ותי' דבאו"נ דמתקלקל מעיו"ט סברא היא דלא התירו אלא בא"א מעיו"ט משא"כ במכשירין. ועי"כ משמע דאף דאסור מה"ת מהני שינוי, ועי' היטיב בביאורי מהרש"ל על הסמ"ג דמשמע הכי. ודלא כדבריו ביש"ש.

אמנם מבואר בביאורי המהרש"ל שם דבהקדמה שאסורה ביו"ט אסור אף בשינוי. דדוקא במלאכת או"נ אף שאפשר מעיו"ט עדיין חשיב מלאכת או"נ אף שאסור [ולנהני' כוונתו דאסור מדאורייתא דמ"מ חשיב מלאכת או"נ] משא"כ במלאכות שקודם לשה אינם מלאכת או"נ ולא התירו בשינוי. ומ"מ דיכת מלח שפיר חשיב או"נ אף דהיא מלאכת טחינה דכיון דאין צריך בישול הוי מלאכה הסמוכה לאכילה ורק טחינה בדבר הצריך בישול הוי מלאכת עבודה, [ולפי"ז מיושב קושית הר"ן על הרמב"ן אמאי התירו דיכת מלח].

עוד כתב שם דבתלשת פירות אסור אף בשינוי [ולא רק בקצירת חיטין] אע"ג דפירות אי"צ בישול כיון דרוב קצירה הוי מלאכה דאינה או"נ לא הותרה המלאכה. וצ"ב מ"ש מטחינה דמחלקינן בין מלח לשאר דברים. [ואפשר דס"ל ע"ד הר"ן דדיכת מלח שנעשית בצורה אחרת ליומה לא דמיא לשאר טחינה ולדידיה הוי סברא גם לדאורייתא ודלא כהר"ן בזה].

ולדברי מהרש"ל נמצא דלהסמ"ג נמי איכא לסברת הירושלמי דרך מלישה התירו [דליכא למימר דמדברנן הוא דלשונו שם דמדאורייתא אסור] ובה לא חשיב או"נ כלל משא"כ באפשר מעיו"ט עדיין חשיב או"נ. וצ"ע לפי"ז אמאי הוצרך הסמ"ג לומר דקצירה אסור משום דאפשר מעיו"ט תיפו"ל דלא הותר מה שקודם לשה. וביש"ש כתב דהא דפי' הסמ"ג דקצירה אסורה משום דאפשר מעיו"ט, באמת עיקר הטעם משום דדרכה לימים רבים ומש"כ דאפשר מעיו"ט כוונתו דלכן עושין אותו לימים רבים ואינו לצורך יו"ט. עיי"ש. וצ"ע.

י"א. ולשיטות דאו"נ אף באפשר מעיו"ט מותר אפי' מדברנן קשה להיפך דאמאי צריך שינוי. והר"ן שם ו' ב' ברי"ף כתב דמעיקר הדין מותר אלא שהצריכו שינוי מועט משום עובדא דחול כיון שדרך לדוך לימים רבים. וכע"ז ברמב"ן במלחמות בסוגיין דהוי עובדא דחול אלא שברמב"ן משמע שדרך לדוך בכל יום. ולדברי הר"ן מבואר דאף בדרכו לימים רבים מהני שינוי, וכ"כ הגר"א וביאוריה"ל ריש סי' תצ"ה, וצ"ב מ"ש מקצירה. ועי"ע שעה"צ סי' תקי"י ס"ק י"ח שהרגיש בזה וכתב דלא דמי ממש לקצירה וצ"ב.

אמנם העירו דבר"ן בסוגיין מבואר דדיכת מלח היא ליומה עיי"ש דמשו"ה מותר לדוך תבלין [וה"ה מלח שע"ז הקשה לשיטת רש"י] אף דטחינה אסורה משום דדרכה לימים רבים דדרך הנידוכין במדוכה דאינה לימים רבים ולא הוי כשאר טחינה עיי"ש. וכבר עמד בזה באמרי בינה וכתב דיש דברים שרוב פעמים דכין לימים רבים וזה אסור אף בלא שינוי אבל מלח רובן עושין ליום אחד אלא דלפעמים עושין גם לימים רבים וזה אסור רק משום דנראה כעובדא דחול ומהני שינוי ועיי"ש שכ"כ הרא"ה ריש אין צדין.

ועי"ע בשעה"צ שם בשם הנשמ"א דבמגבן לא מהני שינוי דומיא דקצירה. ולדברי הנשמ"א צ"ב מ"ש מלח ממגבן. ואולי מגבן הוי ממש לימים רבים.

אינו מפיג טעמו והיה אנוס מעיו"ט

י"ב. עי' מ"ב ס"ק ח' לדעת הרמ"א דהחמיר באפשר מעיו"ט דאסור, מ"מ אם לא היה שהות לבשל מקודם ודאי מותר לבשל, ובשעה"צ שם ט' ביאר דלא גרע ממכשירין. וזה לכאורה דלא כמהרש"א בתוס' מגילה דף ז', עי' לעיל בשם הראשון לציון, וי"ל.

והנה בסי' תקי"י לגבי מגבן שעשוי לימים רבים כתב המ"ב שם בשם הפמ"ג דאסור אף בא"א מעיו"ט ועיי"ש בשעה"צ י"ח דאין תלוי בגברא אלא במלאכה. וצ"ע דה"נ נימא דלא גרע ממכשירין. וי"ל ודו"ק. אמנם עי' מ"ב סי' תקי"ט ס"ב בשם הר"ן [ט"ו ב' בדפי הרי"ף] דגם במכשירין אסור במלאכה לימים רבים, ולכן אסור לעשות כלי גמור. ולפי"ז ל"ק. אלא דיל"ד אי הכא דומה לשם דהא הכא אינו ממש לימים רבים כנ"ל דמשו"ה מגבן מותר לעשות בשינוי וצ"ע.

מתוך

עי' סוגית הגמ' דף י"ב ע"א רש"י ותוס' שם. להלן דף כ"א מתני' לא יחס אדם חמין לרגליו אלא א"כ ראויין לשתיה וכו' תוס' ורשב"א שם. גמ' שבת ל"ט ב' תוס' שם ד"ה אלא וגליון הש"ס, רמב"ן ורשב"א שם. כתובות דף ז' ובש"מ"ק שם. שבת קכ"ד ב' רמב"ן שם בארוכה.

בדברי הגמ' אלא מעתה ליפלגו באבנים, עי' ש"מ"ק מהר"ם ורש"ש שם.

בשיטת רש"י דאפי' שלא לצורך כלל מותר, עי' תוס' ורא"ש סי' י"ח שהאריכו להקשות. ועי' קרב"נ פנ"י שעה"מ פ"א ה"ד. ועי' מגיני שלמה.

שיטת הרמב"ם עי' פ"א הל' יו"ט ומ"מ שם. ועי' שו"ע ורמ"א סי' תקי"ח סעי' א' ב'.

בגדר הצורך קצת הנצרך להתיר מתוך. עי' תוס' ורא"ש בסוגיין רמב"ן שבת קכ"ד ועי' שו"ע ומ"ב וביאור"ל שם בארוכה.

בטעם דמתוך, עי' שי"מ"ק כתובות דף ז' ב', יראים מצוה רי"ג, [חינוך מצוה רח"צ], שו"ת או"ז סי' תשנ"ד. פנ"י בסוגיין בשם מגיני שלמה, ומלאכת יו"ט סי' ה' - ט'.

מתוך במכשירין עי' פנ"י וחת"ס כאן ומלאכת יו"ט שם. ועי' חיי' בן הרמב"ן לענין הוצאת קטן למולו דחשיב מכשירין. מתוך באפשר מעיו"ט עי' ש"מ"ק כתובות ז' בשם הראב"ד. וע"ע גליון רעק"א על השעה"מ פ"א ה"ד.

מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך

א. מתני' ב"ש אומרים אין מוציאים לא את הקטן וכו' וב"ה מתירין. ומפרשין דטעמא דב"ה משום דאמרין מתוך וכו'.

ויש לעיין מנלן דאמרין מתוך ולא מפרשין כפשוטו דרק לצורך אוכ"נ מותר. ומצינו כמה ביאורים. א. במגיני שלמה [הובא בפני"ן] כתב דמדכתיב אך **אשר יאכל** לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם, ומשמעות הפסוק דלא קאי על האוכל אלא על המלאכה אשר יעשה לכל נפש והיינו דמלאכה שהיא מלאכת או"נ הותרה ואין צריך שיהא או"נ. ב. בשטמ"ק כתובות כתב בשם הראב"ד דילפינן לה מלכם לכל צרכיכם דלא רק או"נ שרי, [ועיי"ש דמדמי לה למכשירין דבאפשר מעיו"ט אסור וכנראה דטעמיה משום דילפינן לה מקרא דמכשירין וצל"ע]. וכ"כ בשו"ת או"ז סי' תשנ"ד [תשובה לאו"ז] ועיי"ש היטיב. ג. עיי' בסמוך מהיראים דאו"נ לאו דוקא אלא כל מלאכות לצורך היום הותר. ומשמעות דבריו דמסברא מפרשין הכי.

בגדר מתוך

ב. כתב החת"ס דהוא משום דאו"נ הותרה המלאכה וממילא אף דהשתא אי"צ לאו"נ שרי. [ויל"ע אי הוי היתר על האב מלאכה או על הפעולה, ונפ"מ לפעולה שאינה באוכל. ועיי' בסמוך]. ויותר מזה עיי' בשטמ"ק בכתובות דף ז' ע"ב בשם שיטה ישנה כתב כל אותן מלאכות שהותרו לצורך אכילה **לא היו בכלל לא תעשה** עוד הוסיף דמה שאמרה תורה אשר יעשה לכל נפש **אינו אלא סימנא בעלמא** דמלאכה של אוכל נפש מותרת ואף שאינה לצורך אוכל נפש. ומשמע דלא רק דהותרה אלא דאינו נכלל באיסור המלאכה [וזוה קרוב לרמב"ן פר' אמור דאוכ"נ לאו מלאכת עבודה הוא וה"נ ס"ל במתוך]. והיראים מצוה רי"ג כתב דלאו דווקא אוכל נפש הותר אלא כל מלאכה שיש בה הנאה וכן כתב החינוך מצוה רח"צ. ולדבריהם אי"צ לומר **דמלאכת או"נ** הותרה אלא דצורך ההנאה הוא גופיה מתיר את המלאכה כאו"נ. ועיי"ש במנ"ח שתמה על החינוך אי"כ אמאי צריך לדין מתוך. אמנם ביראים מבואר דהיינו דין מתוך. וצ"ב אי"כ מהו הלשון מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך הרי לכתחילה לאו מלאכה גמורה היא. ועיי' מגיני שלמה שם.

אי בעינן שיהא צורך היום

ג. בגמ' שו"ט דדלמא פליגי אי הוצאה אסורה או מותרת ודחינן דא"כ ליפלגו באבנים. והיינו דמשמע דבאבנים מודו ב"ה דאסור וש"מ דטעמא דב"ה משום מתוך דאי משום דהוצאה מותרת גם אבנים מותר. ורש"י פירש דגם אי טעמיהו משום מתוך מותר מה"ת אף דהוי שלא לצורך כלל ורק מדרבנן אסור משום טירחא שלא לצורך, אבל התוס' פליגי דמשום מתוך לא התירו אלא ביש צורך היום. ועיי"ש דיש גירסא בגמ' דחייב. וכן דעת הרא"ש עיי"ש. ועיי' רמב"ן שבת דף קכ"ד ב' בארוכה. ובדעת הרמב"ם עיי' פ"א ה"ד ובמ"מ כתב דס"ל כרש"י דאף שלא לצורך כלל שרי, אמנם הפר"ח האריך דלהרמב"ם נמי בעינן צורך קצת. ועיי' שעה"מ פ"א ה"ד.

והנה אי נימא דהיתר מתוך הוא משום דהמלאכה הותרה לכאורה נראה כרש"י דאף שלא לצורך מותר. ועיי' חת"ס. ולדעת הראשונים דבעינן צורך יו"ט משמע כד' ב' דאין ההיתר במלאכה אלא דהותר לצורך יו"ט וכדברי היראים דלאו דווקא או"נ הותר אלא גם שאר צורך חשיב צורך והצורך מתיר את המלאכה. ויל"ד דבעינן שיחשב מלאכת יו"ט וזה רק אי הוי צורך היום, ועיי"כ אי"א לומר שהמלאכה הותרה לגמרי דהא מבואר בגמ' דהוצאה נאסרה גם ביו"ט ועיי' להלן. והנה לרש"י דס"ל דאו"נ שאפשר מעיו"ט אסור משמע דלא הותרה המלאכה וא"כ לשיטתו אמאי מותר אף בלא צורך כלל, ועוד יל"ע לדינא אמאי לא נימא דשרי משום מתוך דלא גרע מאין צורך כלל.

ד. התוס' הוכיחו דבעינן צורך קצת מהא דאסור לצורך מחר אי לאו דאמרין הואיל. וצ"ב דעת רש"י. ובפנ"י הכריח מזה דלרש"י נמי בעינן צורך קצת ומיירי שמטלטל האבנים לישב עליהם וכדו'. ובשטמ"ק בשם מורי וכ"ה בפר"ח תצ"ה א' דרבה ור"ח דפליגי בהואיל לית להו מתוך וסברי דטעמא דב"ה משום דאין עירוב והוצאה ביו"ט. ובפר"ח הקשה [על הרמב"ם] אמאי אסור לצורך כלבים או נכרים דלא גרע משלא לצורך. והשעה"מ כתב דבמה שמפורש בתורה לאיסור גזה"כ הוא לאסור ובזה לא הותר מתוך. וצ"ע.

והר"ן כתב בדעת רש"י דשלא לצורך מותר אבל לצורך מחר אסור וצ"ב מאי גרע. ועי' שעה"מ [עמ' צ"ב טור ב'] בשם שיטה להר"ן ביותר ביאור דודאי איכא הוצאה שאסור כדאמרין דירמ"י הזהיר על הוצאה גם ליו"ט ועי"כ דגם מה שהותר מתוך לא עדיף מאוי"נ גופיה דאסור לצורך חול. וצ"ב דה"נ נימא דשלא לצורך כלל לא עדיף מאוי"נ גופיה. ועי"כ דשלא לצורך עדיין חשיב לצורך היום משא"כ לצורך מחר הוי מלאכת חול. ועי' שלום יהודה סי' ס"ג דאף שלא לצורך מ"מ יש אפשרות שיהא לו שימוש להיום והוי מלאכת היום משא"כ כשעושה לצורך מחר נקבע שהמלאכה למחר. ועצ"ע.

ה. עוד הוכיח הרא"ש וכ"ה ברמב"ן [שבת קכ"ד] מהא דבעינן שיהא ששוע לכל נפש ומה"ט אסרינן מוגמר [עי' כתובות ז' א'] וכ"ש דשלא לצורך כלל אסור. ובמגיני שלמה כתב דרק במה שמותר במלאכת או"נ הותר גם שלא לצורך משא"כ במלאכה למחר וכן במלאכה שאינה שוה לכל נפש לא חשיבא מלאכת או"נ. והיינו דהא דבעינן שוה לכל נפש אינו בצורך אלא במלאכה שהותרה דבעינן שתהא שוה לכל נפש. ועי"כ דרק קודם אכילה דחזי לאוי"נ שרי גם שלא לצורך אבל אחר אכילה אסור. ועי' בהערה⁵.

ו. עוד הוכיח הרמב"ן שם מהא דשריפת קדשים אסורה ביו"ט, ובפר"ח הוסיף דבשלמא למ"ד דיליף מקרא לא קשה אבל למ"ד דמשום דאין עשה דשריפה דוחה יו"ט תיפול משום מתוך, ועי' שעה"מ שהביא לדברי רש"י דף כ"ז דמבואר דההיתר משום דלאו מלאכה היא ושריפת קדשים רחמנא אחשבא למלאכה בזה שציוה לשורפה וכוונתו דפעולת השריפה אינה רק כדי שיתבער אלא המצוה היא בעצם מעשה השריפה והא גופא משוי לה למלאכה. עוד יל"ע אמאי מילה שלא בזמנה אסורה.

ז. ולאידך גיסא הקשו התוס' לשיטתם אמאי לב"ה שרי להקריב עולת נדבה דמאי צורך היום איכא, ות"י דכדי שלא יהא שלחנך מלא וכו' הוי צורך היום. ובחי' בן הרמב"ן [וכ"ה ברמב"ן שבת קכ"ד] תי' דאמרין מתוך שהותרה לצורך עולת חובה והיינו עולת רא"י אף דאינה לצורך האדם אלא לצורך הקרבן מ"מ חובת יום דוחה יו"ט הותרה נמי לצורך עולת נדבה, [והיינו דבעולת חובה מותר מצ"ע] ומבואר חידוש דגם לזה אמרינן מתוך, וזה אי"ש אי נימא דיסוד הדין הוא משום הואיל והותרה אבל ליראים לא שייך זה. עוד הקשו בע"ב מבישול גיד הנשה הרי אסור לאכול ואינו צורך. ונדחקו דמ"מ איכא צורך כיון שאוכלו הוי לצורך היום והיינו דאע"ג דלא הוי אוכל נפש כיון שאסור באכילה מ"מ חשיב צורך היום. ועי' טו"א מגילה ז' ב'. ועי' ביהגר"א סי' תקי"ח שמזה הוכיח רש"י דאף שלא לצורך מהני מתוך.

ח. בדברי רש"י מבואר דטלטול אבנים אינו אסור אלא אם הוצאה אסורה, ואף דהאיסור רק מדרבנן משום טירחא, צ"ל דלא אסרו איסור עצמי אלא אטו הוצאה ומשו"ה הוכיחה הגמ' דע"כ דהוצאה מלאכה היא ורק משום מתוך שרי. אך צ"ב דסו"ס הרי הותרה הוצאה משום מתוך, וצ"ל דאי מותר רק משום מתוך הוצאה היא מלאכה האסורה אלא שבפועל הותרה המלאכה משום מתוך משא"כ אי הוצאה לאו מלאכה היא אין שייך לאסור בגדר הוצאה כלל. וכ"כ בשטמ"ק וכ"כ המהר"ם. ולפי"ז מבואר דהיתר דמתוך אינו משום דלאו מלאכה היא כלל אלא מלאכה היא ורק דהותרה וזה דלא כדמשמע בשטמ"ק הנ"ל בשם שיטה ישנה. ואע"ג דלרש"י אף שלא לצורך כלל מותר צ"ל דמשום דהותרה הוא אבל מלאכה היא.

⁵ ולכאורה כוונתו דהא דאמרין מתוך הוא רק במלאכה שראויה בעצמה לאוכל נפש דהיינו דלא הותר כל בישול משום שיש בישול שהוא לאוי"נ אלא רק בישול אוכל מותר משום שראוי לאוכל נפש והא גופא דין מתוך דאי"צ שיהא ככוונתו עבור או"נ אלא סגי במה שראוי לאוי"נ. אבל אין ההיתר משום דהצורך קצת לחוד מתיר [ועי' בגליון המגיני שלמה לברוך טעם שמרש"י פסחים מ"ו מבואר חילוק זה דביאר הפלוגתא בדין הואיל במבשל לאחר הסעודה ומשמע דקודם הסעודה לכ"ע שרי ואף שאינו לאוי"נ, והיינו משום דראוי לאכילה ולהנייל היינו מדין מתוך]. אולם במתני' לב"ה מותר הוצאת קטן למולו אף דאינו ראוי לאוי"נ [ואולי שייך שמוציאו לאכול] וכן מבואר לרש"י דשרי להוציא אבנים אף שלא לצורך כלל והרי אין ראוי לאוי"נ. ולהלן כ"א ב' שרי לב"ה לחמם מים לרחיצה אף שאין ראויים לשתייה ועי' רא"ה בסוגיין שמדין מתוך הוא וכ"כ הר"ן [אולם הרמב"ם פ"א הטי"ז כתב דרחיצה חשיבא או"נ ולפי"ז אין ראוי]. ועי' גליון הש"ס שבת ל"ט דלדין מתוך אף באין ראוי לשתייה מותר אמנם בתוס' שם אליבא דב"ש משמע דלא כן ונתקשה בזה הרעק"א שם וצ"ע. ולכן צ"ל דאי"צ ראוי לאוי"נ אלא ראוי לצורך היום וכוונת המג"ש דרש"י נמי ס"ל כתוס' דבעינן מלאכה לצורך היום קצת אלא דקמ"ל דאי"צ בפועל שיכוון לצורך היום אלא שראוי לצורך היום וממילא אף שהוא אי"צ לו מ"מ המלאכה היא מלאכת צורך היום. ולפי"ז משמע דבמלאכה שראוי לאוי"נ אף בלא דין מתוך שרי ואף לב"ש דמ"מ חשיב מלאכת או"נ, וזה דלא כתוס' שלב"ש אסור לחמם מים לרחיצה אף שראויין לשתייה.

והרש"ש והבי"מ על הש"ס ת"י דאי משום מתוך משכח"ל דאסורה הוצאה כגון לכלבים או למחר משא"כ אי הוצאה לאו מלאכה היא בכל גווי שרי.

ט. יל"ע בדבר של צורך היום דהותר משום מתוך אי גם מכשיריו הותרו או נימא דהמלאכה עצמה אינה צורך היום. [ולרש"י דאף שלא לצורך כלל מותר לכאורה מה"ט המכשירין עצמם מותרים וכן מצאתי בגליון רעק"א על השעה"מ אמנם למגיני שלמה דבעינן שיהא ראוי לצורך היום יש לדון בזה]⁶. ותוס' כתובות דף ז' ע"א הקשו אמאי אסור לכבות הנר לצורך ד"א ולא נתיר משום מתוך דבעילה חשיבא צורך היום כמבואר בגמ' שם, ות"י א' דבעילה ראשונה לחוד חשיבא צורך היום, ב', דהוי מכשירין ולמ"ד דמכשירין מותרין שרי ועי"ש דכ"מ בגמ' ביצה דף כ"ב. ומבואר דגם מכשירי צורך היום מותרים. אמנם עי' גליון רעק"א לשעה"מ פ"א ה"ד דלתי' א' שרי אף למ"ד דמכשירין אסור וצ"ב. עוד עי' רא"ה לענין הוצאת קטן למולו דלא חשיב מכשירין דא"כ אסורה כיון דאפשר לעשות ההוצאה מעיו"ט אלא חשיב כמילה גופה. ועי' ח"י בן הרמב"ן. ומבואר דבא"א מעיו"ט מותר אף מכשירין של צורך היום. ולאידך גיסא מבואר דאמרין מתוך אף באפשר מעיו"ט, וכשהשטמ"ק כתובות ז' דלא כהראב"ד שם.

מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך [ב]

מתוך במכשירין [מהדו"ב]

י. האחרונים נסתפקו אי אמרין מתוך במכשירין. [והו"ד לעיל ושנינו פרק זה כיון שלא נכתב בביאור]. והנה יל"ד בזה בתרת, או דמאחר דההנאה מותרת אף דאינה או"נ משום דהצורך מתיר א"כ ממילא גם מכשיריה הותרו למ"ד דמכשירי או"נ מותרים. עוד יל"ד דנימא מתוך על המכשירין גופיהו דחשיבי צורך היום. ולצד א' יש להתיר אף כשהמכשירין הם מהמלאכות שלא מצינו בהם או"נ דמ"מ הרי הם מכשירי צורך יו"ט אבל לצד ב' אין להתיר אלא כשהמלאכה במכשירין שייכא לאו"נ כגון בישול מכשירין. ועי' רמב"ן שבת קכ"ד ב' בסו"ד דל"א מתוך על מכשירין משום דלא נהנה מגוף המלאכה ומשמע דהנידון כצד ב' עי"ש ומ"מ משמע נמי דגם למ"ד דמכשירין מותר הכא אסור ודלא כצד א'.

ולעיל הובא דברי התוס' בכתובות דף ז', דהנה בגמ' דף כ"ב מבואר דכיבוי הנר לצורך ד"א אסור, והקשו התוס' למבואר בכתובות שם דבעילת מצוה הותרה חבורה דחשיב צורך היום א"כ גם כיבוי נתיר משום מתוך ובתי' א' תי' דדוקא בעילת מצוה חשיב צורך היום ולא שאר בעילות ולפי"ז באמת בבעילת מצוה מותר כיבוי, ובתי' ב' תי' דהכא הוי כמו מכשירין ולא עדיף ממכשירי או"נ דאוסר ולר"י דשרי מכשירין באמת מותר וכסתמא דגמ' דף כ"ב. ובהגהות הרעק"א לשעה"מ כתב דלתי' א' מותר לכו"ע והיינו דאף למ"ד דלית ליה מכשירין מ"מ שרי מדין מתוך אבל לתי' ב' שרי רק למאן דשרי מכשירי או"נ.

והנה יל"ע בכוונת תוס' בקושייתם דבפשטות דין מתוך הוא שהמלאכה הותרה אף כשאינה לאו"נ כיון דהיא מלאכת או"נ, ולפי"ז ע"כ דכוונתם דכיבוי הוא ממלאכות המותרות לאו"נ וכגון שממתק את הקדירה וממילא נתיר גם כיבוי לצורך היום דחשיב המכשירין עצמם צורך היום, ובזה תלוי בב' תירוצי התוס' דלתי' א' איה"נ דשרי אלא דהנאת בעילה לא חשיבא צורך היום כשאינה בעילת מצוה וממילא הכיבוי לא חשיב צורך, וצ"ל דמכשירי או"נ דאסורים מיירי במלאכות שלא הותרו באו"נ ולא שייך מתוך. ולתי' ב' צ"ל דאף דהבעילה גופה חשיבא צורך היום מ"מ הכיבוי אינו חשיב צורך, דרק כשנהנה מגוף המלאכה חשיב צורך והכיבוי הוא מכשירי צורך היום ותלוי בפלוגתא דמכשירין, אך יש לדון דאף למ"ד דשרי מכשירין דלמא רק מכשירי או"נ אבל צורך היום מותר רק מתוך שהמלאכה הותרה אבל מנלן להתיר מכשירי המלאכה.

ולדברי היראים דהנאת הגוף חשיב נמי כאו"נ י"ל דדינו כאו"נ דמכשיריו מותרים. והנה לפי"ז גם אם הכיבוי לא הותר באו"נ מ"מ צורך ד"א גופא מתיר את המלאכה. וא"ש קושיית התוס' בפשיטות ולתי' א' לא חזרו מזה. אך לפי"ז צ"ב דנימא הכי בכל מכשירי או"נ ואמאי לרבנן אסור, ועי' בכל זה במלאכת יו"ט אות ט' – י"ד.

ובעיקר הדין מצינו בדין זה סתירה בר"ן כדהקשה רעק"א בהגהות השעה"מ פ"א ה"ד, דבדף י"ז [בריי"ף] כתב דביקוע עצים לצורך בישול מותר אף דהוי מכשירין שאפשר מעיו"ט משום מתוך דביקוע עצים למדורה שרי אף באפשר משום דחשיב או"נ כיון שנהנה מגוף העצים [עי' ב"ח ופר"ח סי' תק"א דסותר לדבריו דף י"א [בריי"ף] דמותר מצד מתוך] להכי הותר גם ביקוע לצורך בישול. ומבואר

⁶ ולכאורה תלוי בטעם דמתוך דליראים שההיתר משום דהנאתו נמי חשיב כאו"נ א"כ מכשיריו נמי הותרו. אבל אם ההיתר משום דמלאכת או"נ הותרה, אבל מכשירין הותרו רק לצורך או"נ.

דמתוך מתיר מכשירין. ובדף ו' ב' כתב דדיכת מלח אי הוי מכשירין אסור באפשר מעיו"ט וע"כ דאוי"נ הוא, וכ"כ בדף ה' א' [בריי"ן] לענין הולכת סכין. ולהנ"ל נימא דמכשירין הן אלא דשרי משום מתוך. ועי' היטיב בקה"י ביצה שמחלק אם המלאכה היא באוי"נ או לא וצ"ע. עוד עי' מג"א סי' תק"א י"ג וקה"י [לנתיבות] שם.

בשיטת רש"י דשלא לצורך מותר [הוספה]

י"א. בשיטת רש"י דשלא לצורך נמי מהני מתוך עי' לעיל שהראשונים הקשו מהא דלצורך מחר בעינן לדין הואיל, והר"ן תי' דלצורך מחר גרע. ובדברי הר"ן מבואר דטעמא משום הכנה ולכאורה לפי"ז אין לוקה משום מלאכה רק דאסור. וצ"ע. עוד עי' באמרי בינה יו"ט סי' א' דלצורך מחר גרע דהוי מלאכת עבודה, משא"כ שלא לצורך אף דלא הוי או"נ מ"מ לא הוי מלאכת עבודה וזה כהרמב"ן עה"ת דרק מלאכת עבודה נאסרה. ויש להעיר על הרמב"ן גופיה אמאי בעינן צורך היום הרי סו"ס אינה מלאכת עבודה וצ"ל דכל דלא הוי לאוי"נ ממילא הוי מלאכת עבודה. וצ"ע.

ובעיקר קושית הראשונים מהא דבעינן לדין הואיל. עי' לעיל בשם המגיני שלמה דלרש"י הוא רק משום דראוי לאוי"נ וממילא הותר אף שלא לצורך וצ"ב דהרי הוצאת אבנים הותרה אף דאינה לאוי"נ. ועי' לעיל [בהערה] דצ"ל דכוונתו דמדין מתוך מהני לכל הנאת הגוף, ושוב מהני אף שלא לצורך. ונראה הביאור דזה מהני מדין הואיל שהיה יכול להיות לצורך, ושוב ראיתי כן בקה"י פסחים סי' .

חימום מים לרחיצה

י"ב. במשנה להלן כ"א נחלקו ב"ש וב"ה אי שרי לחמם מים לרחיצת רגליו דב"ה מתירין וב"ש אוסרין אא"כ ראויין לשתיה. ומשמע דבראויין לשתיה שרי לב"ש אף במחמם שלא לאוי"נ. והקשו התוס' אמאי שרי הא לב"ש לית להו מתוך. עיי"ש דאיה"נ מיירי במחמם לשתיה. והקשה הרעק"א דהא אי משום מתוך אף באין ראויין לשתיה שרי.

ועיי"ש ברעק"א דהרשב"א שם וכ"ה ברמב"ן ור"ן שם הוסיפו דכיון דלית להו מתוך לית להו הואיל. והיינו דלא נימא דטעמא דשרי משום הואיל ועי"ז כתבו דלית להו הואיל. אמנם הקשה הרעק"א מהגמ' בפסחים דף מ"ז דמוכח דאף למ"ד דלית ליה מתוך אית ליה הואיל, וכמשי"כ התוס' שם דמקושיית הגמ' מהבערה דלוקה עליה דש"מ דלא אמרינן הואיל, והרי בסוגיין אמרינן דהך ברייתא ע"כ לא סברה מתוך. וש"מ דאעפ"כ לרבה אמרינן הואיל.

ובעיקר דברי הרשב"א דמאן דלית ליה מתוך אית ליה הואיל צ"ב מאי שייכא דין מתוך לדין הואיל. דלכאורה דין מתוך הוא שהותרה המלאכה אף שלא לצורך או"נ עכ"פ לצורך היום אבל דין הואיל הוא דחשיב מלאכת או"נ משום דחזי לאורחים. ועי' מהר"ם חלאווה פסחים מ"ו. וצ"ל דטעמא דהואיל לאו משום דיתכן שיבואו אורחין חשיב לצורך יו"ט אלא דכדי ליחשב מלאכת או"נ סגי במה דחזי לאורחין ואף שאין זה עבור האורחים מ"מ המלאכה בעצמותה היא לאוי"נ. וה"נ נימא דגם דין מתוך הוא משום דמלאכת או"נ הותרה ואי"צ לצורך או"נ. ולכן אף שאין צורך או"נ שרי. ואף אי שרי באופן דאין המלאכה באוי"נ ולא חזי לאוי"נ כהוצאת קטן למולו. מ"מ מלאכת הוצאה היא מלאכת או"נ. ומאן דלית ליה מתוך הוא משום דבעינן לצורך או"נ ולכן גם הואיל לא אמרינן. אמנם עיי"ש דנימא דטעמא משום דלא חשיב מלאכת או"נ אלא כשהמלאכה היא באוכל. וצ"ע. ועיי"ש שו"ת או"ז סי' תשנ"ד.

י"ג. ולדעת ב"ה דשרי חימום מים לרחיצה עי' ר"ן ורא"ה וכ"ה ברמב"ן שבת ל"ט דהוא משום מתוך, ולפי"ז מבואר במשנה דב"ה ס"ל דאמרינן מתוך וצ"ע לס"ד בסוגיין דטעמא דב"ה הוא משום דאין עירוב והוצאה ביו"ט. ועי' רשב"א דכוונת הגמ' דמהכא אין רא"י. אולם לפשטות הרמב"ם פ"א דלא אמרינן מתוך אלא בהוצאה והבערה [עי' להלן] א"כ ע"כ הכא לאו משום מתוך הוא. וכ"מ ברמב"ם פ"א ה"ט ז' שביאר הטעם דהנאת הגוף חשיב כאוי"נ ומשמע דלאו משום מתוך הוא.

ובפשטות המשנה משמע דלדעת ב"ה מותר אף באין ראויין לשתיה ורק לב"ש בעינן ראויים לשתיה, ולהרמב"ם דחשיב הרחיצה עצמה או"נ ודאי אי"צ שיהיו ראויים לשתיה, ולטעם הרמב"ן והר"ן דמשום מתוך הוא נמי אי"צ שיהיו ראויים לשתיה, [עי' לעיל בהערה]. אכן הרשב"א הביא ב' שיטות בירושלמי, לשיטה אחת לב"ש בעינן שיחם לצורך שתיה ולא סגי דראויים לשתיה ולב"ה סגי בראויים לשתיה אבל באין ראויים לשתיה מודו דאסור. ולשיטה ב' לב"ש סגי בראויים לשתיה ולב"ה אף באין ראויים לשתיה מותר. ולפי"ז אי משמע דלא מהני מתוך אלא בראויים לשתיה ועי' משי"כ לעיל מהמגיני שלמה. ועי' משנ"ת במשנה שם.

פרטי הדינים לאיזה צורך מותר משום מתוך

י"ד. הראשונים נקטו דאף אי אמרין מתוך בעינן צורך קצת אך נחלקו מה נחשב צורך. עי' בתוס' דלר"ח בעינן דווקא צורך מצוה וכ"כ בן הרמב"ן בשמו. והתוס' פליגי דגם טיול מותר [ועי' תור"פ דהוא משום צורך האב שלא ידאג מבכיו של הבן וכ"כ המ"ב, וצ"ב אמאי לא סגי בצורך התינוק] ועי' בראשונים שהקשו כמה קושיות על הר"ח. והנה בתוס' כתבו דעולת נדבה שרי משום שלא יהא שלחנך מלא וכו' וברא"ש מבואר שפי' כן גם אליבא דהר"ח. ועי' צ"ל שגם זה חשיב מצוה. וצ"ע.

ועי' רמב"ן בשבת דדוקא מצוה ליומה מותר ביו"ט ומה"ט שריפת קדשים אינה דוחה יו"ט משום דבעינן מצוה וצורך היום והיינו מצוה ליומה, וכן שחיטת עולת נדבה, ומילה שלב"ז אינה דוחה מה"ט.

ובמוציא ס"ת לקרות בו מבואר בתוס' דהוא משום המצוה, ולפי"ז קריאת התורה חשיבא מצוה ליומיה משום דהקריאה מצוות יו"ט. והרמב"ן בשבת קכ"ד הוסיף דצורך היום היא דבעינן לה' ולכם ומשמע משום מצות שמחת יו"ט היא. אמנם בתחילת דבריו כתב שם דס"ת לקרות בו שרי משום הנאת השימוש ועי' בן הרמב"ן כאן. ולפי"ז גם בספר ללמוד בו חשיב צורך משום הנאת השימוש. ובמ"ב סי' תקי"ח משמע משום מצות ת"ת היא מצוה לכל יום ולא דמי למילה שלב"ז דאותה מצוה היה יכול לקיימה מאתמול. עוד עיי"ש דבאמת באו"ז כתב שמותר להוציא לצורך מילה שלב"ז ותמה ע"ז דהא מילה עצמה אין דוחה יו"ט כמבואר במשנה שבת קל"ז. ונדחק שם דמירי במוציא היום לצורך מילה שלב"ז של מחר. אך צ"ע אמאי חשיב צורך היום. [ויש שתי דמתני' כב"ש דלית להו מתוך וצ"ע].

ובמלאכה שלא יפסד ממונו, עי' ב"י סי' תקי"ח שדייק מהרא"ש שאסור והביא מהסמ"ק דשרי ועי' רמ"א סעי' א' ועי' פמ"ג שם שהקשה ממתני' להלן כ"ה דאסור לשחוט מסוכנת. ועי' מלאכת יו"ט אות פ"ז.

בשיטת הרמב"ן

ט"ו. עי' רמב"ן בתורת האדם [עמ' ל"ז הוצאת זכרון] דשו"ט בהוצאת המת לקבורה דאסור משום שאין זה לצורך דבעינן דבר שגופו נהנה ממנו דומיא דאכילה, ולהכי אסור תפירת בגדים דלבישה לא חשיבא הנאה הנכנסת לגופו, [ומשמע דתפירת אוכל מותר], ויל"ע מ"ש מביקוע עצים למדורה דשרי משום דחימום הגוף חשיב צורך. עוד יל"ע דהרמב"ן שבת קכ"ד כתב דהוצאת אדם לצורכו מותר והרי אין גופו נהנה וצ"ע.

ומדברי הרמב"ן משמע דס"ל כהיראים דמתוך מתיר דוקא הנאת הגוף משום דחשיב כאכילה, ועי' ברמב"ן שבת קכ"ד דכותב לא הותר משום שאינה מלאכת או"י. וצ"ב מאי ס"ד שיהא מותר. ולהיראים א"ש דכיון דהנאת הגוף עצמה חשיבא או"י, ס"ד דכל מלאכה הותרה וקמ"ל דרק במלאכת או"י מצינו דהותרה לכל הנאה. [ולפי"ז י"ל דגם ליראים בעינן נמי מלאכת או"י דלענין זה אין הנאה חשיבא ממש כאוכל ועי' מלאכת יו"ט סי'].

שיטת הרמב"ם

ט"ז. הרמב"ם פ"א ה"ד כתב דכל המלאכות אם עשאו שלא לצורך אכילה לוקה חוץ מהוצאה והבערה דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך אכילה וכו', ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר כגון שחיטה ובישול מותר וכל שאין בו צורך אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה ובנין אסורות. ופשטות דבריו דלא אמרין מתוך אלא בהוצאה והבערה. והקשו הראשונים דבגמ' מבואר דגם בשאר מלאכות אמרין מתוך. א. בגמ' דידן בשחיטת עולת נדבה. ב. בע"ב בבישול גיד הנשה. ג. בכתובות דף ז' אמרין מתוך לחבורה להתיר בעילת מצוה.

ועי' פרי"ח סי' תצ"ה דהרמב"ם ס"ל דמחלוקת הסוגיות היא, וכ"כ הפמ"ג בפתיחה להל' יו"ט אות ו' מכמה ראיות ולפי"ז מיישב קושיית הראשונים אי לא בעינן צורך אמאי בעינן לדין הואיל. ובמרומי שדה פסחים דף ה' כתב דהרמב"ם ורש"י ס"ל דבכל המלאכות נמי אמרין מתוך אלא דבעינן צורך היום משא"כ בהוצאה והבערה מותר אף שלא לצורך כלל, ועיי"ש דיליף מדכתיב בהם ביום השבת וכדאמרו בגמ' למ"ד דאין עירוב והוצאה ביו"ט, והי"נ למ"ד דהוא משום מתוך אלא דלדידה אין זה היתר גמור אלא משום מתוך. ועי' להלן בדברי המ"מ פ"א הי"ג.

י"ז. ועי' מ"מ בארוכה ותו"ד דאיכא ג' חילוקי דינים במלאכות. א. מלאכות שעיקרם באכילה כבישול וכדו' בזה הותר אף אם עשאו שלא לצורך אכילה, ב. מלאכות שאין בהם צורך אכילה כמו בכתובה ובנין אף אם עשאו לאכילה לוקה. ג. מלאכת הוצאה והבערה אף

שעיקרם שלא לאכילה והו"ל ככתיבה ואריגה מ"מ אמרינן מתוך שהותרו לצורך אכילה הותרו גם שלא צורך אכילה, וביאר טעמא דהוצאה משום שאף היא באוכל ומשקה ואע"פ שהיא בדברים אחרים אמרינן מתוך ובהבערה משום דכתיב ביום השבת. ועי' לח"מ שהאריך להקשות על המ"מ.

והנה מש"כ המ"מ דשייך הוצאה באוכל ומשקה לכאורה כוונתו דלכן חשיב מלאכה באוכל ולא דמי לכתיבה ובנין ואע"פ שגם בנין מצינו באוכל כמו מגבן מ"מ סתם מלאכת בנין אבל הוצאה חשיבא טפי מלאכה באוכל ולפי"ז דמי לשחיטה ובישול ולא לכתיבה ובנין, אך לשון הרמב"ם משמע דמלאכת הוצאה אינה לצורך אוכל ולא כשחיטה, ומשום דבהוצאה עיקר המלאכה אינה באכילה וכמו בבנין דג"כ שייך מלאכה באכילה כמו מגבן אלא שעיקר המלאכה אינה באכילה ואעפ"כ שרי וזהו דקמ"ל דאמרינן מתוך. וצ"ב מש"כ המ"מ דהוצאה היא באוכל ומשקה. ועי' ביהגר"א דשחיטה היא באכילה אבל הוצאה היא שלא באכילה ומשמע דכן הוא אליבא דאמתי דאינה באכילה, ואולי כוונתו דהוצאה אף כשאינה באוכל מותר, משא"כ בשחיטה שהותר רק כשעושה המלאכה באוכל עצמו אף שעושה שלא לצורך אכילה. [אך בכתובות מבואר דהותר חבורה משום מתוך, וצ"ל דלהלכה לא ס"ל הכי וכמש"כ הפר"ח ועי' פנ"י וצ"ע].

אך לשון המ"מ דהוצאה היא באוכלין ומשקין צ"ב. והנה בביהגר"א הגירסא במ"מ שאף היא באוכלין ומשקין וכ"ה בלח"מ. ואם אינו ט"ס משמע דכוונתו דאף שהוצאה אינה באוכל עצמו מ"מ חשיבא באוכל ומשקה. ויל"פ כוונתו שיש בה צורך חשוב כאכילה וכעין שכתב הרמב"ם בה"ו דמה"ט אף באפשר מעיו"ט התירו משום שמחת יו"ט דאל"כ יהא כמי שידיו אסורות. וצורך זה חשיב כאו"נ. ומצאתי עיקר הסברא במבי"ט ח"ג סי' קכ"ד [ואמנם שם גרס במ"מ דלא כהלח"מ אלא שהמלאכה ישנה בהוצאת אוכלין, מ"מ אח"כ ביאר הטעם דהתירו הוצאה משום דחשיבא כאכילה ולהגר"א משמע דהא דשרי בהוצאה אף שלא באוכלין אין ההיתר משום מתוך אלא מעיקר הדין דחשיב כאו"נ עצמו, אלא דמהני מתוך להתיר שלא לצורך. אך לשון המ"מ ל"מ הכי אלא גם לצורך בעינן למתוך וצ"ע].

והנה למ"מ משמע דאמרינן מתוך גם בשחיטה אלא דאשמעינן שגם בהוצאה אמרינן מתוך וכן משמע בלח"מ⁷. וכ"כ בביאור"ל סי' תקי"ח בדעת המ"מ עפ"י ביהגר"א. אולם פשטות הרמב"ם דרק בהוצאה אמרינן מתוך ואף אי נימא דגם בשאר מלאכות אמרינן מתוך עכ"פ משמע דחלוק הוצאה משחיטה בעיקר הדין דאמרינן מתוך יותר מבשחיטה. ועי' לשון השו"ע סי' תצ"ה א' כל מלאכות אסורות חוץ ממלאכת או"נ וחוץ מהוצאה והבערה ומבואר דאיכא היתר בהוצאה משא"כ בשאר מלאכות. שו"ר מש"כ הב"ח שם וצ"ע.

ובקה"י [לנתיבות] סי' תצ"ה ס"א כתב דבהוצאה ס"ד דלא שייך מתוך דהוי כמכשירין ובמכשירין לא אמרינן מתוך וקמ"ל דהוצאה נמי אמרינן מתוך אף דהיא מכשירין. וכע"ז עי' בפנ"י. ועי' ר"ן ה' א' ברי"ף "דהוצאה באו"נ כתיקון אוכ"נ עצמו ולא כמכשירין" וכתב בש"ת חת"ס סי' קמ"ז דכוונתו דאע"ג דהוי מכשירין נידון כאו"נ עצמו. וביאר שם משום דהוצאה מלאכה גרועה היא ונמצא דהוצאה קיל טפי דא"צ מלאכת או"נ ממש אלא כל לצורך מותר ולהכי אמרינן מתוך אף במלאכה שאינה באוכלין ועצ"ע. [ובעיקר דברי החת"ס תמהו האחרונים איך שרינן איסור דאורייתא מטעם דהוצאה מלאכה גרועה, עי' אבנ"ז ומלאכת יו"ט. ובקה"י שם כתב דיליף לה מביום השבת ולא ביו"ט וכאידך מ"ד דאין הוצאה כלל ביו"ט והאי מ"ד ס"ל דיליפין רק דאמרינן מתוך, מיהו במ"מ מבואר כן רק בהבערה].

י"ח. המ"מ שם הוכיח דבשחיטה נמי אף שלא לצורך אכילה אינו לוקה מהא דמבשל לגויים או לחול אינו לוקה. ותמה הלח"מ דהתם משום הואיל הוא. ועי' שו"ת המבי"ט סי' קכ"ד. ועי' קה"י פסחים סי' דאף לשיטת רש"י דמותר שלא לצורך, תחילת ההיתר הוא לצורך אלא דשוב הותר שלא לצורך משום הואיל וחזי ללצורך. ונסתייע מדברי המ"מ דידן דשלא לצורך מותר משום הואיל. ובאבה"ז כתב דהמ"מ ס"ל כהרשב"א דמאן דלית ליה מתוך לית ליה הואיל וזה שהוכיח המ"מ דגם בשחיטה אמרינן מתוך.

הרמב"ם בפ"א הי"ג כתב שאסור לבשל לצורך כלבים דילפינן לם ולא לעכו"ם ולא לכלבים. וכתב המ"מ דלהרמב"ם בהוצאה מותר אף לכלבים [ודלא כהרשב"א שאסור גם הוצאה] דלשיטתו בה"ד הוצאה מותר גמור הוא, אבל אפי' ובישול לצורך בהמה אסור. ועי' ביאור"ל סי' תקי"ח ס"א שהביא מהב"י דלמ"מ אין נפ"מ בין שלא לצורך לבין לצורך עכו"ם או למחר, ודלא כהר"ן שחילק בזה לדעת

⁷ והנה הלח"מ הקשה דמשמע דשחיטה יותר יש להתיר מהוצאה וא"כ מנלן דב"ש פליגי גם בשחיטה דלמא רק בהוצאה פליגי דלא חשיבא מלאכת אכילה. ועי' בשו"ת המבי"ט ח"ג סי' קכ"ד דהא דבשחיטה פשוט יותר היינו בראוי לאכילה אבל באינו ראוי כגון גיד הנשה או עולת נדבה לא אמרינן מתוך משא"כ בהוצאה אף באינו ראוי לאכילה אמרינן מתוך. ועי"ש דבראוי לאכילה אף לב"ש אמרינן מתוך בשחיטה ורק באין ראוי לאכילה פליגי. אך צ"ע דסו"ס לב"ה שרי אף באינו ראוי לאכילה ובה אין פשוט יותר מהוצאה וא"כ הו"ל לרמב"ם לפרש דאף בשחיטה איכא לדין מתוך אף שאין ראוי לאכילה.

רש"י. אולם בעיקר דברי המ"מ שחילק בין הוצאה לבישול תמה הביאווה"ל דלמ"מ דאמרינן מתוך אף בבישול אי"כ מ"ש בישול מהוצאה.

ולדברי המרומי שדה הנ"ל דבהוצאה מותר אף שלא לצורך אבל בשאר מלאכות בעינן צורך היום אי"ש דברי המ"מ דצורך כלבים לא חשיב צורך ולהכי אסור בישול אבל בהוצאה לא בעינן צורך ושרי. וכ"ז שלא כהק"י שביאר דברי המ"מ דשלא לצורך אינו לוקה משום הואיל ולמבואר דבישול שלא לצורך אסור ע"כ דמשי"כ המ"מ בה"ד דבישול שלא לצורך אכילה אין לוקה מ"מ אסור באיסור עשה דומיא דלצורך כלבים. [מיהו יש לדון דמאחר דאינו לוקה ע"כ דהילפותא דלכם ולא לעכו"ם הוי איסור חדש וזה לא שייך בשלא לצורך ובביאווה"ל סי' תקי"ב לא כתב כן]. וצ"ע.

בדעת השו"ע

בשו"ע סי' תצ"ה ס"א כתב דכל מלאכה אסורה חוץ ממלאכת או"י, וחוף מהוצאה והבערה, והיינו כהרמב"ם. ומשמע כנ"ל דבהוצאה והבערה שרי טפי משאר מלאכות. וע"ע בשו"ע סי' תקי"ח שהביא דין מתוך רק בהוצאה. שוב ראיתי שהבי"ח סי' תצ"ה עמד בזה וכתב דבשאר מלאכות לא משכח"ל שלא לצורך או"י דבשחיטת עולת נדבה לא משכח"ל האידנא וכן בבישול לא משכח"ל אלא במבשל גיד הנשה דאיסורא הוא אבל באמת גם בשאר מלאכות אמרינן מתוך.

ולענין אי מותר שלא לצורך הרמ"א כתב שם כתב דבעינן לצורך, וכתב בביאווה"ל דמהגר"א נראה דלדעת השו"ע אף שלא לצורך מותר והרמ"א בא לחלוק על השו"ע. ובסי' תקי"ב ס"ג כתב הרמ"א דאסור להוציא לצורך כלבים וכתב הגר"א דהשו"ע שלא הזכיר זאת פליג ע"ז וכשיטתו דאי"צ צורך וה"ה לצורך כלבים. אולם הקשה הביאווה"ל שם דבסי' תקי"ח ס"ב כתב השו"ע דבהוצאה לצורך עכו"ם אסור וא"כ ה"נ לצורך בהמה, ועי"ש שנדחק דצורך בהמה קיל טפי בצירוף שיטת ר"ע עי"ש. וע"ע בביאווה"ל סי' תקי"ח שצידד דהא דאסור לצורך עכו"ם משום דגם שלא לצורך אסור עכ"פ מדרבנן, והרמ"א בא לפרש את השו"ע, או נימא דס"ל דלצורך עכו"ם גרע משלא לצורך [ודלא כהמ"מ]. ועכ"פ זה דלא כהגר"א.

הפרשת תרומה ומתנות והולכתן

בטעם איסור הפרשת תרומה בשבת עי' רמב"ם שבת פכ"ג ועי' צ"ח. בטעם איסור הולכה עי' תור"פ ורשב"א יש"ש פנ"י וראש יוסף. ועי' רשב"א וצ"ח בדין הפרשת והולכת מתנות שנשחטו מאמש וחלה שנילושה מאמש.
בדברי התוס' עי' ר"ש דמאי פ"ד מ"ד, מהרש"א מהרש"ל יש"ש מהר"ם רש"ש. ראש יוסף.
להלכה עי' רמב"ם שבת פכ"ג הט"ז והל' יו"ט פ"ד הכ"ז וראש יוסף. שו"ע וביאווה"ל סי' תק"ו.

א. מתני' ב"ש אומרים אין מוליכין חלה ומתנות לכהן וכו' ביו"ט וכו' וב"ה מתירין וכו' לא אם אמרתם בתרומה דאין זכאי בהפרשתה תאמרו במתנות שזכאי בהרמתן. בטעם איסור הפרשת תרומה כתב הרמב"ם פכ"ג הל' שבת מתירי טעמי משום דהוי כהקדש דאסור משום מו"מ, וגם משום תיקון [וכ"ה במ"ב סי' תקי"ז]. ובמתנות ודאי אין לאסור משום הקדש, אמנם יל"ד אי חשיב תיקון. וברש"י ד"ה מתנות כתב דלבי"ש לא התירו אלא בהפרשתן שהיא לצורך יו"ט דאסור לאכול בלא הפרשה שמא יאכל את המתנות. ומבואר דבלא זה גם מתנות אסור וצ"ל מטעם דחשיב תיקון ואסור ביו"ט. אמנם עי' רשב"א דמתנות שרי להפריש אף בנשחטו מאמש אף דאפשר מעיו"ט משא"כ בחלה כדלעיל דף ט' א', משום דמתנות לא טבלי ועוד דניכרין אף קודם הפרשה וכמפורשים ועומדים ולא מידי עביד, ומשמע דאין זה תיקון כלל. אך לרש"י דחשיב תיקון צ"ב דאם יש סיבה לאסור גם במתנות אמאי מותר ההפרשה ביו"ט ומי"ש מתרומה דאסור [ובשלמא בנשחט ביו"ט אי"א מעיו"ט וכן הוא בחלה כשנילוש ביו"ט כדלהלן בגמ' דף ל"ז]. ואפשר דאינו תיקון כ"כ ולצורך יו"ט התירו. או נימא דגם בתרומה ביו"ט אין לאסור משום תיקון דהוי צורך יו"ט אלא רק משום הקדש משא"כ במתנות. שו"ר כן בצ"ח דאין לאסור ביו"ט משום תיקון דהוי כאו"י, ועי' בשו"ת מהר"ח סי' ט"ז. [אולם יש לדון באפשר בעיו"ט].

ב. בטעמא דאסור הולכה מצינו כמה ביאורים. **א.** רש"י כתב בד"ה אין מוליכין "וכולן משום גזירה דאין מגביהין". ולכאורה ר"ל שמא יבוא להפריש או שיאמרו שהפריש היום עי' להלן בתוס' [ועי' ראש יוסף]. והמפרשים הקשו על זה שהרי במתנות מותר הפרשה ואמאי אסרו הולכתן. ועי' ב"מ כאן [נדפס בהגהות וציונים מהדו' עוז והדר] דעיקר הגזירה בתרומה דאסורה הפרשתן ומשו"ה גזרו גם על מתנות שהפרשן מותרת. אולם הפנ"י תמה דהוי גזירה לגזירה. **ב.** בפנ"י פי' דבכלל גזירת הפרשת תרומה הוא משום מו"מ כנ"ל מהרמב"ם, והיינו משום הנתינה לכהן ולכך גם ההולכה חשיבא כמקח וממכר [מיהו יל"ד דבהפרשה נעשה ממון כהן ואח"כ אין

הקנאה חדשה. אמנם לפיכך במתנות דאין ההפרשה משוי ממון כהן יש לאסור ההולכה טפי מה"ט, ובצ"ח כתב דבנתינה יש לאסור משום הקדש כיון דקודם נתינה אפשר לישאל והשתא הוי גמר הקדש]. ג. בראש יוסף כתב לפרש שלא התירו חז"ל אלא ההפרשה לתקן אבל הולכה לא התירו וכ"מ בלשון רש"י **הלכך הרמתן התירו ולא הולכתן**, ויל"פ משום ההקנאה לכהן. עוד י"ל דההולכה היא חלק ממצות ההפרשה וחשיב תיקון אלא שההפרשה עצמה התירו כיון שהיא לצורך יו"ט כדי להתירו לאכול. ולפי"ז מש"כ רש"י אח"כ **משום גזירה דאין מגביהין** היינו דהיא ג"כ כהגבהה. וצ"ע. ד. בתור"פ כתב דאסור משום טירחה וכן צידד ביש"ש.

עוד ע"י רשב"א בשם תוס' דאיסור הולכה משום הוצאה ומיירי לרה"ר. והרשב"א דחה דבריהם דטעמא דומיא דתרומה דאסור להפריש. [ובהגהות שם העיר ממתני' דף י"ד דב"ש נמי מודו דמותר להוליך מנות וא"כ מ"ש מתנות, וע"י בצ"ח דמשום מתנה לכהן באמת שרי אבל משום הקדש אסור וכנ"ל].

ביאור דברי התוס'

ג. בתוס' הביאו מהירושלמי דלאו דווקא הולכה אסור אלא אף אם יבוא הכהן לביתו אסור אלא א"כ רגיל לאכול אצלו, ובסוה"ד פ"י הטעם שמא יאמרו שהפרישו ביו"ט. ויל"ע אם כוונתם דזהו הטעם שאסור הולכה. ויבאר להלן.

והנה הירושלמי קאי על המשנה בדמאי פ"ד מ"ד דמי שקרא שם לתרומה וכו' לא יטלם בשבת ואם היה כהן למוד אצלו יבוא ויאכל עמו. עיי"ש. ומפרש הירושלמי דלא יטלם היינו ליתן לכהן, ויליף לה ממתני' דאסור ההולכה. וע"י ר"ש שם דלר' יהודה דב"ה מודו דתרומה אסור להוליך א"ש מתני' אף לב"ה אבל לר' יוסי דב"ה מתירין להוליך תרומה צ"ל דהמשנה שם כב"ש, ולפי"ז בלמוד אצלו גם לב"ש מותר אבל ב"ה מתירין אף באין למוד אצלו דהא שרו אף להוליך.

אולם התוס' כתבו **דמה שמתירין ב"ה** הוא דווקא ברגיל אצלו ומזה למדו דבאינו רגיל אצלו אסור אפי' לאכול עמו בביתו עיי"ש. וע"י מהרש"א דלא ניחא להו לפרש מתני' דלא כהלכתא. אך תמהו האחרונים שהרי ב"ה התירו אף להוליך וכ"ש להביא לביתו. וע"י ט"ז סי' תק"ו ס"ג. [והיה אפשר לומר דס"ל דלהביא לביתו חמיר משום שיאמרו שהפריש ביו"ט, והיינו משום דאין אדם רגיל לאכול אצל חבירו וכשבא לביתו יסברו דהפריש היום, אבל במוליך אין לחוש לזה. אך לשון התוס' מתחילה משמע דאין אסור בזה יותר מהולכה אלא **שגם** במביא לביתו אסור. וע"י להלן מהמהרש"ל]. ומצינו בזה ג' פירושים.

ע"י מהרש"א דקאי לב"ה דמתירין להוליך תרומה אף דאסור להפריש וע"ז אמרו דבאין למוד אצלו אסור שמא יאמרו שהפריש ביו"ט, ולפי"ז גם להוליך לא התירו ב"ה אלא בלמוד אצלו אבל באין למוד אצלו אסור שיאמרו שהפריש ביו"ט ולכן לא הביא לו לפני יו"ט. ולפי"ז נמצא דלב"ש אף בלמוד אצלו אסור ומתני' דהתם דווקא כב"ה. והא דאסרי ב"ש אף בלמוד אצלו איכל"מ דאינו מטעם דיאמרו שהפריש ביו"ט או נימא דס"ל דבכל גווני איכא למיחש שיאמרו וכו'. [אך ביאור זה צ"ע דתחילת דברי התוס' קיימי לב"ש וצ"ל דרק הוכיחו דמתני' מיירי אף להביא לביתו שמזה למדו בירושלמי פשט במשנה שם. ודו"ק]. וע"י ראש יוסף דלב"ש איכל"מ דהאיסור להוליך הוא משום דמקנה לכהן והוי כמו"מ. ולכן אף בלמוד אצלו אסור. עוד כתב דאף להר"ש דב"ש מיירי רק באינו למוד איכל"מ דטעמא משום מו"מ אלא שבלמוד אצלו אין זה מו"מ דאין נראה כנותן לו מתנות כהונה אלא כמזמינו לאכול אצלו.

גם המהרש"ל פ"י דאף לב"ה אסור להביא [ותמה על הרא"ש דלא הביא זאת להלכה] אלא שלדבריו גם לב"ש מותר בלמוד אצלו ודלא כמהרש"א. וע"י יש"ש ביתר ביאור דלב"ה נמי משכחת לה דאסור להוליך כגון במוציא לר"ה ובכה"ג אסור להביא כמו שאסור לב"ש. ולדבריו דברי התוס' לא קאי על מה שמתירין ב"ה אלא על מה שמודים שאסור ובהו אמרו דבלמוד אצלו מותר ולשון התוס' דהא **דמתירין ב"ה** וכו' צ"ב. ומש"כ שאסור להוציא לר"ה, ע"י ט"ז סי' תק"ו שתמה דהוצאה מותר לצורך היום וע"י תוס' דף ט' א'. והמאמר"ר וביאור"ל ת"י דכוונת היש"ש בשבת.

אך דברי המהרש"ל צ"ע דהא דאסור להוציא לר"ה אין זה איסור משום תרומה אלא משום הוצאה. וכיון דמשום תרומה מותר להוליך אמאי אסור להביא וע"י מנח"ש שתמה בזה. וי"ל כנ"ל דבמביא לביתו איכא חשש יותר שיאמרו שהפריש היום מדלהביא לביתו אלא דכ"ז רק כשאסור להוליך ולכן יאמרו דמה שלא הולך אתמול משום שהפריש היום אבל אי מותר להוליך א"כ אין זה הוכחה שהפריש היום שהרי גם אם הפריש היום היה יכול להוליך לביתו. ודו"ק.

הרש"ש פ"י דכוונת התוס' אליבא דר"י ואחרים דמודו ב"ה שאסור להוליך תרומה וע"ז כתבו דמה דמשמע דלהביא לביתו מותר מיירי בלמוד אצלו. ולפי"ז דברי התוס' גם לב"ש וכתחילת דבריהם דהא דאסרינן להוליך ה"ה להביא אלא שבלמוד אצלו מותר להביא. [וכפי

זה צידד המהר"ם אלא שתמה אמאי כתבו תוס' דווקא לב"ה והרש"ש לא איכפ"ל בקושיא זו]. ולפי"ז מבואר דלהוליד אסור אף בלמוד אצלו וצ"ל דבהולכה אין הטעם משום שיאמרו שהפריש ביו"ט אלא מטעמים הני"ל. ומ"מ המשנה בדמאי קיימא אף לב"ש משא"כ למהרש"א דלבי"ש אף להביא אסור אף בלמוד אצלו.

ד. הרמב"ם שבת פכ"ג ה"ז הביא המשנה בדמאי דלא יטול בשבת והכא פסק כב"ה אליבא דר"י דשרי אף הולכת תרומה. ומשמע דס"ל כתוס' דב"ה נמי אית להו למתני' דדמאי שאסור ליטול התרומה. וכ"כ בא"ר ועי' ראש יוסף בארוכה. אמנם עי' מ"ב דהרמב"ם ס"ל דהבבלי מפרש המשנה דלא יטול דלא כהירושלמי, אלא היינו שלא יזיזם ומיירי בקרא לה שם ולא הפריש דהשתא הוי כהפרשה ורק לכהן מותר ליטול לאכלו. וכ"כ החת"ס וביאר דנראה כהפרשה אף שבאמת כבר חל התרומה. עוד כתב החת"ס וכ"ה בחזו"א דמאי סי' ט' ד' דס"ל לרמב"ם דמתני' דווקא ביו"ט דשרי להוליד דשרי מלאכות לצורך או"י אבל בשבת אסור.

דין הולכת חלה ומתנות שהופרשו היום

ה. מסקינן בגמ' דמתני' מיירי דאסרי ב"ש להליך מתנות שהורמו היום מיירי בשנשחטו מאמש דאי נשחטו היום מודו ב"ש דמותר להוליד [משום דא"א מעיו"ט]. וכתב הרשב"א דדווקא במתנות שרי להפריש אף בנשחטו מעיו"ט אבל בחלה אסור אא"כ נילווה ביו"ט כדאמר אבוב דשמואל לעיל ט' א'. דבחלה חשיב תיקון משא"כ במתנות. ולפי"ז צ"ב במאי פליגי ב"ש וב"ה בחלה דאי בנילושה מאתמול והורמה מאתמול דמי לתרומה דכיון שאינו זכאי בהרמה אסור להוליד. ואי בהורמה היום אמאי אסרי ב"ש, הרי במתנות שהופרשו היום מודו דשרי כמבואר בגמ'.

ועי' צ"ח שעמד בזה ותי' דמיירי בחלה שנילושה והורמה היום ואעפ"כ אסרי ב"ש ההולכה ושאיני ממתנות, דמתנות ליכא תיקון כלל בהפרשה כדכתב הרשב"א ולכן מותר להוליד דלא שייך גזירה דאין מגביהין ביו"ט. [וצ"ל דבנשחטו מאמש דאסרי ב"ש הוא מטעם טירחה כיון שהיה יכול להוליד מעיו"ט]. אבל חלה דבנילוש מעיו"ט אסור להפריש שייכא גזירה דאין מגביהין ולכן אף בנילוש ביו"ט דמותר להפריש משום צורך היום [דצריך פת חמה] מ"מ ההולכה לא התיירו. והנה עיקר הסברא מבואר ברש"י במתני' דהרמתן התיירו ולא הולכתן, אך בדבריו מבואר דגם במתנות שייך האיסור, והדק"ל מ"ש חלה ממתנות דבנשחטו היום מותר להוליד. ואפשר דרש"י מפרש כמש"כ הראש יוסף דהסוגיא כמ"ד לעיל ט' א' דחלה נמי שרי להפריש בנילוש מעיו"ט דלא גזרו על הפרשת חלה [כיון דאיכא חלה שנילוש מעיו"ט]. וצ"ע.

אמנם בט"ז ופרי"ח משמע דחלה דמי למתנות דאף בנילוש מאתמול מותר להוליד אף לב"ש, וצ"ע מ"ש מתרומה. ואי נימא דהאיסור להוליד משום שיאמרו שהפריש היום, איכ"מ דבחלה ליכא למיחש לזה כיון שיאמרו שלש ביו"ט. ולפי"ז אי"ש גם לרש"י.

דישה ביו"ט - מולל מלילות

י"ב ע"ב - י"ג ע"ב

א. גמ' מהו לפרכי ולמיכל מיניהו. עי' פירש"י דמספיק"ל אי מותר כמו שחיטה או דכיון שאפשר מבעו"י אסור דתולדת דישה היא. והנה נחלקו הראשונים באו"י שאפשר מעיו"ט אם אסור לשיטת רש"י ריש אין צדין אסור ונקטו רוב הראשונים דהוא מה"ת. ולדעת הרמב"ם אסור מדרבנן, והר"ן והרמב"ן סברי דמותר אא"כ הוא לימים רבים, ובזה לרמב"ן אסור מה"ת ולהר"ן מדרבנן. ולתוס' דף ג' לא הותר אלא מלישה ואילך. ומעתה צ"ב ספק הגמ' דלרש"י ודאי אסור כיון דאפשר מעיו"ט. וכן צ"ב לתוס' מה הצד להתיר הרי הוא קודם לישא.

ולדעת הרמב"ן והר"ן דאו"י מותר גם באפשר צ"ע להיפך מה הצד לאסור מלילה, והר"ן כתב כרש"י דהספק משום דאפשר וצ"ע לשיטתו, ועי' במלא הרועים על הר"ן [נדפס אחר הר"ן] שעמד בזה ונדחק דהא גופא הספק בגמ' והר"ן קאי למסקנא וצ"ע. אך הקשה דהר"ן כתב גם למסקנא דשרי משום דדש כלאחר יד הוא וכמש"כ רש"י ואמאי צריך לזה לשיטתו. אמנם עי' להלן בשם האגלי טל דהר"ן אזיל בשיטת רש"י אף דלא ס"ל הכי שהרי אח"כ כתב שאי"צ שינוי עי' משנ"ת להלן, ולפי"ז ל"ק. ועכ"פ צ"ע מה הצד לאסור.

ואפשר דלהר"ן גופיה הספק משום דדישה היא לימים רבים [ואולי גם מש"כ הר"ן דאפשר מעיו"ט כוונתו דהוי לימים רבים, וכע"ז פי כמה אחרונים בדברי רש"י ריש אין צדין, עי' קה"י סי' תצ"ה]. אך אי"כ אמאי מסקינן דמותר ולהר"ן אף שינוי אי"צ עי' להלן, ועי"כ דמלילה אינה לימים רבים [וכ"כ במלוא הרועים שם וכ"כ באגלי טל דש סי' י"ד, ועי' ראבי"ה סי' תשמ"ז] והדק"ל.

והנה המאירי כתב דהכא הוא מפיג טעם וכן הביאו מספר הישר לר"ת. ולדבריו א"ש גם לשיטת רש"י דבאפשר אסור מה"ת דכיון דמפיג טעם הרי זה כא"א מעיו"ט, אלא דשוב יקשה לאידך גיסא מה הצד לאסור וכנ"ל לתוס'. והנה במקו"א נתבאר בדעת רש"י דהאיסור באפשר הוא רק כשעיקר המלאכה אפשר מעיו"ט כמו בצידה ובכה"ג אסור אף אם היה אנוס מעיו"ט, [והמ"ב דהתיר בכה"ג מיירי לדעת הראשונים דאיסורו מדרבנן] וכן להיפך בבישול דעיקר המלאכה א"א אף אי משכח"ל דאפשר כבישול פירות יבשים מותר מה"ת, ולפי"ז איכל"מ דספק הגמ' אי בדישה אזלינן בתר עיקר המלאכה דאפשר או דמלילה דא"א שריא. ועי' ראבי"ה סי' תשמ"ז דדישה לא הותרה ביו"ט ואח"כ כתב לדון דכ"ז באפשר מעיו"ט משא"כ בחולב דא"א מותר אף דתולדה דדישה הוא ושמא התם צורה אחרת היא. ולפי"ז יל"פ דפשיטות הגמ' דהכא חשיב דא"א ואינו אסור אלא מדרבנן.

אמנם ברש"י ל"מ כהמאירי מדכתב דהכא אפשר מעיו"ט, אא"כ נדחוק דכוונתו על עיקר דישה וצ"ע. ועוד דבמאירי כתב דמה"ט דא"א מעיו"ט אין צריך שינוי לשיטת הר"ף להלן, ומשמע דלרש"י שצריך שינוי חשיב אפשר מעיו"ט. וצ"ע.

ולשיטת הר"ן נמי י"ל ע"ד הנ"ל דהנידון משום דדישה היא לימים רבים אף דמלילה גופה אינה לימים רבים, והשו"ט דכיון דעיקר דישה היא לימים רבים לא התירו דישה ודמי לקצירה דאף דתולש פירות ליומיה אסור או נימא דדמי לדרכת תבלין שמותר דשאני משאר טחינה. והנה בקהילת יעקב סי' תצ"ה כתב דגם רש"י ס"ל כהר"ן ומש"כ דאפשר אסור היינו משום דעשוי לימים רבים, ולפי"ד יתבאר הגמ' כמשנ"ת להר"ן. ועי' כע"ז במרומי שדה ריש אין צדין. שו"ר באמרי בינה סי' ד' דפשיטא ליה דהכא אינו לימים רבים ונתקשה מ"ש מדיכה דמותר אף דעיקר טחינה לימים רבים והוכיח דכיון שמין זה דרכו לימים רבים אסור וגם לרש"י פי' כן וכתב דלהכי בעינן שינוי דעיקר המלאכה לימים רבים. וצ"ע.

ב. למסקנת הגמ' דמותר למלול כתב רש"י משום דהוי כלאחר יד ומשמע דפשט לו לאיסור ורק דשרי מטעם דהוי כלאחר יד. וכן נראה בשו"ע הגר"ז סי' תק"י בקו"א. וזה א"ש לשיטת רש"י דבאפשר מעיו"ט אסור אף באו"י. אך צ"ע אמאי מותר בשינוי ומ"ש משבת, [אמנם אי נימא כדצייד הר"ן ריש אין צדין דרש"י אסר באפשר רק מדרבנן א"ש]. ועי' ראש יוסף דלא נאסר ביו"ט באפשר אלא במלאכה דאורייתא משא"כ הכא דאף בשבת לאו דאורייתא הוא, ומשמע דבאופן דאינה מלאכה דאורייתא לא אסרו כלל אף באפשר. וצ"ב.⁸

מיהו צ"ע לביאור זה היכן נרמז בגמ' דפשט לו בעיקר הספק לאיסור אלא דשרי משום דהוי כלאחר יד נימא דפשט לו כהצד דמותר.⁹ ובשו"ע הגר"ז כתב דהספק היה לפרוכי והיינו באופן דמוציא הזרע בידו ובכה"ג הוי מלאכה כדרכה [ע"ש שדיק כן מרש"י ד"ה מהו דתולדה דדישה היא ומשמע דבשבת אסור מדאורייתא וגם משמע דמיירי במוציא הזרע בידו ולא היינו מלילה], אבל רבא פשט דמותר רק מלילה וזהו כלאחר יד. ולפי"ז א"ש לשון הגמ'.

אמנם יל"פ באו"א דלמסקנא פשט לו דמותר ולא חשיב אפשר מעיו"ט מטעמים הנ"ל. אלא דמ"מ כתב רש"י דהוי כלאחר יד דאל"כ לא היו מתירין ביו"ט [כמש"כ השעה"צ סי' שיי"ט], ואף דמותר מה"ת מ"מ מדרבנן יש לאסור כיון דעיקר דישה אפשר מעיו"ט.¹⁰ ועי' באמרי בינה הנ"ל.

ג. ולהלן דף י"ג ב' כיצד מוללין ומפרשינן דמולל בשינוי בראשי אצבעותיו. ורש"י מפרש דקאי על התירא דסוגיין דמיירי ביו"ט. ולדברי רש"י דביו"ט בעינן שינוי ע"כ דבשבת ל"מ שינוי דהא אמרינן בסוגיין דף י"ב ב' דבשבת אסור וביו"ט מותר. וכ"כ גם התוס' שם דמיירי ביו"ט אבל בשבת לא מהני שינוי. אמנם בגמ' בשבת קכ"ח מבואר דגם בשבת מותר למלול בשינוי, ועי' בעה"מ שם דהתם מיירי במין אחר [ועי' במאירי שביאר דבריו]. ועוד כתבו דהתם מיירי דאינו מפרק אלא דמרכז וכ"כ המ"ב סי' שיי"ט ס"ק כ"ב לדעת רש"י.

אמנם הרמב"ן במלחמות ובר"ן להלן י"ג ב' הביאו מהר"ף בשבת דף קכ"ח דהא דבעינן שינוי הוא בשבת ומהני שינוי אף בשבת אבל ביו"ט מותר אף בלא שינוי וכמבואר בסוגיין דמפלגין בין יו"ט לשבת. וזה דלא כרש"י דקאי על הגמ' דידן.

⁸ ובאמת כבר מצינו בסמ"ג דבאפשר מעיו"ט אסור ופשטות דבריו דהוא מדאורייתא ואעפ"כ מותר בשינוי, והטעם ביאר שם המהרש"ל דאף באפשר מ"מ מלאכת אוכל נפש היא אלא דאסורה מה"ת ובה מהני שינוי משא"כ בקצירה וכדו' דאינה מלאכת או"י כלל. ולפי"ז א"ש גם לרש"י.

⁹ ועי' שעה"צ סי' שיי"ט י"א דהוכחת רש"י דמלילה אסורה בשבת רק מדרבנן דאל"כ לא היה מותר ביו"ט וצ"ע דהרי הספק היה דלמא מותר וע"כ משום דהוי מלאכת או"י, ומנלן דלמסקנא אינו כן.

¹⁰ ועי' בסמוך מהגמ' להלן י"ג ב' דבעינן שינוי ופרש"י שם דמיירי ביו"ט דבעינן שינוי מעובדא דחול ומשמע דמעיקר הדין אי"צ שינוי וע"כ משום דאין המלאכה אסורה. אמנם להלן יתבאר דלהט"ז תרי מילי ניהו דמלילה הוי מלאכה כלאחר יד ואף למ"ד דאי"צ שינוי, ומלבד זאת לרש"י בעינן שינוי. ודברי רש"י דמשום עובדא דחול קאי על השינוי דלהלן.

ומצינו ב' דרכים בביאור שיטתם [אמאי מותר ביו"ט בלא שינוי ואמאי בשבת מותר בשינוי דהא בעלמא גם בשינוי אסרו חכמים מלאכה בשבת]. הטי"ז סי' תק"י א' כתב דמלילה כדרכה הוי דישא כלאחר יד ומותר מדאורייתא, ובשבת בעינן שינוי במלילה כלומר בראשי אצבעותיו, וביו"ט מותר אף כדרכו דלא גזרו במלילה דרבנן וכ"כ המ"ב שם. ומבואר דמש"כ רש"י דמלילה הוי דישא כלאחר יד אי"ז משום דמולל בראשי אצבעותיו אלא אף כשמוולל כדרכו חשיב כלאחר יד. [והנה רש"י כתב דהא דבעינן שינוי משום עובדא דחול וא"ש דבעינן גם שיהא כלאחר יד להתיר המלאכה עצמה ומשום עובדא דחול בעינן גם שינוי בפעולה, אולם לראשונים דביו"ט אי"צ שינוי ע"כ דאין הטעם משום עובדא דחול דא"כ גם ביו"ט בעינן שינוי, אלא ע"כ הא דבשבת בעינן שינוי הוא מחומרא דמלאכה עצמה היא דבעינן שינוי בפעולה מלבד השינוי בתוצאת המלאכה שעושה בידו].

אמנם עי' אגלי טל מלאכת דש סי' י"ד שהביא מהערוך דמלילה מלאכה גמורה היא מה"ת וכ"כ התור"י ד שבת קמ"ד, [וכ"כ בשעה"צ בשם הר"ח שבת ע"ג] ועוד מבואר בתור"י דאף בשבת מותר בשינוי, וע"כ דהכא חשיב שינוי גדול להתיר המלאכה. וביו"ט מותר אף בלא שינוי משום דהמלאכה היא ליומה. וה"נ נימא לר"י ור"ן, ואף אי נימא דהכא חשיב אפשר מעיו"ט אי"ש לשיטתם דבאפשר נמי מותר באו"נ. ורש"י דכתב שהוא כלאחר יד הוא לשיטתו דביו"ט בעינן שינוי. [וכנראה דהאגלי טל מפרש דכלאחר יד היינו השינוי דראשי אצבעותיו]. ואמנם הר"ן העתיק דברי רש"י דמלילה היא כלאחר יד אע"ג דלדידה אי"צ שינוי ומשמע כהטי"ז דלכו"ע חשיב כלאחר יד וכ"מ בראש יוסף, אבל באגלי טל כתב דהר"ן העתיק פירש"י אף דלא ס"ל הכי שכן היא דרכו כמש"כ רעק"א מהדו"ק סי' רכ"ב. [ועיי' דברמב"ם שבת פכ"א הי"ד מבואר דמלילה אינה מלאכה גמורה].

ובשו"ע סי' ש"ט כתב דבשבת מותר בשינוי ובסי' תק"י ס"א פסק דביו"ט מותר אף כדרכו, וזה כהר"ף, והרמ"א בסי' ש"ט הביא שיטת רש"י בשם יש מחמירין. ובסי' תק"י סתם, וכתב המ"א דלדבריו בסי' ש"ט יש להחמיר ביו"ט דבעינן שינוי כדחזינן בסוגיין דיו"ט קיל משבת. אמנם הפמ"ג חולק על המ"א דסתימת הרמ"א משמע דביו"ט מותר בלא שינוי, ואף דבשבת החמיר כרש"י דלא מהני שינוי וא"כ ע"כ דהגמ' מיירי ביו"ט צ"ל דמעיקר הדין ס"ל כהר"ף אלא דבשבת חשש לחומרא לרש"י. ועי' שו"ע הגר"ז¹¹.

¹¹ והנה אי נימא דרש"י לשיטתו דבאפשר מעיו"ט אסור ולכן הכא בעינן שינוי, צ"ב לדברי הפמ"ג שהרי הרמ"א בסי' תצ"ה הביא דעת המחמירין דבאפשר מעיו"ט אסור וא"כ היה לו לפסוק מעיקר הדין כרש"י, וצ"ל חדא מתרתי, או כהמאירי דהכא חשיב כא"א מעיו"ט, או כהטי"ז דהכא המלילה עצמה חשיבא שינוי דהוי כלאחר יד, וסגי בזה בפרט דלרמ"א למש"כ המ"ב דבאפשר אסור רק מדרבנן.

חולב ביו"ט

א. בגמ' שבת צ"ה א' ת"ר החולב והמחבץ וכו' שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביו"ט לוקה ארבעים, ומשמע דחולב ביו"ט לוקה. וכן ביבמות דף קי"ד א' אמרינן דמותר לינוק מבהמה ביו"ט משום דהוי מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזרו רבנן ביו"ט דאיסור לאו. ומשמע דאי חולב כדרכו אסור אף באיכא צערא, ובפשטות משמע דאסור מדאורייתא כדאמרינן דאיסור לאו. אמנם הרמב"ן ורשב"א בשבת שם נקטו דהא דאמרינן לוקה לא קאי על חולב דמותר לאוכל נפש. ובעבוה"ק ש"א א' כתב דאסור מה"ת וסותר להנ"ל, וכבר העיר כן בביאורו"ל סי' תק"ה.

ובשבת דף קמ"ד איתא דחולב לתוך הקדירה שיש בה אוכל מותר ובחולב לקערה אסור, ולדעת הר"ף מייירי ביו"ט אבל בשבת אף לקדירה אסור. וביאר הרמב"ן [בחידושים ובמלחמות] דאסור משום מפרק תולדה דדש דאע"ג דחשיב כאוכל מ"מ הוי כמפרק אוכל מפסולת דהבהמה חשיבא כפסולת כיון דלא חזיא לאכילה. והא דשרי ביו"ט משום דלצורך או"י הוא ואע"ג דדישה אסורה ביו"ט היינו לימים רבים אבל חולב הוא ליומה דדרך לחלוב בכל יום דליום אחר איכא פסידא [כל זמן דאין חולב לגבן] וכן הביא מתשובת הר"ף. וכ"ה במלחמות שם ביתר ביאור דאם יחלוב מעיו"ט יחמיץ ויתקלקל בוודאי. ולפי"ז אף אם אינה עומדת לאכילה וחשיבא פסולת מותר משום דאו"י הוא.

והא דחולב לקערה אסור פ"י שם דכיון דחשיב משקה הוי נולד דאסור ביו"ט. ובשם הר"ף כתב דטעמא משום דמלאכת משקין היא ולא הותרה ביו"ט. עוד כתב דהא דאמרינן ביבמות דאיסור לאו הוא אין הכוונה על חולב גופיה אלא על שאר מלאכות, ובחולב דהוי מלאכת או"י התירו כלאחר יד¹². [ויל"ע דאי לתוך הקדירה מותר משום או"י, א"כ מאי שייטא לסוחט ענבים לתוך הקדירה וכ"ה בחזו"א סי' מ"ד א' ואפשר דילף משם דמשקה הבא לאוכל כאוכל ולכך לא הוי נולד ולא הוי מלאכת משקין וצ"ע].

ב. והנה מש"כ הר"ף דמלאכת משקין לא הותרה ביו"ט, לכאורה משמע דאיסורו משום מלאכה, ודלא כהרמב"ן גופיה, וכ"כ הבי"מ סי' תק"ה [ד"ה הג"ה] דלפי"ד הר"ף גם בנחלב ע"י עכו"ם אסור אף דכתב הרשב"א דלא חשיב נולד כיון שהיה יכול לחלוב לקדירה ועומד לזה מ"מ אסור משום דנעשה מלאכה ע"י עכו"ם. וצ"ב מאי נפ"מ אי חשיב משקה דמ"מ או"י הוא. ועי' באגלי טל דש אות ח' ס"ק מ"ו שביאר עפ"י דברי הרמב"ן בריש אין צדין דכל שאינו ברשותו לא הותר או"י והיינו משום דיוצר דבר חדש ולא הותר אלא תיקון אוכל שהיה קיים קודם לכן. ולפי"ז משמע דאיסורו מה"ת. והעירו דא"כ א"ש הגמ' ביבמות דביו"ט הוי איסור לאו ומה נדחק הרמב"ן בגמ' ביבמות. ובחזו"א סי' מ"ד כתב בתו"ד דלתוך הקערה אסור רק מדרבנן. וצ"ע. [ועי' בתשובה לגאון הנדפס בחי' הר"ן שם דאסור מדרבנן שמא יסחוט משקין. וצ"ע].

ג. והר"ן פ"י דבשבת אסור אף החולב לקדירה וכנ"ל דהוי בורר אוכל מתוך פסולת [ועי' בביהגר"א תק"ה דר"ל משום דש] כיון דלא חזיא לאכילה, אבל ביו"ט מותר משום דעז גופה חזיא לאכילה ור"ל משום דיכול לשחוט ולא חשיב פסולת ולא הוי דש. וכ"מ בתוס' שם דביו"ט הוי כאוכלא דאיפרת אבל בשבת כמו דש חשיבא שהבהמה היא כפסולת. ולדבריהם מבואר דשרי משום דלא הוי דש ומשמע דאי חשיב דש אסור אף ביו"ט ולא הותרה חליבה לאוכל נפש. ונפ"מ באינה עומדת לשחיטה אלא לחליבה דלא חשיבא אוכל והוי מפרק אוכל מפסולת ואסור וכמו בשבת, וכן בחולב לקערה דאין בה אוכלין והוי משקה חשיב דישה גמורה ולוקה וכפשטות הגמ' ביבמות [וכ"מ ברש"י שם וכדציין הרמב"ן]. עי' להלן שכ"מ בביהגר"א ורעק"א שם ולדעת המ"א צ"ע אמנם עי' בעבוה"ק דבעומדת לחליבה אסור רק משום נולד מן המוקצה ועי' שעה"צ שכ"מ ברוב הראשונים וצ"ע.

וצ"ב דעת התוס' והר"ן אמאי לא הותר לאו"י דהרי היא מלאכת יומה וכמש"כ הרמב"ן, ובשו"ע הגר"ז סי' תצ"ה כתב דחולב הוי מלאכה הנעשית לימים רבים שהרי אדם חולב כל צאנו ביחד וצ"ע מדברי הרמב"ן והרשב"א דמפורש להיפך, ואמנם לרמב"ן טעמא משום נולד כנ"ל וכדכתב שם, מ"מ קצת דוחק לפרש דפליגי בזה, וצ"ע. [ויל"ע לשיטת רש"י דלא מצינו דנאסר לימים רבים אלא משום דאפשר מעיו"ט והכא הרי א"א כמש"כ הרמב"ן דיחמיץ, אמנם ל"ק דמאותו טעם דחשיב לימים רבים מה"ט גם חשיב אפשר מעיו"ט].

¹² ומ"מ צ"ע לרמב"ן דהא ביבמות משמע דאי לאו משום צער אסור משום חולב ולא משום נולד [ועי' שו"ת רעק"א סי' ה' דשו"ט אי משום דהתירו לחולה איסור נולד]. אכן עי' בשו"ע הגר"ז סי' תק"ה והובא בשעה"צ דמאחר דחשיב נולד ואסור לשתותו שוב אסור לחלוב כיון דהוא שלא לצורך יו"ט והובא בשעה"צ שם. מיהו לפי"ז אמאי כתב הרמב"ן דלא הוי איסור לאו. ועוד העירו דחתם כיון דשרי נולד שוב אין איסור מלאכה וצ"ע.

עוד יליף דכיון דסתם דישה חשיב לימים רבים נאסרה כל דישה. אך צי"ע מהא דמלילות, עי' בסמוך.

ד. וילי"ע בדברי הרמב"ן אי מיירי בעומדת לאכילה או בעומדת לחליבה, ועי' ב"י ומ"א ס"ק ג' דנראה דנחלקו בזה. והנה בפשוטו בעומדת לאכילה מודה דביו"ט לא חשיב פסולת כיון דיכול לשחוט, ולא הוי דש אלא בחולב לקערה, ועי"כ דמיירי בעומדת לחליבה דבזה לא חשיבא אוכל [ועי' ח"א סי' פ"א דהטעם משום דהקצה אותה משחיטה והוי מוקצה ולכן לא חשיבא אוכל]. ולכך הוצרך לטעמא דשרי משום או"י. וכי"כ הבי"מ סי' תקי"ה ועי"ש דכן משמע סתימת הטור וכדברי הבי"י. וכי"כ בנשמ"א דהרמב"ן מיירי אף בעומדת לחליבה ולא הוי דש, וכן נקט המ"ב. מיהו צי"ב דבעומדת לחליבה אמאי לא חשיב נולד כיון דהוי אוכל מפסולת, ומי"ש מעומדת לאכילה וחולב לקערה.

ובחזו"א סי' מ"ד א' תמה כמ"ל דבעומדת לחליבה או לגדל ודאי דאף אי לא חשיב דש מ"מ הוי נולד וכי"ש לשיטת הרי"ף דאית ליה מוקצה, ומזה הכריח דהרי"ף ורמב"ן מיירי בעומדת לאכילה ואעפ"כ אי לאו טעמא דאו"י היה אסור אף לקדירה דחשיב דש כיון שאינו ראוי לאכילה וחשיב כפסולת, ועי"ש דזו דעת המ"א ס"ק ג' וכדביאר ביד אפרים שם. [והנה גם לדעת החזו"א צי"ב דכיון דלענין דש חשיב פסולת אמאי לא חשיב נולד, וצ"ל דאינו פסולת גמור. ולפי"ז גם לבי"מ איכל"מ דעומדת לחליבה אף דלענין דישה חשיב כפסולת מ"מ לענין נולד לא חשיב פסולת גמור וצ"ע].

ועי' ברמב"ן בסו"ד דנקט דלא כהרי"ף, אלא אף בשבת מותר לחלוב לקדירה דהבהמה חשיבא אוכל ולא פסולת, וביאר [בחידושים] דאע"ג דאסור לשחוט אין האיסור מוציאו מכלל אוכל דהא חזי לנכרים או למחר. ועי' נשמ"א דאף בעומדת לחליבה חשיב אוכל דלא עדיף משבת דלא עומד לאכילה מחמת האיסור ואעפ"כ חשיב אוכל ולפי"ז עי"כ דגם לעיל מיירי בעומדת לחליבה וכנ"ל. אמנם החזו"א כתב דהרמב"ן גופיה נמי אוסר בעומדת לחליבה דלא חשיבא אוכל¹³.

ה. ובשו"ע סי' תקי"ה ס"א כתב בהמה **שעומדת לאכילה** מותר לחלוב לתוך קדירה שיש בה אוכלין אבל לא לקדירה שאין בה אוכלין. ובמ"א כתב דבעומדת לגדל וולדות או לחלוב אסור משום נולד, עי"ש דלמ"ד דשרי מוקצה מותר בכל גווני. אמנם בביהגר"א שם כתב עפ"י הר"ן דבאינה עומדת לאכילה אסור משום דש, משא"כ בעומדת לאכילה דהוי אוכל מאוכל וכי"כ הרעק"א שם. ולכאורה דברי המ"א אזלי בשיטת הרמב"ן דאי משום דש מותר ביו"ט לצורך או"י. [ואמנם שם ציין לדברי הר"ן ריש ביצה אך שם לא כתב דאין איסור דש אלא דכתב דחשיב נולד וצ"ע]. ועי' ביי"מ שם.

ויש להעיר דבמ"ב סתם בעומדת לחליבה דהוי דש כהגר"א ודלא כמ"א עי"ש בשעה"צ, ובעומד לאכילה וחולב לקערה סתם דאסור רק משום נולד, ורק הביא דלהגר"א גם בזה חייב משום דש וצ"ע.

החילוק בין מולל לחולב

ו. והנה בדין מולל מלילות נתבאר לעיל דלרי"ף ורמב"ן מותר אף בלא שינוי וחזינן דדש מותר באופן שהוא מלאכת יומה, אמנם לט"ז והמ"ב מותר רק משום דהוי כלאחר יד. והנה לרמב"ן דחולב מותר משום או"י ומשום דהוי מלאכה ליומה, ומשמע אף בחולב כדרכו [אי לאו משום דהוי נולד], לפי"ז לכאורה גם במולל מותר אף אם נימא [כמש"כ האגלי טל בשם הערוך והתור"י] דהוי מלאכה גמורה וזה דלא כהט"ז. אמנם י"ל דמולל גרע דדמי טפי לדישה כיון שהוא בחטים עצמם שדרכם לימים רבים ולכך אסור בלא שינוי משא"כ בחולב שדרכו ליומה.

אמנם לדעת הר"ן דחולב אסור צי"ב לאידך גיסא מי"ש ממולל דשרי. ולהט"ז והמ"ב אי"ש דמולל מותר רק משום דחשיב כלאחר יד, אבל אי נימא דמותר אף אי מלאכה גמורה היא לא אי"ש. וגם לט"ז צי"ע מהא דיבמות דאי לאו משום צער אסור לחלוב אף כלאחר יד. ולדעת רש"י דגם מולל כלאחר יד שרי רק בשינוי אי"ש, אך השו"ע הרי פסק דמולל אי"ש שינוי. [וגם לרש"י משמע דבענין שינוי רק משום עובדא דחול כנ"ל]. ועי' אגלי טל דש סי' י"ד אות מ"ז שעמד בזה ותני עפ"י הרמב"ן בדעת הרי"ף דחולב לקערה אסור משום דמלאכת משקין לא הותרה ביו"ט וכדביאר שם משום דהוי יצירת אוכל. אמנם להגר"א דהשו"ע פסק בחולב כהר"ן לכאורה משמע דלא ס"ל חידוש הרמב"ן, וצי"ע ממלילות. ועי' אמרי בינה סי' ד' שהניח בצ"ע.

¹³ והנה בח"א שם כתב דטעמא דעומדת לחליבה חשיבא פסולת משום דהקצהו מאכילה ולפי"ז ודאי דלרמב"ן דאיסור שבת לא מבטל שם אוכל ה"ה איסור מוקצה, אמנם לכאורה י"ל דהכא גרע כיון דלא עומדת לאכילה, וכצ"ל לחזו"א.

קילוף בשבת

דף י"ג ע"ב

א. גמ' תנן התם [לענין מעשר] המקלף שעורין מקלף אחת ואוכל ואם קילף ונתן לתוך ידו וכו' וכן לשבת ומסקינן דבשבת מותר אף בקולף לתוך ידו, ובגמ' שו"ט דאף דחייב במעשר וע"כ דהוי מלאכה מ"מ לגבי שבת מלאכת מחשבת בעינן וצ"ב מאי ס"ד לדמות למעשר. ולכאורה צ"ל דבשבת פטור משום דלא חשיב דמשוי אוכל וכיון דחייב במעשר ע"כ משום דקודם הוי פירות השדה ועכשיו נעשו אוכל. ולכך מקשינן מ"ש. ולפי"ז צ"ב תי' הגמ' אי דמ"מ לענין שבת לא סגי בזה ובעינן יצירה חשובה או דפעולת המלאכה אינה מלאכה חשובה. ותלוי במחלוקת האחרונים להלן.

ב. בתוס' הקשו מ"ש ממולל דאסור בשבת [ולשיטתם אף בשינוי אסור] ותי' דהתם קולף השיבלים הוי תולדת דישה אבל הכא דקולף קליפה החיצונה מותר, ועי' מ"א סי' שכ"א סק"ח שהביא דבריהם וציין גם לשו"ע שם בסוף הסי' דמותר לקלוף שומים [לאלתר דאל"כ הוי בורר].

ופשטות התוס' דהכא לא הוי מלאכה כלל כלומר דאין כאן תוצאת הדישה, וכן הבין הפמ"ג סי' שכ"א וביאר משום דהקליפה בטילה לאוכל וכוונתו דדש הוא מה שיוצר אוכל וזה רק כשנמצא בתוך דבר אחר ומגלה אותו ומשוי ליה אוכל, משא"כ בקליפה דקה דבזה חייב רק משום בורר דענינו שמתקנו לאכילה וזה אף כשהקליפה בטילה לגרעין.

ובחי' רעק"א שם הקשה מהגמ' שבת דף ע"ד דהכותש חייב משום דש והיינו קולף. ועי' במגן אבות מלאכת דש שהקשה כן ותי' דדרך דישה שמוציא הגרעינים מהקליפה וכן הוא בכותש ומולל שיבלים אבל בקולף דמוציא הקליפה מהגרעין לאו דישה היא [אך הקשה ע"ז מהקולף קנה] וצ"ע בלשון התוס'.

ובביאור"ל כתב דכותש אסור משום דקולף בכלי משא"כ הכא דקולף ביד והוכיח כן דהרי מבואר ברש"י הכא דטעמא דפטור משום דלא הוי במשכן ולא מלאכת מחשבת היא וא"כ בכלי ודאי דהוי מלאכה. [וסיים דלא אאמין שיצא קושיא זו מרעק"א ותלמיד טועה כתבו אך בשו"ע הוצאת מ"י הביאו מכת"י רעק"א שהקשה כן וגם במגן אבות הקשה כן]. וכע"ז כתב בס' שביתת השבת [דש אות ה'] בשם הגרצ"פ דטעם המ"א הוא משום דהוי שינוי גדול [ולא משום דלאו דישה היא] וזה רק ביד משא"כ בכותש. ובאגלי טל הביא חילוק זה ודחה דכיון דבכלי הוי אב ביד הוי תולדה ע"ש.

ולאחרונים הנ"ל דחשיב דש ורק דאין זה כצורתו צ"ל דזה רק למסקנת הגמ' דמדמינן למעשר דחשיב מלאכה אלא דבשבת פטור משום מלאכת מחשבת והיינו דאין זה צורת המלאכה. [מיהו צ"ע איך נפרש כן בתוס' דאי משום דאין זה צורת דישה א"כ גם במולל נימא הכי אף דקולף השיבלים, ואפשר דגם המ"ב מודה דבקולף חסר במלאכה דלא הוי אשווי אוכל כ"כ כמו במולל אלא דמ"מ סגי בזה ליחשב מלאכה [וכדמצינו לענין מעשר דחשיב גמר מלאכה] אלא דלענין שבת לא הוי כ"כ מעשה אומנות אבל כשקולף בכלי דהוי מעשה חשוב חייב. ועצ"ע. ועכ"פ כנראה מה"ט לא ניחא לרעק"א לתרץ כן אלא כהפמ"ג דהחסרון במהות המלאכה].

ובאג"ט פ"י כוונת התוס' דכיון שנשאר קליפה התחתונה לא חשיב קילוף ורק קילוף השיבלים חשיב מלאכה דנעשה ראוי לאוצר, משא"כ קליפה שתחתיה דכיון שכבר נעשה קודם ראויה לאוצר ואין לחייב אלא משום דמתקן לאכילה וכיון דנשאר קליפה התחתונה לא אהני מה שהוריד קליפה העליונה. אבל אם מקלף קליפה התחתונה חשיב דש, ולפי"ז במקלף שומין חייב משום דש ודלא כהמ"א דכתב עפ"י התוס' דשרי. [ויתכן שגם הרעק"א פ"י כן בכוונת התוס' ולא הקשה אלא על המ"א דלמד מזה לקולף שומין]. ועי' שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ע"ט שהוכיח מלשון השטמ"ק דגם כשלא נשאר קליפה מותר כהמ"א ודלא כהאג"ט.

ג. ברמ"א סי' שכ"א כתב דאסור לקלוף שומין להניח דהוי בורר ורק לאלתר פטור, ומקורו בב"י עפ"י הירושלמי. ובביאור"ל שם כתב דצ"ל דסוגיין מיירי בבורר לאלתר דמצד בורר פטור וכל השו"ט רק אי חייב משום דש. אמנם בדעת הרמב"ם שהשמיט דין הירושלמי ר"ל דס"ל דסוגיין מיירי בדין בורר ומסקנת הגמ' דכיון דלא הוי מלאכת מחשבת אי"ז בורר כלל ורק בבורר ב' מינים הוי בורר והיינו דכיון שלפני הקילוף הכל דבר אחד אי"ז ברירה, ויל"ע לפי"ז בכותש אי חייב משום בורר או משום דש. [ולדבריו קצ"ע דלפי"ז הא דמדמה הגמ' למעשר משמע דה"נ חשיב ברירה אלא דלאו מלאכת מחשבת היא, וצ"ע דבשלמא לענין דש שייך גמר מלאכה דענינו משום יצירת אוכל אבל בורר אינו משום יצירה אלא תיקון בעלמא ומה שייך ביה גמ"מ וצ"ע].

ד. גמ' המולל וכו' מנפח על יד על יד ואם ניפח לתוך ידו חייב אמר ר"א וכן לשבת. ע"י ח"י בן הרמב"ן דהרי"ף דס"ל דמולל בשבת מותר בשינוי למד זאת מכאן ומפרש וכן לשבת קאי גם על מולל דבשבת יכול למלול וצ"ב ואולי כוונתו דה"ק המולל בשבת באופן המותר והיינו בשינוי, מנפח על יד על יד וצ"ע.

מנפח

ה. גמ' כיצד מנפח וכו' אמר ראב"א מנפח מקשרי אצבעותיו. ופרש"י דקאי על הא דלעיל י"ב למחר מנפח מיד ליד בשבת וזה כשיטתו דגרס לעיל דבשבת מנפח מיד ליד והיינו בשינוי, וביו"ט גרסינן על יד על יד, [והיינו אף בלא שינוי אלא שיהא מעט מעט שלא יהא לצורך חול]. וכן פ"י התוס' דהכא מיירי בשבת אבל ביו"ט ע"כ אי"צ שינוי דהא אף בקנון ותמחוי מותר. אמנם הרי"ף גרס בתרווייהו מנפח על יד על יד. ומ"מ לכאורה ביו"ט מודה לרש"י דאי"צ שינוי דלא גרע מקנון ותמחוי [ולדבריו לא קאי לפרש מהו על יד על יד אלא מסתברא לגמ' דבעינן שינוי]. אולם ע"י תורי"ד [החדש] דף י"ב דגרס כהרי"ף ופ"י דהחילוק בין יו"ט לשבת הוא רק דביו"ט מותר גם בקנון ותמחוי משא"כ בשבת. ומשמע דגם ביו"ט בעינן שינוי דבידו אחת [ואפשר דמפרש דהיינו על יד על יד], אך צ"ע מאי גרע מקנון ותמחוי.

וצ"ב מ"ש מנפח בשבת דמהני שינוי ממולל דבשבת לרש"י אסור בשינוי, וע"י תורי"ד שעמד בזה [לשיטתו במולל כרש"י], ותי' דמולל משוי אוכל משא"כ מנפח לאו אשווי אוכלא הוא והתירו לו בשינוי גדול כזה. וצ"ב דמ"מ הא הוי בורר ואמאי מותר בשינוי גדול, וצ"ל דסברא דרבנן היא להקל במלאכה שאין בה יצירה. ועצ"ע לענין יו"ט אמאי הקילו במנפח דמותר אף בלא שינוי.

וכמו"כ ילה"ק לרש"י דבמולל ביו"ט בעינן שינוי מ"ש מנפח דאי"צ שינוי, [ולתורי"ד ל"ק דס"ל דמנפח ביו"ט צריך שינוי אמנם להרי"ף אי נימא דס"ל במנפח כהתורי"ד דצריך שינוי נמצא דמולל קיל טפי דאי"צ שינוי ולהיפך מרש"י אך צ"ב מ"ש]. ובלא"ה צ"ב איך התירו לנפח ביו"ט בלא שינוי, ומשמע דבורר הותר ביו"ט לאו"י, ולשיטת הרמב"ן דאסור לימים רבים צ"ל דהכא לא הוי לימים רבים. אך צ"ע דהא אפשר מעיו"ט¹⁴. וע"י ביאור"ל סי' תקי"י דמותר לברור ביו"ט בקנון ותמחוי אף דאפשר מעיו"ט משום דחשיב שינוי ואע"ג דבשבת בקנון פסולת מתוך אוכל חייב חטאת ביו"ט סגי בהכי, וכ"ש ביד דחשיב שינוי. ולפי"ז אי"ש נמי מנפח ולא קשה ממולל דה"י בעינן שינוי, ורק דבשבת בעינן שינוי יותר.

מיהו לדברי רש"י דבאפשר אסור מה"י הרי בעינן שינוי גמור המתיר מה"י והדק"ל איך מותר בקנון ותמחוי, [אמנם במ"ב סי' שיי"ט נראה דמנפח בקנון ותמחוי פטור וצ"ע] וביותר דרש"י דף י"ב כתב בטבלה אסור משום דמחזי כמאן דעביד לצורך מחר ותיפו"ל דבטבלה ליכא שינוי. וע"י מרומי שדה ריש אין צדין שהוכיח מזה דרש"י מודה במידי דדרכו ליומו דשרי אף באפשר מעיו"ט. וצ"ע עוד בעז"ה במלאכת בורר.

טחינה ביום טוב

דף י"ד ע"א

א. במשנה נחלקו ב"ש וב"ה אם מותר לדוך תבלין ומלח לב"ש בתבלין בעינן שינוי זוטא דהיינו רק במדוך [הכלי שעל ידו דכין], ובמלח בעינן שינוי גדול דהיינו גם במדוכה [שהמלח נמצא בתוכה] ולב"ה בתבלין אפשר כדרכו ובמלח בעינן שינוי זוטא. ופשטות הגמ' דטעמא דבעינן שינוי משום דאפשר מעיו"ט, וזהו שחילקה הגמ' דבתבלין מותר משום דחשיב דא"א מעיו"ט כדלהלן. ויש לדון, א. אם הטחינה בלא שינוי אסורה ביו"ט מדאורייתא ב. אי נימא הכי צ"ב איך מהני שינוי ג. אמאי בתבלין מותר אף בלא שינוי.

¹⁴ [ולמאירי דעדיף טפי למלול ביו"ט איכל"מ דכיון דמולל ביו"ט ממילא א"א לנפח מעיו"ט אך בגמ' מבואר דמותר לנפח גם במולל מעיו"ט]

והנה בעיקר איסור טחינה ביו"ט תלוי בשיטות הראשונים שהובאו בריש אין צדין, לרש"י תלוי אם אפשר מעיו"ט או לא, ופשטות דבריו דאסור מה"ת כדכתב הרמב"ן [והר"ן נסתפק בזה] וכ"מ בתוס' מגילה דף ז', לתוס' דף ג' כל מלאכה שקודם לישא אסורה, ולרמב"ן אסור משום שדרכו לימים רבים.

והנה לרש"י ותוס' במגילה דתלוי באפשר מעיו"ט, א"ש דתבלין שרי משום דחשיב א"א מעיו"ט או משום דמפיג טעם או משום דלא ידע מאי בעי בישולא. אך צ"ב איך מהני שינוי במלח דכיון דאפשר מעיו"ט איסורו מה"ת ובפשטות לא מצינו היתר מלאכה דאורייתא בשינוי. ועי' ברמב"ן והר"ן ריש אין צדין דהוכיחו מסוגיין דבאו"נ עצמו אף באפשר מעיו"ט מותר דאל"כ לא היה מועיל שינוי דמדוך של עץ. ועי' פרי"ח סי' תצ"ה ס"ב. ובשוב דעת רש"י מצינו כמה אופנים.

בסמ"ג ל"ת ע"ה הוכיח דאפשר מעיו"ט מותר בשינוי מהא דמהני שינוי בדיכה. ועי"ש בהמשך דבריו בשם הר"ר יצחק דאפשר מעיו"ט אסור מה"ת, וכ"כ מהר"ח או"ז סי' ל"ג בדעתו. ולפ"ז מבואר דאע"ג דאסור מה"ת מותר בשינוי. וה"נ י"ל לדעת רש"י¹⁵. [ועי' ביאורי מהרש"ל על הסמ"ג דכל זה במלאכה המותרת אלא שאפשר מעיו"ט אבל במלאכות שלא הותרו כקצירה וכדו' לא מהני שינוי]. אמנם ביש"ש כתב דלסמ"ג ע"כ איסורו רק מדרבנן דאל"כ לא מהני שינוי [וצ"ע מהמשך דברי הסמ"ג דמבואר דמה"ת הוא ואולי מש"כ אח"כ לא כתב כן אלא בדעת רבינו יצחק, וכמדומה דבביאורי מהרש"ל נקט דאסור מה"ת ועי' מש"כ המהרש"ל שם]. ולפי דבריו יקשה לרש"י דאסור מה"ת אמאי מהני שינוי. ועי' להלן דבר"פ בהגהות סמ"ג מוכח דמהני שינוי לאיסור דאורייתא.

ובביאור"ל סי' תצ"ה כתב דאפשר דבמלח התירו דכל קדירה צריכה מלח וקצ"ע דהא למבואר בסוגיא דגם מוריקא דדינו כמלח לחומרא דאסור בלא שינוי ומ"מ בשינוי מותר, ואולי משום דקצת מפגי טעם עי' תוס' שבת קמ"ד וצ"ע. ועיקר דבריו מבואר כע"ז בר"ן דף י"ז ברי"ף עי"ש לענין ביקוע שו"ר כן בראב"ד פ"ד ה"י. ומשמע דמהני סברא זו למלאכה דאורייתא וצ"ל הטעם משום דבלא"ה בשינוי אינו איסור דאורייתא. ובקהילת יעקב סי' תצ"ה א' כתב בשיטת תוס' במגילה ד"ל דדיכת מלח מותרת מה"ת משום דאין טחינה בפירות [ובאמרי בינה סי' ד' תמה על זה], ועי"ע שם בקה"י ס"ק ב' דגם רש"י ס"ל דטעמא דצידה משום דעשוי לימים רבים וזהו מש"כ דאפשר מעיו"ט דמשו"ה דרכם לעשות לימים רבים, וכע"ז הובא לעיל י"ג בדן ניפוח מהמרומי שדה. ולפ"ז ל"ק ממלח דדרכה ליומה כדכתב הרמב"ן.

והרמב"ן והר"ן הקשו עוד מהברייתא דסגי בהצלחה, ופשיטא להו דאין זה שינוי גמור ובשבת ודאי חייב סקילה, ואיך יועיל להתיר איסור דאורייתא דאפשר מעיו"ט, וי"ל דהסמ"ג ס"ל דהצלחה נמי חשיבא שינוי וכ"מ בב"י בדעת ר"י בתוס' עי"ש ולהלן. אולם אי נימא דמוריקא אפי' הצלחה אין צריכה ואפי' בידע מאי בעי בישולא הדק"ל [ולתוס' בשבת קמ"א א"ש דמוריקא נמי איכא קצת הפגת טעם].

ורבינו פרץ בהגהות סמ"ק סי' קצ"ד תי' [והו"ד בכל בו הל' יו"ט] דמאחר והתבשיל גופיה מותר דא"א מעיו"ט ממילא גם התבלין מותר, ואין כוונתו משום מכשירין דהא במכשירין שאפשר מעיו"ט אסור אלא דהכא הוא חלק מהתבשיל [כיון שנכנס לתוך האוכל] ומאחר דהאו"נ גופיה א"א מעיו"ט גם זה חשיב כא"א ומותר. והנה עי' בדבריו דס"ל דאפשר אסור מה"ת ואפי"ה לא הקשה אלא למ"ד דא"צ שינוי ולמ"ד דצריך שינוי כתב שם דלית ליה האי סברא וא"כ משמע דשינוי מהני אף להתיר איסור דאורייתא.

ב. ולדעת הרמב"ן והר"ן הכא גם בלא שינוי מותר מה"ת, דלא נאסרה טחינה ביו"ט אלא בטחינה גמורה שדרכה לימים רבים משא"כ הכא [עי"ש דפליגי אי איסור טחינה לימים רבים מה"ת או מדרבנן]. והא דבעינן שינוי כתב הר"ן דהוא משום דאדם עשוי לדוך לימים רבים ומחזי כעובדא דחול ולכן מותר בשינוי. וכוונתו דאע"ג דעיקר הדיכה אינה לימים רבים מ"מ יש שדכין לימים רבים ולכן אסור מדרבנן. עי' אמרי בינה יו"ט סי' ד'.

ג. אמנם לדעת תוס' דף ג' דלא הותרו מלאכות אלא מלישה ואילך א"כ טחינה אסורה מה"ת ואיך מותר דיכת תבלין ובפרט למ"ד דמותר כדרכה. ועי' פנ"י שעמד בזה ור"ל דדיכת תבלין אינה טחינה מה"ת והניח בצ"ע. ובאמת בתוס' בסוגיין שו"ט אי אזלינן לקולא משום ספק דרבנן ומבואר דכל הנידון בגמ' הוא בדרבנן.

¹⁵ והעירו שגם הרמב"ן דפליג ע"ז עיקר קושייתו משום דבמדוך של עץ טחינה גמורה היא ובשבת חייב סקילה ומשמע דאי חשיב שינוי יש מקום להתיר ביו"ט.

והנה בשטמ"ק ריש אין צדין כתב דהיתר דמלישה ואילך הוא משום דקרובה לאכילה ולפי"ז איכל"מ דדיכת תבלין דראוי לאכילה חשיב כמלישה לאילך ורק בטחינת חטים דמחוסר מלאכות אסור, ואמנם בתלישת פירות כתב דאע"ג דקרובה לאכילה אסור משום שהיא בכלל קצירה י"ל עמש"כ הר"ן דדיכה היא בצורה אחרת ואינה בכלל שאר טחינה. [עי' רמב"ן שבת קמ"ד דמשמע הכן].

עוד עי' בראש יוסף דהכא שרי משום דחשיב מכשירין והותר גם מלאכות שלא הותרו ביו"ט [אמנם לרש"י א"א לישב כן דאי חשיב מכשירין יאסר באפשר ורק די"ל כהר"פ הנ"ל].

ד. ולדברי התוס' איכל"מ דכל נידון הסוגיא הוא מדרבנן דאסרינן אף האו"נ כשאפשר מעיו"ט, אבל לדברי הרמב"ן והר"ן דאף מדרבנן לא אסרו באפשר מעיו"ט ורק משום דהוי כלימים רבים ומשם עובדא דחול, צ"ב מאי נפ"מ אי חשיב דאפשר או לא. ועי' בר"ן דטעמא דשרי תבלין משום דלא פשע כשלא דך מאתמול משום הסברות שבגמ', ועצ"ב. ועי' ביהגר"א סי' תצ"ה דלשיטת הר"ן במלאכה לימים רבים באפשר מעיו"ט אסור, ולדבריהם כן מבואר בגמ' שבת קל"ד לענין מגבן דאסור משום דאפשר וזהו רק משום דהוא לימים רבים אמנם כ"ז בדיכה דבאמת אינה לימים רבים אלא דמחזי כלימים רבים. ועי' מש"כ בריש אין צדין.

לא ידע מאי בעי לבישולא

ד. לשיטת הסמ"ג ורש"י דטעם האיסור משום דאפשר מעיו"ט, ואפי"ה לל"ק בתבלין אף באינו מפיג טעם כגון מוריקא כל דלא ידע שיצטרך לו ביו"ט מותר אף בלא שינוי. והנה המ"ב סי' תצ"ה ס"א כתב לשיטת הרמ"א דבאו"נ דאפשר מעיו"ט אסור, דמ"מ אם היה אנוס בעיו"ט מותר אף בלא שינוי, ועיי"ש בשעה"צ דכ"מ מסוגיין, ולכאורה כוונתו להא דלא ידע מאי בעי בישולא. ולפי"ז צ"ל דמהני סברא זו גם לרש"י דבאפשר אסור מדאורייתא. [ואי נימא כהפנ"י דדיכה אינה טחינה גמורה י"ל קצת].

אך האחרונים כתבו בשיטת רש"י דהא דבאפשר אסור אין תלוי במציאות עכשיו אלא בכללות המלאכה [ותי' בזה קושיית הראשונים לשיטת רש"י אמאי אסור לצוד בלא העלתה מצודתו דגים מעיו"ט דהשתא לא אפשר]. וכדבריהם מבואר בתוס' מגילה ז' ע"ב לפי המהרש"א דתלוי אם מתקלקל ובאינו מתקלקל אף בא"א מעיו"ט אסור. ולפי"ז צ"ע איך מותר בלא ידע מאי בעי בישולא אף דאינו מפיג טעם [כמו מוריקא]. ולמבואר להלן בדברי התוס' בשבת דהכא מיירי במפיג טעם קצת י"ל ודו"ק.

בדברי התוס' בשבת קמ"א

ה. והנה התוס' שבת קמ"א הקשו למבואר בסוגיין דבלא ידע מאי בעי בישולא מותר א"כ אף קצירת התבלין תהא מותרת. ותי' שם דכוונת הגמ' רק בתבלין דגם מפיג טעם קצת אבל באין מפיג כלל לא מהני הך טעמא ולהכי בקצירה דאינו מפיג טעם אסור. והסברא צ"ב מהו צירוף ב' הטעמים ועי' בהערה ¹⁶. [ולדבריהם לכאורה אין רא"י למ"ב דבאנוס נמי מותר אף בלא שינוי ואולי כשהיה אנוס גרע ועכ"פ אין רא"י מכאן וצ"ע].

והנה בעיקר קושיית התוס' דנתיר גם קצירה, לכאורה זה רק לשיטת רש"י דקצירה אסורה משום דאפשר מעיו"ט וכע"ז בתוס' מגילה ז' ב', אבל לשיטתם בדף ג' דקצירה לא הותרה לאו"נ ל"ק מידי, וצ"ע. ואולי י"ל להנ"ל דדיכת תבלין מותר משום דהיא קרובה לאכילה ושאינו משאר טחינה, וה"נ ס"ל לתוס' דגם בקצירה י"ל כן. אך א"כ גם תלישת תותים ורמונים דמפיגים טעם [כמש"כ הרמב"ן] יהא מותר. ובאמת בלא"ה קשה לת"י התוס' דבעינן נמי שיהא מפיג טעם דהא תותים נמי מפיגין טעם. וכבר הקשה כע"ז המ"מ פ"א ה"ד מ"ש דיכת תבלין דשרי אף דטחינה אסורה ובקצירה אסור אף פירות המפיגים טעם. ותי' דדיכת תבלין שאני דחשיב מכשירין דהמכוון בהם לתקן דברים אחרים [ודבריו צ"ב ועי' לח"מ פ"ג ה"יב ואפשר דכוונתו כהר"פ או דבמכשירין אי"צ מלאכת או"נ ואכמ"ל]. ולפי"ז י"ל דגם קושיית התוס' היא רק בתבלין דחשיבא כמכשירין ושרי אף דעיקר המלאכה אסורה משום דהיא לימים רבים וה"נ קצירה תהא מותרת מה"ט אף דשאר קצירה אסורה. ועי' חת"ס בשבת שם כע"ז ועפ"י דבריו בסוגיין דהכא שרי משום דחשיב כמכשירין וגם כאו"נ ולהכי מותר אע"ג דעיקר המלאכה לימים רבים ואע"ג דאפשר מעיו"ט עיי"ש.

מלח ותבלין אם הוי מכשירין או או"נ

¹⁶ ואפשר דבעינן א"א מעיו"ט משני טעמים א. שיהא מלאכת אוכל נפש ולרש"י זה מדאורייתא אמנם לזה סגי במפיג טעם קצת דחשיב או"נ. ב. מלבד זה בעינן נמי שיהא לצורך או"נ דומיא דמכשירין דאף שאינם מלאכת יו"ט מ"מ שרי ובלבד שיהא לצורך או"נ ולזה בעינן דלא ידע מאי בעי בישולא. ולפי"ז גם לרש"י י"ל דסוגיין לא מיירי בדין אפשר דאסור מה"ט דלזה מהני מפיג טעם קצת והנידון רק משום דבעינן מדרבנן צורך יו"ט ולזה מהני דלא ידע וא"ש דברי המ"ב, ודו"ק.

ו. בעיקר מש"כ המ"מ דתבלין חשיב מכשירין כ"ה פשטות הרמב"ם שם ה"ח וזה דלא כהר"ן בסוגיין דהוכיח מדשרי מלח בשינוי ע"כ או"י עצמו הוא ולא מכשירין. וזה כשיטתו הנ"ל דאין להתיר איסור דאורייתא בשינוי. אמנם עי' לח"מ פ"ג שהביא מהר"ן [בדף י"ז ברי"ף] בשם הראב"ד דביקוע מותר בשינוי אף דהוי מכשירין דאפשר מעיו"ט משום דא"א בלא עצים הקילו דומיא דדיכת מלח. וזה כהמ"ב הנ"ל ומהני סברא זו להתיר איסור דאורייתא משום דבלא"ה בשינוי מותר מה"ת וכנ"ל. עוד צידד הלח"מ דמלח הוי או"י ותבלין הוי מכשירין, עיי"ש. עוד עי' בהשגות הראב"ד פ"ד ה"י דמסיק דסוגיין אזלא גם לרבנן דאסרי מכשירין דהכא לכו"ע שרי כיון דהתבלין נכנס בתוך התבשיל ועיי"ש דלא נתברר מסקנתו אי חשיב מכשירין או לא.

טחינה ביו"ט [ב]

ז. התוס' כתבו בשם ר"י דבעיקר הפלוגתא אי טעמא דתבלין אי"צ שינוי הוא משום דלא ידע או משום דמפיג טעם אזלינן לחומרא, דא"א להקל משום ספק דרבנן כיון דאיכא חומרא לכל צד. [ומבואר דנידון הסוגיא הוא בדרבנן. ואף דלא הותר אלא מלישה לאילך ע"כ כנ"ל דכיון שהיא קרובה לאכילה מותר מה"ת או משום דדרכו ליומיה]. אמנם הרמב"ם פ"ג הי"ב הביא הטעם משום דמפיג טעם, וכ"מ בשו"ע. ועי' להלן. וכתב הב"י שכו"ה דעת הר"ף [ודלא כמשמעות הר"ן] וכתב דהכריע כן משום דניכר בחוש דמלח אינו מפיג טעם ותבלין מפיג טעם. [אמנם לתוס' בשבת דגם לל"ק תבלין מפיג טעם קצת אלא דבעינן נמי דלא ידע, לכאורה אין ראיה].

מפיג טעם קצת

ח. גמ' איכא ביניהו וכו' א"נ במוריקא ופי' הראשונים דל"ב דבעינן מפיג טעם מוריקא דמי למלח דאין מפיג טעם משא"כ לל"ק שרי משום דלא ידע וכו'. [אמנם בהשגות הראב"ד לבעה"מ צידד לפרש איפכא]. ולפי' התוס' בשבת דל"ק נמי בעינן לטעמא דמפיג טעם, כתבו דע"כ צ"ל דמוריקא נמי מפיג טעם קצת ורק דאינו מפיג טעם כתבלין ולל"ב בעינן מפיג טעם יותר. עוד מבואר בתוס' שם עפ"י הירושלמי דבשום לכו"ע מותר אף בידע מאי בעי כיון דמפיג טעם ומתקלקל הרבה.

ולפי"ז נמצא ג' דרגות במפיג טעם, שום מתקלקל הרבה, תבלין מפיג טעם קצת, ומוריקא מפיג טעם פחות מתבלין.

ובתוס' שם כתבו עוד, דהא דתבלין שמפיג טעם קצת לא חשיב א"א מעיו"ט משום דיכול להוסיף עוד תבלין, והיינו דא"י צורך יו"ט כיון שיכול להוסיף תבלין¹⁷.

טחינת פלפלין

ט. בגמ' בשבת קמ"א איתא דפלפלין מותר לדוך בשינוי. ונחלקו הראשונים אי מיירי בשבת או ביו"ט, ע"י תוס' ד"ה בית הלל. ובתוס' שם הביאו שיטת ר"ח דמיירי ביו"ט [וכן הביאו הראשונים בשם רש"י וליתא ברש"י שלפנינו]. והתוס' הקשו מסוגיין דתבלין אי"צ שינוי וע"כ פי' דמיירי התם בשבת והכריחו כן דאל"כ היה לגמ' לפרש דהרי התם מיירי בדיני שבת. ולפי"ז מבואר דאף בשבת מהני שינוי. ועי' מהר"ח או"ז סי' ל"א דפליק ע"ז משום דבשבת לא מהני שינוי וע"כ דמיירי ביו"ט. וכן י"ל לדעת ר"ח. והא דבעינן שינוי פי' שם דמיירי בידע מעיו"ט וכל"ק דבכה"ג צריך שינוי ולל"ב דתלוי במפיג טעם אף אי נימא דפלפלין מפיג טעם כתבלין יל"פ דמיירי בכניסת היום דאינו מפיג טעם בקצת זמן [אמנם בשחיטה שרי אף בערב משום מתוך עיי"ש]. וזהו חידוש לדינא.

י. ולענין שחיקת פלפלין ברחיים שלהם הביאו התוס' ממשנה להלן דכ"ג א' דלר"ג מותר משום דלאו כדרכה ולחכמים אסור. ופי' תוס' והרשב"א והרא"ש בסוגיין דלחכמים אסור משום עובדא דחול וכ"כ הר"ן וכ"ה בשו"ע סי' תק"ד ס"א, וביאר הר"ן דאף ברחיים שלהם אינו לימים רבים. אמנם הרמב"ן והרשב"א בשבת קמ"א כתבו דהוה טוחן, ויותר כתב בעבוה"ק ש"א דטחינה גמורה היא. ודייק הח"א וכן בבבאור"ל דס"ל דמלאכה דאורייתא היא. ועיי"ש בח"א ובמ"ב דה"ה טחינת קאווי"י אסור. אך צ"ב מ"ש ממדוך דשרי, ובבבאור"ל כתב דבמדוך הוא ליומיה משא"כ ברחיים הוא לימים רבים ולפי"ז כתב דטחינת קאווי"י דאף ברחיים לא הוי לימים רבים מותר ודלא כנ"ל. ולפי"ז פליגי במציאות וצ"ע¹⁸ ועי' בהערה.

¹⁷ והנה ע"י ברמ"א תק"ד ס"ג דלגורר גבינה בעינן שינוי דומיא דמלח, וכתב המ"א דאי מפיג טעם דמי לתבלין דא"צ שינוי, אולם בידע יש להחמיר דומיא דתבלין בלא ידע. ויל"ע לדברי התוס' דבתבלין חשיב דאינו מפיג טעם משום דיכול להוסיף תבלין א"כ בגבינה דלא שייך הי"ט יחשב כא"א מעיו"ט, וע"כ משמע דס"ל דהא דלא חשיב מפיג טעם הוא משום דהפגת טעם כזו לא חשיבא כא"א ולזה מדמה המ"א גבינה ועדיין צ"ע. **מהרב שלמה בדלנדר שליט"א.**

¹⁸ ובבימ"ד אמרו דמודה הרשב"א בעבוה"ק דברחיים קטנים אין עושין לימים רבים אלא דאין לחלק בטחינה ודמי לטחינה ברחיים גדולים, ורק בדיקה דאינה בצורת טחינה מותר, ועי' לשון האו"ז סוף פ"ב ולא נאסרו אלא ברחיים שלהן דדמיין לרחיים של חטין [ומזה דייק בשעה"צ דס"ל דהוי טוחן גמור] ויל"פ כנ"ל. ולפי"ז גם קאווי"י אסור כהח"א. וצ"ע. ועי' להלן מלאכת בורר דנראה דעת הרשב"א דלא הותר ברירה ביו"ט כלל דאזלינן בתר עיקר המלאכה, וא"כ ה"ה טחינה ודיכת תבלין שאני כדלהלן. אך זה דלא כהביאור"ל דפי' בדעת הרשב"א דתלוי בימים רבים. ואולי בדיקה דלעולם דרכה ליומה מודה לר"ן דיש לחלק בעיקר טחינה. וצ"ע.

י"א. אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפי' מלח, והא אמרת מלח בעי שינוי הוא דאמר כי האי תנא וכו' והיינו דהברייתא פליגא על המשנה ואף מלח נידוך כדרכו. ולהלן א"ל רב אחא וכו' כי דייכת אצלי אצלווי. עי' תוס' דרב דמצריך הצלחה אזיל בשיטת הברייתא דאיי"צ שינוי אלא דמ"מ בעינן הצלחה שהיא שינוי מועט, וכ"כ הרמב"ן בשיטת הר"ף, וביאר שהוא רק משום עובדא דחול שלא לצורך והר"ן כתב שהוא חומרא בעלמא. אמנם לדעת ר"י בתוס' כתב הבי"ד דס"ל דהצלחה היא שינוי גמור ורב אזיל בשיטת המשנה דבעינן שינוי. ומבואר בדבריו ג' שיטות אי חומרא בעלמא היא או דהוי שינוי מעט או שינוי גמור. ועי' בסמוך.

כתבו התוס' דר"י פסק בפלוגתא דאמוראי הנ"ל לחומרא דאין להתיר בלא שינוי אלא באיכא תרתי דלא ידע מעיו"ט וגם מפיג טעם. וכ"כ בעה"מ. אולם הר"ף לא הביא הפלוגתא אלא כתב דבתבלין מותר כדרכו ואף בלא הצלחה ובמלח בעינן הצלחה. וכתב הרמב"ן במלחמות דלדינא אין נפ"מ בכל זה דקי"ל כשמואל דכל הנידוכין נידוכין כדרכן לבר ממלח, ומשמע אף מוריקא ואף בידע מאי בעי בישולא, ואף רב ס"ל הכי אלא דמצריך הצלחה במלח. וכ"מ ברי"ף שלא הביא הפלוגתא ומשום דפסק כהברייתא. וכ"כ התוס' בשם רב יהודאי גאון.

והקשו הראשונים דעדיין בעינן לטעמים הנ"ל לבאר מ"ש מלח מתבלין לענין הצלחה, וא"כ איכא נפ"מ אי בעינן הצלחה במוריקא או בידע מאי בעי בישולא. ומצינו כמה אופנים ליישב. א. הרמב"ן כתב דלמסקנא ל"ק מ"ש מלח משאר נידוכין, דמלח נידוך יפה גם בהצלחה וכל דין הצלחה הוא משום עובדא דחול שלא לצורך וזה רק במלח משא"כ בשאר נידוכין לא הצריכו הצלחה כיון דאין נידוכין יפה בהצלחה¹⁹. ב. הר"ן פי' דזה הוא רק לחומרא בעלמא, ולכן רק במלח דלעולם איכא תרי חומרי דאינו מפיג טעם וגם בידע מאי בעי בישולא בעי הצלחה משא"כ מוריקא, וכוונתו דאף אי משכח"ל במוריקא בידע מאי בעי בישולא וא"כ איכא תרתי מ"מ לא הצריכו זאת אלא במלח דכן הוא לעולם. והב"י תמה ע"ז דאם אינו מדינא לא היה הר"ף מביא ד"ז. ג. הבי"ד פי' דלברייתא דאף במלח סגי בהצלחה שהיא שינוי מעט, ע"כ דשחיקה לא חמירא כולי האי, ולכן לא אסרו בלא הצלחה אלא במלח דאינו מפיג טעם כלל, ואף אי מוריקא נמי אינו מפיג טעם מ"מ לא החמירו אלא במלח, וצ"ב [ופשטות הבי"ד דחולק על הר"ן אבל הבי"ח כתב דמפרש כן בר"ן ועי' ט"ז]. אמנם עי' בשעה"צ דיש שפי' גם להר"ף דבמוריקא נמי דינו כמלח שצריך הצלחה.

ולדעת ר"י כתב הבי"ד דס"ל דאין הלכה כהברייתא אלא כמתני' ואף אי סגי בהצלחה היינו משום דחשיב נמי שינוי וא"כ נפ"מ בפלוגתא הנ"ל גם להלכה אי בעינן שינוי במוריקא או לא ואף הצלחה אי"צ.

י"ב. השו"ע סי' תק"ד ס"א פסק דמותר לדוך תבלין כדרכן משום דמפיגין טעמם. אבל מלח אסור אא"כ היטה. ומבואר דמלח מותר בהטיה ולכאורה היינו כהברייתא. אמנם משמע דגם בתבלין אם אינו מפיג טעם כלל אסור בלא שינוי, ולפי"ז גם מוריקא בעינן הצלחה, אלא שהב"י כתב עפ"י התוס' דמוריקא נמי מפיגה טעם קצת ומותר ואע"ג דבגמ' אמרינן דמוריקא דמי למלח היינו רק אי בעינן שינוי גמור אבל אי סגי בשינוי מועט ש"מ דשחיקה לא חמירא כ"כ ולכן גם מוריקא מותר. ומ"מ לדינא עי' במ"ב בשם הא"ר דיש להחמיר גם במוריקא דצריך הצלחה, דכ"מ בבה"ג וי"ל דכן דעת הר"ף [ודלא כהרמב"ן].

והרמ"א כתב דנוהגין לשנות אף בתבלין. ומקורו בסמ"ג הובא בהגהות אשר"י וטעמא משום שלא ידוך שלא לצורך יו"ט, אמנם עי' מ"א בשם היש"ש וביהגר"א ורעק"א שם וכ"מ בד"מ, דעיקר הטעם משום דחשש לדעת ר"י דפסק כמתני' דבתבלין נמי בידע וכו' אסור וצריך שינוי אלא שכתב טעם הנ"ל אליבא דהר"ף. ולפי"ז מיירי דווקא בידע אבל בלא ידע מותר, אבל לטעם א' אף בלא ידע צריך לשנות עי' מ"ב. ועי' שעה"צ י"ח דלפי"ז גם שום דמפיג טעם לגמרי י"ל דצריך שינוי משא"כ אי הטעם משום דפסק כמתני' בשום אי"צ שינוי וכמבואר ברעק"א שם [ובשעה"צ משמע דנקט עפ"י הרעק"א דאיי"צ שינוי גם לטעם א' וצ"ע].

¹⁹ ויש להעיר דהברייתא קיימא גם לבי"ש דבעינן שינוי, ואעפ"כ משמע דכל הנידוכין נידוכין כדרכן ולא רק תבלין. שמעתי מהרה"ג א"ל פרידמן שליט"א.

טחינה [ג]

י"ג. הרמ"א סי' תצ"ה ס"א כתב דיש מחמירין באו"נ שאינו מפיג טעם כלל בלא שינוי, ועי"ש במ"ב דמשמע דבמפיג טעם קצת מותר לכו"ע, אמנם כתב דהמהרי"ל אסר בדיכת שקדים גם במפיג טעם קצת דהיה לו לדון מאתמול. והאחרונים תמחו דכיון דמפיג קצת שרי, ולכאורה היינו מהמבואר מסוגיין דבתבלין שרי. עי' יש"ש סי' ל"ט. אמנם ל"ק דדוקא בלא ידע שרי אף דמפיג טעם קצת ולשיטת התוס' חיישינן לזה להלכה וכדביאר היש"ש גופיה שמשו"ה חשש הרמ"א דבתבלין בעי שינוי וא"כ א"ש דברי המהרי"ל דאסור משום דאפשר מעיו"ט אסור, וצ"ע אמאי מיאן היש"ש בזה.

י"ד. וביש"ש פי' דברי המהרי"ל דאסור מטעם סוחט, והובא במ"ב²⁰. [ועי"ש דבה"ג התיר סחיטה ביו"ט ודחה מהא דגזרינן שמא יסחוט ועי' מ"א סו"ס תק"ה]. וצ"ב דגם אי חשיב סוחט נתיר מה"ט דעשוי ליומיה כמו דשרי דיכה אף דהיא משום טוחן דהוי ממלאכות האסורות. ועי' שש"כ פ"ה אות א' בשם הגרש"ז שעמד בזה, ותי' דסחיטה כיון שנעשה שינוי מאוכל למשקה לא התירו²¹. עוד י"ל דדוקא אי משום טוחן בדיכה מותר כמש"כ הר"ן דעיקרה ליומה ואינה כשאר טחינה, [אלא דהצריכו שינוי משום דיש שעושין לימים רבים ובא"א מעיו"ט מותר] אבל בסחיטה דעיקר סחיטה היא לימים רבים אסור אף באופן שהוא ליומו. אמנם בכלי שעשוי ליומו יהא מותר וצ"ע.

חיתוך ירק דק דק

ט"ו. עי' מ"ב סי' תק"ד ס"ק י"ט דמותר לחתוך ירק דק דק כיון שמפיג טעמו ודמי לשום דשרי לדון כיון דמפיג טעם. ובשעה"צ שם ציין שכ"ה בעבוה"ק וכן העתיק הח"א. אמנם באמת ברשב"א מבואר דרק לאלתר מותר אבל להניח לבו ביום אסור וכ"כ הח"א דלרשב"א מותר רק לצורך הסעודה. ודברי השעה"צ צ"ע. [ועי' שש"כ פ"ז אות ד' שעמד בזה].

ובעיקר דעת הרשב"א הנה במלאכת בורר מבואר בעבוה"ק דכיון דהוי מלאכה האסורה לא הותרה אף באופן שדרכה ליומה ולכן ס"ל שרק באופן דבשבת אין חייב מה"ט שרי, עי"ש דלהכי אסור לברור קטניות בנפה וכברה. ולכאורה ה"ה טחינה אסור ולכן אסר חיתוך ירק דק דק. ועי' מש"כ לעיל בדין טחינת פלפלין ברחיים שלהם.

אך לפי"ז צ"ב מ"ש דיכת שום דשרי. ולכאורה משמע דטעמא דסוגיין הוא משום דהוי מכשירין וכמש"כ המ"מ דכל טחינה אסורה דומיא דקצירה ותבלין שאני דחשיב מכשירין, וכ"כ בהגהות [הגר"ח צ"ל לעבוה"ק]. [ולפי"ז כתב דלמבואר ברמ"א עפ"י הריב"ש דמותר לגרור גבינה במורג שמעינן דאף אי לאו מכשירין הוא שרי ודלא כהרשב"א]. מיהו צ"ע דאי משום דמכשירין הוא אמאי אסור לטחון ברחיים שלהם והרשב"א שם ס"ל דהוא מדינא משום דטוחן גמור הוא. וי"ל לפמ"ש"כ בביאוה"ל דטעמא דרחיים הוא משום דעשוי לימים רבים וגם במכשירין לא הותר לימים רבים וכדברי הר"ן דף ט"ו לענין עשיית כלי הובא במ"ב סי' תק"ט. מהרה"ג ר"מ ויינשטוק שליט"א. שו"ר דהרשב"א בתשובה ח"א סי' תרפ"ד כתב דמלח או"נ הוא ולא מכשירין, ואף דבורר אסור בכל גווגי שמא י"ל דבדיכה דלעולם בכלי זה היא ליומה מודה הרשב"א דהותר טחינה. ולפי"ז הדק"ל מ"ש חיתוך ירק דאסור דה"נ לעולם דרכה ליומה²².

כתישה במכתשת

²⁰ ובשעה"צ כתב דכל זה חומרא בעלמא דמעיךר הדין אין זה סוחט ולפי"ז כתב להתיר בשינוי והמחה"ש ופמ"ג נסתפקו בזה.

²¹ ויש לסייע לזה מתשובת הרי"ף הובא ברמב"ן שבת קמ"ד דחולב לקערה אסור משום דמלאכת משקין לא הותרה וביאר האגלי טל משום דיוצר דבר חדש כמו קצירה דהוי מלאכה בדבר שאינו ברשותו.

²² ויש שר"ל דכיון שיכול לחתוך סמוך לסעודה לא התירו לו ועדיף מאפשר כיון שגם עכשיו יכול לעשותו סמוך לסעודה. ועי' להלן בסוגיא דבורר דנראה דהכי ס"ל להט"ז סי' תק"ו אבל הגר"ז בקו"א שם ס"ק ב' כתב להדיא דמלאכת או"נ הותרה ואף כשיכול לברור בהיתר מותר ועכ"פ בדעת הרשב"א י"ל כן.

ט"ז. ת"ר אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת. ופי' בגמ' דקמ"ל דאף במכתשת קטנה אסור, ולמסקנא לאביי דווקא במכתשת גדולה אסור אבל בקטנה מותר משום דהוי כלאחר יד. וטיסני אסור אף בקטנה משום טירחא. ולרבא בא"י אסור אף במכתשת קטנה משום הפרוצים שיעשו בגדולה. כן פרש"י ותוס'. ולרבא יל"פ דגם טיסני אסור רק משום חשש מלאכה ולא משום טירחא ובבבלי יהא מותר בקטנה וכ"מ במהר"מ שיף. ועי' ביאווה"ל סי' תק"ד דהכי משמע בשו"ע שלא חילק בזה. אולם בר"ן משמע דטסני ודאי יש לאסור משום טירחא דמה"ט פשיטא לגמ' דאסור אף בקטנה [ומזה למדו למכתשת דמיירי אף בקטנה]. וכן נקט הראש יוסף עפ"י הר"ן, ועי"ש בביאווה"ל.

ויש לעיין אי מכתשת גדולה אסורה מה"ט או מדרבנן, ועי' לשון המ"ב שזה כמו טחינה גמורה ודמי לפלפלין ברחיים שלהם ולפי"ז לרשב"א בעבוה"ק אסור מדינא. ועי' בשעה"צ שם דלפי"ז לא מהני הצלחה. אבל בא"ר כתב דהוי עובדא דחול ובהצלחה שרי וצ"ע.

ואי נימא דבגדולה אסור מה"ט [לרש"י משום דאפשר מעיו"ט, ולרשב"א משום דעשוי לימים רבים - עי' ביאווה"ל ד"ה ואין שוחקין דלא כתב כן, ואפשר דכ"ז רק בתבלין], א"כ נמצא דשינוי מתיר איסור גם במלאכה דאורייתא.

י"ז. ולעיל גבי מלח נתבאר לסמ"ג אליבא דרש"י איסורו מה"ט משום דאפשר ואפי"ה מהני שינוי. וה"נ י"ל בכתישת חטין. אבל לרמב"ן ור"ן אין שינוי מתיר איסור גמור אלא דמלח מותר מדינא משום דאינו לימים רבים ולפי"ז צ"ל דה"נ במכתשת גדולה אינו לימים רבים ומותר מדינא ואע"ג דבחטין עצמם דרכם לימים רבים לא חשיב עיקר המלאכה לימים רבים כיון דבכלי זה אין דרכו לימים רבים ומ"מ מדרבנן אסור דומיא דמלח במדוך שיש שדכין אותו לימים רבים. ומשו"ה בקטנה דחשיב שינוי מותר. ועי' בעבוה"ק ש"א פ"ז אין טוחנין ביו"ט ולא עוד אלא לכתוש את הריפות במכתשת אסור בד"א במכתשת גדולה שכן דרכו בחול וכו', ואח"כ כתב דפלפלין ברחיים טחינה גמורה היא, וקצת משמע דמכתשת אינה כטחינה גמורה. ובביאווה"ל סי' תק"ד הביא דברי הרשב"א דפלפלין ברחיים אסור מדינא ובמכתשת מותר ופי' שם דמכתשת אינה לימים רבים ולהכי מותר. ולפי"ז גם חטין במכתשת מותר מה"ט.

י"ח. למסקנת רבא בחו"ל מותר בקטנה אבל בא"י אסור, ולרש"י ותוס' ה"ט משום גזירה שיעשו בגדולה. אמנם הרמב"ם פ"ג הי"ג כתב דבא"י גם בקטנה אסור משום דהתבואה טובה ואפשר מעיו"ט. ולפי"ז מבואר דבבבלי שרי משום דא"א מעיו"ט משא"כ באר"י. והר"ן הביא ב' הפירושים. והראב"ד ביאר דבבבלי רגילים להשתמש בגדולה וקטנה חשיב שינוי אבל בא"י רגילים בקטנה ולא חשיב שינוי.

ובלח"מ תמה לדעת הרמב"ם מ"ש ממלח דמותר בשינוי אף דאפשר מעיו"ט. ותי' דבמלח הקלו משום דהוא מוכרח דכל הקדירות צריכות מלח. [וכע"ז הובא לעיל מהמ"ב לדעת הפוסקים דאפשר לא מהני שינוי]. [ולדברי הר"פ בסמ"ק דאזלין בתר התבשיל דא"א ולכן גם התבלין חשיב כאי אפשר איכל"מ דמשו"ה מהני שינוי במלח, משא"כ הכא. אמנם בר"פ מבואר דלמ"ד דבעינן שינוי לית ליה האי סברא ואעפ"כ מהני שינוי].

עוד הקשה הלח"מ דבא"א מעיו"ט אמאי בעינן שינוי דמ"ש מתבלין דמותר אף בלא שינוי, ולא תי'. אמנם להמ"מ דלא התירו בא"א מעיו"ט אלא במכשירין א"ש דהכא לאו מכשירין הוא. אך להמ"מ קשה איפכא אמאי מהני שינוי דכיון דאלין בתר עיקר המלאכה אסור אף בא"א מעיו"ט דלא מצינו דקצירה מותר בשינוי בא"א. ועי' שיעורי הגר"ש [לעיל בדין מלח] דהכא הוי שינוי בתוצאה כדאיתא בגמ' בע"ב דאין נידוך כטחינה גמורה ובכה"ג מהני שינוי.

אמנם לשיטת הר"ן ליכא חילוק בין אפשר לא"א אלא במלח ודכוותיה דמעיקר הדין שרי משום דאינו לימים רבים, אלא דכיון שיש שעושין אותו לימים רבים אסרו באפשר מעיו"ט והקילו בשינוי. ומעתה אם גם כותש הוא בכה"ג א"כ דינו כמלח דאפשר מהני שינוי ובא"א מותר בלא שינוי כתבלין, וזה דלא כמו דהביא מהרמב"ם. ואפשר דאף שהביא דברי הרמב"ם לא ס"ל הכי וצ"ע. [ועי' שו"ת הרשב"א סי' תרפ"ד]. ובשעה"צ סי' תק"ד כ"ו כתב דדיכה הוי טפי עובדא דחול ולכן חמיר ממלח, וצ"ע.

בורר ביו"ט

דף י"ד ע"ב

יש לדון מלבד דין בורר ביו"ט גם משום מוקצה וטירחה. ועי' בגמ' כאן ובשבת קמ"ב ב' רש"י ותוס' כאן ושם. רי"ף ור"ן וריטב"א בסוגיין טור סי' שי"ט ותק"י [כשיטת רש"י] רמב"ם פ"ג הט"ז ושול"ע תק"י ס"ד [כשיטת הרי"ף והר"ן] ט"ז שם ס"ק ב' ג'.

א. במשנה מבואר דלב"ש נוטל האוכל ולא את הפסולת [ופשטות הטעם משום איסור בורר] ולב"ה נוטל הפסולת דשרי איסור בורר. ובגמ' תניא אמר ר"ג בד"א [דשרו ב"ה ליטול פסולת] כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל פסולת מרובה על האוכל ד"ה נוטל את האוכל. ועי' רש"י בשבת קמ"ב ב' דבאוכל מרובה מותר משום דאי שקיל האוכל מפיש בטירחא. ולכאורה ר"ל דדוקא נוטל הפסולת כדי שלא יטרח, וכ"כ הט"ז סי' תק"י סק"ב לדינא. אולם רש"י שם כתב דנוטל הפסולת אם ירצה ומבואר דלא אסרינן טירחה וכן הוכיח באגלי טל זורה ס"ק י"ב²³, ועי' צ"ל דמש"כ דבאוכל מרובה מפיש בטירחא היינו דהותר ליטול הפסולת משום דהוי צורך היום למנוע טירחה משא"כ בפסולת מרובה לא הותר טלטול הפסולת דאינו לצורך או"י דאדרבה ניחא טפי לטלטל האוכל למעט בטירחא [וכע"ז כתב באגלי טל שם אלא דפי' הטעם משום בורר דמשום מוקצה איכא ביטול, אולם ברעק"א מבואר דלרש"י אין ההיתר משום ביטול אלא רק משום צורך או"י, ועי' להלן].

והא דבעינן שיהא לצורך היום יל"פ משום איסור בורר דלא הותר אלא לצורך או"י, [וכע"ז כתב בראשון לציון]. ולפי"ז נמצא דמניעת טירחה חשיב צורך היום להתיר איסור מלאכה מה"ת. עוד יל"פ דאסור משום איסור מוקצה. ועי' ח"א כלל פ"ב וקו"א להגר"ז ס"ק ב' דהאיסור משום מוקצה אבל משום בורר מותר בכל גווני. ובסוגיא בשבת דילפינן מינה לטלטול אבן שע"ג החבית משמע דהנידון משום מוקצה. וצ"ע שם היטיב.

ובתוס' בשבת שם פי' דכשהאוכל מרובה מותר משום דהפסולת בטל לאוכל וכוונתם דלהכי לא הוי מוקצה משא"כ בפסולת מרובה. ובחזו"א סי' מ"ז כתב דאין כוונתם לביטול ברוב והוכיח כן מדביארו התוס' דמה"ט שרי ליטול אבן מע"ג החבית. ועי' בסמוך.

ב. גמ' פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי. ופרש"י דאיך מותר ליטול האוכל הרי הוא בטל לגבי הפסולת והוי כוליה פסולת ולא חזי. והיינו משום מוקצה דגם האוכל חשיב פסולת והוי מוקצה. וכ"ה גם למסקנא, דהכא מיירי באוכל מרובה ורק הפסולת מרובה בטירחא אבל בפסולת מרובה אסור ליטול אף את האוכל. וכן הוא בטור כרש"י. אמנם הרי"ף גרס פשיטא מי איכא מאן דשרי וקאי על הפסולת, ולפי"ז אין מקור לד"ז דהאוכל בטל לפסולת, וכ"מ ברמב"ם פ"ג הט"ז ושול"ע תק"י א' דבפסולת מרובה נוטל האוכל, ומשמע דס"ל דאין האוכל בטל לפסולת וכ"כ הדרכ"מ, או נימא דשרי טלטול מוקצה לצורך יו"ט. ועי' להלן.

ולרש"י משמע דהפסולת ודאי אסורה משום מוקצה. והא דשרי לב"ה באוכל מרובה על הפסולת ליטול הפסולת כתב רעק"א דטלטול מוקצה לצורך או"י מותר כדכתבו התוס' לעיל דף ח' א'. ועי' רש"י שתמה אמאי לא פי' רעק"א כתוס' בשבת הני"ל דהפסולת בטלה לאוכל. אמנם ברעק"א בשבת שם מבואר להדיא דפליגי בזה רש"י ותוס' ולרש"י הטעם משום דטלטול מוקצה שרי לצורך או"י. ועי' בהערה²⁴. ולכאורה נפ"מ בין הטעמים באופן שהפסולת והאוכל שוים בכמותן דהכא ליכא ביטול ולתוס' יהא אסור משא"כ לרעק"א אליבא דרש"י. והט"ז סי' תק"י סק"ב כתב דשרי והו"ד במ"ב.

ולפי' רעק"א דטלטול מוקצה שרי לצורך או"י, צ"ב מהי קושית הגמ' דאסור ליטול האוכל משום דבטל לפסולת ונעשה מוקצה הרי שרי לטלטל מוקצה לצורך או"י. וצ"ל דכשאוכל עצמו מוקצה גרע ורק לטלטל מוקצה לצורך דבר אחר שהוא או"י שרי. וצ"ב. ואפשר דכיון

²³ אמנם ראיתי באבני נזר סי' ק"י דפי' דכיון שמותר לו לברור הפסולת ע"כ מה דבורר האוכל אף דנפיש בטירחא הוא משום דלדידיה לאו טירחה היא. ולפי"ז אם בורר האוכל משום דחושש לאיסור בורר הרי הוא עובר על איסור טירחה וצ"ע. עוד יל"ד להרעק"א דלרש"י אין המוקצה בטל אלא דהותר כדי למנוע טירחה איכל"מ דבאמת גם לרש"י איכא איסור טירחה אלא דהיתר טלטול מוקצה למנוע טירחה דחוויה היא ואיסור טירחה ומוקצה שקולים. וצ"ע.

²⁴ ולכאורה יש לבאר בפשיטות למבואר מרש"י בשבת דאין איסור משום טירחה לחוד, והא דבפסולת מרובה אסור ליטול הפסולת ולרש"י מיירי בנפיש בטירחא אף דזוטר בשיעורא, נתבאר דע"כ טעמא משום איסור מוקצה כשאין בו צורך היום וא"כ מבואר דלא בטל לאוכל ורק משום צורך או"י שרי. אמנם אי נימא דאסור משום בורר אין רא"י דלא בטל.

שהאוכל עצמו מוקצה אסור משום דהשימוש עצמו במוקצה ועי' קרני ראם בדף ח' דשימוש מוקצה לא הותר לצורך או"י. אך הקשו דיוציא האוכל ויבטל ממנו שם מוקצה, וי"ל דכל זמן שאינו ראוי לאכילה ליכא הכא או"י וגם הטלטול לא הותר. ועי' מנחת שלמה.

ג. ולמסקנא דמיירי בנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא לפירש"י קאי על הפסולת דאין מרובה בכמות אלא בטירחא, והא דאין נוטל את הפסולת הוא משום טירחא. אבל משום מוקצה לא נאסר כמשנ"ל לעיל, או משום דשרי לצורך או"י או כתוס' דכשהפסולת מועט הרי הוא בטל לאוכל ולא הוי מוקצה. ומשו"ה לתי' הגמ' ליכא הכא משום מוקצה אלא רק משום טירחא.

אמנם התוס' בשבת פ"י דתי' הגמ' דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא קאי על האוכל²⁵, כלומר דאמנם הפסולת היא מרובה מ"מ כיון דטירחת האוכל מרובה ס"ד דמותר ליטול הפסולת וקמ"ל דלא הותר מוקצה משום טירחא. אולם אם קושיית הגמ' כרש"י דאסור ליטול האוכל כיון דבטל לפסולת והוי מוקצה א"כ מה תי' הגמ' דהאוכל נפיש בטירחא דמ"מ כיון שהאוכל מועט הרי הוא בטל לפסולת. ועי"כ דס"ל דכוונת הקושיא כהר"ף וכדלהלן, ועי"ש בגליון התוס' דמשמע הכי וכ"כ המהרש"א שם.

ד. הרי"ף גרס פשיטא מי איכא מאן דשרי וקאי על הפסולת דודאי אסור ליטלה אבל את האוכל מותר ליטול אף בפסולת מרובה, ולא אמרינן דבטל והוי מוקצה וכמבואר ברמב"ם ושו"ע הנ"ל.

וביאר הריטב"א דקושיית הגמ' לגירסת הרי"ף דפשיטא דאסור ליטול הפסולת כיון שהוא מוקצה וגם טירחתו מרובה. ובתי' הגמ' הביא פירש"י דהפסולת מועט אלא דנפיש בטירחא, וכיון דהפסולת מועט אין לאסור משום מוקצה כיון דבטל, אלא דאסור ליטול הפסולת משום טירחא, אך הקשה דעדיין הוא פשיטא. ועי"כ פ"י להיפך מפרש"י, דגם למסקנא מיירי דהפסולת מרובה אלא דטירחת האוכל מרובה וס"ד שיטול הפסולת כדי למעט בטירחא, וקמ"ל דלא הותר טלטול המוקצה למעט בטירחא דלא חשיב צורך יו"ט. [ומשמעות דבריו דבמתני' דאוכל מרובה דשרי לטלטל הפסולת אע"ג דהיא מוקצה, הטעם כתוס' בשבת דהפסולת בטל לאוכל ולא חשיב מוקצה].

ה. אמנם הר"ן גרס כהר"ף ובתי' הגמ' הביא גם פירש"י, וצ"ל דרק אי הפסולת מרובה בכמות והוא מוקצה מקשינן פשיטא אבל אי הפסולת מועט ואין לאסור אלא משום טירחא הוא חידוש. או דקושיית הגמ' דפשיטא הוא רק משום דאיכא תרתי גם שהפסולת מרובה בכמות וגם בטירחא ולזה תי' דהפסולת מרובה רק בטירחא אלא דזוטר בשיעורא וקמ"ל דאעפ"כ אסור ליטול הפסולת²⁶. והר"ן סיים דאפשר דתרווייהו איתנהו, ונמצא דאסור ליטול הפסולת בין כשהפסולת מרובה בכמות אע"ג דטירחתו מעוטה והיינו משום מוקצה [וכ"כ הח"א לדעת הר"ן] ובין כשמרובה בטירחא. והיינו לפירש"י הוא כן אלא שלדבריו בפסולת מרובה בכמות אסור ליטול גם את האוכל, וגם באוכל מרובה אם טירחת הפסולת מרובה אסור ליטול הפסולת [ולכאורה הטעם משום מוקצה] ולא הותר אלא כשגם טירחת האוכל מרובה²⁷. ועי' ברמב"ם ושו"ע ס"ב דפסקו כהר"ן.

ו. כתב הטור והוא מהגהות אשר"י דלזוים ובטנים שנשתברו ועודם בקליפתן לא מקרי הקליפה פסולת כיון דאורחיהו בהכי, ולכן אף בפסולת מרובה שרי לברור. והו"ד ברמ"א. והקשו הט"ז ומ"א דהטור אזיל בשיטת רש"י דבפסולת מרובה אסור אף ליטול אוכל משום דבטל לפסולת ונעשה מוקצה ועי"ז כתב דהכא לא חשיב פסולת ומותר לברור האוכל. אבל מ"מ הפסולת עצמה אסורה משום בורר דלא גרע משני מינים, וא"כ לדידן דגם בעלמא מותר לברור האוכל, אין נפ"מ בפסק זה. [ומבואר דס"ל דאיכא איסור בורר ביו"ט כשיש טירחא] ובא"ר תי' דהכא מיירי לאלתר דלא הוי בורר.

עוד תמהו דאסור משום טירחא כיון דברירת הפסולת מרובה בטירחא. אמנם לרש"י בשבת דאין איסור טירחא מצ"ע אלא משום מוקצה א"ש דהכא אינו מוקצה. וכע"ז כתב בא"ר דכל איסור טירחא הוא כשיש פסולת והכא דליכא שם פסולת מותר. עוד כתב

²⁵ דלא ניחא להו לפרש כרש"י דהפסולת זוטר בשיעורא דא"כ הרי בטל לאוכל ולא הוי מוקצה, ועי"ע רעק"א שם דביאר כן לאידך גיסא דלפירושם דגם לתי' הגמ' האוכל מועט אלא דנפיש בטירחא, נמצא דגם בסיפא דפסולת מרובה איכא טירחא באוכל ואפי"ה אסור ליטול הפסולת, ועי"כ דלא הותר מוקצה כדי למנוע טירחא, וא"כ ברישא דשרי ע"כ כדבריהם שם משום דבטל לאוכל.

²⁶ ולפ"ז מבואר כהט"ז ס"ק ב' דאיכא איסור טירחא, שהרי אינו מוקצה כיון דבטל ועי"כ משום טירחא. מיהו לרש"י גופיה דבאוכל מרובה יטול ממה שירצה בפשוטו מוכח דאין איסור טירחא אלא אסור רק משום מוקצה או משום בורר, וכנ"ל מהאחרונים. ואיכא נפ"מ באופן דשניהן שוים בכמות ובטירחא, דלהר"ן צותר ליטול הפסולת אבל לרש"י יהא אסור ועי' היטב בט"ז ס"ק ב'.

²⁷ ובח"א משמע דבפסולת מרובה וטירחת האוכל מרובה איכא פלוגתא לדברי הר"ן נוטל האוכל אבל לדברי הט"ז ומ"א יטול הפסולת כדי למעט בטירחא. ולא מצאתי כעת. וצ"ע.

דמיירי דהאוכל נפיש בטירחא ובעלמא אף בכה"ג צריך לברור האוכל משום מוקצה, ולזה אמרו דהכא מותר לברור הפסולת דאינה מוקצה.

בורר ביום טוב [ב]

איסור טירחה

ז. הובא לעיל דברי ה"ט סק"ב דחייב למעט בטירחא ובאופן דשניהם שוים בכמות והאוכל דק יטול הפסולת. ועי' שו"ע הגר"ז קו"א ב' דאף דכשבורר הפסולת איכא מלאכת בורר מ"מ ברירה הותרה לגמרי ולא דחויא אבל טירחה שלא לצורך לא הותרה כלל. ולעיל נתבאר דלרש"י אין איסור טירחה ודלא כה"ט, מדכתב בשבת קמ"ב ב' בדין המשנה דאוכל מרובה לבי"ה נוטל הפסולת אם ירצה ומבואר דיכול ליטול האוכל אף דמרבה בטירחא [וכ"כ באגלי טל ובאבמ"ז סי' ק"ד]. אמנם לשון רש"י בסוגיין דמיעוטא בטירחא עדיף ומשמע דאיכא איסור טירחה, וי"ל דזה רק סיבה להיתר מוקצה. ובנוס"א י"ל דבאמת אסור טירחה שלא לצורך אלא דהכא איכא כנגדו טלטול מוקצה ואף דשרי לצורך מניעת טירחה אין זה הותרה אלא דחויא וכיון דממ"נ איכא איסורא מה שירצה יעשה.

ובדעת המ"ב קצ"ע דכתב בס"ק ו' דא"צ לשנות לברור האוכל מן הפסולת דכיון דהאוכל מרובה טוב למעט בטירחא, ומשמע כרש"י בשבת דבאוכל מרובה יכול לברור הפסולת אבל אינו חיוב, ומש"כ טוב למעט וכן בס"ק ח' כתב דכשהאוכל מרובה טוב יותר לברור הפסולת שטרחתו מעוטה, לכאורה זה רק סיבה להיתר המוקצה אבל לא חיוב. אולם שם הביא דברי ה"ט דבשנים בכמות וטורח האוכל מרובה יברור הפסולת. ואולי מש"כ דא"צ לשנות כוונתו לבאר אמאי אין איסור בורר. [ויש שתי דכשהפסולת דק טירחתו מרובה מאוד ובזה איכא איסורה משא"כ בטירחא רק מחמת הכמות] וצ"ע.

בהיתר הברירה לב"ה

א. מתני' הבורר קטניות ביו"ט בורר אוכל ואוכל דברי ב"ש ב"ה אומרים בורר כדרכו בידו ובקנון ותמחוי אבל לא בנו"כ. וטעמא דב"ה בפשוטו משום דהותר ברירה לצורך יו"ט. אמנם הרשב"א בעבוה"ק ש"א ס"ה כתב דגם לב"ה לא הותר בורר גמור אלא רק לאלתר שמותר מדאורייתא ורבנן אסרוהו וביו"ט לא גזרו, אבל מה שאסור מה"ת לא הותר ביו"ט. וביאר דמה"ט אסור בנפה וכברה. וזה דלא כרש"י דף י"ב דבנפה וכברה אסור מדרבנן שנראה כבורר לצורך מחר.

והמ"מ פ"ג ה"ט תמה על הרשב"א שהרי פסולת מתוך אוכל אסור בשבת אף לאלתר, ולכן פ"י דאף לבו ביום שלא לאלתר מותר דבורר הותר ביו"ט, ועי' נשמ"א כלל ט"ז קו"א א' דהרשב"א לשיטתו דס"ל דבידו שרי אף פסולת מתוך אוכל משום דבידו הוי שינוי. וכ"כ הבי"מ סי' תק"י וכ"ה במ"ב שם.

ובשו"ע סי' תק"י ס"ב מבואר כהמ"מ דמותר לברור לבו ביום, והיינו דב"ה מתירין אף דכה"ג בשבת חייב ודלא כהרשב"א. ונמצא דפליגי אי בורר הוא ממלאכות המותרות ביו"ט, ונחלקו בזה בירושלמי שהביא הר"ן בריש אין צדין אי ממעטינן בורר או לא, [וזה תלוי במקור האיסור דמלאכות ביו"ט אי משום דקודם לשה או משום דאיכא מיעוטא]. ועי' בירושלמי דהוכיח מב"ה דבורר מותר ביו"ט ועי' מאירי. ועי'ע להלן.

שיטת הטור

ב. הטור סי' ש"ט הביא דברי ב"ה דבפסולת מועט יברור הפסולת למעט בטירחא, ואף דמיירי בהלכות שבת, ומבואר דס"ל דדינא דמתני' קאי אף על שבת דמותר ליטול הפסולת למעט בטירחא. אבל בשו"ע שם ס"ד חולק וס"ל דאסור לברור הפסולת [ועי"ש בביהגר"א דהכי מוכח מב"ש דאסרי ליטול פסולת ועי' להלן].

וביאר שיטת הטור כתב הנשמ"א כלל ט"ז דס"ל כהרשב"א הנ"ל דבורר בידו לאלתר חשיב כלאחר יד אף בפסולת מאוכל, אלא דמדרבנן אסור והתירו משום טירחה, וקצ"ע דכיון דמדרבנן מלאכה היא איך התירו כדי למעט בטירחא ובשלמא ביו"ט יש להתיר משום או"י, אבל בשבת אמאי התירו איסור בורר דרבנן משום טירחה [וי"ל בנוס"א דלטור גם בשבת אסור רק משום טירחה, ועי' חי' הר"מ קזיס שבת ע"ד דמשמע הכי ואפשר דגם הח"א כיון לזה אך א"כ זה דלא כהרשב"א]. ועי' דרישה סי' ש"ט שהקשה מתורמוסין שבת ע"ד דחייב משום בורר פסולת מאוכל אף דבורר לאלתר ועי' מהר"מ קזיס שם. ואכמ"ל.

ובתוס' הכא צידדו דבפסולת מרובה דרך ברירה היא לברור האוכל וזה להיפך מהטור. אמנם הוכיחו מסוגיין דכה"ג נמי מותר לברור האוכל. ומה שתי' דה"נ הו"מ למיפך דהוי בורר עי' ביהגר"א שיי"ט דזה א"ש רק לגירסת רש"י בסוגיין, עיי"ש ודבריו צ"ת.

ד. עוד הקשה הט"ז ס"ק ג' למאי דפסק הרמ"א סי' תצ"ה ס"א דבאפשר מעיו"ט אסור א"כ אמאי מותר לברור קטניות, והכריח מזה כהרשב"א דהכא מיירי בבורר לאלתר אך תמהו האחרונים דהרשב"א לשיטתו הנ"ל דלאלתר מותר אף פסולת מאוכל אבל לדין דלא שרי אלא בורר אוכל ע"כ דהכא אף דהוי בורר מותר משום או"י, ומ"מ כתב הגר"ז דלהלכה יש להחמיר כהט"ז ובאפשר מעיו"ט אסור אלא אוכל מפסולת לאלתר, וכנראה דמפרש דסוגיין מיירי בא"א ועיי"ש בקו"א ב' שהאריך.

ועי' ביאורה"ל דסתימת השו"ע משמע דאף באפשר מותר והביא כן מהמאירי. ועי"כ תי' דהכא מותר משום דבידו או בקנון חשיב שינוי ואף שבשבת חייב מ"מ חשיב שינוי וסגי בזה להתיר איסור דאפשר מעיו"ט. אמנם זה א"ש לרמ"א דבאפשר אסור מדרבנן, אבל לרש"י דאסור מדאורייתא לכאורה לא מהני שינוי כה"ג דסו"ס אסור מה"ת.

סברת ב"ש

ו. בטעמא דב"ש דאסרי, בפשוטו הוא משום דלא שרי ברירה ביו"ט, וכ"כ התוס' שבת דף ע"ד א' וכ"כ בביהגר"א סי' שיי"ט ס"ד. ועי' מאירי דטעמיהו משום דאפשר מעיו"ט. [ובביהגר"א שם משמע דגם לב"ש אין האיסור אלא מדרבנן עיי"ש עי' להלן]. והרא"ה כתב דלב"ש לא יברור פסולת שאינו רשאי לטלטלו ומשמע משום איסור מוקצה ולא משום בורר.

ולעיל הובא דעת הטור סי' שיי"ט דבורר פסולת מאוכל מותר אף בשבת, ובשו"ע שם ס"ד מבואר דאסור לברור הפסולת ודלא כהטור. ובביהגר"א שם כתב דהכי מוכח ממתני' דב"ש פליגי משום דלא הותר לברור לצורך או"י ורק לב"ה שרי משום דהותר משום מלאכת או"י דהותר לצורך שמחת יו"ט, וא"כ מבואר דבורר פסולת אסור²⁸. ובדעת הטור י"ל כהרא"ה דב"ש פליגי משום מוקצה ולא משום בורר. ואולי י"ל עוד דס"ל דבהא גופא פליגי ב"ש וב"ה בעיקר דין בורר.

והא דשרי לב"ש לברור אוכל כתבו התוס' דבכה"ג דבורר אוכל לאו היינו ברירה, וכוונתם בגוונא דמתני' שבורר בידו לאלתר [וכדאמרין בורר אוכל ואוכל כלומר מיד], ועי' בשו"ע סי' שיי"ט. ולב"ה שרי לברור אף פסולת מתוך אוכל אע"ג דהוי בורר דברירה שריא ביו"ט וכנ"ל. וברא"ה כתב דהא דקאמרי ב"ש בורר אוכל ואוכל היינו שבורר מעט מעט, וב"ה פליגי בתרתי דבורר פסולת וגם יכול לברור הרבה כאחד. ויל"ע לרא"ה אי מיירי בבורר לאלתר או אף לאחר זמן שרי לב"ש. [ובירושלמי מספק"ל אי בשבת לב"ש חייב, ופי' המפרשים דקאי על בורר אוכל דשרי גם לב"ש והספק אי מודו ב"ש דהתירו בורר ביו"ט אלא דצריך לשנות [וצ"ע דאי בשבת חייב אמאי חשיב שינוי] או דס"ל דלא הותר בורר אלא דבאוכל מתוך פסולת לאו בורר הוא כלל ולכאורה תלוי בהנ"ל אי מיירי בבורר לאלתר וצ"ע].

בורר [ג]

בורר ביו"ט - ירושלמי בפירקין, ר"ן ריש אין צדין רמב"ן במלחמות שם [ד"ה אלא הו' יודעין] שיטמ"ק ריש אין צדין בהגר"א סי' תצ"ה ס"ב. רשב"א בעבוה"ק ש"א פ"ה, מ"מ פ"ג הט"ז. שו"ע הגר"ז תק"ו ס"ד תק"י ס"ג.

ברירת צרור מקמח בידו [ובהקדה שניה] עי' דף כ"ט ב' רש"י שם רמב"ם וראב"ד פ"ג הט"ז ב"י ושו"ע סי' תק"ו ב'. בביאור דברי הראב"ד עי' ב"י בשם הכל בו וט"ז ס"ק ג'. ועי' מ"ב שם ס"ק י"ב ושעה"צ שם.

בטעם החילוק בין צרור לקטניות עי' ט"ז שם ג', ח"א כלל פ"ב [דרכו בכך], הגר"ז סי' תק"י ג', שם סי' תק"ו קו"א א' [תלוי אי לימים רבים]. שעה"צ תק"ו י"א.

ברירת פירורי מצה מהקמח שלהן - מ"א סי' תק"ד ט' ח"א שם מ"ב שם ס"ק כ' ובביאורה"ל שם, מ"ב סי' תק"ו ס"ק י"א.

²⁸ ועי' שם דציין לשו"ע סי' שיי"ט וסי"ט וזהו בגמ' דף ט' דפליגי ב"ש וב"ה אי שרי להוליך סולם משובך לשובך, ואמרין בגמ' דלגבי שמחת יו"ט ב"ש לחומרא וב"ה לקולא. ויל"ע דלכאורה בבורר לב"ה חשיב כמלאכת או"י והרי ב"ש מודו דמלאכת או"י בעלמא מותר וע"כ דהכא פליגי משום דלא חשיב מלאכת או"י [או כהמאירי דאפשר מעיו"ט או משום דעיקר בורר הוא לימים רבים או מטעם אחר] ומאי שייך לטלטול סולם, ואפשר דב"ש מדרבנן קאסרי וצ"ע.

נטילת זבוב מהמשקה – מ"ב תק"ו י"ב.

סינון יין במשמרת - שבת קל"ז במשנה רשב"א שם. שו"ע סי' תק"י ד' ביאור"ל שם [כהגר"ז ולח"א לא נתיישב וכהרשב"א].

ברירה המותרת באופן שיכול לעשות בהיתר, ט"ז סי' תק"ו ג' תק"י ג' וצ"ע לפי"ז מש"כ שם ב' שבשוין יברור מה שירצה ועי' שו"ע הגר"ז שם קו"א ב'.

בורר ביו"ט אם הוא ממלאכות המותרות או האסורות

א. בעיקר מלאכת בורר מצינו מבוכה אם היא ממלאכות המותרות או לא, דהרשב"א כתב דהיא ממלאכות האסורות וגם במתני לא הותר אלא באופן שמותר אף בשבת מה"ת ולהכי בנפה וכברה אסור [והובא לעיל], ועי' ט"ז סי' תק"י ג' דנקט לדעת הרשב"א דאסור רק באפשר מעיו"ט אבל בא"א מותר ועי' להלן. והמ"מ פ"ג הט"ז ס"ל דהוא ממלאכות המותרות כשחיטה ובישול והא דאסורין הכא בנו"כ הוא מדרבנן כמבואר ברש"י דף י"ב ב'. ובר"ן ריש אין צדין כתב דפליגי בזה בירושלמי.

והשטמ"ק ריש אין צדין הביא בשם הרמב"ן דבורר הוא ממלאכות האסורות אלא שכו"ז דווקא כשהוא לימים רבים אבל בקטניות מותר דדרכו ליומו, ולדבריו נמי אף בנפה וכברה מעיקר הדין מותר משום דדרכו ליומו, אלא דאסור משום דנראה כבורר למחר או לימים רבים. ועי' קו"א להגר"ז סי' תק"ו. ולכאורה דברי המ"מ הם דלא כהרמב"ן, אולם בפ"א הביא המ"מ שבורר ממלאכות האסורות הם ועכ"פ באפשר מעיו"ט, וע"כ דמה שכתב שהוא ממלאכות המותרות היינו באופן שדרכו ליומו, וצ"ע. ועי' שביתת השבת - בורר.

מרקד - דף כ"ט ע"ב ושו"ע סי' תק"ו ס"ב

ב. בגמ' דף כ"ט ב' נחלקו אם שונין קמח ביו"ט, והיינו הרקדה שניה לאחר שרקדו מעיו"ט, ומבואר דהרקדה ראשונה ודאי אסורה ביו"ט, ובר"ן שם מבואר דטעמא דאין מרקדין משום דדרכה לימים רבים. ועי' מ"א סי' תק"ו ב' שהביא דברי הר"ן. עוד הביא מהש"ש דטעמא משום דלא הותר אלא מלישה ואילך. [ואף אי נימא דבורר הותר מ"מ בהרקדה ודאי אסור וכ"מ בר"ן ריש אין צדין דבבורר פליגי בירושלמי אבל בהרקדה לכו"ע אסור. וכ"מ בח"א דבכלל פ"ב כתב דבורר הוא ממלאכות המותרות, ובכלל פ"ד כתב דהרקדה היא ממלאכות האסורות]. אמנם הר"ן ריש אין צדין כתב דלבבלי הכל מותר מה"ת אלא מדרבנן אסור בדרכה לימים רבים. והט"ז ס"ק ב' הביא בשם הר"ן דטעמא משום דאפשר מעיו"ט והיינו מש"כ בשם רש"י. וברעק"א שם תמה דהר"ן כתב כן על הרקדה שניה דדרכה ליומה אבל הרקדה ראשונה ודאי אסור משום דדמי לקצירה דדרכה לימים רבים.

ומ"מ מצינו קולא בהרקדה דע"ש בתוס' בשם רשב"ם דבשינוי מותר אף בהרקדה ראשונה ועפ"ז התירו התוס' לומר לעכו"ם לעשות בשינוי. ועי' מ"ב סי' תק"ו דמשמע שרק בהרקדה שרי לרשב"ם. וצ"ע מ"ש משאר מלאכות.

הרקדה שניה

ג. ונחלקו בגמ' אי שונין או לא, והיינו הרקדה שניה ליפותו [ולא כדי לברור יותר עי' מ"ב בשם פר"ח] ובשינוי לכו"ע מותר, דהרקדה שניה אינה ברירה מעיקר הדין כיון שהכל נופל [ע"ש ברש"י ד"ה כל שכן], אלא דפליגי בלא שינוי אי שרי.

ובפשוטו טעמא דמ"ד דשרי משום דלאו מלאכה היא כנ"ל, אבל בר"ן כתב משום דדרכה ליומה, וצ"ע אמאי הוצרך לזה וצ"ל דמ"מ יש לאסור דדמי לבורר, אי לאו דדרכה ליומה.

וטעמא דמ"ד דאסור לשנות פרש"י משום דאפשר מעיו"ט, [והר"ן כתב דמדרבנן הוא דמה"ת באו"נ אף באפשר מותר וקצת סותר לדבריו ריש אין צדין שנסתפק בדעת רש"י] והר"ן הביא בשם אחרים דמיחלף בהרקדה ראשונה דהיא לימים רבים, וכ"כ הרא"ה והוסיף דלא סגי בלא"ה ומימנע משמחת יו"ט. ויל"פ דהר"ן לשיטתו דבאפשר מותר אף מדרבנן ולהכי הוצרך לטעם דמיחלף בהרקדה ראשונה שדרכה לימים רבים. וכע"ז בשעה"צ ס"ק י"ג.

ולכאורה גם לרש"י אי לאו דמיחלף בהרקדה ראשונה מותר דהרי הכא מעיקר הדין לאו הרקדה היא כנ"ל, וצ"ל דכוונת הר"ן דלרש"י אי"צ לטעמא דמיחלף בהרקדה לימים רבים. [אמנם אי נימא דרש"י מודה בדרכו ליומו דשרי אף באפשר עי' לעיל י"ב בשם הנצי"ב א"כ גם לרש"י צריך לזה וצ"ע]. עוד י"ל דרש"י כתב דטעמא דמ"ד דשונין משום דליכא טירחה, וצ"ב. ובשו"ע הגר"ז ס"ג כתב דטעמא דאין שונין משום שהיה אפשר לו לטרוח קודם יו"ט, ושם ציינו לרש"י, ומשמע דמפרש טעמא דאסור משום טירחה ולמ"ד דשונין לא חשיב טירחה וצ"ע. ולפ"ז אי"צ לטעמא דמיחלף בהרקדה ראשונה. [עוד פי' הגר"ז משום עובדא דחול וכנראה דזה עפ"י הר"ן].

ברירת צרור מקמח

ד. בגמ' שם ושון שאם נפל צרור שונין, תני תנא קמיה דרבינא אין שונין. ופי' הר"ן לדרך רש"י דטעמא דשונין בנפל צרור משום דא"א מעיו"ט דמיירי בנפל ביו"ט וכ"כ המ"א וכ"ה במ"ב ס"ק ז'. ומשמע דאין תלוי במלאכה אלא בפעולה, ולכאורה זה דלא כמשנ"ת במקו"א מהאחרונים דבצידה דאף באופן שלא היה אפשר מעיו"ט אסור. [ובאמת הר"ן נשאר בקושיה על רש"י בצידה]. ואמנם למ"ד דאין שונין קמח ביו"ט ופרש"י דמיירי אף בנפל צרור ואע"ג דא"א מעיו"ט, משמע כהנ"ל דאסור משום דעיקר המלאכה אפשר מעיו"ט, אלא דא"א דטעמיה משום דנראה כבורר הקמח עצמו, [ולמ"ד דבקמח בעלמא שונין ה"נ בנפל צרור שונין]. ועכ"פ למ"ד דשונין משום דא"א, צ"ע כנ"ל דהמלאכה עצמה אפשר. ואי נימא דגם בנפל צרור אינה מלאכה דאורייתא ע"י בסמוך, י"ל דבזה אסרו רק משום דיכול לעשותו מעיו"ט ואינו צורך היום וכיון דבפועל לא היה יכול לעשותו מעיו"ט שרי [וכעין דיכת תבלין] ועצ"ע. וע"י שו"ע הגר"ז תק"י בקו"א ב'.

ולדעת הר"ן דטעמא דאין שונין משום דמיחלף בהרקדה ראשונה לימים רבים, בנפל צרור ס"ל דניכר שאין זה לימים רבים. [אמנם אם האיסור משום ברירת הצרור מהקמח לכאורה חשיב לימים רבים למבואר בדברי הגר"ז להלן דמה"ט אסור ביד ולא הותר כברירת קטניות].

ה. שם תני תנא קמיה דרבינא אין שונין אבל נפל צרור או קיסם בורר בידו ופרש"י הא דאין שונין מיירי אף בנפל צרור דאסור לשנות אבל מותר לבורר בידו. אמנם הפר"ח ס' תק"ו ס"ב הביא גירסא אבל נפל צרור או קיסם ד"ה שונין, כלומר דמ"ד קמא ס"ל כמ"ד לעיל דשוין שאם נפל צרור שונין, וע"ז פליג רבינא דכ"ש דאסור, וכגירסא זו משמע ברא"ה ובמאירי. [ולפי"ז כתב הבי"מ דביד לכו"ע שרי].

ולפרש"י צ"ב למ"ד קמא מאי נפ"מ דאי ביד שרי משום או"י ה"נ בנפה וכברה. וי"ל דדמי למתני' דבוררין קטניות דמותר בידו ואסור בנו"כ דהוי בורר כדרכו וכ"כ בנשמ"א כלל פ"ד. ויותר מבואר ברש"י דאף לדעת רבינא דבורר בידו אסור היינו משום דמחזי כבורר ומשמע דלאו בורר גמור הוא, וכ"מ לשון הגמ' הו"ל כבורר, וע"י ב"מ ס' ש"ט ס"ג דאין דרך ברירה בכך אלא בנפ"כ [ולדעת רבינא ע"י בסמוך], וכע"ז ברשב"א דבורר בידו כלאחר יד הוא וי"ל דמה"ט למ"ד דאין שונין מותר ביד ולפי"ז בנו"כ הוי בורר גמור. [ועי"ש בב"מ דלרשב"א אסור בנו"כ אבל בב"י וביהג"א מבואר דלרשב"א מותר גם בנו"כ].

עוד י"ל דהרקדה לא הותרה ביו"ט אבל בורר הותר כדמצינו בקטניות וע"י להלן. [אמנם להמחה"ש הכא לא חשיב הרקדה וכדלהלן].

ו. ולאידך גיסא לרבינא דאסר בידו משמע דבידו חמור מהרקדה, וכ"מ ברמ"א ובד"מ לדינא דבנפל צרור שונין [כמ"ד דשוין וכו' ששונין] ומ"מ ביד יש מחמירין דאסור, ואמנם הלבוש כתב דליש מחמירין אסור אף ע"י שונין אך כבר העיר בשעה"צ ס"ק י"ב שבד"מ מבואר דלא כן. והטעם ביאר שם דברירת הצרור בנו"כ חשיב בורר שלא כדרכו.

אולם צ"ע דנמצא דרבינא ואידך מ"ד פליגי בסברות הפוכות דלמאן דתני דאין שונין ס"ל דביד מותר משום דהוי שלא כדרכו ובנו"כ הוי כדרכו ולרבינא הוא להיפך. ואולי כלפי הצרור עצמו לכו"ע דרכו יותר ביד, אלא דאידך מ"ד ס"ל דאזלינן בתר עיקר המלאכה ואין תלוי בדבר המסויים, [ואולי פליגי אי חשיב מדרבנן מלאכה או לא] וצ"ע. וגם בדעת הח"א צ"ע דכתב טעם האיסור ביד משום דהוי כדרכו ובנשמ"א הביא לדברי הרשב"א דשרי בידו משום דהוי כלאחר יד וכתב דבנו"כ אסור.

עוד יל"פ דהרקדה היינו בסולת מעורבת עם האוכל וע"י ההרקדה נפרד הפסולת מהאוכל, אבל הכא מנפה את הקמח עצמו רק דכיון שהקמח נופל ממילא מתברר הצרור, [וכע"ז באגלי טל בורר ו']. וע"י במחה"ש ונראה כוונתו לזה, אמנם הוסיף דבורר ליכא דהוי שינוי, ור"ל דאף דלא הוי מרקד מ"מ הוי בורר ולזה צ"ל דהוי שינוי. ולפי"ז י"ל דפליגי הכא אי חשיב הרקדה או לא, ועצ"ע.

ז. ובעיקר הדבר בדעת רבינא נחלקו המפרשים לדעת רש"י, דכתב ובורר אב מלאכה הוא כהרקדה והשונה אינו מרקד שהרי נראה שהכל יוצא וכו', וע"י מ"א ס' תק"ו סק"ג שמשמע דמפרש כוונתו דאף בנפל צרור מותר לשנות ואסור לבורר ביד [וכ"מ בט"ז דמה"ט הוא דאסור בידו משום דיכול לבורר בהיתר ע"י שונין]. אולם הבי"מ תמה ע"ז דאי איכא צרור הרי אין נופל הכל והוי הרקדה, ולכך פי'

דכוונת רש"י על שונין בלא צרור דזה לא הוי הרקדה דאי בנפל צרור מהו שכתב דהכל יוצא, אמנם פשטות רש"י שבא לבאר אמאי אמרין כ"ש דלא יברור בידו וזה כהמ"א, ועי' ב"י וביהגר"א דמשמע כמ"א.

ובדעת הראב"ד נחלקו רבותינו עי' בהשגות פ"ג ה"ד דנפל צרור אסור ואם שנה מותר, ופי' המ"מ דר"ל דבידו אסור אבל ע"י הרקדה שניה מותר לברור הצרור, אבל הכל בו [הובא בב"י] פי' דמש"כ ואם שנה מותר ר"ל **שינה** והיינו דבשינוי מותר אבל בלא שינוי אסור לנפות. ועפ"י דברי הכל בו כתב הבי"מ דרק לשנות אסור אבל בידו מותר וכגירסת הפר"ח דהגמ' מיירי בשונין. ולפי"ז מבואר איפכא מהמ"מ בדעת הראב"ד. ועי' ביהגר"א דנראה שנקט כהמ"מ.

הרשב"א בעבה"ק הביא דיש אוסרין בנפל צרור לברור ביד ופליג הרשב"א דכלאחר יד הוא, ועי' ביהגר"א סי' תק"ו דס"ל דרבינא קאמר למאן דאסור שונין אבל לדידן דשונין ה"ה דשרי לברור ביד. והפר"ח פי' עפ"י גירסא הנ"ל דרבינא לא מיירי בבורר ביד אלא בשונין, וכ"כ הבי"מ. ולפי"ז בשונין אסור אף בנפל צרור ודלא כהשו"ע משא"כ לב"י והגר"א.²⁹ ועי' להלן בביאור דעת הרשב"א.

טעם החילוק בין קטניות לצרור

ח. בעיקר איסור לברור הצרור בידו הקשו רבותינו מ"ש מבורר קטניות דמותר ומשום דבורר לצורך או"נ הותר. [ובהרקדה י"ל דדמי לקטניות בנו"כ שאסור אבל בידו אמאי אסור]. ומצינו ג' ביאורים.

הט"ז ס"ק ג' ביאר דכיון שיכול לברור ע"י שונין אסור לברור ביד, [משא"כ בקטניות דאין יכול לברור בכלי]. ולפי"ז למ"ד דאין שונין אין לאסור ביד וצ"ל דרבינא אזיל לטעמיה דפליג דשונין. אמנם ללבוש וכן לפי הגר"א אליבא דהרשב"א דרבינא אסור למ"ד דאין שונין ונמצא דבכל גווני אסור לא נתיישב.

ובעיקר דברי הט"ז דכשיכול לעשות בהיתר אסור לברור, צ"ב דגם בבורר קטניות נימא דיכול לברור האוכל, ואמנם י"ל דמיירי דבברירת האוכל איכא טירחה, אך הט"ז גופיה מתיר אף בשניהן שוים בכמות ובטירחה וצ"ע. ועי' קו"א להגר"ז סי' תק"י דבורר הותרה לגמרי ואף שיכול לעשות בלא מלאכה, וצ"ע.³⁰

הגר"ז סי' תק"ו כתב עפ"י השטמ"ק ריש אין צדין בשם הרמב"ן דאף דבורר הוא ממלאכות האסורות מ"מ קטניות שרי דדוקא לימים רבים אסור אבל קטניות דרכן לברור ליומיה. ולפי"ז כתב דבורר צרור הוי מלאכה לימים רבים דחטים וקמח דרכן לימים רבים. [ונסתייע מלשון הרמב"ם דכתב בפ"א במלאכות האסורות ברירת חטים ומשמע לאפוקי ברירת קטניות ועיי"ש דיל"ד]. ועי' שעה"צ ס"ק י"א דכ"מ ברא"ה.

הח"א כלל פ"ב כתב דכל שבורר כדרכו בחול אסור ומשמע שם דדמי לבורר קטניות בנו"כ דאסור משום דדרכו בחול. ונפ"מ רבנא להלכה דלח"א אסור לברור דברי מאכל מפסולתם כיון שדרכו ביד. משא"כ להגר"ז. ועי' להלן אות י"ב.

עוד אופנים בבורר ביו"ט

ט. והנה המהרי"ל הובא במ"א סי' תק"ד כתב דאסור לברור פירורי מצה גדולים מהקמח שלהם, וכתב הח"א דה"ט כנ"ל שכן דרכו בחול. ולהגר"ז צ"ע דהרי ה"נ דרכו ליומיה וכקטניות ועי' ביאורה"ל סי' תק"ד שתמה בזה. אמנם בדברי הגר"ז מבואר שבא לישב את דברי המהרי"ל, דלהט"ז דכתב הטעם משום דאפשר בהיתר יקשה אמאי אסור לברור פירורי מצה וע"כ ביאר כנ"ל דשאני חטים מקטניות, ומזה משמע דמצות נמי כיון דהם מקמח חטים שדרך ברירתן לימים רבים אסור בכל גווני. אך הסברא צ"ב דלאחר שנעשו מצות ודרך ליומיה לכאורה דמי לקטניות. [ובאמת הא דמלילות דהוכיח המ"מ והגר"ז מרש"י דמעיקר הדין מותר הרי זה חטין, ולהגר"ז הרי בחטין אסור ורק קטניות מותר, ואפשר דרק קמח חשיב ברירה לימים רבים משא"כ חטין, ולפי"ז יתכן דקמח קטניות נמי אסור. אך הגר"ז דייק מהרמב"ם דבמלאכות האסורות כתב ברירת חטין ומשמע דלאו דווקא קמח אסור. וכן בביאורה"ל כתב דברירת דגן ביד אסור להגר"ז, וצ"ע].

²⁹ ויש להעיר דהרשב"א תמה מסברא והרי רבינא נמי אסור, ולפר"ח א"ש דרבינא לא מיירי ביד. מיהו להגר"א י"ל דכוונת הרשב"א דלא הוי חמיר מבורר בנפה שהרי אין זה כדרכו ולהגר"א נמי רבינא לא אסור אלא למ"ד דאין שונין. מיהו לשון הגמ' כ"ש משמע דמ"מ איכא סברא להחמיר וצ"ע.
³⁰ שו"ר בביאורה"ל סי' תק"ד שהביא בשם הט"ז דבסי' תק"י נמי לא התירו אלא לסעודה והיינו דאזיל בשיטת הרשב"א דשרי רק לאלתר דשרי גם בשבת ולשיטתו ביארו הפוסקים דאף פמ"א מותר מה"ת, וא"כ נמצא דאין נפ"מ אם יברור האוכל או הפסולת דכל לאלתר שרי בכל גווני. ולפי"ז י"ל דמש"כ הט"ז דמותר לברור מה שירצה זהו כשיטתו דפסק כהרשב"א ונמצא דאין נפ"מ בין אם יברור האוכל או הפסולת, אלא דלהלכה צ"ע דהא לא קיי"ל הכי וכנראה דזה נכלל בקושיית האחרונים על הט"ז.

י. ובשבת קל"ז במשנה מבואר דביו"ט מותר לתת יין לתוך המשמרת לסנן משא"כ בשבת, ועי' שו"ע תק"י ס"ד. וצ"ב מ"ש מצרור. ולהגר"ז א"ש דצרור הוא לימים רבים משא"כ במשמרת דמפיג טעם [עיי"ש בתוס'] אינה לימים רבים, וכ"מ ברמב"ן במלחמות ריש אין צדין דמשמרת שרי משום דמלאכת יומו היא, ועי' ביאור"ל תק"י ס"ג. ולח"א צ"ע דהרי הוא כדרכו. וכבר הקשה כן הרשב"א שם מ"ש מבורר קטניות בנו"כ. וזה לשיטתו דבורר הוא ממלאכות האסורות ואף ליומו אסור ורק בורר לאלתר מותר, ולהכי קשיא ליה מ"ש משמרת דשרי וצ"ע³¹. ועי' ב"מ שהכריח מזה כמשי"כ ה"ט"ז ס"ק ג' דגם לרשב"א לא אסרו אלא באפשר מעיו"ט אבל בא"א מותר. ולפ"י בקטניות שאסרו בנו"כ מיירי באפשר מעיו"ט, אך נתקשה בזה דהא מיירי אף בקנה קטניות ביו"ט³². ומהרשב"א גופיה שהקשה מהא דמשמרת משמע דאף בא"א מעיו"ט אסור כדרכו. [ועי' בסמוך].

י"א. ובשבת קל"ד מבואר דסינון חרדל אסור וכ"ה בשו"ע ס' תק"י ס"ג, ועי' מ"א דמיירי באפשר מעיו"ט ונתנית יין בשמרים חשיב א"א מעיו"ט עי' תוס' קל"ז ב', ולדעת השו"ע ס' תצ"ה דבא"י אף באפשר מותר כתב הביאור"ל דבשמרים דרכו ליומו אבל סינון דרכו לימים רבים ואף בא"א מעיו"ט אסור כהרמב"ן.

י"ב. יל"ע לדעת הח"א אם בדרכו לימים רבים מודה להגר"ז דאסור בכל גווני, אלא דס"ל דצרור חשיב ליומו, או דס"ל דאף לימים רבים הותר ביו"ט ודלא כהרמב"ן וכהמ"מ ולכן מחלק אם דרכו בכך או לא. אמנם העירו דהמ"מ עצמו כתב בפ"א דבורר הוא ממלאכות האסורות משום דדרכו לימים רבים ולא דמי לבישול. וע"כ דרך בדרכה ליומה מותר וקמ"ל שבדרכו ליומו אף באפשר מותר.

והמ"ב הזכיר החילוק בין דרכה לימים רבים לדרכה ליומו ואעפ"כ הביא את דברי הח"א, ומשמע דהח"א מודה בדרכה לימים רבים אלא דהחמיר דאף בדרכו ליומו אם דרכו בכך אסור. ועי'.

בשיטת הרשב"א

י"ג. הנה בדעת הרשב"א בעבוה"ק דלא הותר בורר קטניות אלא באופן שאין איסור מה"ת, והיינו לאלתר. לכאורה ביאור שיטתו דאזלינן בתר עיקר המלאכה וכיון דבורר הוא לימים רבים אסור ולא ס"ל כהרמב"ן בשטמ"ק דחילק דקטניות דרכן ליומה דאין לחלק במלאכה. והנה בנפל צרור לדעת הרשב"א מותר ביד משום דהוי כלאחר יד. ובנשמ"א כלל פ"ד כתב דברשב"א משמע דבנו"כ אסור אף בנפל צרור, וי"ל דזה כשיטתו דאין לחלק במלאכה וכיון דבעלמא בנו"כ דרכו לימים רבים אסור אף בנפל צרור דאין דרכו לימים רבים. אך זה דלא כמשי"כ הבי"י והגר"א בדעת הרשב"א דגם בנו"כ שרי. וצ"ע.

ועי' לעיל בסוגיא דדיכת תבלין דמצינו בטחינת פלפלין ברחיים דהרשב"א לעיל ע"א כתב דאסור משום עובדא דחול וכ"ה בשו"ע ס' תק"ד אמנם בעבוה"ק כתב הרשב"א דחשיב טוחן מה"ת, ולכאורה אזיל לשיטתו דכיון דדרך טוחן הוא לימים רבים ממילא אסור אף בגוונא דאינו לימים רבים אמנם עי' בביאור"ל ס' תק"ד שדן דלא אסר הרשב"א אלא בפלפלין דדרכן לימים רבים משא"כ בטחינת קאווי דאינו לימים רבים. ולהאמור לשיטת הרשב"א אין לחלק. אלא שצ"ע מהא דשרי לדוך תבלין, [עי' לעיל שכתבנו לדון אי טעמיה משום דחשיב מכשירין אך בתשובת הרשב"א מבואר דחשיב או"נ]. אמנם עי' ברשב"א ש"ב דמשמע דדיכת תבלין חשיב כלאחר יד, ולפ"י א"ש לשיטתו דלא הותר מלאכה גמורה.

עוד הבאנו לעיל ממש"כ הרשב"א ש"א דחיתוך ירק דק דק מותר רק לאלתר וה"נ הוא לשיטתו דאין לחלק במלאכה ולא הותרה אף ליומה. אמנם המ"ב ס' תק"ד סק"ט סתם להתיר [וכ"כ בסי' תק"י בביאור"ל דדמי לתבלין] והמ"ב ציין לעבוה"ק וכבר תמחו בזה דהרשב"א כתב להיפך.

והנה לענין בורר הוכיחו הפוסקים דלא קי"ל כהרשב"א. דלשיטתו הא דשרי בורר קטניות הוא משום דבשבת נמי שרי מה"ת והרי לדין פסולת מתוך אוכל אסור מה"ת אף לאלתר. עי' ב"מ ועוד, והו"ד בביאור"ל ס' תק"י ס"ב. ולפ"י גם בטוחן לא קי"ל כחומרות

³¹ ובחי' הר"ן שם כתב בשם הרא"ה דשרי משום או"נ דא"א מעיו"ט כדשרינן ניהליה קמחא ביו"ט. וצ"ב כוונתו דהרקדה ביו"ט אסירא ואי מיירי הרקדה שניה דשריא, הרי התם לאו מלאכה היא, ואולי כוונתו לנפל צרור ביו"ט דא"א מעיו"ט, אמנם זה א"ש לרש"י דתלוי באפשר, וצ"ע.

³² ועי' מ"ב ס' תק"י ח' [ובשעה"צ שם ט'] שתי עפ"י הרא"ה דברירת קטניות אסור משום דדרך המלאכה לעשותה לימים רבים, ומשא"כ בנפל צרור דניכר שהוא לצורך שעה אין דרך לימים. [אמנם המ"ב פ"י כן לשו"ע דבנו"כ אסור רק מדרבנן אבל ה"ה לרשב"א י"ל כן] ולכאורה צ"ב דהא בקטניות דרכן ליומה וכמשי"כ הגר"ז מהשטמ"ק, ואולי גם קטניות בנו"כ הדרך לברור לימים רבים אלא דלפ"י יאסר מה"ת לדעת הרמב"ן והמ"מ והגר"ז הוכיחו מרש"י דאסור רק מדרבנן. ואם כוונתו דאזלינן בתר הכלי א"כ גם בנפל צרור יאסר ומה מהני דניכר שעושהו לצורך שעה. ועי'.

לח

הרשב"א הנ"ל ולהכי מותר לחתוך ירק דק דק. אמנם לגבי פלפלין ברחיים שלהם הביאו הפוסקים דברי הרשב"א. ולמ"ב א"ש דהתם טעמא משום דבפלפלין עצמם דרכם לימים רבים.

ריבוי בשיעורים

דף י"ז א'

א. ת"ר אין אופין מיו"ט לחבירו באמת אמרו ממלאה אשה כל הקדירה בשר אע"פ שאי"צ אלא לחתיכה אחת ממלא נחתום חבית של מים אע"פ שאי"צ אלא לקיתון אחד. ופי' רש"י משום דבחד טירחה סגי. ועי' רשב"א דבקדירה של בשר מותר משום דמהני הבשר לכל הקדירה [ולכן אף אם נתן הבשר לאחר שכבר הניח הקדירה על האש מותר דומיא דאפית פת] אבל במים לא מהני מידי ועי"כ דמותר רק כשנותן המיחם על האש לאחר שמילא המים כדברי רש"י דחד טירחה היא, ולפי"ז מבואר מסוגיין דריבוי בשיעורים מותר ביו"ט. אמנם הרא"ה כתב דריבוי בשיעורים אסור והא דשרי במיחם הוא משום דחד גופא הוא, וצ"ע כוונתו, ועי' ריטב"א עירובין ס"ח שתמה עליו. וכ"כ כל הראשונים דביו"ט מותר ריבוי בשיעורים.

אמנם לגבי שבת מבואר במנחות דף ס"ד ע"א דאסור, דמספק"ל לגמ' בחולה שצריך ב' גרגורות אם עדיף לקצור בקצירה אחת ג' גרגורות או ב' קצירות של גרגורת, ומשמע דבאיכא ב' גרגורות בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחר ודאי אסור לקצור ג'. [נמזה הוכיח הרא"ה הנ"ל דגם ביו"ט אסור]. וכתב הרשב"א בשם ר"י דבשבת אסור רק מדרבנן דהחמירו משום איסור סקילה וביו"ט התירו משום שמחת יו"ט. וכ"כ התוס' במנחות ובגיטין דף ח' ב'.

ובעירובין דף ס"ח בתינוק הצריך לחמם מים קודם מילה דאין דוחה שבת אמרינן דמותר לחמם אגב אמו, ולהנ"ל דבשבת אסור ריבוי בשיעורין כתבו התוס' והרשב"א בסוגיין דהתם ע"י נכרי [ואעפ"כ לתינוק לחוד לא התירו] דכיון דריבוי בשיעורים דרבנן התירו אמירה לעכו"ם לצורך המילה. ועוד כתב הרשב"א בשם בה"ג וכ"כ התוס' במנחות ד"ל דאפי' בישראל מותר כיון דאין ריבוי בשיעורים אסור אלא מדרבנן התירו לצורך מילה.

ב. אולם הר"ן הוכיח מסוגיא דמנחות הנ"ל דבשבת אסור מה"ת דאי ריבוי בשיעורים מותר מה"ת פשיטא דעדיף לקצור ג' גרגורות בקצירה אחת דליכא שום איסור משא"כ בב' קצירות דעביד מלאכה יתירה. ועי"כ דבשבת אסור מה"ת אלא דביו"ט מותר מה"ת דמלאכת או"נ הותרה. וביאר שם דכיון דעיקר המלאכה מותרת ממילא גם התוספת מותרת משא"כ בשבת דדחוייה היא. ולפי"ז כתב הר"ן דעי"כ הא דשרי להחם לתינוק אגב אמו היינו ע"י עכו"ם.

והנה הרא"ש ביומא פיוהכ"פ סי' י"ד כתב בשם מהר"ם דבשבת נמי הותרה בפיקו"נ דומיא דאו"נ ביו"ט, ולפי"ז כתב המנ"ח סוף מוסך השבת אות ב' דא"א לחלק כהר"ן אלא צ"ל דגם בשבת אין איסורו מה"ת אלא מדרבנן וביו"ט לא גזרו.

להלכה עי' ב"י סי' ש"ח שסתם כהרשב"א דאסור רק מדרבנן אמנם ציין לדבריו בסי' של"א שהביא את הר"ן ובמ"א סי' ש"ח לא הכריע ועיי' במ"ב סי' ק"ג שנוטה לאסור מה"ת ועוד ציין לדבריו באהבת חסד שהביא ראי' להר"ן. עי' להלן בביאור כוונתו. אמנם בסי' מחנה ישראל פ' ל"א בהערה כתב דבשעת הדחק ודאי יש לסמוך על הרשב"א.

ג. בחי' רעק"א הקשה על הר"ן דכיון דריבוי בשיעורים אסור מה"ת ואפי"ה מותר אמירה לעכו"ם א"כ מה הנפ"מ אם יחמם עבור התינוק לחודיה או אגב אמו דהרי בתרוויהו עביד מלאכה דאורייתא. [ועי' בקו"ש מה שתי' בזה וצ"ע].

ועי' בקה"י שתי' למש"כ הר"ן דהיכי דהמעשה עצמו הותרה מותר ריבוי בשיעורים א"כ אף בשבת באמירה לעכו"ם המלאכה הותרה לגמרי ולא דחוייה דלא גזרו אצל חולה, וממילא מותר גם התוספת לצורך הקטן כיון דעיקר המעשה מותר גם התוספת כמוהו, וכ"כ באמרי בינה שבת סי' י"ח וכ"כ הרש"ש בגיטין ח' ע"ב ועיי' בתוס' שנסתפקו אי מותר אמירה לעכו"ם רק משום צורך מילה או אף לדבר הרשות, וביאר הרש"ש דתלוי בהנ"ל דלהר"ן דמותר באו"נ משום דהותרה ה"נ מותר באמירה לעכו"ם אף בהותר לפיקו"נ, אבל בסו"ד סברי דאף בהותרה אין היתר רבוי בשיעורים אלא משום שמחת יו"ט אבל בשבת אסור.

ובחת"ס הקשה כרעק"א ותי' דאף לר"ן דריבוי בשיעורים אסור מה"ת מ"מ אינו מלאכה ממש אלא דמי לחצי שיעור ולפי"ז אי"ש דהתירו אמירה לעכו"ם רק בריבוי בשיעורים דאין זה מלאכה ממש. ועיקר דברי החת"ס מבואר גם במנ"ח מצוה רח"צ וכן בסוף מוסך השבת ב' דגם להר"ן אין חייב סקילה. ועי' שערי חיים גיטין סי', ומדברי רעק"א נראה דפליג על זה. וכן באו"ש שבת פ"ח ה"א נקט דלהר"ן איכא חיוב חטאת, ועיי' שהרגיש בקושית רעק"א, וצ"ב תירוצו.

ובעיקר קושית רעק"א כבר עמד בזה הר"ן גופיה בעירובין ס"ח ובתי' א' כתב דבאמירה לעכו"ם לא גזרו ויל"פ כהחתי"ס או כהאו"ש [אבל אי כהרש"ש הול"ל דאחר דבעיקר המלאכה לא גזרו ממילא אין איסור בתוספת ודו"ק]. ובתי' ב' כתב דבאמת אסור אמירה לעכו"ם אף בריבוי בשיעורים והתם כוונת הגמ' דניחם לאימיה ואם ישאר יוכל להשתמש לצורך המילה.

ולדברי החת"ס והמנ"ח דריבוי בשיעורים אינו מלאכה גמורה עדיין צ"ע הגמ' במנחות דמאי מספק"ל אי עדיף מיעוט קצירות או מיעוט בשיעורין, הרי ריבוי בשיעורין אינו מלאכה גמורה מה"ת אלא איסורא בעלמא משא"כ ריבוי קצירות. ושו"ר בחת"ס דהבעיין סבר דמלאכה גמורה היא. [ובאבי עזרי פ"א ה"י הקשה להיפך, דלהר"ן דריבוי בשיעורים אסור מה"ת וכמלאכה הוא, אמאי פשיט התם דעדיף ריבוי בשיעורים הרי גם בכה"ג איכא מלאכה, ועדיף מיעוט בגרורות דליכא אלא ב' איסורים].

ולדעת הר"ן דטעמא משום דאו"י הותרה ע"י מלאכת יו"ט בהשמטות דלפ"ז במכשירין דדחוייה היא יהא אסור להרבות בשיעורים, אך הרמ"א ס"י תקי"א ס"ב לא כתב כן עכ"ד.

ג. ולשיטת הראשונים דריבוי בשיעורים אסור מדרבנן צ"ע מהוכחת הר"ן מהגמ' מנחות. וע"י בשפ"א שם שדחה דבאופן שמרבה בקצירות עבור חולה אף דיכול לעשות במיעוט קצירות אינו לוקה מה"ת כיון דסו"ס עושה עבור חולה רק שהיה יכול לקצור בדרך אחר וזה אסור מדרבנן ודמי לריבוי בשיעורין. אמנם י"ל דמ"מ כיון דעצם המלאכה היא איסור דאורייתא ללא צורך החולה עדיף ריבוי בשיעורין דבעצמו הוא דרבנן ואינו מלאכה. ובשפ"א נחית לזה וכתב דמ"מ כיון דעכשיו דצורך חולה הוא ותרוויהו דרבנן י"ל דעדיף ריבוי פעולות בבי' גרורות דאע"ג דמרבה מלאכות מ"מ הכל נעשה לצורך החולה משא"כ בריבוי בשיעורים דנעשה איסור שאינו לצורך החולה. ועצ"ע דסו"ס ריבוי בשיעורים מחמת עצמו מותר מה"ת משא"כ ריבוי קצירות.³³

ולדברי השפ"א צ"ע איפכא לדעת הר"ן דכיון דריבוי בשיעורים אסור מה"ת ודאי עדיף להרבות מלאכות כיון דהכל לצורך החולה משא"כ בריבוי בשיעורים. וצ"ל דכיון דאין יכול לימנע מריבוי בשיעורים אלא בריבוי מלאכות יש לדון דאין זה חשיב אפשר באופן אחר והא גופא נידון הגמ' ועצ"ע. [וע"י אבי עזרי פ"א מהל' יו"ט ה"י].

היתר ריבוי בשיעורים אי בעינן שיהא הכל ראוי לחולה או לאו"י

ד. בקוב"ש הקשה לשיטת הראשונים דריבוי בשיעורים אינו אסור מה"ת דהרי כל כזית וכזית הוי איסור בפ"ע ומה מהני דכזית אחד מותר לבשל, ופי' דמייירי דכל כזית ראוי לחולה.³⁴ אולם צ"ב דבשלמא באו"י י"ל דסגי במה שראוי לאו"י אבל בפיקו"י בעינן צורך החולה ומה יועיל דראוי לו. ואמנם ע"י תוס' בפסחים מ"ו שהקשו בכל מלאכת שבת נתיר משום הואיל וראוי לחולה שיב"ס ומשמע דבפיקו"י נמי סגי במה שראוי לחולה. ובאמת האחרונים תמחו על זה ע"י חזו"א פסחים שם. וע"י בחת"ס כאן דפי' דהתוס' סברי כמהר"ם מרוטנבורג דפיקו"י הותרה. [וע"י עוד שהעיר לת"י התוס' דלא שכיח חולה, דא"כ באיכא חולה כגוונא דמנחות יהא מותר ג' גרורות משום הואיל, ונדחק דמדרבנן הוא] וצ"ע.

אמנם לדעת הר"ן כתב בקוב"ש שם דמייירי אף באינו ראוי לאכול ממנו וביאר הטעם דכיון דהמלאכה הותרה חשיב כאילו עשאה בחול וממילא אף שנעשה התוצאה דנעשית מלאכה מ"מ הרי נעשית ע"י מעשה היתר וזהו מש"כ הר"ן דכיון דהותרה כל מה שמוסיף הוא מעשה היתר.

והנה בשש"כ פ"ט הע' י"ד הביא מהאגרו"מ דמותר להוציא חבילת סגירות ביו"ט אע"פ שאי"צ לכולן ולמד מזה דה"ה בהוצאת מפתחות שאי"צ לכולן, אמנם באגרו"מ ח"ח או"ח ח"ה ס"י ל"ה כתב דאין להוציא מפתחות שאינם ראויים לשימוש עם שאר מפתחות דאין להתיר משום ריבוי בשיעורים אלא כשכל אחד ראוי לו. ע"י שהביא דברי השש"כ ודחה דבריו, והובא בשש"כ מהדו"ב. [ובאורחות שבת ח"ג ס"ט הביא כן מהאחיעזר ח"ג ס"י ס"ה אות ח' וצ"ע שם].³⁵

³³ ע"י מ"ב ס"י רע"ח ס"א בביאור"ל דכשצריך לכבות הנר לצורך החולה ויש אפשרות להוציא החולה למקו"א ולא יצטרך לכבות הנר אם כיבה חייב חטאת [לדעת הרמב"ם דמלאכה שאי"צ לגופה חייב] דלא חשיב צורך החולה. ויל"ע אם זה סותר לשפ"א ודו"ק.

³⁴ [וע"י דלפ"ז מיושב קושית הר"ן מהא דמנחות דכיון דכל גרורת ראוייה לחולה גם בבי' גרורות ליכא אלא איסורא דרבנן. ונראה מדבריו שם דאף בבי' פעולות כל ששניהם ראויים לחולה חשיב פיקו"י ותמוה דא"כ אי"צ לדון ריבוי בשיעורים ועוד דהתם בלא"ה תרוויהו נצרכים לחולה אלא דאיכא ריבוי קצירות שהיה יכול לקצור במלאכה אחת].

³⁵ והנה באבי עזרי יו"ט פ"א ה"י הקשה לדעת הרשב"א מהא דמנחות שם דנתכוון להעלות דגים והעלה תינוק ודגים דלרבה חייב שבת מחשבתו אזלינן והרי ליכא מעשה איסור ומחשבה גרידא לאו מלאכה היא. ע"י שתי' דלגבי התינוק לאו צידה היא כלל ולכן הצידה מתייחסת רק לדגים והוי

ולקמן כ"א בעיסה שחציה של ישראל וחציה של נכרי אמרין דאסור לאפות את כולה דיכול למיפלגניהו בלישה. ולכן אין היתר דצורך או"י. וצ"ע דלכאורה הרי זה רק ריבוי בשיעורים דחד טירחה הוא כיון דלחם אחד הוא. [ודוחק לומר דהאיסור משום הלישה]. ולהנ"ל אי"ש דכה"ג דאין הכל ראוי לישראל אסור, וצ"ע בסוגיא שם.

אך עיקר הסברא צ"ע דכיון דריבוי בשיעורים לא חשיב מלאכה מה איכפ"ל דאין ראוי לו.

אכן עיי"ש דמשמע דטעמיה משום דבכה"ג דנין דהמעשה עצמו הוא גם מעשה איסור, והיינו דמהיכי תיתי לומר דעיקר ההוצאה היא במפתחות הראויות להיות והשאר גרירי בתרה והוי מעשה לצורך יו"ט נימא דעיקר המעשה הוא באיסור וההיתר הוא ממילא, וסברא זו נראה גם באהבת חסד אלא שלדעתו נראה דהרשב"א אף בכה"ג מתיר, עי' בהערה ³⁶.

כמה אופנים שיש לדון אם נחשב ריבוי בשיעורים

ה. הנה באופן דעיי פעולה אחת עושה ב' דברים נפרדים כגון הבערה ובישול והבישול אינו לצורך החולה ודאי דאי"ז ריבוי בשיעורים אלא ריבוי מלאכה.

אמנם יש לעיין באופן שמניח קדירה נפרדת על האש קודם שמדליק האש, אי חשיב ריבוי בשיעורין או ריבוי במלאכה. ועי' שש"כ פל"ב הע' קע"ז בשם הגרש"א זצ"ל דמשמע שבכה"ג אסור ואף אם אין זה ממש מלאכה מ"מ חמור מריבוי בשיעורים גרידא. ועיי"ש שדן גם לענין הבערה אי עיי פעולה אחת הובערו ב' חפצים נפרדים חשיב ריבוי בשיעורים. ובמחנה ישראל סי' ל"א בסוף ההערה פשיטא ליה דאסור אך נסתפק שמא זה רק מדרבנן. ונסתפק שם בהוצאה כשמוציא בב' ידיו ולא הכריע.

ו. עי' מנ"ח שתמה בהא דהשוחט לחולה מותר לבריא דחזי לאומצא ואמאי לא חששו שמא ירבה בשבילו דישחוט יותר גדול. ואמנם עי' באו"ש שבת פי"ח ה"א דבשחיטה אין זה ריבוי בשיעורים כלל דאין כאן יותר נטילת נשמה וכ"כ בקה"י. ולפי"ז לק"מ. ולהלן דף כ"א ע"א שו"ט בגמ' בבהמה שחציה של ישראל וחציה של נכרי אי שרי לשוחטה ומסקינן דשרי משום דא"א לכזית בשר בלא שחיטה ותיפו"ל דליכא תוספת איסור כלל וצ"ע.

האחרונים דנו בהוצאה אי חשיב ריבוי בשיעורים או דחשיב כב' מעשים נפרדים, עי' או"ש שם שדן דיש לחלק בין מלאכה שעיקרה התוצאה כמו בקצירה לבין מלאכה שעיקרה המעשה כמו בישול דהרי מתבשל מאליו אלא חיובו על מה שגורם המלאכה וכיון דהפעולה מותרת הכל מותר. ועי' מחנה ישראל להח"ח זע"א פל"א בהערה שביד אחת ודאי ריבוי בשיעורים הוא אלא בשני ידיו מספ"ל בזה.

באו"ש שם הביא למתני' שבת דף צ' המוציא קופת הרוכלין שיש בה כמה מינים חייב חטאת אחת ובירושלמי אמרין דטעמא משום דחשיב כהעלמה אחת, ומבואר דבלא זה חייב כמה חטאות אע"ג דאינו אלא ריבוי בשיעורים. והוכיח מזה דבהוצאה אסרינן ריבוי בשיעורים.

מעשה איסור. אמנם אי נימא דלא הותר ריבוי בשיעורים אלא כשכל חתיכה היא היתר לק"מ דצידת הדגים לאו פיקו"נ היא. [ובדוחק יש להעמיס כן בתי' האבי עזרי, שהצידה אסורה והוי מעשה צידה ונימא דה"נ בכל מקום דהחתיכה הנוספת אינה או"י, אך פשטות כוונתו רק במעלה תינוק דאינה צידה. ודו"ק בזה]. ועיי"ש עוד שהקשה להיפך להר"ן דאסור מה"ט מהא דלרבה שרי דאזלינן בתר מעשיו ואף דאיכא ריבוי בשיעורים [ועי' מחנה ישראל שהרגיש בזה וצ"ע]. ותי' שם דכיון דהמעשה מוכרח לצורך פיקו"נ לא שייך לאסור משום ריבוי בשיעורים אלא רק משום המחשבה.

³⁶ והנה במ"ב סי' ש"ח סק"י כתב בס' אהבת חסד [ס"ז נתיב החסד אות ב'] ביררנו רא' מהגמ' דאיסור ריבוי בשיעורין הוא מה"ט. והנה שם לא מיירי כלל בדין ריבוי בשיעורים אלא בדין לקיחת עבוט בעיסקה דמחצה מלוה ומחצה פיקדון דיש לאסור ליטול העבוט דלא כהנתיבות סי' צ"ז ומדמה זאת לפלוגתת הראשונים בנועל את ביתו והצבי ניצוד ממילא דלהר"ן אסור מה"ט ודלא כהרשב"א, ושם הוכיח מהא דא"א וקמכוון דאסור מה"ט, והיינו דה"נ המעשה מתייחס גם לצידת הצבי ואין אומרים דהצבי ניצוד מאליו. ומדברי המ"ב מבואר דמה"ט יש לאסור גם ריבוי בשיעורים. ונראה כוונתו דחשיב מעשה גם כלפי החתיכה שאינה לצורך החולה או האו"י. [ולפי"ז ס"ל דחשיב מלאכה ממש ולא רק איסור גרידא]. ועי' עוד בנחל יצחק שם וכתבי קה"י החדשים ב"מ סי' מ'.

אמנם אי נימא כהאגרו"מ דלא הותר ריבוי בשיעורים אלא כשכל חתיכה ראויה לחולה אלא דמרבה בשיעורים ומטעם הנ"ל, אי"כ ל"ק קושית האהבת חסד דהרי מה"ט חשיב מעשה היתר וכל האיסור הוא משום התוצאה שבפועל נעשה יותר מהשיעור, אבל המעשה בעצמותו אינו איסור, ולהכי לדעת הרשב"א מותר מה"ט. ודו"ק. [ובאמת במחנה ישראל סי' כ"א מבואר שנקט דגם כשאין ראוי לו מותר וקושיתו היא לשיטתו]. מיהו יש לדון דכיון דכוונתו עבור הבריא דמי לאבידה ששוחטה לצורכו ולצרכה. וצ"ע בזה.

והנה יש לדון אם היתר ריבוי בשיעורין הוא רק כשעיקר המלאכה מותרת או גם כשנעשה באיסור אין חייב על ריבוי השיעור. והנה להר"ן הנ"ל דטעם ההיתר משום דהכל נחשב מעשה היתר וכהקוב"ש דחשיב כאילו נעשה בחול, לפי"ז בנעשה באיסור יהא חייב על כל כזית וכזית. אמנם יל"ע לדעת הרשב"א, ותלוי אי טעמיה משום דאין תוספת איסור בזה וה"נ בריבוי בשיעורים באיסור או דטעמיה משום דאף בפקו"נ איכא היתר על המעשה והתוספת נגרר אחר המעשה או כהאחרונים הנ"ל דכל חתיכה ראויה לאו"נ ולפי"ז ל"ש האי טעמא באיסור. ולפי"ז ל"ק מהא דמוציא קופת הרוכלין דהתם שהוציא באיסור איכל"מ דחייב על כל אחד. וזה דלא כהאוי"ש. ועי"ע במחנה ישראל שם דמייירי נמי בכה"ג. ועי' באורחות שבת ח"ג סי' ט' שהוכיח מזה דסברי דאף במלאכת איסור ריבוי בשיעורין אינה מלאכה. ועי"ש שהאריך בזה.

המשך דף י"ז ע"א

ממלאה אשה קדירה של בשר ודינא דר"ש בן אלעזר

בהא דתניא בברייתא דממלאה אשה קדירה בשר ואפי' אי"צ אלא לכזית כתב רש"י משום דחד טירחה היא. והנה הרשב"א כתב דבקדירה בשר אף לאחר שהניח בקדירה על האש מותר להוסיף משום דמועיל לתבשיל. וכתב הב"י דרש"י פליג על זה מדכתב דשרי משום דחד טירחה. [ומ"מ בהמשך דברי הב"י נראה דרק כשמבשל בשר אין התוספת מועילה אבל בשאר תבשיל אף לרש"י מותר להוסיף בשר דודאי מועיל לתבשיל]. אמנם הב"ח והפר"ח כתבו דודאי דלר"ש בן אלעזר דשרי בפת ה"נ בקדירה של בשר מותר מה"ט אלא דרש"י מייירי לת"ק דלא ס"ל האי התירא. וצ"ע דברי הב"י שכתב דרש"י פליג על הרשב"א, ועי' ט"ז ס"ק ב' שתמה בזה.

ובפר"ח נסתפק דאפשר דאף לת"ק דאסר בפת מודה בבשר דודאי נותן יותר טעם בקדירה. וגם בלשון הרשב"א דכתב דלרשב"א דשרי פת כ"ש דשרי בקדירה של בשר משמע דעדיף מפת. ואמנם בזה ודאי לרש"י מבואר דלא כן.

היתר דריבוי בשיעורים או שמועיל לפת אם מותר לומר שעושה לצורך חול

עי' בטור דיש אומרים דאף דשרי להוסיף פת מ"מ לא יאמר בפירוש דמוסיף לצורך חול, וכ"כ הב"י בשם הרוקח. והטור מתיר כיון דסו"ס מועיל לפת שצריך לה ביו"ט ואיכא נמי צורך יו"ט. וכן הסכים הב"י. אמנם האחרונים כתבו לחוש להרוקח.

ובפרישה כתב דטעם האוסרים לומר בפירוש שמוסיף לצורך חול הוא משום דס"ל דטעמא משום חד טירחה [וזה כהב"י דלרש"י גם להלכה לא שרי אלא בחד טירחה] וכשמכוון גם לצורך חול הוי ב' טירחות וצ"ע כוונתו דאדרבא לטעם רש"י דשרי משום חד טירחה דאינו אלא ריבוי בשיעורים מותר אף במכוון להדיא שהרי אין מוסיף באיסור. ורק באופן שמוסיף לאחר שנתן על האש דאיכא תוספת מעשה ובעינן לטעמא דהפת מועיל לפת של היום ולכן בעינן שלא יאמר בפירוש שעושה לצורך חול. משא"כ בחד טירחה דשרי משום ריבוי בשיעורים אף אם יאמר שמוסיף לצורך חול מותר דאינו מוסיף איסור. אמנם עי' בפר"ח שאף במים דשרי רק בחד טירחה אסור לומר בפירוש שעושה כן לצורך חול. וצ"ע.

עוד עי' בב"י דלטעם רש"י דשרי משום חד טירחה באופן שנותן בשר בתוך קדירה עם תבשיל בעינן שיהא דעתו לאכול הבשר היום [משא"כ לטעם הרשב"א דהבשר מועיל לתבשיל שרי אף שאין דעתו לאכול מהבשר היום]. וצ"ע דהא אין כאן איסור כלל. ומזה משמע דכל ההיתר משום דעיקר המעשה הוא בשביל היום, אבל כשמכוון להדיא לצורך מחר חשיב שעיקר המעשה גם לצורך חול ואין זה רק ריבוי בשיעורים. ועי'.

דף כ"א ע"א

בהמה חציה של ישראל וחציה של נכרי

א. בהמה חציה של ישראל חציה של עכו"ם מהו לשוחטה ביו"ט אמר ליה מותר. א"ל מה בין זה לנדרים ונדבות וכו' דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה אבל נוי"נ כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו. בשב יעקב סי' כ"א כתב דבהמה שכולה של נכרים ושוחטה לצורך ישראל

אסור דומיא דנו"נ דקא זכו משלחן גבוה וה"נ מנכרי קא זכו. והנו"ב או"ח קמא סי' כ"ט פליג דהרי לא דרשינן שלכם ולא של נכרי אלא ולא לנכרי משא"כ הכא דלישראל הוא, והא דשל גבוה אסור משום דעיקר השחיטה היא לצורך גבוה אלא דמאחר דנשחט עבור צורך גבוה מקבלים הכהנים. והכי משמע בתוס' דכתבו דאף לריה"ג דממון בעלים הוא מ"מ לצורך גבוה הוא. אמנם במרומי שדה הוכיח מתוס' להיפך, ועי' בשאלותיו סי' ק"ז. ובסברת השב יעקב צ"ל דכיון דשל עכו"ם הוא נחשב השחיטה עבור העכו"ם. ועי' שו"ת אבני מילואים סי' ב' שהאריך בזה.

ב. בגמ' מבואר דרק משום דא"א לכזית בשר בלא שחיטה מותר, והיינו דכל השחיטה נצרכת לצורך הכזית. ויל"ע דתיפו"ל משום רבוי בשיעורים, וכבר עמד בזה הבי"מ סי' תקי"ב וכן השעה"צ שם ס"ק נ"ו [והו"ד בסמוך], וכן קשה בהא דעיסה שחציה של נכרי אסורה לאפות משום דא"א למפלגא בלישה ואמאי לא שרי משום רבוי בשיעורים. ועי' לעיל דמזה משמע כדעת הגרמ"פ זצ"ל דלא הותר ריבוי בשיעורים אלא בראוי לו כל כזית וכזית, ולפי"ז א"ש דהכא דהוי של נכרי אין כל כזית ראוי לו וכ"כ הברוך טעם על הטו"א חגיגה דף י"ח א'.

ובשעה"צ סי' תקי"ו ס"ק נ"ו, כתב לחלק דשאני הכא דאינו שלו אלא של עכו"ם וחייב לבשל בשביל העכו"ם. ולכאורה כוונתו כנ"ל דבעינן שיהא הריבוי ראוי לחולה. אך זה סותר לדבריו במחנה ישראל דשייך ריבוי בשיעורים גם במוציא דברים שאין שייך בהם פיקו"נ. ועי' בי"מ סוף סי' תקי"ב דבשל עכו"ם גרע משום דלא הותר אלא משום דעיקר המעשה הוא לצורך או"נ ואגב זה מוסיף בשיעור משא"כ במרבה בשל עכו"ם ע"כ נחשב מעשה עבור העכו"ם, [כ"נ בכוונתו]. ועוד כתב שם דאסור משום מיעוטא דלכם ולא לנכרי, וכע"ז באבני נזר סי' תי"ג. ועי' להלן בדברי התוס'. ויל"פ כן גם בדעת המ"ב [אמנם הבי"מ ס"ל דאף בחייב ליתן לנכרי אסור וע"ז המ"ב פליג].

ובאמת עי' תוס' פסחים דף מ"ו ע"ב דלרש"י בפת שמפריש חלה מיניה וביה מותר לאפות אף חלק החלה והקשו מסוגיין דר"ח אסור ותי' דהכא לא אסר אלא מדרבנן. וכוונתם דמדאורייתא רבוי בשיעורים מותר אף בשל נכרי וכ"מ בס' ציץ הקודש סי' ל"ז ועי' ח"י בי"מ עה"ש"ס שם. ואמנם עי' בתוס' הרשב"א שם דלדעת ר"י דפליג על רש"י אסור מה"ת. וכן משמע לביאור הפנ"י בתוס' בסוגיין דלא מהני התירא דרשב"א אלא באיסור דרבנן משא"כ בעיסה שחציה של נכרי, ומבואר דהכא האיסור מדאורייתא. [עפ"י סי' יו"ט כהלכתו].

בדברי התוס' אמאי לא שרינן בעיסת נכרים מטעמא דר"ש ב"א

ג. בתוס' ד"ה עיסה הקשו אמאי לא שרי מטעמיה דרשב"א דממלאה אשה תנור פת מפני שהפת נאפית יפה, ותי' דלא שרי אלא כשכל כזית ראוי לו או זה או זה, ועוד דלמא מקלעי ליה אורחים, משא"כ הכא דהפת חציה של נכרי. ומבואר דאין היתר משום דרשב"א אלא בצירוף דראוי לו לאכול ובשל נכרי דאין ראוי לו לא התירו, וצ"ב צירוף הטעמים.

ועי' פנ"י דעיקר ההיתר מדאורייתא הוא משום דראוי לו כל אחד ואחד ומה"ט חשיב מלאכת או"נ אלא דמדרבנן אסור, [ויל"פ דמרבנן בעינן שיהא גם צורך יו"ט], וכמו"כ אי טעמא משום הואיל אסור מדרבנן, ולזה מהני התירא דרשב"א דמשביח את הפת אבל בהאי טעמא לחוד לא מהני דלא חשיב צורך כ"כ להתיר איסורא דאורייתא.

אמנם האחרונים הקשו דאם עיקר הטעם משום הואיל וחזי לאורחים קשה דהא לר"ח קיימין דלית ליה הואיל. ועי' שעה"מ פ"ג ה"ט דפי' דעיקר הטעם משום דרשב"א דמהני לפת אלא דבעינן עוד לטעם דהואיל ובוזה מודה ר"ח, וזה להיפך מהפנ"י. וכע"ז ר"ל בצל"ח דעיקר ההיתר הוא משום דחשיב צורך יו"ט מטעמא דר"ש אלא דמדרבנן לא סגי בהכי ולזה בעינן שכל אחד ראוי לו ולהכי מהני גם הואיל דכיון דלא אסור אלא מדרבנן אמרינן הואיל³⁷. אלא שהקשה דא"כ מאי קושית הגמ' להלן בעיסת הכלבים דר"ח לית ליה הואיל והרי הכא מדאורייתא מותר בלא"ה משום דר"ש ב"א ולדרבנן מהני הואיל. ולכך מסיק כהפנ"י אלא דלר"ח מהני התירא דרשב"א אף בלא הואיל.

ובחת"ס כתב דהכא כו"ע מודו כיון דיתכן שבאמת יאכל משניהם [ועי' סי' שלום יהודה שדייק כע"ז מלשון התוס' דלמא אתו אורחים ולא הואיל וכו']. ועי' בהמגיה בשו"ת אב"מ סי' ב'. ועי' בטעם המלך על השעה"מ דאף לר"ח דלית ליה הואיל מהני משום מתוך ומה שהוצרכו תוס' להואיל הוא למ"ד דלית ליה מתוך.

³⁷ [אך צ"ע הסברא דבשלמא להפנ"י א"ש דמה"ט סגי בראוי לאו"נ ומדרבנן בעינן נמי צורך ולזה מהני צורך כל דהו דמשביח אבל זה לחוד לא חשיב או"נ, אבל אי מהני מדאורייתא ע"כ דצורך דמשביח חשיב או"נ ואמאי אסרי רבנן].

ד. ומש"כ תוס' דבחציה של נכרי לא שייך להתיר פשטות כוונתם משום דאין ראוי לו כל כזית, וצ"ב שהרי יכול לאכול כל אחד בפ"ע, ועי' ראש יוסף שתמה בזה. וכן הקשה בשעה"מ פ"ג ה"ט וצידד דהגוי לא יניחנו ליטול מה שירצה אם לא יחלקו וצ"ע. וי"ל עוד דכוונתם דע"י שראוי לו כל אחד חשיב דתרוויהו חשיבי או"י שיתכן ששניהם יהיו לצורך או"י ומשא"כ כשאחד של גוי דע"כ צריך לשייר לנכרי. ועי' בשעה"צ ס"ק נ"ה וצ"ע בכוונתו. ובשו"ע הגר"ז מבואר דכוונת התוס' דבעינן שיכול לאכול הכל, ועי' להלן בעיסת הכלבים.

ובב"מ ס' תקי"ב כתב דאין כוונת התוס' דבנכרי לא חזי ליה דהא שפיר חזי ליה כל אחד בפ"ע כנ"ל, אלא כמש"כ הר"ן דבעיסת נכרי לא שייך התירא דמשביח את הפת שבתנור, דרק באופה שלא לצורך היום שחסר בצורך מהני מה שמועיל לשאר הפת דחשיב צורך, משא"כ בעיסת שחציה של נכרי דע"כ נחשב המעשה גם עבור הנכרי. אך צ"ע דבתוס' לא משמע הכי מדהוצרכו להקדים דבעינן נמי לטעמא דראוי לו כל חתיכה [ואולי הבי"מ אינו מפרש כן בתוס' אלא בדעת הר"ן עי"ש וצ"ע]. אכן עי' בחת"ס שביאר דלא מהני טעמא דמשביח את הפת ליחשב שזה עיקר סיבת האפיה והיכי דניכר דעיקר אפיינו היא לצורך חול אסור ולזה בעינן לטעם שכל כזית ראוי לו והיינו שיתכן שיאכל ממנה, ועי' שלום יהודה שהוסיף דאין דרך להניח פת בתנור להשביח את הפת האחרת אלא אם יהא לו שימוש בזה ואם אינו עומד לשימוש ביו"ט הוי עיקר האפיה לצורך חול ובעיסת נכרי דלא שייך שישתמש היום ממילא מה שמשביח את הפת לא חשיב עיקר סיבת האפיה ועצ"ע.

ה. ובעיקר קושית התוס' אמאי לא שרינן עיסת נכרי משום דמשביח את הפת, עי' עוד בר"ן בתי' ב' דהכא מיירי בתנור גדול דאין משביח את הפת. והנה התוס' בפסחים מ"ו א' הקשו בהא דמבואר שם דאסור לאפות חלה טמאה ביו"ט ואמאי לא שרי מטעם דרשב"א דמשביח את הפת. עי"ש שתי' דמיירי באופה ע"ג גחלים דאין משביח את הפת. וכתב הפר"ח ושעה"מ פ"ג ה"ט דלדבריהם הכא דלא שרי רשב"א אלא בצירוף דראוי לו ל"ק מחלה דאין ראוי לו. ועי"כ דפלגי על זה. ולפי"ז צ"ל כהר"ן דהכא מיירי בתנור גדול. [ובטעם המלך כתב דלמ"ד דאית ליה מתוך אי"צ שיהא ראוי דהכא לא גרע מצורך היום קצת דשרי והתוס' קיימי למ"ד דלית ליה מתוך. ומעתה התוס' בפסחים קיימי למ"ד דאית ליה מתוך]. והצ"ח שם פי' לדרכו הנ"ל דמדאורייתא שפיר מהני סברת רשב"א לחוד אלא דמדרבנן בעינן נמי דיהא חזי ליה ובחלה היתירו משום תיקון חלה עי"ש בתוס' בע"ב לענין סברת ר"ח בסוגיין.

האחרונים הקשו אמאי אין אופין את לחם הפנים ביו"ט עי' שיאפה עוד פת עמה ומותר מטעמא דרשב"א דמשביח את הפת ולשיטת התוס' הכא א"ש דבעינן לטעמא דראוי לו משא"כ בלחם הפנים אבל לשיטת תוס' בפסחים דאין צריך שיהא ראוי לו יקשה. ועי' טעם המלך דלחם הפנים דנתמעט מלכם ולא לגבוה הוי כעיסת נכרי דליכא להתירא דמשביח את הפת.

עיסת הכלבים

א. גמ' מתיב רב חנא ב"ח עיסת הכלבים וכו' ונאפית ביו"ט, ואמאי והא אפשר למיפלגא בלישה שאני עיסת הכלבים הואיל ואפשר לפייסן בנבילה ומי אית ליה לר"ח הואיל וכו' אלא כגון דאית ליה נבילה דודאי אפשר לפייסן דנבילה. וכתב הרשב"א דהו"מ להקשות גם לרבה דהא מדרבנן אף באיכא הואיל אסור. ולפי"ז משמע דלתי' הגמ' דאית ליה נבילה מהני גם להתיר מדרבנן. וכ"כ הר"ן להדיא דלתי' הגמ' מותר אף מדרבנן דעדיף מהואיל שהרי גם ר"ח מודה בזה. אמנם ברא"ה מבואר דאף לתי' קמא דאף בלית ליה נבילה שרי משום הואיל הכא שרי אף מדרבנן ומשום דיותר מצוי שיהא לו נבילה, ועצ"ב.

ויל"ע אי ר"ח פליג על הואיל משום דלא סגי בראוי לו אלא בעינן שיהא לצורך, ולפי"ז לתי' הגמ' ע"כ חשיב לצורך, או דטעמא דר"ח דלא חשיב ראוי ולזה מהני דאיכא נבילה לפנינו שודאי יכול לפייסן בנבילה וחשיב ראוי. [ולצד זה יש לדון דלא מהני דאית ליה נבילה להתיר אף מדרבנן דאפשר דלא חשיב צורך רק ראוי].

ב. הר"ן ד"ה דתניא הביא אוקימתא דגמ' לדינא דמיירי באית ליה נבילה והבי"י הביא מהמ"מ פ"א ה"י"ד בשם העיטור והרשב"א בעבוה"ק ש"ג פ"א דשרי אף בלית ליה נבילה. ותמה הבי"י על הר"ן דלמאי דקי"ל דאמרין הואיל אי"צ לאוקימתא דגמ' דמיירי באית ליה נבילה, ותי' דנפ"מ דשרי אף מדרבנן. [והבי"י ציין בסו"ד דהר"ן כתב כיוצא בעיסת נכרים, וצ"ע דמבואר כן בר"ן להדיא]. ועי' יש"ש ס' כ"א שכתב כן ודלא כהעיטור והרשב"א בעבוה"ק. ולדבריהם צ"ל כהרא"ה דאף בלית ליה נבילה מותר אף מדרבנן דהכא עדיף משאר הואיל, או נימא להיפך דגם לתי' הגמ' אסור מדרבנן [ועי"ש בב"י דמפרש לשון הגמ' לפי"ז], והטעם י"ל כנ"ל דלא חשיב צורך אלא ראוי, ולכן אין נפ"מ בהך אוקימתא, [ועי' בלח"מ באו"א]. אמנם איך שנפרש זה דלא כמש"כ הרשב"א בחידושים דהו"מ להקשות גם לרבה דמ"מ אסור מדרבנן ומבואר דבלית ליה נבילה אסור מדרבנן ודלא כהרא"ה ולתי' הגמ' דאית ליה נבילה מותר מדרבנן, וא"כ לדינא נמי בעינן לאוקימתא דאית ליה נבילה, וזה דלא כמש"כ בעבוה"ק. וצ"ע.

ג. ובעיקר תי' הגמ' דאית ליה נבילה הקשה הרשב"א דמ"מ אין דעתו אלא לכלבים. ותי' דהוי כבהמה מסוכנת שמותר לשוחטה. וצ"ב. אמנם הר"ח כתב דלתי' הגמ' נמצאת העיסה כולה לרועים ומשמע דלתי' הגמ' מיירי שעומד לפייסן לנבילה וליתן לרועים. וכ"כ בן הרמב"ן. ולפ"ז הוי גם צורך או"נ ולא רק ראוי. [וודאי דלפ"ז מותר אף מדרבנן]. אלא דלפ"ז צ"ב מאי קמ"ל, ואפשר דכוונתם דבאמת עיקר דעתו לכלבים אלא שיש לו צד לפייסן בנבילה וליתן העיסה לרועים. ושו"ר ברא"ה באו"א, דדעתו על הרועים אלא שסומך על זה אם אבדה הנבילה ליתן לכלבים וכיון דמזונותן עליו ס"ד דחשיב שעומד לכלבים, וצ"ע.

מחלוקת הב"י והרמ"א אי עיסת כלבים שרי משום התירא דרשב"א

ד. הב"י הקשה קושית הרשב"א ותי' דמיירי בתנור אחד וכהתירא דרשב"א דמהני לפת, וסיים שכן מבואר בירושלמי. והיינו דס"ל דכוונת הירושלמי דמהני בצירוף דאפשר לפייסן, וכן מפורש ביש"ש סי' כ"ג דאפשר לפייסן מהני בצירוף טעמא דר"ש בן אלעזר, וכדברי התוס' דהתירא דרשב"א מהני רק בחזי ליה כל אחד ואחד משא"כ בפת של עכו"ם, ולהכי גם בעיסת כלבים בעינן דאפשר לפייסן. וע"ע במרדכי סי' תרע"ט דהביא מהראב"י דמותר לבשל עבור השפחות משום דאפשר לפייסניהו וכתב המרדכי דנ"ל דדוקא באותה קדירה או באותו תנור ולכאורה כוונתו כהב"י דבעינן תרואה.

אולם הרמ"א בד"מ פליג דאי משום דמסייע לפת אף בא"א לפייסן מותר. והמרדכי לא בא לפרש דברי הראב"י אלא לחלוק דאף דאין הטעם משום דאפשר לפייסניהו אלא משום דרשב"א. [ובבגדי ישע על המרדכי נראה כהב"י]. ונמצא דפליג בתרתי על הב"י דאפשר לפייסניהו מהני לחוד וגם התירא דרשב"א מהני אף בא"א לפייסניהו. ולכאורה בתוס' מבואר כהב"י דלא מהני טעמא דרשב"א באופה לצורך נכרי³⁸. ובמח"ש סק"ג כתב דהרמ"א ס"ל כהר"ן [בצד ב'] דהתירא דרשב"א מהני אף בשל עכו"ם וסוגיין מיירי בתנור אחר דל"ש התירא דרשב"א, [וכ"מ ברמ"א שכתב דבתוס' מבואר כהא"ח והרי הרמ"א נקט דלא כהא"ח]. אמנם י"ל דדברי התוס' הם רק במבשל של נכרי אבל במבשל שלו לצורך הנכרי אף דא"א לפייסניהו מותר. וכדלהלן.

ה. והנה המהר"ם שיף הקשה לדברי התוס' מאי קשיא לגמ' מעיסת כלבים וכ"ה בשעה"מ פ"ג ה"ט ביתר ביאור דדוקא בשל נכרי לא חשיב דחזי ליה שהנכרי לא יתן לו ליטול אף אחד מהם קודם שיחלוקו אבל הכא דשלו הוא ויכול לאכול או זה או זה שפיר חשיב דחזי ליה אף שצריך ליתן אחד לכלב, וא"כ נימא דהכא שרי שום דרשב"א. אמנם הגר"ז סי' תקי"ב ס"ד פי' כוונתם דבעינן שיהא הכל חזי ליה משא"כ בשל נכרי, ולכך גם בעיסת הכלבים לא חשיב דחזי ליה דאף דשלו הוא מ"מ כיון דמזונותן עליו לא חזי ליה א"כ יכול לפייסן, [וכע"ז כתב בסי' תולדות יעקב למהריק"ש [נדפס בקובץ] והו"ד בצ"ח הקודש סי' ל"ז שזהו מש"כ תוס' עוד טעם דהואיל וחזי לאורחים דבעינן שיהא ראוי לו הכל משא"כ בעיסת הכלבים]. ונראה דהכי ס"ל להב"י והיש"ש דבעינן דהכל חזי ליה ולכן לא שרי אם א"א לפייסן. ולדברי הב"י הא גופא תי' הגמ' דיכול לפייסן ואתי כרשב"א. והיה נראה בדעת הרמ"א דס"ל כהשעה"מ דדברי התוס' הם רק בשל נכרי דלא חזי ליה כלל משא"כ בעיסת כלבים שרי לרשב"א דשפיר חזי לו כל אחד ואחד. ומה שהקשה השעה"מ אמאי לא תי' הגמ' דבעיסת כלבים שרי משום דרשב"א צ"ל דמשמע לגמ' דמיירי אף בתנור אחר וכצ"ל להרמ"א. אך העירו דלמש"כ הרמ"א דבתוס' מבואר כהא"ח חזינן דס"ל דלתוס' אסור אף בשלו וצ"ע. וע"ע ביי"מ סי' תקי"ב.

ו. הרמ"א הקשה עוד על הב"י דסותר דבריו דבתנור אחד לא התיר בעיסת כלבים משום דרשב"א אלא בצירוף דאפשר לפייסן וה"נ בשל עכו"ם ולעיל בקדירה אחת מתיר אף לצורך עכו"ם [כמש"כ הר"ן והרא"ש דהא דבמזמן את הגוי חיישינן שמא ירבה בשבילו היינו רק בקדירה אחרת דבאותה קדירה מותר אף שהוא לצורך הנכרי] ודלא כהא"ח חזינן.

אמנם עיי' יש"ש סי' כ"ג דיש לחלק בין קדירה אחת לתנור אחד, דרובי בשיעורים מותר גם לצורך נכרי דלא הוסיף מלאכה אבל בתנור דהוי שתי טירחות ואיכא מלאכה במעשה נפרד דשרי רק משום דרשב"א אסור לצורך נכרי כדברי התוס' דבעינן שיהא חזי ליה משא"כ ברובי בשיעורים מותר אף דצורך הנכרי הוא. ולפ"ז כתב המ"א ס"ק ג' דא"ש סתירת הב"י. והב"י פליג על חילוק זה עיי"ש שהאריך. ועיי' בדברי הר"ן בסוף הסוגיא בדן מבשל לעבדיו, ועיי"ש בבי"מ ובנהר שלום. ויתבאר עוד להלן.

בני באגא

³⁸ אמנם בעצם פי' הגמ' משמעות התוס' דלא פירשו שזו כוונת הגמ' אלא הקשו מעצמם אמאי לא שרי ר"ח מה"ט ועוד דמבואר בדבריהם דלתי' א"ש סוגיין, ודו"ק.

ז. בעו מיניה מר"ה הני בני באגא דרמו עליהו קמחא דבני חילא מהו לאפותה ביו"ט, א"ל חזינא אי יהבי ליה ריפתא לינוקא ולא קפדי כל חדא וחדא חזיא לינוקא. עי' רש"י דפליג על ר"ח דאמר בעיסה חציה של נכרי אסור לאפותה ביו"ט. וכוונתו דלר"ח חזינן דאף שכל חתיכה ראויה לישראל מ"מ אסור לצורך עכו"ם. והתוס' כתבו דהא דשרי הכא הוא משום דגם מה שאופה לנכרי הוא לצורך הישראל שאין העכו"ם נותן לינוקא אלא אם אופה עבור העכו"ם. אמנם אין זו סברא בפ"ע דאם העכו"ם יאמר לו אם תבשל לי אתן לך דבר מאכל ודאי דלא חשיב אוכל נפש [ועי' צ"ח וכן במשיב דבר ח"א סי' ל"ז שנתקשו בדברי התוס'], וצ"ל דעיקר ההיתר הוא משום דחזי ליה אלא דבעינן נמי צורך ליו"ט, ובזה סגי ליחשב צורך יו"ט. עוד ראיתי להרה"ג רבר"מ שמואלביץ שליט"א דכל ההיתר משום דחזי ליה אלא דבאפשר למיפלגא בלישה אסור דחשיב לצורך עכו"ם ועי' כתבו דכיון שיש לו צורך תו לא אפשר למיפלגא בלישה והדר דינא דשרי מטעם הנ"ל.

ולעיל אמרינן דבהמה מותר לשחוט משום דא"א לכזית בשר בלא שחיטה משא"כ בעיסה דאפשר למיפלגא בלישה, וכתב המהרש"א דלשיטת רש"י דלר"ה מותר לאפות עיסה שחציה של נכרי ודלא כר"ח, א"כ אי"צ לטעמא דא"א לכזית בשר בלא שחיטה וזהו שכתב רש"י ד"ה וטעמא מאי דסוגיא דגמ' הוא ור"ל דלאו ר"ה קאמר הכי דלדידיה אי"צ לזה. [אמנם בנדרים ונדבות שאסור בעינן לטעמא דמשלחן גבוה קזכו דאלי"כ ודאי שרי וכ"ש דהא אף באפשר למיפלגא בלישה שרי, עי' חת"ס]. ועי' מש"כ להלן.

ח. בעיקר ההיתר דכל חדא חזי ליה הקשה בשעה"מ פ"א הי"ד וכן הבי"מ סי' תקי"ב דלעיל דף י"ז ע"א לא שרינן להרבות בשיעור אלא בקדירה אחת דאיכא מעשה בישול אחד וליכא אלא רבוי בשיעורים או באופן דמהני לפת ומשום דרשב"א. ומבואר דלא סגי במה דכל חתיכה חזי ליה. ולדברי התוס' ל"ק דהכא מהני רק בצירוף טעמא דחשיב דא"א למפלגא בלישה משום דלא יתנו לתינוק אלא אם יאפה להם [וצ"ע שלא ביאר הבי"מ ד"ז]. אך לרש"י דמהני לחוד צ"ב. והבי"מ הוכיח מזה דמייירי בתנור אחד דמהני לפת וכדרשב"א. והא דבעינן נמי לטעמא דכל אחד חזי ליה צ"ל דמפרש כתוס' ד"ה עיסה דלא מהני התירא דרשב"א רק בצירוף דכל חדא חזי ליה. [אמנם אין זה ממש כתוס' וכבסמוד].

בהתירא דר"ה דכל חדא חזי ליה

ט. בהא דאמר ר"ה דשרי לבני באגא לאפות לבני חילא משום דכל חדא חזי ליה. לכאורה זה סותר למבואר בתוס' דבעכו"ם לא חשיב כל חדא חזי ליה ולהכי ליכא התירא דרשב"א והכא הרי הוי של בני חילא. וצ"ל דכוונת התוס' לעיל דבעינן שיהא הכל חזי ליה אבל התירא דר"ה הוא דסגי באחד מהם בלבד דחזי ליה ואי"צ שיהא הכל חזי ליה, וזה שייך גם בשל עכו"ם. כל שיכול לאכול אחד מהם. ולפ"ז ליכא הכא התירא דרשב"א, ומה"ט הוצרכו התוס' לטעמא דצריך לבשל הכל כדי לקבל אחד מהם כל הפת נצרכת לו. אולם לשעה"מ דכוונת התוס' לעיל דאפי' חדא לא חזי ליה כיון שאין רשאי ליטול בלא רשות העכו"ם צ"ב אמאי קרי לה הכא דחזי ליה, [ודוחק לומר דהכא סגי במה שיש אפשרות שיקבל כיכר זה וצ"ע]. וצ"ל דהכא מייירי שהתירו להם לאכול בלא רשות. אך לפי"ז יש להתיר משום דרשב"א ומשא"כ בהא דר"ח ול"ק קושית רש"י ותוס' דר"ה סותר לר"ח [וזה כעין קושית השעה"מ גופיה מהא דעיסת הכלבים]. ואפשר דסברי תוס' דסתמא דגמ' משמע דאף בב' תנורים מותר וצ"ע.

ובאמת הבי"מ כתב דה"נ ההיתר משום דרשב"א אבל זה דלא כתוס'. [ובפרט שהבי"מ נקט לדעת תוס' לעיל דליכא התירא דרשב"א הוא משום דהוא של עכו"ם ואף דכל חדא חזי ליה]. ודברי הבי"מ יתכן לדרך רש"י דר"ה פליג על ר"ח ולזה מפרש דלר"ה נמי לא שרי אלא משום דרשב"א אלא דלר"ח לא מהני בשל עכו"ם משא"כ לר"ה מהני מטעם דחזי ליה ולא חשיב של עכו"ם. וכ"מ בשעה"מ פ"א הי"ד דתלוי במחלוקת רש"י ותוס' עי"ש שפי' כן לשון התוס'.

י. ובדברי רש"י דר"ה פליג על ר"ח מבואר דלעיל בעיסה נמי שייך לומר דכל חדא חזי ליה. שו"ר בשאלות סי' נ' וסי' ק"ז שפי' כן להדיא שזהו הנדון אי שרי עיסה ומשום דכל חדא חזיא ליה ומסקינן שאסור משום דאפשר למיפלגא.

והנה יל"ע אי בפת אחת או כשמכניס לקדירה בב"א נמי שייך לומר דכל חלק חזי ליה. או דכיון דממ"נ יש כאן חלק של עכו"ם לא חשיב חזי ליה. ועי' בצ"ץ הקודש סו"ס ל"ז שצייד דלא שייך בזה כל חדא חזי ליה. וכ"כ בשו"ת בית אפרים סי' נ', וכ"מ בשעה"מ סי' תקי"ב כ"ח דבפת אחת ליכא התירא דרב הונא. ולעיל הובא דמשמע בגמ' דר"ח מייירי אף בפת אחת דאיכא רבוי בשיעורים דומיא דשחיטה וכ"כ הבי"מ תקי"ב והשעה"מ סי' תקי"ו. ואי נימא דבזה לא שייך התירא דכל חדא חזיא ליה אין ראוי דר"ה פליג על ר"ח. ועי"כ דגם בזה שייך לומר כל חדא חזי ליה. ולפ"ז המ"ב בסי' תקי"ב סותר לדבריו בסי' תקי"ו דר"ח מייירי ברבוי בשיעורים.

אמנם י"ל דר"ח מייירי בכל גווני [וכ"מ בציה"ק שם] וכוונת רש"י דר"ה דלא כר"ח דמתיר אף בב' מעשים אבל במעשה אחד באמת גם לר"ה אסור. ועי"ע בזה להלן.

י"א. בתוס' מבואר דהא דבני באגא מייירי בקמח של בני חילא הנכרים ואפי"ה מותר דחשיב לצורך ישראל, ומזה הוכיח הנו"ב סי' כ"ט דלא כהשב יעקב שאסר לשחוט של נכרי אף לצורך ישראל. ובשו"ת אבני מילואים סי' ב' כתב דלר"ף והרא"ש וטור דלא קי"ל כר"ה ואסור י"ל כהשב יעקב. ותמוה דדוקא הכא אסרינן משום חלק של העכו"ם. ועי' ביש"ש דמפרש סוגיין דהקמח שייך לבני באגא.

המרבה לעבדיו ושפחותיו

י"ב. בגמ' בע"ב, ופליגא אדריב"ל דאמר אין מזמנין את הגוי שמא ירבה בשבילו. ועי' ברשב"א ור"ן ורא"ש דריב"ל מייירי במרבה בקדירה אחרת דבאותה קדירה מותר אף לצורך נכרי. אמנם באורחות חיים ה' יו"ט כתב דאסור להרבות אף באותה קדירה דלא התירו אלא לצורך ישראל אבל לצורך עכו"ם אסור, וכתב הב"י דמדברי הפוסקים הנ"ל מבואר דשרי אי לאו משום גזירה. ונפ"מ בעבדיו ושפחותיו דליכא גזירה דלהנ"ל שרי להרבות באותה קדירה.

וביש"ש סי' כ"ג [הו"ד לעיל] פליג על האו"ח דדוקא בשתי טירחות דאיכא מלאכה אלא דשרי משום דרשב"א אסור לצורך עכו"ם משא"כ בחדא טירחא דליכא אלא רבוי בשיעורים ואינו אסור כלל מותר אף לצורך העכו"ם. וכן כתב המ"א בדעת הב"י דהתירא דרשב"א אינו אלא בצירוף שיכול לפייסן משא"כ ברבוי בשיעורים. אמנם הב"י חולק על היש"ש דאף בחדא טירחא אסור בשל עכו"ם, והא דהתירו הראשונים להרבות באותה קדירה לצורך עכו"ם [ודלא כהאו"ח כדכתב הב"י], היינו בשל ישראל אלא שמבשל לצורך עכו"ם אבל בשל עכו"ם אסור אף דחזי לישראל וכנ"ל [עי' דבזה א"ש סתירת הב"י ומיושב קושית הרמ"א]³⁹.

י"ג. והנה כתב הר"ן דאף דמותר להרבות לעבדיו מ"מ בפת אסור להרבות בשבילן אא"כ אית ליה מידי דאפשר לפייסן בה דומיא דעיסת כלבים. וצ"ב דלעיל כתב דבקדירה אחת מותר להרבות. ועי' נהר שלום דהוכיח מזה דס"ל כהיש"ש והא דשרי בקדירה אחת היינו בחד טירחא משא"כ בפת דהוי שתי טירחות. וכ"מ בא"ר סי' תקי"ב סי' י"ב ועי' שעה"צ סי' כ"ב. אמנם הב"י מ"מ [ד"ה ולשיטת] דחה דע"כ אין זו כוונת הר"ן שהרי מבואר בר"ן דבקדירה אחת מותר להרבות לנכרי משום שיפה לתבשיל ולא משום דליכא אלא רבוי בשיעורים, וע"כ דאף ב' טירחות מותר, [והכי משמע מהא דפי' הר"ן שמא ירבה בשבילו היינו בקדירה אחרת ולא פי' באותה קדירה לאחר שהניח על האש]. ולכן פי' הב"י שמה שהתיר הר"ן בקדירה אחת הוא משום דיכול לפייסן אלא דסתמא דמילתא היא שבתבשיל לעולם יכול לתת להם דבר אחר אבל א"א לתת להם ד"א במקום פת ולכן בעינן שיהא לו פת אחרת ועצ"ע ועי' ביאור"ל שם סי' ב. ועי' פמ"ג א"א ג' דמצד דבקדירה אחת אפי' שלא בחד טירחא מותר אף בא"א לפייסן ובתנור אחד אסור וכנראה דזה עפ"י הר"ן, וצ"ב מ"ש.

י"ד. הרמ"א סי' תקי"ב ס"ג כתב ומותר להרבות בשביל כלבים באותה קדירה וכו' אפי' אם יש לו דבר אחר שיכול ליתן לכלבים. וצ"ב מאי אפי' דאדרבה כיון דיש לו ליתן להם הוי סברא להתיר. ועי' מ"א דגירסת קראקא **אם יש לו** וכו' ול"ג אפילו, ולפי"ז בעינן תרתי דדוקא באותה קדירה ומשום דמשביח וגם שיש לו מה לפייסן, והיינו כהב"י ובקדירה אחרת אסור אף ביש לו מה לפייסן. אבל המ"א דחה עפ"י המבואר בד"מ דבאותה קדירה מותר אף בא"י לפייסן. [אמנם הב"י כתב כגירסא זו דהרמ"א בשו"ע חזר בו וס"ל כהב"י ועי' ט"ז]. ולכן כתב המ"א דצ"ל אפי' אם אין לו וכו' והיינו דבאותה קדירה מותר אף אם אין יכול לפייסן, ולמבואר בד"מ נמצא ביש לו מה לפייסן מותר אף בקדירה אחרת, וכ"כ בביהגר"א. אכן כתב הגר"א דאף לדעת הרמ"א כל זה בכלבים אבל לעבדים אסור בקדירה אחרת אף באפשר לפייסן, וכדהביא הרמ"א מהמרדכי דפליג על הראב"ה דפי' משום דאפשר לפייסנהו ופי' דמייירי בתנור אחד. ור"ל דטעם הראב"ה לא מהני. וצ"ב מ"ש מעיסת הכלבים. ואפשר דבכלבים חשיב שעת הדחק דאין יכולים לבשל בעצמם וצ"ע.

ולדינא הביא המ"ב סי' כ"ב כפסק המ"א עפ"י היש"ש דבחדא טירחא יש להתיר אף בא"א לפייסן אבל בשתי טירחות בעינן דיכול לפייסן. וכ"ז באותה קדירה דאיכא נמי התירא דרשב"א, אבל בקדירה אחרת אף ביכול לפייסן אסור כמבואר בב"י. וכ"כ בס"ק י"ב לענין עבדים. אמנם בביאור"ל ס"ב הביא את דברי הב"י דבא"א לפייסן אף בטיירחא אחת אסור לצורך נכרי אלא דבעבדים לעולם בקדירה אפשר לפייסן.

³⁹ [ועי' לעיל דהמרדכי הביא בשם הראב"ה דמותר לבשל לעבדיו משום דאפשר לפייסנהו והמרדכי הוסיף דמייירי בתנור אחד או קדירה אחת, ולדברי הב"י משמע דכוונת המרדכי דבעינן תרוויהו ודלא כהרמ"א, וא"כ אף בקדירה אחת לא שרי בא"א לפייסן. וזה דלא כהיש"ש. ושו"ר שכי"כ הב"י מ"מ [ד"ה ולכן נראה] וכשיטתו דפליג על היש"ש עיי' היטב. וכע"ז בנהר שלום אלא שכתב דהמרדכי ס"ל כהאו"ח ולדבריו צ"ל שבוה לא נקט הב"י כוונתה וקצ"ע דהב"י כתב דכל הפוסקים לא כתבו כהאו"ח. אבל לב"י מ"מ ל"ק דבא"א לפייסנהו מודה הב"י דאסור וכמהמרדכי ורק בשל ישראל פליג על האו"ח. ולמ"א צ"ל דהמרדכי מייירי ב' טירחות אבל בחד טירחא דשרי משום רבוי בשיעורים מותר].

ט"ו. שם ופליגא דריב"ל, ופרש"י דר"ה פליג עליה דשרי משום דכל חדא חזיא ליה. והיינו דלר"ה מותר לבשל עבור הגוי משום דחזי ליה. אמנם לתוס' דר"ה מתיר רק משום דהכל לצורך הישראל דאל"כ לא יתן לו העכו"ם, לפי"ז קשה מנלן דפליג על ריב"ל דהתם אין להתיר מה"ט. וכן הקשה הרשב"א ותי' דכיון שהזמינו לעכו"ם חשיב כא"א למפלגינהו דכאילו נתחייב להאכילו וצ"ל דאין יכול לאכול לעצמו אם לא יתן לעכו"ם. וצ"ע. ועי' ביי"מ סי' תקי"ב שהקשה עוד לפי מה שביאר שם [וכ"ה במ"א ס"ק ג'] דטעמא דר"ה הוא רק בצירוף התירא דרשב"א דמשביחו והרי הכא כתבו הראשונים דמייירי במרבה בשבילו בקדירה אחרת דליכא התירא דרשב"א. עיי"ש.

ואמנם הרמב"ם הביא דברי ר"ה ופי' הר"ן דס"ל דריב"ל אתי נמי כר"ה ולא פליגי ולא גרס ופליגא וכו'. [ובחי' בן הרמב"ן הביא גירסת בה"ג מסייע ליה לריב"ל ועי' בשו"ת אבני מילואים סי' ג' די"ל הכי לדעת הרמב"ם עיי"ש]. והמ"מ פי' גם לגירסתנו דפליגא היינו בדין טלטול המוקצה עי' בסוגיא. וצ"ע היכן מצינו בדברי ריב"ל דהתירו איסור מוקצה ומה דשרי ליתן להם אפשר דהוא בראוי לו.

ט"ז. הראשונים הקשו אמאי אסור להרבות בשבילו הא מדאורייתא שרי משום הואיל וחזי ליה או לאורחים, ועי' בעה"מ פסחים שהוכיח מזה דלהלכה לא אמרינן הואיל. אמנם הרשב"א והר"ן תי' דמ"מ מדרבנן אסור ולא הוי גזירה לגזירה דרגילות שירבה בשבילו. ועוד תי' בשם אחרים דחיישינן שירבה בשבילו דברים אסורים, ולפי"ז צ"ע דהא בדברים אסורים מודה ר"ה דהא לא חזו ליה ומנלן דפליגי [ואמנם העירו דברשב"א יל"פ דחד תי' הוא אבל בר"ן מפורש דלא כן]. וכ"ה בשפ"א וכן בחי' ביי"מ על ביצה. ושם תי' דכוונת הגמ' דלריב"ל אסור גם בבני חילא משום שמא ירבה בשבילו ואע"ג דאם אין מזמינו לא חיישינן שירבה בשבילו הכא דירא ממנו חיישינן. מיהו בר"ן לא משמע הכי וגם הבי"מ גופיה בסי' תקי"ב לא ניחא ליה לפרש כן עיי"ש. וצ"ע.

התירא דכל חדא וחדא חזי ליה

בני באגא - ופסחים דף מ"ח

א. בדברי ר"ה דשרי לאפות לבני חילא משום דכל חדא חזי ליה. וכתב רש"י דר"ה פליג על ר"ח דאסר בעיסה חציה של נכרי. והיינו משום דהתם נמי יש להתיר מה"ט דחזי ליה ולפ"ז מבואר דר"ח פליג על זה. ולמסקנא דגמ' הכא לשיטת הראשונים דריב"ל פליג על ר"ה וק"ל כריב"ל נמצא דלא סמכינן על סברא דכל חדא חזי ליה ועכ"פ לכתחילה. ולדברי התוס' גם ר"ה לא ס"ל הכי אלא באופן שאין יכול לאכול הפת שלו אלא אם יאפה את של העכו"ם.

ובפסחים דף מ"ו במשנה פליגי תנאי בעיסה שנטמאה לר"א יאפה קודם שיפריש חלה ולר"י יטיל בצונן. ובדף מ"ח אמר רמי ב"ח דפליגי אי אמרינן הואיל דר"א ס"ל כרבה דאמרינן הואיל. ור"פ דחה דדילמא דוקא הכא התיר ר"א משום דכל חדא חזיא ליה ופרש"י שיכול לומר שיפריש מהשניה, ולר"י דאסר דחינן התם דאיכל"מ דזה אף למ"ד דאמרינן הואיל, משום דאיכא חדא דאינה ראויה לאכילה. ולפ"ז נמצא דפליגי בזה אי מהני טעמא דכל חדא חזיא ליה. והתם ליכא צירוף דמשביח הפת וכמבואר בתוס' שם מ"ו ע"א דמיירי באופה ע"ג גחלים.

והנה להלכה קי"ל כר"א, אמנם נחלקו הראשונים אי קי"ל גם כרבה דאמרינן הואיל וחזי לאורחים, עיי' ברי"ף דקי"ל כרבה, ובעה"מ חולק דטעמא דר"א כדאמר ר"פ משום דכל חדא חזי ליה אבל בדין הואיל נקטינן דל"א הואיל וכר"ח. וכתב שם דמה"ט הוא דנקטינן דלא כר"ה בבני באגא אלא כריב"ל דאסור להרבות בשבילו משום דלא אמרינן הואיל, והרמב"ן כתב דקי"ל כרבה דאמרינן הואיל ובאמת מותר מה"ט להרבות בשבילו ורק מדרבנן אסור ומ"מ גזרו שמא ירבה בשבילו דשכיח הוא שירבה בשבילו. וכ"כ הרשב"א כאן. אבל הבעה"מ לא ניחא ליה בהכי דאי מדרבנן הוא לא הוי גזרינן שמא ירבה בשבילו וע"כ דמדאורייתא הוא. [והרא"ה כתב דר"ה מתיר משום הואיל ומותר לכתחילה משום שעת הדחק וגם לריב"ל מותר מדינא אלא דחמיר ליה איסור שירבה בשבילו דמשו"ה גזר שלא להזמינו וא"כ אין להתיר גם בשעת הדחק].

אך מש"כ הבעה"מ דמשו"ה לא קי"ל כר"ה משום דלא אמרינן הואיל ולהכי אם ירבה בשבילו אסור מה"ט, צ"ב דהרי בכל חדא חזיא ליה נקטינן כר"א דשרי. שו"ר שכי"ה השעה"מ פ"ג ה"ט וצ"ע. ובאמרי בינה סו"ס ג' ת"י דהכא חיישינן שמא ירבה קדירה אחרת רק בשבילו ולא שייך כל חדא חזי ליה אלא כשיכול לברור. וצ"ע דא"כ מנלן דפליג ריב"ל על ר"ה. שוב נראה דאי משום הואיל שרי, אף בבירר מה יתן לנכרי מותר כיון שיכול ליתן לו אחר, אבל אי משום דכל חדא חזי ליה בלא הואיל ע"כ טעמא משום דראוי לו בפועל כלומר שיתכן שיאכל אותו, אבל כשמברר שמבשל קדירה זו בשביל הנכרי ליכא למימר דיתכן שיהא בשבילו, ורק משום הואיל מותר דראוי לו, ומעתה לר"ה דשרי לכתחילה שמעינן דאמרינן הואיל וע"ז אמרו דפליגא על ריב"ל דמדאסר להרבות כשבירר מה"ט ע"כ דלית ליה הואיל.

וברמב"ן שם מבואר דאי משום הואיל מותר אף באין דעתו לכך, משא"כ אי לאו מדין הואיל, ולפ"ז אולי הכא מיירי באין דעתו ליתן לתינוק. ועי' בחי' בן הרמב"ן שהוכיח מדינא דבני באגא דאמרינן הואיל ודלא כבעה"מ ותי' בשם הרמב"ן דהכא מיירי בדעתו לתת לתינוק והיינו דבזה אי"צ לדין הואיל [ועיי' דפליג על זה]. וצ"ע דהבעה"מ כתב להיפך דר"ה הוא משום הואיל ולא קי"ל כוותיה.

ועוד צ"ב דקי"ל כר"ח בעיסה שחציה של נכרי אסור ולא אמרינן כל חדא חזיא ליה. ולדברי השעה"מ דהתם אין יכול ליטול בלא רשות העכו"ם א"ש, אבל לשאר מפרשים קשה, ואפשר דמדרבנן הוא [וכמש"כ התוס' בפסחים מ"ו ע"ב אבל בדבריהם מבואר דזה רק לרש"י דמתיר בנוטל חלה מכל פת ופת עיי' בתוס' הרשב"א]. וצ"ע. ועיי' בכתוב שם להראב"ד בסוגיין [נדפס בעזר והדר] ובפסחים מ"ח.

ב. בעיקר הסוגיא שם, בדברי רמב"ח דטעמא דר"א דמותר לאפות משום הואיל נחלקו הראשונים, רש"י מפרש דהיינו הואיל והוי מצי להפריש חלה מכל פת ופת ונמצא דהכל חזי ליה. ולכן גם כשדעתו להפריש מלחם אחד על הכל מותר כיון דיש בידו אפשרות שיהא מותר לאכול מהכל. ולדעת ר"פ דר"א קאי אף לר"ח דלית הואיל וחזי לאורחין פ"י רש"י דבכל חדא איכל"מ זו לא תהא לחלה, ומבואר בלשון רש"י דזה לאו מדין הואיל כלל. [וכנראה דמה"ט לדעת רמב"ח פרש"י דהואיל הוא דיפריש מכל אחת דאי משום דכל חדא שמא לא תהא חלה אי"צ לדין הואיל]. אבל התוס' דף מ"ו ע"ב פ"י דגם לרמב"ח דמדין הואיל הוא היינו דכל חדא חזיא ליה דיכול לומר לא זו תהא לחלה, וכ"מ ברמב"ן ובעה"מ הנ"ל דהתירא דבני באגא היינו כרבה ומשום הואיל, והרי הכא בפשטות אין יכול ליטול קצת מכל פת וע"כ משום דיכול לומר זו לא תהא לחלה. ולפ"ז מחלוקת רמב"ח ור"פ אם בסברא זו גופא בעינן לדין הואיל.

דין אפשר למיפלגינהו בלישה

ג. בתוס' הנ"ל כתבו דר"ה נמי לא התיר אלא בא"א לאכול את שלו אם לא יאפה לנכרי. והיינו דא"א למיפלגניהו בלישה. ומבואר דהאי טעמא לחוד לא מהני אלא בצירוף טעמא דכל חדא חזיא ליה. וע"ע בשעה"צ סי' תקי"ב ס"ק כ"ח שנסתפק בפת גדולה שאין יכול לאכול אלא חציה אם שייך התירא דתוס' שאם לא יאפה לא יתנו לו את חלקו וכוונתו שבזה לא שייך כל חדא חזיא ליה משום דודאי איכא גם חלק של עכו"ם, [עי' לעיל שהבאנו כן מס' צ"ץ הקודש].

ויש להעיר דבשחיטה שהתירו לשחוט משום דא"א לכזית בלא שחיטה ולדברי המ"ב דבמעשה אחד דממ"נ עושה גם עבור עכו"ם אין היתר דכל חדא חזיא ליה ע"כ דמהני האי טעמא אף אם אין כל חדא חזי ליה, וכן מוכח דהא בשחיטת קדשים נמי אי לאו דמשלחן גבוה זכו היה מותר לשחוט אף שחלק גבוה מסויים וליכא סברא דכל חדא חזי ליה. וצ"ב מ"ש הכא לדברי התוס' דחשיב א"א למיפלגניהו בלישה, ועי' בהערה⁴⁰. אולם יש להעיר מדברי המהרש"א דלר"ה א"צ לטעם דא"א לכזית בשר בלא שחיטה ולהנ"ל הרי בשחיטה לא שייך טעמא דכל חדא חזיא ליה. ואמנם עי' חת"ס שגם למהרש"א בעינן להא דנדו"נ בעינן לטעמא דמשלחן גבוה קזכו והיינו משום דהתם איכא חלק עכו"ם מסויים אבל מ"מ למ"ב גם בשחיטת חולין לא שייך האי טעמא, ועי' ב"מ סי' תקי"ב שמיישב דברי המהרש"א וצ"ע.

ג. עי' ב"י סי' תקי"ו ס"ג בשם המרדכי דאם לש העיסה מעיו"ט אסור לאפות משום דאין יכול לאוכלה והב"י תמה ע"ז וכ"כ הרמ"א שם שמותר לאפות ולשייר קצת ואח"כ יפריש החלה. ובדעת המרדכי כתב הב"ח דהוי כעיסה חציה של עכו"ם וה"נ אפשר למיפלגא בלישה ואע"ג דאסור להפריש החלה אריה הוא דרביע עליה. והט"ז ס"ק ז' פ"י משום שהיה יכול להפריש מאתמול. ודבריהם צ"ב דסו"ס השתא לא מצי לאפלוגי. ועי' מ"א שם.

סוגיא דהואיל

פסחים דף מ"ו - שייך לביצה דף כ"א

הואיל ואי בעי מיתשיל ובסוגיא דף מ"ח

א. במשנה פסחים דף מ"ו פליגי תנאי, לר"א האופה בפסח לא יקרא שם חלה קודם האפיה אלא אח"כ, ובפשוטו הטעם דאם יפריש אסור לאפותה ואם יניחנה שתחמיץ עובר בב"י ור"י פליג דאינו עובר בב"י משום דאינו שלו. וטעמא דר"א לל"ק משום דטובת הנאה ממון ולל"ב משום הואיל ואי בעי מיתשיל וממוניה הוא. והטעם שמותר לאפות גם החלה היינו משום הואיל, עי' ברש"י ותוס' דפליגי אי משום הואיל ויכול להפריש מיניה וביה ובכל לחם איכא חלק שיש בו צורך או"י או משום דכל חדא וחדא חזיא ליה.

ורש"י דף מ"ח במסקנתו כתב דלא אמרינן כלל הואיל ואי בעי מיתשיל אף לענין בל יראה, והכא גרסינן ר"א אית ליה הואיל והיינו דמשו"ה מותר לאפות קודם שקרא שם מטעם הואיל ומצי להפריש מכל חדא וחדא, ומשמע מרש"י דגם לר"א אין עובר בבל יראה דהרי להך לישנא לדברי שניהם טובת הנאה אינה ממון. ועי' פנ"י שהקשה ממתני' דאמר ר"י לא זהו חמץ שמוזהרין עליו בב"י ומשמע דלר"א עובר בב"י. וי"ל דדברי ר"י קיימי על דברי בן בתירא דתטיל בצונן, [וצ"ל דב"ב ס"ל טובת הנאה ממון]. עוד צ"ע מהברייתא דף מ"ח דאמר ר"א לר"י לדברין הרי הוא עובר בב"י. וצ"ע.

עוד ילה"ק שהרי מדרבנן אסור אף באיכא הואיל ולא התירו אלא משום דהוי שעת הדחק דאל"כ עובר בב"י, עי' בעה"מ, ולרש"י שיכול לקרות שם לחלה ולא לאפותה איך סמכין לכתחילה להתיר משום הואיל. ועוד יל"ע דהרי לל"ק דפליגי בטובת הנאה ממון מבואר דפליגי לענין בל יראה, וע"כ כנ"ל דכל מה שהתיר לאפות גם החלק של החלה הוא משום דאל"כ עובר בב"י, וא"כ מאי טעמא דל"ב דאין עובר בב"י ואפ"ה מותר משום הואיל. וצ"ע.

והנה בתוס' ד"ה הואיל [א] הקשו לרש"י דבנוטל חלה מכל אחת ואחת מותר לאפות אף בלא הואיל והרי אפשר למיפלגניהו בלישה וכדאמר ר"ח בעיסה חציה של נכרי דאסור לאפות משום דאפשר למיפלגא בלישה. והתוס' תי' בשם רשב"א דר"ח אסר רק מדרבנן ומשום תיקון חלה התירו, אבל לל"ב דרש"י דליכא בל יראה א"כ הרי יכול להניחה לאחר יו"ט. וכן הקשה הצ"ח. ועיי"ש שתי דלרש"י

⁴⁰ וצ"ל דהתם עדיף דחשיב המעשה רק בחלק שלו משא"כ הכא אף לסברת התוס' איכא אפיה גם בחלק של העכו"ם אלא רק דהכא חשיב צורך הישראל, ואין כוונת התוס' דזו סברת ר"ח לעיל דהתיר בשחיטה, אלא דמהא דאסר בעיסה משום דאפשר למיפלגא בלישה ולא התיר משום דכל חדא חזיא ליה, כקושיית רש"י, ע"ז תי' תוס' דהכא א"א למיפלגא ורק בזה מותר בכל חדא חזיא ליה. ודו"ק.

בביצה דר"ה פליג על ר"ח י"ל דהסוגיא סברה כר"ה דאף באפשר למיפלגא בלישה מותר⁴¹. אך צ"ע דהא ר"ה נמי לא התיר אלא משום דכל חדא וחדא חזיא ליה, משא"כ הכא דמפריש מיניה וביה ליכא חדא דחזיא ליה, ורק משום רבוי בשיעורים מותר וע"ז הא ר"ח אסר באפשר למיפלגא בלישה ובזה לא פליג ר"ה.

ב. בדברי הגמ' לא נתפרש דמהני הואיל ואי בעי מתשיל להתיר אפיה ביו"ט למ"ד דאמרין הואיל ומיקלעי אורחין. אמנם ברש"י בסוגיין מבואר דגם לענין היתר אפיה ביו"ט אמרינן הואיל ואי מתשיל, [אי לאו דעדיף בלא הואיל או דאין מתירין ע"י תרי הואיל עי' בתוס']. וכן מבואר בר"י בסוף הסוגיא דף מ"ח א' דאמר רמב"ח דמחלוקת רבה ור"ח היא מחלוקת ר"א ור"י. ופי' הר"י דהיינו דלר"א אמרינן הואיל ואי בעי מתשיל ועובר בב"י. ומבואר דחד דינא הוא. ומה שלא פי' רש"י שם כהר"י דילפינן לה מדאסר בב"י [אלא מדהתיר לאפות ביו"ט] אף דהכא מדמי להו אהדדי, היינו משום דיש לדחות דלחומרא אמרינן הואיל ולא לקולא [וכן צ"ל לר"פ דדחה דר"א לית ליה הואיל ע"י שם בבעה"מ, וזה דלא כהר"י]. ובמלחמות פי' דלר"פ איכל"מ דטעמא דר"א משום דטובת הנאה ממון ואנן סמכינן על ריש הסוגיא דטעמא משום דאי בעי מתשיל וכ"כ ברבינו דוד], אבל למ"ד דאמרין הואיל וחזי לאורחים ה"נ אמרינן הואיל ואי בעי מתשיל וכמש"כ רש"י בדף מ"ו⁴².

ובתוס' ד"ה הואיל [א] בא"ד ועוד י"ל הואיל ואי בעי מתשיל לא שכיח לא אמר להתיר. ולפי"ז גם לר"ח דלית ליה הואיל ומיקלעי אורחין איכל"מ הואיל ואי בעי מתשיל לענין ב"י. וזה דלא כהר"י דמר"א דאית ליה הואיל לענין ב"י ילפינן הואיל להתיר מלאכה ביו"ט.

ומש"כ תוס' דלא אמרינן הואיל להתיר, עי' להלן בתוס' השני דהקשו במעשר שני דלר"מ דממון גבוה הוא אין יוצאין יד"ח מצה ולא אמרינן הואיל ואי בעי מתשיל, והקשה המהרש"א מתוס' דידן דלהתיר לא אמרינן הואיל. ולו"ד אפשר דאין כוונת תוס' דאמרין הואיל לחומרא ולא לקולא אלא דוקא לענין ליחשב ממון אמרינן הואיל ואי בעי מתשיל דחשיב ממון ובזה אף לקולא אמרינן, משא"כ לענין שיחשב צורך או"י בעינן שיחשב עומד לזה ודו"ק.

ובתוס' הוכיחו משתי הלחם דאין אפייתן דוחה יו"ט ולא אמרינן אי בעי פריק, והרש"ש הקשה בשם התו"יט' להלן כתבו דלא אמרינן הואיל ואי בעי פריק כמו דלא אמרינן אי בעי קני והיינו שזה דבר חדש והשתא שלו הוא. ואפשר ע"ד הנ"ל דלענין היתר אפיה ביו"ט תלוי במה שראוי לאו"י או עומד לכך, עי' להלן, ואף דהשתא אינו שלו מ"מ יתכן שלבסוף יהא צורך יו"ט, ובזה סברי דאין נפ"מ בין אי מתשיל או פריק ולכך הוכיחו דלא חשיב שעומד לכך, משא"כ ליחשב ממון.

ויש להעיר [עי' באורי סוגיות סי' ל"א] לדברי השב יעקב דלכם ולא של עכו"ם או שלא גבוה תלוי בבעלות לא מהני מה שיכול לפדות דהשתא מיהא של גבוה הוא דומיא דב"י. וצ"ע בכ"ז.

פלוגתא דרבה ור"ח אי אמרינן הואיל

ג. שם פלוגתא דרבה ור"ח במבשל ביו"ט לחול לר"ח לוקה ולרבה אינו לוקה דאמרין הואיל וחזי לאורחים. וטעמא דרבה יל"פ משום דאף בראוי לאו"י חשיב מלאכת או"י ואף שאין זה לצורך יו"ט. עוד יל"פ משום דחשיב שעומד לזה דאע"ג דמחשבתו לצורך חול מ"מ עומד גם לאורחין שהרי אם יבואו אורחין יתן להם מזה, ואף דסיבת אפייתו היא לצורך חול דאין תלוי בכוונה אלא במה שעומד במציאות לזה. ועי' חזו"א סי' קכ"ד לדף מ"ו.

ולדעת ר"ח יל"פ דס"ל דבעינן צורך יו"ט. ולפי"ז פלוגתתם בגדר היתר מלאכת או"י. אך בגמ' ובראשונים מבואר דפליגי גם בעלמא שלא במלאכת או"י וכדלהלן. וע"כ דפליגי אי חשיב ראוי או דלצד ב' פליגי אי חשיב עומד לכך.

⁴¹ ועי' בצ"ח בדף מ"ח שנתקשה לפי"ז בסוגיית הגמ', ופי' באו"א, ותו"ד דמייירי שאופה בדפוס ואם יפריש מכל לחם לעצמו א"א למיפלגא בלישה דישאר מקום ריק ויתקלקל משא"כ אם יפריש לחם אחד אפשר שלא יאפנו ואפשר למיפלגא בלישה. ולפי"ז אי שרי משום הואיל ומצי מפריש מכל אחד חשיב דא"א למיפלגניהו אף אם אינו עובר בב"י. אבל בלא הואיל היינו משום דכל חדא חזיא ליה ובזה אפשר למיפלגניהו ובעינן לטעמא דעובר בב"י וחשיב דלא מצי למיפלגניהו ובזה הוא דלא כתוס' דחשיב אפשר למיפלגניהו אלא כמ"א סי' תק"ו דכיון דיעבור בב"י הרי א"א למיפלגניהו ע"י בצ"ח. ולפי"ז י"ל דלליק דאינו מטעם הואיל הטעם משום דכל חדא חזיא ליה ובעינן לטעם דעובר בב"י משא"כ לליק דמטעם הואיל הוא דמצי להפריש מכל אחד אי"כ אין צ"ל דעובר בב"י. ודו"ק.

⁴² והא דלא פי' בדף מ"ח לרמב"ח דר"א מתיר לאפות משום הואיל דהיינו משום דאי בעי מתשיל הוא פשוט דהרי ר"א לא התיר אלא קודם שקרא שם וע"כ דלאו משום דאי בעי מתשיל, [ועי"ש ברש"י ותוס' הטעם שלא התיר לקרות שם קודם אפיה ונתיר לאפות משום הואיל ואי בעי מתשיל].

ד. הרמב"ן במלחמות כתב דפולגתא דהואיל היא באין דעתו לכך אבל בדעתו לכך לכו"ע מהני, והבעה"מ כתב דר"ח פליג משום דאורחין ליתנהו קמן והיינו דלא שכיחי. ולדבריו משמע דר"ח מודה בעיקר הדין לרבה אלא דאורחין לא חשיב שראוי לאו"נ כיון דלא שכיחי. ויותר א"ש אי בעינן שיהא עומד לכך ולכך באורחין דלא שכיחי לא חשיב עומד לכך. ואי פליגי בגדר היתר דאו"נ א"ש דרבה לא אכפ"ל דלא שכיחי כיון דמ"מ ראוי לאורחין ובזה פליג ר"ח דבעינן שיהא עומד לכך. אך נתבאר דבגמ' משמע דפליגי גם בעלמא. ועוד דגם לרבה מבואר בתוס' דהיכי דלא שכיח כלל אסור, ע"י תוד"ה הואיל [א] דמשו"ה לא מהני הואיל ואי בעי מיתשיל ובתוס' בסוה"ע לגבי מבשל בשבת דלא סמכין על הואיל דחזי לחושב"ס, משום דלא שכיח.

בגליון מהרש"א כתב בשם שו"ת שבות יעקב דאם חשב להדיא לצורך אורחין מודה ר"ח דשרי אף דאין לפנינו, ולמבואר זה רק לרמב"ן ולא כבעה"מ.

והנה בסוגיא דעיסת כלבים [ביצה דף כ"א] מבואר דמבשל לכלבים ויש לו נבילה שיכול לפייסן מודה ר"ח דמותר, ופי' הר"ן כיון דלא מחסרי מידי דהא אית ליה נבילה. אולם בחי' בן הרמב"ן פי' בשם הרמב"ן דודאי יתן להם הנבילה והיינו כשיטתו דטעמא דר"ח משום דאין דעתו לזה, ולכן הוכרח לפרש דהתם נמי דעתו לזה.

ולרבה דאית ליה הואיל ומ"מ אסור מדרבנן, יל"ע אי משום דמדרבנן בעינן דעתו או דמדרבנן לא סמכין ע"ז דחשיב ראוי וכסברת בעה"מ דאורחין לא שכיחי. והנה הר"ן בביצה שם כתב דגם לרבה דאית ליה הואיל בעינן לתי' הגמ' שם אליבא דר"ח דמירי' באית ליה נבילה דאל"כ אסור מדרבנן ועי"ש בחי' הרשב"א. ומשמע דאף דאין דעתו לזה מהני להתיר מדרבנן, צל"ע. ובעבור"ק הובא בב"י מבואר דשרי מדרבנן אף בלית ליה נבילה. וצל"ע.

ה. ולעיל הובא דעת הראשונים דשייך הואיל ואי בעי מיתשיל לדין הואיל, ואי נימא דדין הואיל הוא משום דסגי במה שראוי לאו"נ ואף דאינו לצורך או"נ א"ש דשייך הואיל ואי בעי מיתשיל, אבל אי נימא דטעמא דרבה הוא משום דעומד גם לכך לכאורה זה לא שייך בהואיל ואי בעי מיתשיל דאין עומד לישאל, ובגמ' איכל"מ דרק לענן בל יראה חשיב כשלו משום האפשרות לישאל [וגם יש מהאחרונים דפי' דזה רק לענן ב"י דאף באחריות חייב בב"י, אבל בתוס' מבואר דזהו גם לשאר דיני ממון] אבל לראשונים הנ"ל משמע דסברי דסגי בראוי. ולדעת בעה"מ דטעמא דר"ח משום דאורחין ליתנהו קמן לכאורה גם הואיל ומיתשיל לא אמרינן, [ויש לדחות דהואיל ומיתשיל עדיף דבידו הוא].

ו. בגמ' מנחות ס"ד פליגי בפורס מצודה בשבת לצוד דגים והעלה דגים ותינוק ונמצא דהמעשה נצרך לפיקו"נ, לרבה חייב דאזלינן בתר מחשבתו, ולרבה פטור דאזלינן בתר מעשיו. וכתבו האחרונים [אתון דאורייתא סוף כלל כ"ה שכי"כ כל האחרונים וכ"כ באבאה"ז פ"א הי"ג ועי' ברוך טעם שער הואיל ס"א] דרבה דאית ליה הואיל לטעמיה דאזלינן בתר מעשיו. והיינו דלא איכפ"ל דמחשבתו לצורך חול כיון דהמעשה עצמו מועיל לצורך או"נ. ור"ח ס"ל דאזלינן בתר מחשבתו.

ואמנם בתוס' שם מבואר דגם לרבה דאזיל בתר מחשבתו אמרינן הואיל, אלא שמהאחרונים נראה דטעמא דהואיל הוא משום דלא אזלינן בתר מחשבתו אלא דהתם שאני דאזלינן בתר מחשבתו, דהתוס' שם הקשו למ"ד דאזלינן בתר מחשבתו אמאי לא אמרינן הואיל, דה"נ נימא הואיל וראוי לצורך התינוק, ועי"ש בתי' וכוונתם דהכא שאם באו אורחין נחשב מעשה היתר לא איכפ"ל במחשבתו דהאפיה עצמה היא מעשה היתר, משא"כ התם נעשה גם צידת דגים שבעצמותה היא מעשה איסור וליכא הואיל להתיר הצידה עצמה, אלא דאם המעשה נעשה לצורך התינוק מותר משום דנידון דעיקר המעשה הוא הצלת תינוק ולא צידת דגים, ובכה"ג דהוי ב' מעשים מחשבתו קובעת למה נעשה המעשה. [ועי' ברוך טעם שער הואיל ס"א א' שפי' באו"א קצת דאף באותה מלאכה כל שיש חלק שאין שייך בו צורך או"נ לא אמרינן הואיל, ונפ"מ לנדרים ונדבות עי"ש].

אמנם לפי' בעה"מ גם ר"ח מודה דאי שכיחי אורחין או באיתנהו קמן [כהא דעיסת כלבים שיש נבילה לפנינו] אזלינן בתר מחשבתו ואף אם לא חשב על זה נחשב מלאכת או"נ ורק באורחין פליג דלא שכיחי.

ומש"כ האחרונים דלרבה ע"כ לא אזלינן בתר מחשבתו, כ"ז רק אי טעמיה דרבה משום דחשיב דעומד לכך אף דאין דעתו לזה, אבל אי נימא דטעמיה דרבה משום דסגי בראוי לאו"נ א"כ אף אם אזלינן בתר מחשבתו י"ל דהכא אין חייב דאף לפי מחשבתו סו"ס ראוי לאו"נ משא"כ התם דלפי מחשבתו חשב לעשות צידה וגם נעשית צידה ואף שנעשית גם העלאת תינוק מ"מ נחשב מעשה צידה וצל"ע שם.

ז. תוס' ד"ה הואיל [ב] בסוה"ד וצ"ע בהנהו הואיל דכל שעה הואיל ולא קרא שם. והיינו דאמרין התם דף ל"ו דלר"ע אין יוצא יד"ח מצה בביכורים דאין להם היתר בכל מושבות, אמנם במעשר שני יוצא יד"ח כיון שאם נטמא יש לה היתר. ומבעיא לגמ' מהו שיצא אדם יד"ח בחלה של מעשר שני בירושלים דאם נטמאת א"א לאוכלה, או דלמא אמרין הואיל ואי לא קרא שם אית לה היתר בכ"מ. ועי' מלוא הרועים דכוונת תוס' להקשות דה"נ נימא הואיל ואי לא קרא שם חלה הוי ראוי. אמנם ע"ש בתוס' שם ותו"ד דבביכורים לא אמרין הואיל ואי לא קרא שם דהשתא מיהא שם ביכורים אין נאכל בכ"מ ורק התם דמעשר לחוד חשיב דיש לו היתר בכ"מ וחלה לחוד נמי יש לה היתר בכ"מ דנאכלת לכהן, ורק בצירוף שניהם א"א לאוכלה, ועי' אמרין דכלפי המע"ש אין שם חלה מגרע וכן להיפך. ולפי"ז הכא על החלה עצמה אין להתיר משום הואיל ולא קרא שם שהרי השתא אית לה שם חלה. וכבר ציין המל"ה דלפי"ז ל"ק וצ"ע. ויש שפי' להיפך דכוונת התוס' להקשות דנימא התם הואיל ואי בעי מיתשיל. מיהו למשנ"ת דלא חשיב ראוי ע"י דמיתשיל אלא רק ליחשב ממונו סגי במה שבידו לישאל.

אפה לצורך חול ואח"כ אכלו או שבאו אורחין

ז. עי' מאירי שאם באו אורחין לבסוף מודה ר"ח, והמאירי פקפק באמר להדיא שעושה לצורך חול, וכ"כ מהר"ם חלאוה דלר"ח מיירי באמר בפ' דמבשל לצורך חול דאלי"כ הוי התראת ספק דלמא יבואו אורחים. ועי' ערכי תנאים ואמוראים [הובא בקובץ שיטות קמאין] שהביא מחלוקת בזה. ועי' אמרי בינה יו"ט סי' ג' ואבני נזר סי' תט"ז. ואי נימא דכשבאו אורחין לכו"ע פטור ודאי דאין תלוי בפלוגתא דגמ' במנחות שהרי התם נמי לבסוף העלה תינוק, ועי' כנ"ל דמ"מ גם נעשה צידה בדגים. ועי' ברוך טעם שם.

ובאבי עזרי פ"א הי"ג הביא דברי המאירי ולמד מזה גם למבשל לצורך נכרי ואח"כ אכלו דתיקן האיסור. אמנם יש לדון דלצורך נכרי גרע דאין האיסור משום דאין זה צורך או"נ אלא לצורך נכרי הוא איסור חיובי [כמש"כ השטמ"ק דף י"ב בדעת רש"י] ואף למשי"כ הראשונים ביצה דף כ"א וכן ברמב"ן ובעה"מ כאן דלמ"ד דאית ליה הואיל אמרין הואיל להתיר אף באפה לצורך נכרי מ"מ למ"ד דלית ליה הואיל איכל"מ דלא מהני אח"כ למפרע. וצ"ע.

בקושית תוס' דבמלאכת שבת נימא הואיל דחזי לפיקו"נ

ח. בתוס' ד"ה רבה הקשו למ"ד דאמרין הואיל א"כ המבשל בשבת לא ילקה דחזי לפיקו"נ, ותי' דלא שכיח שיהא חולה שיש בו סכנה. ובאפיקי ים ח"ב סו"ס ט"ו תמה דלפי"ז אם יהא לפנינו חשיב"ס יהא פטור אף שנתכוון לבריא. ועי' חת"ס ביצה דף י"ז דאף באיכא חולה לפנינו לא שכיח שיהא צריך לאותו דבר. אך הקשה מהא דמנחות ס"ד דאיכא חולה לפנינו ואמדוהו לבי גרוגרות וקצץ ג' והרי התם שכיח שיאמדוהו ליותר וצ"ע.

ובחת"ס שם כתב דאי פיקו"נ בשבת דחווה לא קשה קושית תוס' דלא שייך דחיה אלא אם בשעת המעשה הוא לצורך חולה, והכריח דהתוס' סברי כמהר"ם מרוטנבורג דפיקו"נ הותרה. ועי' חזו"א סי' קכ"ד לדף מ"ו שתמה על תוס' דדוקא באו"נ דסגי במה שראוי לאו"נ שייך הואיל, משא"כ בפיקו"נ אין ההיתר משום שם המלאכה אלא צורך החולה דוחה את האיסור וכל שאין חולה לפנינו ליכא היתר. ובאפ"י שם תמה דלדברי התוס' אם נזדמן אח"כ חושב"ס יהא פטור וזו לא שמענו. וביאו"ד דבשלמא באו"נ מותר משום האפשרות לאו"נ, או דחשיב שעומד לאו"נ דחשיב מלאכת או"נ ואיכל"מ דאף דלא נתכוון לזה מותר, אבל בפיקו"נ בעינן שעצם המעשה יהא לצורך חולה ולא מהני מה שלבסוף נשתמש בה לצורך חולה דסו"ס המעשה נעשה שלא לצורך החולה. ועי' מהר"ם חלאוה שכתב עד"ז, עי"ש. וגם בדבריו מבואר דאף אם יזדמן חושב"ס לא נתקן האיסור. ועי' חזו"א מנחות סי'

אמנם כדברי התוס' משמע בגמ' להלן דמקשה מחרישה דלא ילקה משום דחזי לדם ציפור, ופי' תוס' משום דעשה דוחה ל"ת. ומבואר דאף בדחיה שייך הואיל. ואמנם לרשב"ם דפי' להלן דטעמא משום דהוי מלאכה שאי"צ לגופה איכל"מ כנ"ל דבדחיה ליכא למימר הואיל. וכ"כ בשו"ת חמד"ש סי' כ"ב. ועי' בחזו"א שם מש"כ בזה והו"ד להלן אות י"ז.

ט. ובעיקר מש"כ תוס' דהיכי דלא שכיח לא אמרין הואיל הקשו האחרונים מהא דמסוכנת אמרין הואיל להתיר משום דיכול לאכול כזית חי והרי ודאי זה לא שכיח. ויש שתי' דהיכי דבידו עדיף ואמרין אף בלא שכיח, ועי' ברוך טעם הואיל ס"א ואבהא"ז פ"א הי"ג דתרי גווי הואיל איכא, וכנראה הביאור דבידו מהני לאו מטעם דעומד לזה אלא משום דראוי לאו"נ. אך א"כ נימא דמודה ר"ח היכי דבידו ועי' ברוך טעם שם והו"ד להלן. [ואפשר דבאורחין נמי הטעם משום דראוי אלא דכיון דאינו בידו לא חשיב ראוי אלא היכי

דשכח]. אמנם עדיין צ"ע דהתוס' לעיל כתבו גם בהואיל ואי בעי מיתשיל דלא אמרינן להתיר משום דלא שכיח. והרי התם בידו הוא. וצ"ע.

הואיל [ב]

י. רש"י ד"ה האופה מיו"ט לחול, **לאחר שאכל וגמר סעודתו**. המאירי דייק מרש"י דקודם אכילה גם לר"ח מותר וכ"מ מרש"י ביצה דף כ"א, והיינו משום דיכול לאכול, [אמנם כשאומר להדיא שמבשל לצורך חול פקפק שם דיש לאסור. וצ"ע דאי בסתמא ודאי דאינו לוקה דדעתו גם על זה שאם יצטרך לה שיאכלה]. וכ"כ רבינו דוד ופי' דקרוב שיאכל כל מה שאפה משא"כ לאחר סעודה. ומשמע דאם יאפה כמות גדולה שאין יכול לאוכלה אסור. אמנם ברא"ה פי' משום דכל חדא חזיא ליה. אמנם זה תלוי אם הא דכל חדא חזיא ליה הוא משום הואיל וא"כ לר"ח יהא אסור. ובדברי הגר"א סי' תק"ג נראה דכשאוכל כזית מותר משום התירא דרשב"א דהפת נאפית יפה, ולאחר אכילה עדיין אסור משום הערמה, והו"ד להלן.

י"א. תוס' ד"ה רבה הקשו אמאי הרודה חלות דבש ביו"ט לוקה נימא הואיל ומקלעי אורחים. וכבר עמד בשו"ת רעק"א סי' ה' שמבואר דס"ל דקצירה ביו"ט לאו"נ מותר וזה דלא כתוס' ביצה דף ג'. ועי' תוס' שבת קמ"א שהקשו כע"ז לגבי קצירת תבלין ועי' חת"ס שם, אמנם החת"ס ביצה דף י"ד כתב שדבריהם רק במכשירין אולם צ"ע מדבריהם כאן ואולי גם דבש חשיב מכשירין ואמנם התוס' בשבת צ"ה כתבו להדיא דהכא הוי או"נ ולכך גם באפשר מעיו"ט אסור, י"ל בדוחק למש"כ החת"ס דבתבלין מצרפינן ב' המעלות דהוי או"נ וגם מכשירים ע"ש וצ"ע.

הואיל סמוך לשקיעה והואיל לשעבר

י"ב. שם בא"ד אי נמי ברודה סמוך לשקיעה שאפי' אם יבואו אורחין אין שהות לאוכלו. והוסיפו התוס' שבוה מיושב קושית הריב"א דהא רבה אית ליה הכנה וכו' ואמאי לא נימא הואיל ולהנ"ל איכא נפ"מ סמוך לשקיעה. והר"ן ריש ביצה הקשה כן דאי מהני הואיל לרבה איך יתכן הכנה ותי' דהיינו בהכנה דממילא דלא משכח"ל הואיל. ומדלא תי' כתוס' משמע דס"ל דאף סמוך לשקיעה מהני הואיל⁴³. וכ"כ הפרישה סי' תקכ"ז בדעת הרא"ש והטור שלא הזכירו זאת והו"ד בביאור"ל שם. ועי' קר"א שבת כ"ד שכי"כ בדעת הרמב"ם דאף סמוך לשקיעה אמרינן הואיל מדכתב **שאינו באו לו אורחין** ומשמע שבאו מקודם. והיינו דלתוס' בעינן שיהא ראוי בפועל לאורחין והחולקין סברי דסגי במה דמצד המעשה שייך שיהא ראוי לאורחין [וקצ"ע דא"כ הול"ל דהוי ראוי לו קודם סעודה].

והנה בגמ' דף ס"ב שו"ט בשוחט ק"פ לערל אי חשיב בר כפרה ומשום דמצי מהיל נפשיה וממילא ליחייב משום שלא למנווי, ומדמינן לה לפלוגתא דרבה ור"ח ע"ש היטיב, והרמב"ן כאן ורבינו דוד שם ס"ל דל"א הואיל לשעבר ופי' דזו דחיית הגמ' שם דלחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן דהיינו שרק בקדשים אמרינן הואיל לשעבר דתלוי בשם הגברא אי חשיב בר כפרה וכיון דשעה אחת היה בר כפרה לא בטל שמו וצ"ע. אמנם מהתוס' שם נראה דפי' כפשוטו ולפי"ז מבואר דאמרינן הואיל לשעבר. וצ"ל הטעם משום דחשיב שהמעשה הוא מעשה ראוי לאו"נ ואי"צ שיהא שייך שיהא בו צורך או"נ. אמנם לפי"ז גם סמוך לשקיעה נימא הואיל וחזי לאורחין שהרי אם היו אורחין היה ראוי. וי"ל דהתוס' מיירי דסמוך לשקיעה המאכל לא יספיק להתבשל ולא משכח"ל שיהא ראוי לאכילה אף אם היו אורחין כאן, וכן מדויק בלשונם. [ואין להקשות דנימא הואיל ואם היה מבשל קודם דדנים על בישול דהשתא]. ולפי"ז באופן שיספיק להתבשל אלא שהאורחין לא יגיעו יהא מותר.

כשאין מצוי שיבואו אורחין

י"ג. יש לעיין באופן שאין מצויין אורחין אי אמרינן הואיל. ועי' מהרש"ל ביצה דף ב' ע"ב חידוש גדול דהאידינא דאין מצויין שבאין אורחין ל"א הואיל. ועי' שו"ת רעק"א סי' ה' שנסתפק כע"ז באופן שאין אורחין מצויין בתוך התחום ונוטה דכיון שאסורין לבוא מדרבנן תו לא שכיח שיבואו [ודמי למש"כ תוס' בחושיב"ס, ועי' להלן]. וא"כ ה"נ אם אין מצויין כלל ל"א הואיל. אמנם בפמ"ג סי'

⁴³ [וע"ע בתוס' ביצה דף ב' דהקשו להיפך לרבה דהכנה אסורה מה"ת איך סמכין על עירוב תבשילין ותי' דרבה לטעמיה דאית ליה הואיל, אמנם לא יישבו איך משכח"ל איסור הכנה וצ"ל כתוס' דידן או כהר"ן ועי"ש עוד במהרש"ל ולדבריו ל"ק]

תק"ג כתב דאף אם ציוה המושל שלא להזמין שום אורח אמרינן הואיל. ולכאורה תלוי בנידון דסמוך לשקיעה. אמנם להנ"ל דכוונת התוס' דבעינן שהמאכל יהא ראוי לאורחין אבל אי"צ שהאורחין יגיעו, איכל"מ כהפמ"ג.

ועי' מאירי דבמזמין נכרי ליכא למימר הואיל דחזי לאורחין, דכיון שהזמינו לנכרי אף אם יבואו לו אורחין הרי לא יתן להם. נומיישב בזה קושית הראשונים אמאי גזרו שמא ירבה בשבילו עי' בעה"מ ורמב"ן במלחמות וכן בר"ן ורשב"א ביצה כ"א] ומבואר כהרעק"א דבעינן דיהא אפשרות שיגיע לאורחין. ולכאורה זה דלא כהפמ"ג, ואפשר דה"נ יש לחלק דכיון שבעליו אין רוצה ליתן לאורחין המאכל אינו עומד לאורחין, משא"כ כשהבעלים רוצה אלא דהמלך גזר שלא ליתן דהחסרון מצד האורחין. וצ"ע.

שחיטת בהמה מסוכנת

י"ד. גמ' איתיביה בהמה המסוכנת לא ישחוט אלא כדי שיוכל לאכול הימנה כזית צלי מבעו"י, בשלמא לדידי דאמרי הואיל ואי בעי למיכל מצי אכיל משום הכי ישחוט אלא לדידך וכו', ופרש"י שהרי אי"צ לאכול שכבר אכל, ומשמע דלרבה אמרינן הואיל ואי בעי אכיל אע"ג דאי"צ לאכול והיינו משום דראוי לאכול. ויל"ע דא"כ אמאי בעינן לעיל להואיל וחזי לאורחין תיפול"ל שהוא עצמו יכול לאכול⁴⁴. ואפשר דבשחיטה סגי במה שיוכל לאכול כזית וממילא מותר לשחוט דא"א לכזית בשר בלא שחיטה משא"כ באופה לא סגי במה שיוכל לאכול כזית אלא בעינן שיוכל לאכול הכל, ולהכי בעינן דחזי לאורחין. וכ"כ הברוך טעם הואיל ס"א. ולפי"ז יקשה כנ"ל מ"ט קודם אכילה מותר לאפות הרבה ומשמע ברא"ה דאף שאין יכול לאכול הכל מותר משום דכל חזא חזי ליה⁴⁵. שו"ר ברבינו דוד דאיה"נ אפשר להתיר גם משום דשמא ימלך לאכול בעצמו [ולכך א"א לומר דמ"ד דלית ליה הואיל הוא מטעם שאין תלוי בו כלומר דאין בידו].

ועי' ביהגר"א סי' תק"ג ס"א שעמד בזה מ"ט במבשל לצורך חול בעינן להואיל וחזי לאורחין תיפול"ל דחזי לדידיה כזית [ור"ל דשוב יהא מותר משום רבוי בשיעורים], וכתב דמוכח מזה דאסור משום הערמה. ומקורו בשו"ת הריב"ש סי' רנ"ד. וצ"ב דהא הערמה מותר מדאורייתא ורק מדרבנן אסור. וצ"ל דאיה"נ היה אפשר לומר הואיל והוי מצי לאכול כזית אלא דהואיל דאורחין עדיף⁴⁶.

ט"ו. עי' לעיל דלבעה"מ טעמא דר"ח משום דאורחין ליתנהו קמן ולרמב"ן טעמיה משום דאין דעתו לכך. והרמב"ן נסתייע ממסוכנת, וכוונתו דלבעה"מ יקשה דהכא דאמרינן הואיל על עצמו הרי איתיה קמן ויכול לאכול ממנה כזית ואמאי פליג ר"ח. ועי' רבינו דוד.

ועי' ברוך טעם שם דיש לחלק בין הואיל דבידו להואיל שאין בידו, ומקושית רבה ממסוכנת דהוא בידו מוכח דלר"ח אף בהואיל שבידו אסור, ושמעינן לה מדאסור לאפות אף כזית שבידו לאכול בעצמו, אמנם לאידך גיסא לרבה מותר אף כשאין בידו דאופה כמה לחמים שאין בידו לאכול כולם. ועי"כ משום דחזי לאורחין. ע"כ.

והנה גם לרבה דאית ליה הואיל מ"מ אסור מדרבנן והא דשרי במסוכנת כתבו הראשונים משום הפסד ממון. והברוך טעם כתב לחדש עפ"י הנ"ל דהכא הוי בידו ובזה אף מדרבנן לא אסרו. אמנם בראשונים מבואר דטעמא משום הפסד ממון.

בישול ביו"ט לשבת - עירוב תבשילין

ט"ז. בגמ' מבואר דהא דמהני עירוב תבשילין לרבה הוא משום דאמרינן הואיל ולר"ח הוא משום דמה"ת צרכי שבת נעשין ביו"ט, ולרבה אין צרכי שבת נעשין ביו"ט אי לאו משום הואיל. וכן הוכיח הרמב"ן במלחמות מהא דאיכא איסור הכנה ועפ"י זה הוכיח דהלכה כרבה דאמרינן הואיל דאל"כ ל"מ עירוב תבשילין כדאמרינן בגמ'. והתוס' הקשו דלרבה דאית ליה הואיל אמאי איכא איסור הכנה ותי' דמייירי סמוך לשקיעה דלא חזי לאורחין וכנ"ל. ועי' להלן בדעת הרמב"ם.

התוס' ביצה דף ב' הקשו כיון דאיכא איסור הכנה מה"ת איך מותר לבשל לצורך שבת ע"י עירוב תבשילין. ותי' דלרבה מותר משום הואיל, ואפי' לדידן מותר דלא חשיב הכנה אלא בנולד בשבת שהוא דבר חדש משא"כ באפיה ובישול דליכא אלא תיקון. עיי"ש. ומשי"כ

⁴⁴ ובאמת הב"י כתב דמסוכנת מותר משום דחזי לאורחין וכ"כ בשו"ע הגר"ז סי' תצ"ח וכן במ"ב ס"ק י"ד. וצ"ע דל"מ הכי. ועי' בפרישה דהכא ל"א הואיל משום אורחין, ויש שר"ל דהמ"ב בא לאפוקי מהפרישה אבל איה"נ דאף משום דחזי לעצמו מותר. אמנם בהגר"ז נראה דדוקא משום אורחין מהני אבל משום דהוא עצמו יכול לאכול ל"מ כיון דאין עומד לאכול אף כזית.

⁴⁵ ואולי היכי דדעתו לאכול כזית מותר אף יותר משום דעל חזא חזיא ליה, אבל לאחר אכילה דאין דעתו לאכול כלל אלא דשרי משום שיוכל לאכול וזהו דין הואיל לא אמרינן דכל חזא חזיא ליה דתרי הואיל לא אמרינן וכסברת התוס'.

⁴⁶ ועוד י"ל דכיון שאסור מדרבנן ל"ש למימר הואיל אף מדאורייתא דסו"ס לא חזי ליה. אך העירו דאף מדרבנן לא אסרו לאכול אלא לבשל וכיון דמדאורייתא מותר לבשל שפיר איכא הואיל, ואולי י"ל דמ"מ כיון שגם על דעת לאכול לא הוי מעשה היתר מדרבנן ממילא לא חשיב מעשה המותר וצ"ע.

לדידן פ'י המהרש"ל דכוונתם דלדידן דאין לנו אורחין ועי' מש"כ לעיל. אבל המהר"ם שם כתב דהיינו לר"ח דלית ליה הואיל [ומשמע דס"ל דהלכה ר"ח כבעה"מ]. ועי"ש במהר"ם שתמה דקושיית התוס' היא קושית רבה לר"ח וכ"ה מהר"ם שיי"ף ומ"א סי' תקכ"ז. אך דבריהם צ"ע דהגמ' מיירי באיסור מלאכה ביו"ט ובוזה אמרינן דלרבה איכא הואיל ולר"ח צרכי שבת נעשין ביו"ט אבל קושית התוס' משום איסור הכנה ובוזה חידשו דלרבה אמרינן הואיל גם על איסור הכנה ולר"ח הוצרכו לחדש דליכא הכנה בבישול. אבל איסור מלאכה ודאי איכא אף בבישול ובעינן לטעמא דצרכי שבת נעשין ביו"ט. אבל אין זה מתיר איסור הכנה. וכ"כ בחמד משה ובחת"ס על השו"ע. וצ"ע דעת המהר"ם ומ"א שלא תי' כן. אמנם עי' רמב"ן שהוכיח מאיסור הכנה דלא אמרינן צרכי שבת נעשין ביו"ט ולר"ח אין איסור הכנה וכ"כ רבינו דוד, וזה דלא כתוס' דאף לר"ח יש איסור הכנה. וצ"ע בזה.

הואיל בחרישה

י"ז. דף מ"ז ע"ב בגמ' ואי אמרינן הואיל אחרישה לא לחייב הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור. רש"י פ' קושית הגמ' על חרישה ביו"ט דנימא הואיל להתיר חרישה. ואף דאין זה או"י ביארו התוס' משום עשה דוחה ל"ת. אך בד"ה כתישה הקשו דהא איכא עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. והביאו מרשב"ם דטעמא משום דלצורך כיסוי הדם חשיב שאינה צריכה לגופה. ור"ת פ' דקאי על איסור חרישה דכלאים דליכא אלא ל"ת ועשה דוחה ל"ת. ועפ"י ביארו דברי הגמ' כתישה ביו"ט מי שרי כל אחד לשיטתו.

ולב' הפירושים קשה טובא, לר"ת דמשום עשה דוחה ל"ת, צ"ע חדא דאפי' אם אח"כ יבוא לפנינו מצות כיסוי איך אפשר לדחות הרי בעינן דבעידנא דדחי לאו איכא עשה. וכן הקשה בחי' הר"ן ורבינו דוד וכ"ה בחזו"א. ובתוס' ד"ה אחרישה כתבו אם **היה** דם ציפור במקום חרישה ומשמע דהיינו אם קודם החרישה היה שוחט, ולפי"ז ס"ל דאמרינן הואיל לשעבר וכסתמא דגמ' דף ס"ב ובתוס' שם [דלא כהרמב"ן ורבינו דוד דאין מסקנת הגמ' הכל]. [ויש שר"ל דכוונת תוס' דאם בשעת חרישה ממש יהא לפנינו דם ציפור [ונסתיעו מתוס' הרשב"א ויש לדחות], ועי' רבינו דוד שהקשה על פ' זה דהא מיירי אף בשוחט במדבר שרואה שאין ציפור בשעת חרישה].

עוד יל"ע איך שייך הואיל להתיר משום דחיה דכל זמן דליכא לפנינו העשה שידחה איך יכול לידחות האיסור, דהכא ליכא למימר דסגי בראוי לכיסוי הדם אלא בעינן שיהא הסיבה לפנינו. ועי' מהר"ם חלאוה שבאמת א"א להתיר חרישה דכלאים משום עדל"ת כיון שלא הותר מכללו, ורק ביו"ט אפשר להתיר. וזהו חידוש דאף דא"י לצורך או"י אלא משום עדל"ת עדיף מכל עדל"ת וצ"ת.

ולפי' רשב"ם צ"ע מה שייך להתיר משום הואיל ואם היה מלאכה שא"י צ"ע לגופה והרי השתא הא צריך לגופה. ואף אם יהא גם לצורך כיסוי הדם עדיין יש גם צורך לגופה. ואי דאמרינן הואיל ואי לא היה מכיוון לצורך גופה אלא לכיסוי הדם מהיכי תיתי לומר כן הרי סו"ס כיון לכך. ועי' תוס' שהקשו דא"כ נתיר כל מלאכות שבת. ועי' או"ש הל' יו"ט פ"ח דדברי רשב"ם סתומים וחתומים ונדחק ליישב. ועי' שו"ת חמד"ש סי' כ"ב די"ל דכיון שכיסוי הדם הוא מצוה נחשב עיקר המעשה לצורך הכיסוי ולא לתועלת החרישה, ולכן חשיב א"י צ"ע לגופה. וכ"ז צ"ע.

ובחזו"א סי' קכ"ד כתב דיל"פ הגמ' עפ"י דעת הרמב"ם דגם חרישה מותר מה"ת לצורך או"י ואיכל"מ מתוך להתיר לצורך כיסוי הדם. וכע"ז בטורי אבן חגיגה י"ח באב"מ.

י"ח. התוס' הקשו לשיטת ר"ת מאי פריך כתישה ביו"ט מי שרי ליפרוך חרישה ביו"ט מי שרי. ובאבהעו"ז על פסחים שם הו"ד בשו"ת רעק"א סי' ה' תי' דקושיית הגמ' דכיון דכתישה ביו"ט אסורה ממילא א"א להתיר מטעם דחזי לכיסוי דאף אם יהא לו דם ציפור לא יהא רשאי לכתוש וממילא אין ראוי לכיסוי ונמצא דאין החרישה לצורך כיסוי, אבל מצד החרישה ליכא לאקשווי דלא חזי ליה דהא כבר עבר איסורא והנידון אם ילקה על חרישה דכלאים ובשעה שהוא חורש אף דאיכא גם איסור חרישה דיו"ט דלא הותר משום הואיל והמעשה אסור לו מ"מ כשעשאו שפיר ראוי להיות נדחה, משא"כ לגבי הכתישה כיון שאסור לו לא חשיב ראוי.

הואיל באופן שמדרבנן אסור אם מדאורייתא חשיב ראוי

י"ט. רש"י ד"ה כלאחר יד וכו' וכיון דמדאורייתא שרי פקע ליה מלקות. בשו"ת רעק"א סי' ה' הביא דברי השאג"א דאף אם אסור לאכול מדרבנן אמרינן הואיל כיון דמדאורייתא ראוי לו. והרעק"א פליג דסו"ס כיון שאינו יכול לאכול לא גרע מדבר שאינו שכיח דלא אמרינן הואיל כדכתבו התוס' לעיל דמבשל בשבת לא אמרינן הואיל וחזי לחושבי"ס⁴⁷.

ובא"ש תמה על הרעק"א דברש"י מפורש כהשאג"א דאע"ג דאסור משום שבות מדאורייתא אמרינן הואיל דחשיב ראוי. עוד הביאו דכ"מ ברמב"ן חולין י"ב בהא דבהמה מסוכנת אמרינן הואיל וחזי ליה לאכול כזית חי מבית שחיטתה וקשה דהא מ"מ מדרבנן אסור לאכול בלא בדיקה ותי' הרמב"ן דהתם מדאורייתא קאמרינן ואוקמוה אדאורייתא ולא שיאכל אלא כיון שהיא מותרת באכילה מדאורייתא ואי בעי אכיל מלאכה דאורייתא היא. ואמנם סיים שם דלר"ח דמתיר משום דגמר לאכול צ"ל דמשום הפסד ממון התיירו לאכול בלא בדיקה. ומבואר דס"ל דלרבה אף שאסור לאכול אמרינן הואיל. [מיהו לשון הרמב"ן דאוקמוה אדאורייתא צ"ב]. אכן בטור סי' תצ"ח כתב דהתיירו לאכול בלא בדיקה משום הפסד ממון ואף דפסק כרבה דא"צ לאכול והיינו דאלי"כ לא חשיב ראוי ומשמע כרעק"א. ושו"ר בעונג יו"ט סי' מ"ד בהגהה שהוכיח כן, ועוד כתב שם לדחות הרא"י מרש"י דשאני הכא דמייירי בעבריין וא"כ הרי הוא עומד לזה ומ"מ באיסור דאורייתא כיון שמצד החפצא אינו ראוי לאכילה לא חשיב אורייתא כההיא דמבשל גיד הנשה.

ועכ"פ למתירין קשה קושית הרעק"א אמאי חשיב ראוי ואף אי נימא דרבנן לא אסרו את החפצא ואריה הוא דרביע עליה מ"מ כיון דאינו יכול לאכול אינו ראוי בפועל לאכול.

ואפשר דיש לחלק בין הואיל דבידו לאינו בידו. דהיכי דבידו סגי במה שראוי לו מדאורייתא משא"כ באורחין דליתנהו קמן מותר משום דיש אפשרות שיבואו ובעינן שיכולים לבוא בפועל. ולפי"ז באורחין שאסורים לבוא איכל"מ דכו"ע סברי כרעק"א. אמנם דברי השאג"א הם בהואיל דבידו עיי"ש דשו"ט בהיתר שחיטה אף דדילמא טריפה היא. וצ"ע.

דף מ"ח⁴⁸

כ. בגמ' ודילמא ע"כ לא קאמר ר"י התם דל"א הואיל אלא דאיכא חדא דלא חזיא וכו' אבל הכא דחזי מיהא לאורחין אימא ה"נ אמרינן הואיל. ויל"ע לשיטת רש"י דהואיל דהכא היינו דיכול לבצוע מכל אחת ואחת א"כ אי ר"י ס"ל הואיל אמאי לא נימא הכי וא"כ אין כאן חדא דלא חזיא. ועי' רש"י ד"ה דלא חזיא והרי סופו ליטול אחת לחלה שאין דרך לבצוע מכל אחת. וכוונתו ליישב קושיא הנ"ל. אך צ"ע דמ"מ אף דאין הדרך כן מ"מ נימא הואיל דראוי לזה. ומשמע דהואיל דאורחין מהני משום דעומד לזה אבל הואיל ובצע מכל חדא לא חשיב שעומד לזה דאין דרך לבצוע מכל חדא. ולפי"ז לר"א דאית ליה הואיל בכה"ג הוא משום דראוי לכך. ונמצא דפליגי אי סגי בראוי או דבעינן עומד לזה, וצ"ת.

כ"א. בדברי בעה"מ דהוכיח דאין הלכה כרבה מהסוגיא דביצה כ"א דנקטינן דאסור להרבות בשביל נכרי ודלא כר"ה דשרי לבני באגא לאפות משום דראוי לאכול חתיכה אחת לתינוק. וכתב דהתם ע"כ מה"ת הוא דאלי"כ לא הוי גזרינן שמא ירבה בשבילו. ולעיל בסוגיא דביצה שם הובא קושית שעה"מ דמ"מ לישתרי משום דר"א דמתיר בכל חדא חזיא ליה ובה נקטינן כוותיה. ובאמת בדינא דבני באגא כתב בעה"מ דאסור לכתחילה ומשמע דמה"ת מותר מה"ט. וא"כ גם להרבות בשלו לנכרי יהא מותר מה"ת. ובבימ"ד תי' דס"ל כהראב"ד בכתוב שם דר"א מתיר רק בצירוף דאם לא יאפה חלק החלה יעבור בב"י וחשיב דא"א למיפלגא. ואי נימא דאף מדאורייתא בעינן לצירוף זה א"ש דריב"ל מייירי באפשר למיפלגא ומשו"ה אסור מה"ת, אבל בבני באגא מייירי דאם לא יאפה הכל לא יתנו לו לאכול גם פת אחת וכהתוס' שם ולכך מותר מה"ת, ולפי"ז צ"ל דאפי"ה אסור מדרבנן ור"א נמי לא התיר אלא משום תיקון חלה, ולא דמי לבהמה דסברא דא"א לכזית בשר בלא שחיטה עדיף דלא חשיב מעשה בשל העכו"ם כלל. וצ"ע.

שיטת הרמב"ם

⁴⁷ ועיי"ש ברעק"א דאף באיסור צדדי ליכא למימר הואיל כיון דסו"ס לא שכיח. וראיתי להקשות בכתבי הגר"ז גודמן שליט"א דא"כ איך שייך לומר הואיל ואי בעי מיתשיל הרי אם ישאל יעבור בב"י וודאי לא יעשה כן. והנה משום הואיל דב"י גופיה איכל"מ דאין זה הואיל דהיתר אפיה אלא סגי במה שראוי לו ליחשב ממונו. ורש"י ותוס' שהקשו דנימא הואיל ואי בעי מיתשיל להתיר אפיה התם מייירי לאחר אפיה דשוב לא יחמיץ וליכא ב"י. וביותר דמבואר בתוס' דל"א הך הואיל דאי מיתשיל משום דלא שכיח. והרי דלענין ב"י לא איכפ"ל בלא שכיח. אלא דמהרי"ף שלמד מהכא דנקטינן כרבה קשה.

⁴⁸ בד"ן הואיל וכל חדא חזיא ליה כבר הובא לעיל בביאור הסוגיא דביצה דף כ"א.

כ"ב. הרמב"ם פ"א הט"ו כתב המבשל לצורך גויים או לבהמה או להניח לחול אינו לוקה שאילו באו לו אורחין וכו' והיינו כרבה אמנם בה"ט כתב אין אופין ומבשלים ביו"ט מה שיאכל בחול ולא הותרה מלאכה וכו' אלא כדי ליהנות בה ביו"ט ומשמע דאיסורו מה"ת. וכתב בקר"א וכן בביאור"ל ס"י תקכ"ז ס"א דמבואר דס"ל דאף לרבה לא מהני הואיל אלא שאינו לוקה אבל איכא איסור מה"ת. [והקרי"א ביאר דאין לוקה משום דהוי כהתראת ספק אם יבואו אורחין. וצ"ע דא"כ במאי פליג ר"ח ואי נימא דלר"ח אף אם באו אורחין לוקה דאזלינן בתר מחשבתו א"ש וצ"ת].

ולפי"ז צ"ב דמאי מקשה רבה לר"ח איך מהני עירוב תבשילין להתיר איסור דאורייתא, דגם לשיטתו קשה כיון דהואיל לא מתיר איסור דאורייתא אמאי מהני ע"ת. וכמו"כ בהא דמקשה רבה לר"ח איך התירו לשחוט מסוכנת דמשום הפסד ממון לא שרינן איסורא דאורייתא. ותקשי נמי לנפשיה דהואיל לא מתיר מדאורייתא ורק שאינו לוקה.

והנה הב"י כתב דלדעת הרמב"ם גם רבה מודה לר"ח דצרכי שבת נעשין ביו"ט. ע"י ריש פ"ו דמהני ע"ת משום דאין איסורו אלא מדברי סופרים ופי' הב"י משום דצרכי שבת נעשין ביו"ט. וכתב הביאור"ל דלהנ"ל דלרמב"ם אין הואיל מתיר האיסור מה"ת ע"כ צ"ל כהב"י דהע"ת מהני משום דצרכי שבת נעשין ביו"ט. אך צ"ע מהגמ' דמבואר דלרבה הטעם משום הואיל, וגם משמע דלרבה אין צרכי שבת נעשין ביו"ט דא"כ מאי מקשה לר"ח. ומש"כ הב"י דלאו דווקא לר"ח הוא כן לכאורה נסתר מכל הגמ' וכ"ה ביש"ש על הב"י והביאו המ"א ס"י תקכ"ז סק"א [ועי' ברכ"מ או"ח ח"ב שתי' דלהו"א מהני טעמא דצרכי שבת נעשין ביו"ט רק למ"ד דאמרין הואיל, ולא עיינתי בזה]. ובקר"א כתב דלמסקנא הודה רבה לר"ח דנעשין ביו"ט למאי דמוקמינן בגמ' דר"י אית ליה הואיל וע"כ לדידיה מהני ע"ת משום דצרכי שבת נעשין ביו"ט ולא מצינו דר"א פליג עליה בזה. ומעתה אין רא"י דמהני הואיל להתיר איסור דאורייתא די"ל דההיתר משום צרכי שבת נעשין ביו"ט. ועי' חמד משה ובי"מ כע"ז.

אמנם המ"א כתב דהרמב"ם לא פליג על הראשונים דלרבה אין צרכי שבת נעשין ביו"ט ומדאורייתא שרינן מטעם הואיל ורק מדרבנן אסרו. ועי' בי"מ שתמה על דבריו.

ונפ"מ בזה אי מותר לסמוך על עירוב תבשילין אף סמוך לשקיעה דאי בעינן לדין הואיל בעינן שיהא שהות לאכול קודם השקיעה, אבל אי מודה רבה דצרכי שבת נעשין ביו"ט א"צ לדין הואיל. ועי' ביאור"ל שם.

חימום מים ביו"ט

דף כ"א ע"ב

א. מתני' ב"ש אומרים לא יחם אדם מים אלא א"כ ראויין לשתייה וב"ה מתירין. ומרש"י מבואר דהאיסור הוא משום הבערה, ולפי"ז אם היה אש מעיו"ט מותר, וצ"ע דתיפול"ל משום בישול, ועי' חת"ס דמ"יירי דמחמם קצת ולא בשיעור בישול וכ"מ ברש"ש. [והעירו מהרמב"ם פ"ט משבת דשיעור בישול הוא כדי לרחוץ אבר קטן]. ויש שכתבו דהכא מ"יירי בבישול אחר בישול. ועי' צ"ח.

ב. כתבו תוס' דל"ש לא סגי בראויין לשתייה אלא מ"יירי בשותה מהן ומרבה לרחוץ רגליו וכן הביאו מהירושלמי. [והרשב"א בשבת הוסיף דהא דקתני במתני' ראויין היינו מוכנין לשתייה]. והראשונים בשבת ל"ט ב' הוכיחו כן מהגמ' שם דאמרין חמין שהוחמו ביו"ט אסורין ברחיצה ומותרין בשתייה ומשמע דאף שראויין לשתייה אסורין ברחיצה. ועי' רשב"א שהביא ב' לשונות בירושלמי⁴⁹, לחד מ"ד פ"י כתוס' דל"ש מ"יירי בשותה מהן ולב"ה אף באין שותה מהן, והוסיף דלפי"ז לב"ה נמי בעינן שיהיו ראויין לשתייה. [ול"ק ממתני' דמשמע דרק לב"ש בעינן ראויין דמתני' היינו מוכנין וכנ"ל]. ולאידך מ"ד בירושלמי לב"ש סגי בראויין לשתייה אף דאין שותה מהן ולב"ה א"צ שיהיו ראויין לשתייה. וצ"ב השיטות.

והנה התוס' ביארו דטעמא דאסורין ברחיצה אף בראויין לשתייה אם אין שותה מהן, משום דב"ש לית להו מתוך. ומשמע דאי סברי מתוך א"ש דמשו"ה מהני ראויין לשתייה. והרעק"א בגהש"ס בשבת שם תמה דלענין מתוך מה הפרש בין ראויין לשתייה אי אין ראויין לשתייה. ור"ל דאי משום מתוך אף באין ראויין לשתייה מותר [וכמבואר בדף י"ב דהוצאת קטן למולו וכן הוצאת לולב מותר והיינו משום מתוך ואע"ג דאין ראוי לאוי"ן]. וע"כ דלאו משום מתוך אתינן עלה אלא משום הואיל ולכך בעינן ראויין לשתייה וא"כ גם לב"ש

⁴⁹ באמת בירושלמי שלפנינו ליתא הכי אלא נאמרו ב' השיטות בסיפא דמתני' וכנראה דגירסא אחרת היה לרשב"א. ועי"ש ברדב"ז שלדבריו נמצא כעין דברי הרשב"א.

אמרינן הואיל. וכ"כ בחי' רבינו נחמן בן הרמב"ן דב"ש לית להו מתוך אבל אית להו הואיל ולכן מותר אף שאינו שותה מהן. וצ"ב דעת תוס'.

וכתב הרעק"א דהרשב"א בשבת הוסיף דכיון דלית להו מתוך כ"ש דלית להו הואיל וכ"כ הרמב"ן שם. וצ"ב מה השייכות בין הואיל למתוך, דדלמא ב"ש פליגי על מתוך משום דאין המעשה ראוי לאו"י וכמו בהוצאת תינוק למולו [אלא דב"ה שרו משום דהתירה התורה המלאכה ששייך בה או"י], אבל מודו לדין הואיל דמעשה זה ראוי לאו"י ובפרט אי יתכן שיהא בו צורך לאו"י כמו באורחין שאם יבואו יתן להם. ועי' מהר"ם חלאוה בפסחים שכתב דלא שייכי אהדדי דהואיל הוא באותו ענין משא"כ מתוך דהוא מדבר לדבר, וכוונתו כנ"ל.

וצ"ל דסברי דהואיל הוא משום דהמלאכה הותרה משום דהיא ראויה לאו"י [ולא משום דעומד לאו"י], וב"ש דפליגי על מתוך סברי דאין ההיתר בעצם המלאכה אלא צורך או"י הוא דמתיר וא"כ גם הואיל לא אמרינן. ועי' מנחת שלמה כאן. ולמבואר ברשב"א דתלוי בבי' לשונות הירושלמי נמצא דפליגי בהנ"ל דלחד מ"ד ב"ש פליגי גם על הואיל, אבל לאידך מ"ד ס"ל דאמרינן הואיל.

ובחי' רבינו נחמן פי' כנ"ל דב"ש מיירי אף באין שותה מהן ומשום הואיל, והקשה דהא מ"מ אסור מדרבנן ותי' דכיון דאיכא צורך יו"ט מותר אף מדרבנן, או דמיירי במחמם לשתייה ומוסיף לרחיצה. ולפי"ז י"ל גם בירושלמי דב' השיטות סברי דאמרינן הואיל אף לב"ש אלא דפליגי בסברא הנ"ל אי רחיצה חשיב צורך יו"ט להתיר האיסור דרבנן או לא ולכך בעינן שגם ישתה מהן.

ג. אך בעיקר הדבר דב"ש לית להו הואיל תמה הרעק"א שם דזה נסתר מהגמ' בפסחים מ"ז ב' וכמש"כ התוס' שם. ור"ל דמקשינן על רבה דס"ל דאמרינן הואיל מהא דמבשל גיד הנשה לוקה, והרי בביצה י"ב אמרינן דהך מתני' כב"ש דלית להו מתוך ולהרשב"א הרי ה"ה דלית להו הואיל ומאי מקשה בגמ' לרבה. ועוד ילח"ק דאי לית להו הואיל יקשה לב"ש איך מועיל עירוב תבשילין, וע"כ דאף לב"ש קאמר רבה דאמרינן הואיל. [ואולי הגמ' בפסחים סברה כאידך מ"ד בירושלמי, אבל ברשב"א ותוס' משמע דפשיטא הכי]. ועוד הקשה רעק"א דהא לרבה לכו"ע לית להו מתוך ואיחזי גופיה אמר דאמרינן הואיל ומה"ט מהני עירוב תבשילין. ונדחק דהא דאמר דלכו"ע לית להו מתוך דרך דחיה הוא, אבל באמת ע"כ דאית להו מתוך מדאמרינן הואיל. ועי' מש"כ החזון יחזקאל עמ"ס שבת שם.

ד. ולדעת הרשב"א דלל"ק בירושלמי אף לב"ה בעינן דיהיו ראויין לשתייה. צ"ב דלכאורה טעמייהו משום מתוך וא"כ אי"צ שיהיו ראויין לשתייה וכדכתב הרעק"א. וי"ל דטעמייהו דב"ה משום הואיל ולכן בעינן שיהא ראויין לשתייה. [ולפי"ז מבואר דב"ה אית להו הואיל ודלא כר"ח]. אך צ"ב דתיפו"ל משום מתוך. [ואמנם למבואר בדף י"ב אליבא דרבה דב"ה לית להו מתוך כלל, י"ל דהכי סבר ל"ק דהירושלמי דב"ה נמי לית להו מתוך כלל ולהכי בעינן שיהא ראוי לשתייה דמהני משום הואיל, אבל ב"ש סברי דלא אמרינן הואיל. אך להרשב"א דמאן דלית ליה מתוך לית ליה הואיל ע"כ דב"ה סברי מתוך]. ועי' בהערה⁵⁰.

אמנם עי' מרומי שדה דהירושלמי סבר דלדין מתוך בעינן שיהא ראוי לאו"י, אך קשה ממתני' דף י"ב. וצ"ל דס"ל כרבה שם דטעמא דב"ה משום דאין הוצאה ביו"ט. ומ"מ צ"ע דאי בעינן ראויין א"כ תיפו"ל משום הואיל, ואפשר משום דמדרבנן אסור.

והראו דבחי' הר"ן שבת כתב כן דלב"ה נמי טעמייהו משום מתוך ומ"מ בעינן ראויין לשתייה. ומשמע דנקט הכי גם לבבלי. וצ"ע מהגמ' דף י"ב עוד הקשו מהגמ' כתובות ז' דבעילה מותר משום מתוך. ועי' בציץ הקודש סו"ס ל"ו שעמד בזה, עי' בהערה הנ"ל. [ואולי יש לדחוק דכוונת הר"ן דכיון דאית להו מתוך מהני משום הואיל, וצ"לע].

ה. ובעיקר דברי הר"ן והרשב"א דטעמא דב"ה דמותר לחמם לרחיצה משום מתוך. הרמב"ם בפיה"מ כתב דטעמא דב"ה משום דכל הנאות הגוף בכלל או"י, אמנם בה"י יו"ט פ"א ה"ז משמע דרק רחיצה וסיכה כאו"י משום דחשיבי כאכילה, ועי' מ"ב סי' תקי"א שדייק כן מהרמב"ם, ונפ"מ למדורה לחימום גופו עי' בסמוך. והרמב"ן בשבת ל"ט כתב דהנאת הגוף דרחיצה היא כאו"י וגם כתב דאמרינן מתוך, וצ"ע אמאי בעי לתרוויהו. ועי' בסמוך.

ו. ובסיפא דמתני' דשרינן הבערת מדורה לצורך חימום הגוף, למאי דס"ד דגמ' דמתני' אף לב"ש ומודו במדורה משום דשאני הנאת כל הגוף דשרי, ע"כ היינו משום דהנאת כל הגוף חשיבא או"י דהא ב"ש לית להו מתוך. ולמסקנא דב"ה היא יל"ע אי משום מתוך או משום

⁵⁰ ואפשר דכיון דבעינן צורך קצת לא מהני אלא צורך מצוה ולא סגי בדבר רשות כרחיצה, עי' תוס' דף י"ב וצ"ע. ושוב מצאתי שעמד בזה בציץ הקודש סו"ס ל"ו ותי' כמש"כ דלא חשיב צורך אלא בצורך מצוה והביא כן מהריטב"א בכתובות דף ז'. אמנם שם כתב דלזה מהני דראויין לשתייה דבזה אף בצורך דבר הרשות אמרינן מתוך וצ"ב.

דחשיב כאו"י, והרשב"א והר"ן כתבו דטעמייהו משום מתוך. אולם הר"ן פ"ד [י"ז בדפי הרי"ף] כתב דביקוע עצים למדורה מותר דלאו מכשירין הוא אלא חימום גופו כאו"י עצמו ומתוך שהותר מדורה לצורך חימום גופו הותר לבישול ע"ש, וזה סותר לדבריו כאן. וכן הקשו הב"ח סי' תקי"א והפרי"ח סי' תק"א. ולהרמב"ן בשבת הנ"ל אי"ש דבעינן לתרווייהו [וכמבואר בדבריו דקאי גם על מדורה] אך הא גופא צ"ב. וי"ל עפ"י היראים דהנאת הגוף בכלל או"י וזה גופא דין מתוך. ועי' קה"י סי' י"ז.

ולדעת הרמב"ם בפיה"מ דכל הנאת הגוף חשיבא כאו"י ה"נ הנאת חימום. אמנם כתבו השעה"מ פ"א ה"ד והמ"ב דלהרמב"ם בהלכות הנ"ל דרחיצה כאו"י משמע דחימום אינו כאו"י אלא שרי משום מתוך. [ובפרי"ח תק"א כתב דממתני' מבואר דאמרינן מתוך בהבערה. ועי' שעה"מ דהראיה מהסיפא דשרי מדורה אבל ברישא איכל"מ דטעמא משום דחשיב ההנאה כאו"י וכמבואר ברמב"ם]. והב"ח סי' תקי"א כתב איפכא דמדורה גם לב"ה חשיב כאו"י ואי"צ לדין מתוך כיון דאיכא הנאת כל גופו משא"כ ברחיצה.

ובדף י"ב אמר רבה דלכו"ע לא אמרינן מתוך והוצאה שאני דלא נאסרה ביו"ט, והקשה הרשב"א דממשנתנו מוכח דאמרינן מתוך. ותי' דא"ה"נ דממתני' מוכח דאמרינן מתוך אלא שמהמשנה שם אין ראיה, ועי' ח"י ר"נ בן הרמב"ן. עוד הקשה מהא דאמרינן התם לרי"י דכשם דאמרינן מתוך בהוצאה ה"נ אמרינן בהבערה והרי מוכח כן ממתני'. וכתב דלא שמיע להו ברייתא דהכא. וכנראה דכוונתו דאי קאי גם כב"ש ע"כ לאו משום מתוך הוא וכנ"ל, אבל למאי דנקטינן דב"ה היא ע"כ דס"ל דאמרינן מתוך. ולכאורה אינו מוכרח ד"ל פליגי אי מדורה חשיב או"י, וצ"ל דלא מסתבר דפליגי בתרתי. אכן עי' בעבוה"ק ש"ג פ"ה וכן ברשב"א שבת דמבואר דטעמא דב"ה משום דחשיב כאו"י. ועי' אמרי בינה סי' ב' שעמד בסתירת הרשב"א.

ז. שם בתוס' כתבו דלכ"ה נמי לא שרי אלא רחיצת ידיו אבל כל גופו אסור. ועי' ברמב"ן ורשב"א בשבת ל"ט וכן בר"ן דלדעת תוס' אסור מדאורייתא אמנם אבר אבר מותר. אמנם הרמב"ן שם כתב דאדרבה הנאת כל הגוף דמיא טפי לאכילה כדס"ד בגמ' דאף ב"ש מודו במדורה משום דהוי הנאת כל הגוף וכיון דמותר לרגליו כ"ש כל הגוף. וכ"כ הרי"ף דכל הגוף נמי איסורו רק מדרבנן משום גזירת מרחצאות.

ויל"ע לשיטת התוס' אמאי לא נתיר מדאורייתא משום הואיל וחזי לאורחין לשתייה [ועי' חזו"י שבת דבמכוון לרחיצה ליכא למימר הואיל כיון שגם אם יבואו אורחין לא יתן להם וכן מצינו במאירי במזמין נכרי דל"א הואיל משום דלא יתן להם]. ועי' שו"ת נו"ב תנינא סי' כ"ה ורעק"א סי' י"ז שהרגישו בזה. וברעק"א נראה דבאמת שייך הואיל ורק מדרבנן אסור אלא דמ"מ שייכא גזירה דלא לרחוץ בהוחמו מעיו"ט כיון דעיקרו דאורייתא. וצ"ע. [ואף באין ראויין לשתייה ילה"ק דנימא הואיל וראויין לרחיצה דידיה ורגליו. ולשאג"א דלא אמרינן מתוך והואיל א"ש].

ועי' חת"ס דלשיטת תוס' אף לאבר אבר לא הותר אלא כשמחמם מים בכמה כלים. [וכנראה כוונתו דאי שרי בכלי אחד יהא מותר אף לרחיצת גופו בפעם אחת, כיון דחזי לאבר אבר]. וצ"ב מ"ש כשמחמם מים בכמה כלים. וצ"ל דגם אבר אבר כשרוחץ כלו אינו שוה לכל נפש אלא דמותר משום שדנים על כל מעשה בפ"ע, וכן משמע ברשב"א שם. וא"כ כשמחמם בכלי אחד שדנים על הכל בב"א אין החימום לצורך דבר השוה לכל נפש.

ח. ולשיטת תוס' הקשה רעק"א סי' י"ז דהא ברחיצת גופו איכא גם רחיצת רגליו ויהא מותר לחמם לכל גופו משום רבוי בשיעורים. וכ"ה בחי' ביי"מ. ועי' שו"ע הגר"ז סי' תקי"א בסוגריים דכל האיסור לחמם לכל גופו הוא רק בב' כלים. וכנראה שבא לישב קושית רעק"א. וזה להיפך מהחת"ס דבכלי אחד אסור אף ברחיצת אבר אבר. וכע"ז כתב בחי' ביי"מ דכל האיסור הוא משום דחיישינן לבלנן דחשודים לחמם מים בב' כלים. והוכיח כן מתוס' שבת ל"ט דגם לב"ש דהתירו רק בשותה מהן לא הותר לחמם אלא לרחוץ רגליו ולא כל גופו וקשה כנ"ל דלישתרי משום רבוי בשיעורים. וע"כ דחיישינן שיבואו לחמם בב' כלים. וכע"ז כתב בתורא"ש שם דכל גופו אסור דחיישינן לבלנן שיחממו עיקרן לרחיצה. אך צ"ע דא"כ גם ידיו ורגליו ליתסר דלמא יחממו לרחיצה וצ"ל דבזה אי"צ לבלנן. ובסי' ציץ הקודש סי' ל"ו תי' [וכן בשערי חיים גיטין] דכשרוחץ כל גופו גם רחיצת רגליו אינה מותרת דשם רחיצת כל הגוף עלה דאינה שוה לכל נפש⁵¹. [ועוד תי' שם אות ט' דבמתוך אין היתר דרבו בשיעורים וזה עפ"י הר"ן דמותר רק באו"י שהותרה אבל במתוך אין זה הותרה אלא דחוייה. אמנם בפשטות כל היתר דמתוך הוא משום דהותרה, כמבואר בחת"ס דף י"ב. וצ"ע].

ט. עוד עי"ש בתוס' שהוכיחו דמותר להרבות מהא דניחוס אגב אימיה והקשה הרעק"א דמשם יש לדחות דלצורך מילה התירו והו"ל להוכיח מהא דממלאה אשה קדירה מליאה מים. ובאמרי בינה שבת סי' י"ח תי' דהוצרכו ללמוד דשרי אף במכוון לאיסור. ועי' ציה"ק

⁵¹ והוכיח כן מהא דאבר אבר מותר. אמנם יש לדחות למשנ"ת בחת"ס הנ"ל וכמבואר ברשב"א דשרי משום שדנים על כל אבר בפ"ע.

סי' ל"ז שהאריך בזה. וצ"ע. והנה כבר עמד בתורא"ש שבת ל"ט בסברת רעק"א דממילה אין רא"י להיתר רבוי בשיעורים, והביא הגמ' דממלאה אשה קדירה וכתב דמשם נמי אין רא"י דדלמא התם משום דרשב"א. וצ"ע דהא חזינן דאף במים מותר אף דליכא סברא דרשב"א ואף לרא"ה דהם משום דחד גופא הוא הרי הכא נמי מייירי במים. וצ"ע.

דף כ"ב ע"א

בגמ' אמרינן דלב"ש אין טומנין את החמין אף שעירב ביו"ט משום דלא עירב להטמנה והקשה רעק"א דאיסור הטמנה הוא שמא יבשל דכיון דעירב לבישול יועיל גם להטמנה. ובקה"י סי' י"ד תי' דאין האיסור משום מלאכה אלא משום הכנה לשבת. [אמנם יל"ע אי גם לאיסור הכנה בעינן עירוב לכל דבר בפ"ע או דכיון שבכולהו איכא הכנה מהני ע"ת דבישול על הכל. ויתכן דמשו"ה מיאן הרעק"א בתי' זה. וכן כתב בשי' אשר לשלמה. אמנם ע"י לעיל י"ז ב' בתוד"ה אמר דלב"ש אף שלשה תבשילין צריך ע"ת לכל תבשיל וצ"ע].

הדלקת הנר ביום טוב

תוס' ד"ה ומדליקין וכו' מכאן משמע דצריך להזכיר בברכת ע"ת יהא שרי לאדלוקי. ומבואר דבלא עירוב תבשילין אסור להדליק הנר. ולפי"ז משמע דבעינן לדין הואיל גם להדלקת הנר. ולפי"ז יהא אסור סמוך לשקיעה כמש"כ תוס' פסחים מ"ו ב' ובמ"א סי' תקכ"ז. ולהלן בתוד"ה אין כתבו דהא דמדליקין את הנר סמוך לחשיכה משום דאף באותו היום צורך הוא אותה הדלקה והיינו דהוי צורך יו"ט עצמו. ולפי"ז לכאורה אין צריך ע"ת כלל, אך צ"ע בסמוך לשקיעה איך מותר. וע"י מלאכת יו"ט סי' ע"ז.

אמנם הרמב"ם לא הזכיר בע"ת הדלקת הנר והב"י סי' תקכ"ז הוכיח מזה דפליג על תוס'. וצ"ב. אמנם המ"א תמה על הב"י דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דהבערה ביו"ט שריא אף שלא לצורך דהבערה ללאו יצאת משא"כ לתוס' דלחלק יצאת ואסירא ביו"ט, וכיון דקי"ל בזה כתוס' ודאי דבעינן ע"ת. ויש עוד להאריך בסוגיא זו להלן.

הבערה וכיבוי וגרם כיבוי [שו"ע סי' תקי"ד סעי' ב' - ג']

א. גמי' עולא איקלעל לבי רב יהודה קם שמעיה זקף ליה לשרגא איתיביה וכו' והמסתפק ממנו חייב משום מכבה א"ל לאו אדעתאי.

ובדין מסתפק מן השמן, לדעת תוס' חשיב כיבוי משום שמכבה אורו והיינו משום שמתרחק מהשמן [כ"מ ברא"ש בדעת תוס' וכ"ה בשו"ע סי' תקי"ד ס"ב ובשו"ע הגר"ז]. אמנם לשון התוס' דאיכא שמן מעט ועי' תור"פ, ומשמע דאינו משום דמרחק אלא משום דכשיש הרבה שמן אורו חזק יותר, ולפי"ז הא דשרי בנר הוא משום דהתם אין הפתילה שואבת מכל הנר ואין נפ"מ בגודל הנר לחזקת האש. ונפ"מ בפתיל צף. אמנם יל"ד דגם כוונת התוס' משום דבמעט שמן הוא מרחקו מהאש, וגם במציאות לא נראה דאיכא נפ"מ בכמות השמן, ועי' לשון הלבוש סי' תקי"ב ס"ב דהתם הפילה יונק מן השמן וכל מה שאתה מסלק אתה מכחישו ומכבה וצ"ע⁵², ולדעת הרא"ש אף אם לא מכבה אורו חשיב כיבוי משום דמקרב את הכיבוי שלאחר כך⁵³. ועי' או"ז יו"ט סי' שמ"ח ונראה דזו שיטה שלישית וצ"ע. [ולדעת תוס' יל"ע בנותן שמן אם גם זה משום דמגדיל אורו, או דבזה מודו לרא"ש. עוד י"ל דבמבעיר איכא איסור משום הבערת השמן עצמו ואי"ז גרם הבערה, ועי' להלן].

והאחרונים דנו אם האיסור מה"ת או מדרבנן. **לדעת תוס' - עי' פנ"י וקרב"נ** אות ס' דמדכתבו **דנראה** ככיבוי משמע דגם זה אינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן, וכ"כ באמרי בינה יו"ט סי' י"ט. ובשפ"א כתב דמש"כ נראה לאו דווקא. ועי' חזו"א סי' ל"ח שנסתפק בזה. **ולדעת הרא"ש - ביש"ש** מבואר דאסור מה"ת וכ"כ הרעק"א בסי' של"ד [ועי' להלן דאפשר דהמ"א פליג על זה], אמנם החזו"א סי' לח צידד דאיסורו רק מדרבנן וכ"כ הפנ"י. ואמנם כתב החזו"א דמדברי הרא"ש דמדמה לנותן שמן משמע דאיסורו מה"ת, ועוד צידד לחלק בין מסתפק מהנר למסתפק מהשפופרת ועי' פנ"י בשבת. אמנם ברעק"א מבואר דאף בשפופרת אסור מה"ת, ועי' קרב"נ אות ס' ונתיב חיים סי' תקי"ד. ועי' בסמוך.

ב. הרא"ש הוכיח מהא דשפופרת שעל גבי הנר המסתפק ממנה חייב אף דאינו מכבה אורו, ומזה הוכיח דאין זה גרם כיבוי אלא מכבה ממש כיון דממעט בדבר הדולק בעצמו ולא מחוצה לו. [ולדעת תוס' עי' יש"ש דבשפופרת גזרו שמא יטול מכל השמן והט"ז ס"ק ג' כתב דגזרו שמא יטול מהשפופרת ואח"כ יבוא ליטול מהנר, עוד עי' ברמב"ם שבת פ"ה דמשמע דאיסור דשפופרת הוא משום מוקצה ולא משום מלאכה עי"ש בלח"מ ולפי"ז אי"ש דעת תוס' וכ"כ האחרונים עי' רש"י ומחא"ש סי' תקי"ד ס"ק י"ט ועוד].

ובהגהות אשר"י כתב דכל זה אם ממעט השמן אבל אם יש כמה חתיכות עצים ומוציא חתיכה אחת הרחוקה מהפתילה מותר וכע"ז ברא"ש סי' י"ח דמותר להוציא עצים דקים מהמדורה קודם דאחז בהם האור. [ומקורו מהגמ' לגירסת הרי"ף והרמב"ם קינסא שרין]. ויל"פ דהטעם דחשיב כיבוי הוא משום דהאש של אח"כ נמצאת כבר בכח עכשיו ועי"י שמסתפק מבטל כח הדליקה מהשמן שעתיד לדלוך, וכל זה במחובר לשמן אבל בכמה חתיכות לא חשיב שהאש נמצאת כבר עכשיו. אמנם לפי"ז צ"ע דגם בשפופרת אינו מחובר לשמן שבנר. ושו"ר בפמ"ג א"א ה' שעמד בזה וכתב דל"ד לשפופרת דטיפ טיף הוי כחיבור.

ורש"י בשבת כ"ט כתב דבשפופרת כיון שהקצהו לדליקה הוי מכבה, אך בפשוטו אין זה סברא דאורייתא מעיקר הדין ורק מדרבנן יל"פ הכי ועי' פנ"י בשבת שם. והחזו"א סי' ל"ח הוכיח מזה דגם לרא"ש עכ"פ בשפופרת אין איסורו מה"ת [עי' לעיל דפליגי בזה האחרונים]. אולם החזו"א עצמו נדחק דפשטות הרא"ש משמע דמדמה זאת לדין נותן שמן דחייב משום מבעיר, והתם משמע דחייב מה"ת משום דמאריך את זמן הדליקה.

ג. ובמה שכתב הרא"ש דתלוי אם המעשה הוא בדבר הגורם הדליקה או מחוצה לו, נחלקו הפוסקים בכמה פרטים.

בנותן מסביב לנר דבר המונע הדליקה או שנותן הנר בתוך החול שכתגוע האש לשם תכבה. הבי"י כתב דלדעת הרא"ש אסור דחשיב כמעשה בדבר הדולק, ודייק כן מהטור דכתב שרוצה להדליקו וכו' משמע דאחר שהדליקו אסור וכ"כ בשו"ע שמותר ליתנו קודם

⁵² שו"ר במנחת שלמה ח"ב סי' ל"ז דמבואר בדבריו דהתוס' והרא"ש אליבא דתוס' ב' פירושים הם ולתוס' אין הטעם משום דמרחיק השמן אלא משום דבמיעוט שמן אין דולק יפה כ"כ, וכתב הנפ"מ בפתיל צף. ועצ"ע.

⁵³ והנה בעובדא דעולא כתב רש"י שהיה רוצה שישתלק השמן לאחריו ולא ימשך אחר הפתילה ויכבה. וכוונת רש"י לכאורה דעי"י שמסלק את השמן לאחר מעט זמן לא תשאב הפתילה את השמן ויכבה וזה עצמו כיבוי, ולרא"ש היינו דין מסתפק מהשמן. אבל לתוס' הרי זה אינו אלא גרם כיבוי. ומשמע דס"ל כהרא"ש. [ובקוב"ש הביא מרש"י שבת ל"א דמשמע דלא כהרא"ש, ויל"ד בדבריו]. אמנם י"ל דאמנם השמש רצה שיכבה האש אבל כוונת הגמ' דאסור משום דעכשיו מרחק השמן מהאש.

שידליקנו, אבל הבי"ח כתב דזה חשיב כחוצה לו, וכ"כ הטי"ז והמ"א עיי"ש שגם הטור לא כתב קודם שידליקנו וכ"מ בביהגר"א. ובחזו"א סי' ל"ח נקט כהב"י. וסברת הבי"י צ"ב. וצ"ל דאין זה מניעה צדדית אלא שבטל כח הדליקה מהנר וצ"ע.

ועי' מ"א שם שמדמה זאת לטלית שאחזו בה האור דמבואר בשו"ע סי' של"ד שמותר ליתן בה מים בצד השני, והנה בזה באמת צ"ב דהטלית עצמה חשיבא כשמן שהיא דבר הדולק ויותר מזה דחשיבא כפתילה, וכשמילאה מים אינה יכולה לדלוק. והאחרונים כתבו הטעם משום דלא הוקצתה להדלקה [עי' פמ"ג ובי"מ] ומשמע דאף דאחזה האש בו כל זמן שלא הוקצה להדלקה לא חשיב שמונח בו כח האש. והסברא צ"ע.

ויל"ע בנותן הנר לתוך מים אם דומה לנותן מים בטלית. ולדעת הבי"י נראה דהכא אסור דכיון שהוקצה להדלקה דומה לנותן לתוך חול משא"כ בטלית הנ"ל. ועי' בא"ר דלמ"א מותר ובביאור"ל כתב דלא מצא לזה רמז במ"א.

ובחותך הנר דכתבו תוס' דשרי כיון דאינו מכהה אורו, כתב הבי"י והיש"ש סי' כ"ח דלשיטת הרא"ש אסור דהוי כנוטל מהשמן ואף דאינו מכהה אורו חשיב כיבוי שנוטל כח הבעירה. ועי' רמ"א דיש מתירין לחתוך הנר וכתב המ"א וביהגר"א דהיינו כתוס' דלא כהרא"ש, ועיי"ש ביש"ש דלרא"ש חייב ומשמע מה"י [וכן פי' החזו"א שם בכוונתו], והחזו"א חולק ע"ז דגם לרא"ש אינו איסור דאורייתא ועוד ס"ל דבכה"ג אין זה כיבוי אלא גרמא וצ"ע כוונתו דמ"ש ממסתפק מן השמן. ואולי ס"ל דרך בשמן נחשב שיש כח בעירה בכל השמן. [ובאמת סתימת הרמ"א משמע דמודה לשו"ע דאסור להכניס לתוך החול ואעפ"כ מותר לחתוך הנר וצ"ע]. ועי' או"ז דיני יו"ט סי' שמ"ח שהתיר לחתוך הנר דאין האש יונקת מכל הנר ורק בשמן אסור עיי"ש.

ד. ברא"ש סו"ס י"ז כתב דאין ליטול פתילה דולקת ולהכניסה למקום אחר דמיד שסילקה הוי ליה מכבה ומה יועיל שחזר והכניסה ובפשטות משמע דאף אם הכניסה לאותו נר חייב וכ"כ הביאור"ל וכ"מ בחמד משה. ועי' קרב"נ אות פ' דלתוס' ודאי דאסור דהשתא מכהה אורו והוי כיבוי ולא מהני מה שאח"כ חוזר ומדליק. והרא"ש קמ"ל דאף לשיטתו אסור דהשתא עביד הכיבוי דמבטל כח האש שבשמן⁵⁴. אמנם עי' שטמ"ק דבמסתפק מן השמן אם נטל יחזיר מיד. וצ"ל דס"ל דהא דחשיב כיבוי הוא משום דמכבה את האש של אח"כ וכיון דלבסוף לא כיבה לא עבד כלום. אבל הרא"ש ס"ל דהכיבוי הוא עכשיו שמבטל כח הדליקה המונח בשמן. ואי נימא דגדר כיבוי הוא בשמן א"ש טפי דמבטל כח הדלקה ממנו. אלא שהעירו דא"כ ודאי דלא מהני שנותן לשמן אחר ומדהוצרך הרא"ש לומר דכבר כיבה משמע דאיכא תיקון אלא דהוי כמכבה ושוב מדליק. ועיי"ע להלן.

ובאמרי בינה שם נסתפק לדעת הרא"ש באופן שנשאר שמן שידלוק עד סוף השבת אם המסתפק ממנו נחשב כיבוי, ויש לתלות זה בהנ"ל דלרא"ש דמבטל כח הדליקה שיש עכשיו א"כ אף כשיכבה רק במוצ"ש חייב משום דהשתא ממעט כח הדליקה. אבל לשטמ"ק דהטעם משום דפועל עכשיו את הכיבוי של אח"כ א"כ אם יכבה רק במוצ"ש י"ל דאין זה מלאכה, ועי' אבני"ז סי' מ"ח שהאריך בזה. ושו"ר שבס' בתי כהונה ח"א סי' י"ח דלרא"ש אינו חייב דהחויב על שעה שכבה ועפ"י התיר כשלבסוף כיבה הנכרי את הנר דנמצא דמיעוט השמן לא גרם כיבוי, ובס' שרשי הים שורש כיבוי ביו"ט דחה דבריו עפ"י הרא"ש הנ"ל, ועי' בהערה הנ"ל. ועי' שפ"א וצ"ע בכוונתו.

אמנם במטה את הנר דחשיב כיבוי כתב הטי"ז סי' תקי"ד ס"ק ד' דבמוציא כדי למשוך הפתילה שתדלק יותר טוב מותר, דדוקא אם לא החזירו למקומו אבל בהחזירו מותר ואף דבמוציא כל הפתילה אסור אף אם מחזיר התם משום דמכבה ודאי, אבל הכא דאינו מוציא לגמרי אלא מטה מותר כיון שמחזירו מותר משום דמתעסק בהבערה, וצ"ב. ועי' א"ר שחולק ע"ז וכן הח"מ תמה על הטי"ז דלתוס' ודאי אסור וגם לרא"ש נראה דאסור דומיא דנוטל פתילה ומחזירה. ועי' פמ"ג דסברת הטי"ז היא דהוי כיבוי שסופו מבעיר, אך האחרונים תמחו דכ"ז כשסופו מבעיר מאליו משא"כ הכא, עי' מנח"ש ח"ב סי' ל"ז.

⁵⁴ ובמ"ב ס"ק ט"ז כתב טעם לדין הרא"ש משום דממעט אורה וזה כתוס'. ויש שפי' דכוונתו לפרש כן בדעת הרא"ש, והיינו דגם הרא"ש מודה לדין התוס' אלא דמוסיף עוד דגם באופן דאין מכהה אורה חשיב כיבוי. ודין זה הוא משום טעם התוס' ולפי"ז לטעם הרא"ש גופיה יהא מותר וכהשטמ"ק. אמנם יל"ד דכוונת המ"ב לפרש כן רק אליבא דתוס' [ומשום דהרמ"א פסק כוותיהו וא"כ פשיטא טפי דאסור], אבל לרא"ש אי"צ לזה אלא הטעם כנ"ל. וכמבואר בקרב"נ. שו"ר בס' שרשי הים [מלפני כמאתיים שנה] שורש כיבוי ביו"ט, דלדברי הבתי כהונה שהתיר להרא"ש אם אח"כ נתכבה ע"י הרוח דלא אהנו מעשיו ע"כ דברי הרא"ש הללו הם משום סברת התוס' אך כתב דל"מ הכי ברא"ש עיי"ש. והראוני דברבינו ירוחם נתיב ב' ח"א כתב בטעם דין זה משום **דממהר הכיבוי** אפי' להדליק אח"כ אסור ומבואר כנ"ל דאין הטעם משום דמכהה ארו אלא משום דממהר הכבוי.

ולפי"ז משמע קצת דהרא"ש לא ס"ל סברת התוס' דמכהה אורו חשיב כיבוי מדהוצרך לטעמיה. ואפשר דהכא דדרך הבערה הוא אין איסור כשמכהה אורו וכעין הטי"ז ס"ק ד' ואף שהטי"ז כ"כ גם לגבי סברת הרא"ש אבל במ"ב נראה דבמכהה אורו מסכים עמו אבל מצד סברת הרא"ש לא ס"ל כוותיה. אמנם בקרב"נ לא כתב כן. ועיי"ע בחמד משה שנוטה דהרא"ש מודה לסברת תוס'.

גדר איסור הבערה וכיבוי

ה. האחרונים חקרו באיסור מבעיר אם הדלקת האש היא האיסור או מה שמבעיר את השמן, וכמו"כ יש לדון בגדר כיבוי, ועי' רש"י שבת ל"א דכיבוי חשיב כסותר ע"מ לבנות ומשמע דמלאכת כיבוי היא להיפך מהבערה ואינו מוכרח. אמנם ברא"ש משמע דדמו אהדדי וכדלהלן.

עי' שו"ע הגר"ז סי' תצ"ה בקו"א ב' דחיוב הבערה הוא משום הוצאת האש ולא משום שריפת וכילוי השמן. והוכיח כן מדברי הרמב"ם פי"ב משבת שהמבעיר גחלת של מתכת חייב משום מבעיר אף דאין מבעיר חומר בעירה. עוד הוכיח מהא דמדליק הנר ואי"צ לאפר חייב וכן מקושית תוס' פ' האורג דבצריך לאפרו יחשב אי"צ לגופה ואי האיסור משום כילוי הרי זה צריך לגופו. ובאבנ"ז סי' רל"ח דחה ראי' זו דהאפר אינו הדבר הנשרף אלא העץ שנתכלה הוא הנשרף והאפר הוא השיירים שלו. ומה שהוכיח הגר"ז מהא דגחלת של מתכת עי"ש דלכאורה זו ראי' גדולה. אך לבסוף דחה ד"ל דחייב רק משום תולדה דמבעיר ובתולדה אף אם אין דומה לגמרי ילפינן מאב אבל עיקר המלאכה היא הבערת העצים וצ"ע. ועי"ש שהוכיח דעיקר המלאכה היא הבערת העצים מהא דאסור לשרוף חמץ ביו"ט ולא שרי משום משאיצ"ל. אבל בסי' מ"ח י"ז נקט בדעת הרמב"ם כהגר"ז.

והאבנ"ז בסי' מ"ח י"ז הוכיח כהגר"ז מדברי הרא"ש בסוגיין דנותן שמן חייב משום מבעיר כיון דמאריך ההדלקה ואי נימא דהאיסור משום הבערת השמן לא הוצרך הרא"ש לומר דמאריך הבערתו של האש אלא דתיכף מבעיר השמן שנתן בנר. ותמהני על המנח"ש תנינא סי' מ"א שהביא הרא"ש וכתב דבאמת בלא סברא דמאריך הבערתו איכא הבערה עכשיו משום דמבעיר השמן. וצ"ב דאדרבה מלשון הרא"ש דלא כתב כן מוכח דאין זה הבערה.

אמנם הביאו מרש"י שבת דף ק"ו דמבעיר חשיב מקלקל ואי ההבערה היא באש אין הקלקול בעיקר המלאכה אלא רק בדבר צדדי, ויל"פ. וכן הביאו מהראב"ד פי"ב משבת דחולק על הרמב"ם וס"ל דחימום מתכת אינו חייב משום מבעיר אלא משום בישול וי"ל דפליגי בהא גופא.

ו. ולענין כיבוי יש לדון אי תלוי בדין הבערה ועי' רש"י שבת ל"א דכיבוי הוי סותר ע"מ לבנות ומשמע דהוי איפכא מהבערה. [אך לדבריו הנ"ל דמבעיר הוא מקלקל לכאורה כיבוי הוא מתקן ולא סותר וצ"ע] אמנם עי' רש"י שבת ע"ג דהביא מהתוי"ט דאף למ"ד הבערה ללא יצאת מ"מ בכיבוי חייב והרש"ש הוכיח כן, ומשמע דאין תלוי הא בהא.

אמנם הרא"ש מדמה להו אהדדי, ולפי מה שהוכיח האבנ"ז מהרא"ש לגבי הבערה ה"נ גם איסור כיבוי הוא משום הפסקת האש ולא משום מניעת דליקת השמן, וגם דדיוק האבנ"ז יש לדיוק גם לענין כיבוי מדכתב הרא"ש דהמסתפק מהשמן חשיב מכבה משום דממהר הכיבוי ואי משום מניעת דליקת השמן הוא אין זה ממהר הכיבוי אלא מכבה ממש. ועי' לעיל אות ד' שהוכחנו כן בדעת הרא"ש. [ואי נימא דאין תלוי הא בהא, י"ל דלתוס' נמי בנותן שמן איכא מבעיר מיד משום דמבעיר השמן עצמו וצ"ע].

ובשבת כ"ט במשנה אמר ר' יוסי המכבה מפני שחס על השמן פטור אבל אם משום דחס על הפתילה חייב מפני שהוא עושה פחם. ובגמ' דף ל"א מפרשין דבחס על הפתילה הרי הוא כסותר ע"מ לבנות במקומו כלומר דסותר הפתילה ע"מ להדליקה, והא דחס על השמן פטור כתב רש"י ד"מ דמירי דאינו מכבה כדי להדליק השמן אלא כדי לאכלו אמנם רש"י ס"ל דאפי' צריך לשמן להדליקו לא חשיב ע"מ לבנות דההבערה היא בפתילה. והיינו דהשמן הוא רק היכי תימצא להבערת הפתילה. [ויש שדנו לפי"ז בהבערת גז דאינה הבערה. וצ"ע].

ולפי"ז איכל"מ דגם לרא"ש אין ההבערה מחמת האש עצמה אלא משום הפתילה וכמו"כ הכיבוי הוא בפתילה ולהכי כתב דממהר הכיבוי. ודו"ק. אמנם הרא"ש בסוגיין כתב דהשמן והפתילה שניהם גורמים הדליקה ובקו"ש כתב דרש"י הנ"ל חולק ע"ז. אמנם יש לדחות דאף לרא"ש עיקר ההבערה היא בפתילה אלא שגם כשנוטל השמן חשיב מלאכה בדבר עצמו כיון דנוטל את חומר הבעירה, וצ"ע.

כיבוי ע"י הבערה

ז. הר"ן כתב דמותר להכניס עוד פתילה לתוך הנר אף שע"ז ימהר הכיבוי דאל"כ יהא אסור להדליק בבי' פתילות שלא בבת אחת. והטעם משום דהוי דרך הבערה. והרמ"א כתב דמותר אף במכוון כדי שיכבה במהרה. אמנם עי' ביאור"ל דהאחרונים חולקים ע"ז דלא

שרי אלא במכוון להבערה וממילא נכבה וכמו שדימה הר"ן לבישרא אגומרא. אמנם כתב שם דתלוי במחלוקת התוס' והרא"ש. דלתוס' מותר אף במכוון לכיבוי דאין זה אלא גרם כיבוי אבל לרא"ש אסור. וצ"ב להרא"ש אמאי מותר במכוון להבערה, ויל"פ דעיקר המעשה הוא הבערה ולהיפך מכיבוי ולא חשיב כיבוי. [ויש שפי' דהוי סברא במלאכת יו"ט דאין הכיבוי נאסר בכה"ג דאיכא צורך הבערה וסתימת הדברים ל"מ הכי וצל"ע].

גרם כיבוי

ח. בתוס' שם כתבו, אינו ר"ל מפני שממהר כיבוייה דלא הוי אלא גרם כיבוי וגרם כיבוי ביו"ט שרי ובשבת נמי אינו חייב, ומשמע דגרם כיבוי בשבת אסור. וברא"ש כתב דק"ל כרבנן דגרם כיבוי מותר, ועי' שו"ע סי' של"ד דגרם כיבוי מותר והרמ"א הוסיף במקום פסידא. ומקורו במרדכי בשבת פ' כל כתבי [ושם כתב דאף ביו"ט לא התירו אלא במקום פסידא וזה ודאי דלא כתוס', ועי' נה"ש]. ובמ"א סי' תקי"ד סק"ג הוכיח מהרא"ש דמותר אף שלא במקום פסידא [עכ"פ בגורם שלא תתפשט הדליקה] ור"ל דאי במקום פסידא אסור לא קשה קושית הרא"ש מהא דשפופרת אסור להסתפק דנימא דאף דגרם כיבוי הוא אסור שלא במקום הפסד. אמנם הרעק"א סי' של"ד דחה דאי משום גרם כיבוי אינו אלא מדרבנן ובשפופרת ע"כ דאסור מדאורייתא מדגזרינן שמא יסתפק, ומשמע דהמ"א ס"ל דבשפופרת נמי אינו אסור מה"ת, וכ"כ בנתיב חיים שם. ועי' שפ"א וחזו"א סי' ל"ח ז'.

כיבוי לצורך אוכל נפש

ט. בעיקר דין המסתפק מן השמן כתב רש"י דמסתפק לאוכלו. והקשו דא"כ הרי הוי מלאכה לצורך אוכל נפש. וכן מבואר בפוסקים בשם האגודה עי' שעה"צ ס"ק ט"ו ועי' קרב"ן אות פ' דנקט הכי בפשיטות. וכן הוכיח באמרי בינה סי' י"ט לדעת הרמב"ם שלא הביא דין זה ביו"ט משמע דרק בשבת אסור אבל ביו"ט שרי אף דס"ל דמלאכה גמורה היא ומשום דמותר לאו"נ. ובא"ר כתב דיל"פ גם לרש"י דלא אסר אלא בשבת, וכוונת הגמ' ללמוד מזה רק על עצם דין גרם כיבוי דאסור ולכך מקשה על שמעיה דעולא שהטה שלא לצורך או"נ אסור.

אמנם בעבוה"ק ש"ג ס"ג ורוקח אסרו גם ביו"ט וכמו שהביא הא"ר. ועי' או"ז דיני שבת סי' כ"ח דרש"י מיירי אף ביו"ט. אולם הביא בשם ריב"א דביו"ט מותר. ועוד עיי"ש בשם רבינו ברוך דהוכיח מבשרא אגומרא דכיבוי מותר לאו"נ והאו"ז דחה דהתם א"א מעיו"ט משא"כ הכא דאפשר מעיו"ט. ולשיטת האוסרים כיבוי לאו"נ צ"ע לדידן דבאפשר מעיו"ט נמי מותר. ואמנם לשיטת הר"י"ף אין ראיה מבשרא אגומרא דהתם לא חשיב כיבוי. אך הסברא צ"ע. ויל"פ הטעם דעיקר המלאכה היא באש וצורך השמן הוא דבר צדדי ולא עיקר המלאכה ודמי למכשירין. ועי' ישועות יעקב סי' ת"ק סק"א.

כיבוי [ב]

כיבוי דרך הבערה - המשך

י. לעיל אות ג' הובא דברי הב"י ויש"ש דלרא"ש אסור לחתוך הנר ע"י אש דממעט הדלקתו. אמנם עי' ט"ז ס"ק י' שתמה על זה מדברי הר"ן שמותר להרבות בפתילות אע"פ שע"ז ממחר הכיבוי ומשום דזה דרך הדלקה. עיי"ש. ובב"מ תי' קושית הט"ז דהא דשרי להוסיף פתילה מיירי שמוסיף בפתילה הראשונה עוד פתילה דהיינו דמגדיל האש הראשונה ובוזה מותר דלא מכבה משא"כ בחותך הנר דמדליק האש בצד השני הוי מכבה דלא מהני שמדליק ע"י הבערה אלא באותה האש דלא איכפ"ל דממהר כיבוייה כיון שהוא ע"י הבערה אבל אם מוסיף בשמן עוד אש אחרת לא מהני דמ"מ אש זו כיבה והבעיר אש אחרת.

ומדברי הט"ז והב"מ משמע דמפרשים דברי הר"ן שמתיר להוסיף פתילות אף בגוונא דמכוון לכבות ומשום דהוי דרך הבערה, דאל"כ לק"מ קושית הט"ז דנימא דהיש"ש מיירי במכוון לכיבוי דאסור וכן לסברת הב"מ ודאי דפי' במכוון לכיבוי יהא מותר כיון דאין בזה כיבוי כלל, וזה דלא כמו שהביא המ"ב מהאחרונים דלדעת הרא"ש אין להתיר אלא באינו מכוון לכיבוי. וצל"ע.

י"א. הט"ז ס"ק ו' כתב דמותר להטות הנר שע"י זה יבער יותר ויכבה במהרה. והביאוה"ל הביא מהאחרונים דאם נשפך קצת חלב על הארץ ודאי אסור דהוי כמסתפק מן השמן. והוסיף דאפי' אם אין נוטף מ"מ אסור למבואר לעיל דלרא"ש אסור להרבות בפתילות דממהר הכיבוי ורק במכוון להבערה וממילא ממחר הכיבוי מותר. ומבואר דס"ל דאפי' באותה האש אם מגדילה כדי למהר הכיבוי הוי מכבה ולפי"ז אסור להגדיל הלהבה כדי למהר כיבוייה וזה דלא כב"מ הנ"ל. ועי' הגהות הברוך טעם לס"ג דמבואר להדיא דבכה"ג שרי

אף במכוון לכיבוי דאין זה כיבוי והיינו כהבי"מ. וצ"ע דעת המ"ב. ועוד יל"ע דלפ"ז כל שמקטין האש הוי הבערה דמאריך ההדלקה וצל"ע.

י"ב. גמ' קינבא שרי עי' פירש"י ותוס'. והרא"ש הביא עוד פי' והוא גירסת הרי"ף וכן הרמב"ם פ"ד קינסא שרי והיינו דמוציא קיסמין מהמדורה שלא אחזה בהן האש ולא דמי למסתפק מן השמן, וכנ"ל כיון דאינם מחוברים. ויל"ד דפי' זה הוא רק להרא"ש דממהר כיבוי אסור וקמ"ל דהכא שרי אבל לתוס' דאין נחשב כיבוי אלא משום דמכהה אורו, א"כ פשיטא דבכה"ג שרי. וצל"ע.

והנה מבואר מהרא"ש דבאחזה האש אסור ליטול העץ מהמדורה וכ"כ הבי"י סי' תקכ"ב ס"ב [עיי"ש דבעצים אסור אפי' אם אינם באגודה אחת אבל בקסמין דווקא באגודה אחת אסור וצ"ב וע"ע במ"ב].

אמנם עי' במרדכי אות תרפ"ג דמותר ליטול אוד מהמדורה להניח בצד אחר הואיל ואינו מכוון לכך. והובא ברמ"א שם. והקשה הט"ז סי' תקי"ד ס"ק ד' אמאי אסור הרא"ש להוציא פתילה מהשמן למקום אחר. ועי' מ"ב סי' תקכ"ב שהביא מהפמ"ג והגר"ז שם דהתם מיירי באינו פסיק רישיה שיכבה וכ"מ לשון המרדכי. אמנם עי' פר"ח וביהגר"א שם דמדשרי באינו מכוון אף דפסיק רישיה הוא ע"כ דאינו כיבוי גמור אלא דומה לכיבוי. ולדבריהם לכאורה ל"ק מהא דמוציא פתילה דהתם הוי כיבוי גמור ולא מהני דאינו מכוון לכיבוי. וכן ביאר בס' שרשי הים שורש כיבוי ביו"ט. מיהו הגר"א בס' תקי"ד הביא קושית הט"ז ולא תי' כן וצ"ע. אך בעיקר דבריהם מבואר דפליגי רבותינו אי הוי פסיק רישיה וצ"ב במה נחלקו.

י"ג. והנה בעיקר הדבר דחשיב כיבוי בפשוטו אינו ממהר הכיבוי ולא דמי לנוטל הפתילה מן השמן דהכא נוטלה עם השמן כלומר עם העצים. אמנם לסברת התוס' דמכהה אורו י"ל דה"ל מכהה אורו דמעיקרא הוי אבוקה ועכשיו הוא נר, [ונפ"מ לנר הבדלה דהיא אסור להפרידו אמנם כיון דאינו מכוון לכיבוי מותר כהרמ"א ועי']. אמנם עי' לבוש דדוקא כשמקטין האש הוי כיבוי משא"כ הכא דאין ממעט אלא מחלק לשתיים, ויל"פ דלהכי כתבו הפר"ח והגר"א דאין זה כיבוי גמור אלא דומה לכיבוי.

אמנם לדברי האחרונים דהכא לא הוי פסיק רישיה ע"כ דאין הנידון מטעם הנ"ל וכנראה דפשיטא להו דזה אינו כיבוי כלל. וצ"ל דהעצים מסייעים זה לזה והוי דליקה גדולה וכשמפרידם מכהה אורם ואינו רק מחלקם. עוד יל"פ דמה"ט דמסייעים זה לזה חשיב כמנתק השמן מהפתילה דאין האש יכולה לדלוך מכח העץ השני ואף לרא"ש חשיב כיבוי. ומ"מ זה אינו פסיק רישיה ועצ"ע.

כיבוי לצורך דבר אחר

א. גמ' מהו לכבות לצורך דבר אחר א"ל אפשר בבית אחר וכו' אפשר בכלי וכו' א"ל אסור. ומסקין דתלוי בפלוגתא דרבנן ור"י ולר"י דמכשירין מותר ה"נ מותר כיבוי לצורך ד"א. ונחלקו הראשונים אם מה שאסור הוא מדינא דנקטינן דלא כר"י או דמעיקר הדין מותר אלא דאין מורין כן, עי' תוס' וכן ברא"ש ב' פירושם, לפי' א' מדינא מותר אלא דאין מורין כן וכ"כ בעה"מ. ולפי' ב' הכא נקטינן דלא כר"י משום דאינו מכשירי או"י ממש. עי' להלן. וכ"כ הרי"ף והרמב"ן במלחמות ועי' ר"ן. ומשמעות התוס' דמדאורייתא אסור דהכא לא דמי למכשירין. אמנם ברא"ש משמע דמדרבנן הוא וכ"מ ברמב"ן.

ב. האחרונים נתקשו אמאי האריך דאפשר בענין אחר ולא אמר מיד דאסור. ואי נימא דמכשירין לר"י הוא דחווה א"כ באפשר בהיתר אסור לעשות המלאכה ולפ"ז יל"פ הגמ' דהא דאמרין דאפשר בהיתר ר"ל דבזה אסור לכו"ע אף לר"י, ולבסוף אמר לו דאסור אף בא"א בהיתר משום דאין מורין כר"י. אמנם ברא"ה מפורש דלר"י מותר אף באפשר לעשות מחיצה. וכ"מ ברא"ש כאן לענין כיבוי שלא תתעשן הקדירה ועי' להלן.

והט"ז סי' תקי"ד סק"ב תי' למש"כ הראשונים דבאמת מעיקר הדין מותר דקי"ל כר"י דמכשירין מותר אלא דאין מורין כן באפשר באופן אחר ולזה אמר לו דאפשר בבבית אחר אבל אם א"א באמת מותר כר"י אלא דלא רצה להתיר לו בפירוש. ועי' ביאורו"ל ד"ה או דלהלכה נקטו האחרונים דאסור אף בא"א בהיתר ודלא כהט"ז, ורק ביו"ט שני יש להקל בא"א בהיתר [עוד עיי"ש דביו"ט שני יכול להדביק ב' נרות לעשותן כאבוקה ויכבה מהרה ומשמע דביו"ט ראשון גם זה אסור אף אם אין נוטף לארץ וכשיטתו להלן סוד"ה ויכבה].

ג. **שם אפשר לעשות לו מחיצה** הט"ז שם הקשה דהא הוי מחיצה המתרת ותי' עפ"י הנ"ל דבאמת מותר לכבות וכיון דמדינא אפשר ע"י כיבוי ממילא לא חשיב מחיצה המתרת כיון דיכול לכבות. [ולפי"ז גם בשבת מותר משום דאפשר לכסות וכ"כ הנשמו"א כלל מ"ד ובביאוריה"ל סי' שט"ו] אמנם זהו חידוש גדול דמה"ט חשיב דאינה מתרת. והמ"ב הביא להט"ז אך החזו"א חולק ע"ז. ותי' הט"ז לא מיישב לראשונים דהכא אסור מדינא וכמשי"כ הקרב"נ.

עוד י"ל דהכא מהני מדין כיסוי ולא מדין מחיצה וכע"ז תי' הקרב"נ דהכא אינו מדין מחיצה המחלקת הרשות אלא מדין מחיצה בעלמא. מיהו רש"י כתב דהכא מייירי בסדין והרמ"א סי' ר"מ הוכיח מדבריו דמותר אף כשהאור נראה מתוך המחיצה. ועי"ש במ"ב דמ"מ בעינן דמאפיל בטליתו והיינו דאיסור לשמש לאור הנר הוא משני דינים שלא יהא אור באותו מקום וגם שלא יראנה וא"כ בעינן תורת מחיצה. אכן גם הקרב"נ הוסיף דמותר במאפיל בטליתו, ומבואר מדבריו דאף אם אין זה מחיצה גמורה מהני כדין כיסוי ואע"ג דעדיין אפשר לראות מהני המחיצה דלא יהא האור להדיא, וכדי שלא יראנה מהני מאפיל בטליתו [וצ"ל דהא דבעינן מחיצה י' הוא רק כשהאור נראה מעל המחיצה וצל"ע. ולפי"ז א"ש גם לרש"י].

ביאור תליית הגמ' כיבוי לצורך ד"א בפלוגתא דר"י ורבנן

ד. בעיקר דברי הגמ' דכיבוי לצורך דבר אחר לרבנן אסור. יל"ע אי דהכא לא חשיב או"נ אלא רק מכשירין או דאין זה או"נ כלל. ובפשטות הגמ' דתלי לה בפלוגתא דר"י ורבנן משמע דאין החסרון משום דלאו או"נ הוא אלא משום דהוי רק מכשירין. והנה הרשב"א והרא"ש הקשו דנימא מתוך שהותר כיבוי לאו"נ הותר לצורך כמו שהתירו בעילת מצוה בכתובות דף ז'. ומקושייתם משמע דהכא ודאי דאין הבעילה נחשב או"נ ממש אלא דמ"מ נימא מתוך להתיר גם שאר צרכים אף דאין זה או"נ. והוכיחו מהא דכתובות דחשיב צורך היום וגם דשוה לכל נפש. ועי' תוס' כתובות דף ז' שנתכוונו לקושיא זו [וכ"כ הגר"ז בקו"א לס' תצ"ה ס"ד]. אמנם עי' במלאכת יו"ט אות ק' דלמש"כ התוס' דף כ"ג דכיבוי לא הותר לאו"נ ע"כ דהתוס' בכתובות לא נתכוונו לדין מתוך וצ"ע.

והתוס' בכתובות וכן הרא"ש תי' בתי' א' דדוקא בעילת מצוה חשיבא צורך היום משא"כ סתם בעילה אינה צורך היום והיינו דאין זה מצות היום כ"כ [וצ"ב אמאי לא חשיב כהנאת הגוף דחשיבא צורך היום] ולתי' א' מותר לכבות לצורך בעילת מצוה. עוד תי' דהכא חשיב כמכשירין וכדמבואר בגמ' דידן. וכן נראה ברשב"א עי"ש שביאר דאין ההנאה מגוף המעשה ולא דמי לבעילה עצמה דההנאה מגוף המעשה וכן בשרא אגומרא נחשב או"נ עצמו משום דע"ז מתבשל, משא"כ כיבוי הוא רק לסלק המונע להנאה.

וצ"ב לתי' א' דלכאורה מפורש בגמ' דהוי רק מכשירין. ועי' רעק"א בהגהות לשעה"מ פ"א ה"ד דבתי' א' סברי דמתוך מתיר אף מכשירי ההנאה דזה גופא נמי חשיב צורך, ולתי' ב' לא חשיב צורך היום אלא אם נהנה מגוף המלאכה. [וזה יתבאר טפי לדרך היראים דהיתר דמתוך הוא דכל הנאות חשיבי כאו"נ ולזה בעינן שיהנה מגוף המלאכה דומיא דאו"נ עצמו].

והא דשרי לר"י אע"ג דאין נהנה מגוף המלאכה, הוא רק מדין מכשירין ונמצא דלר"י גם מכשירי צורך היום מותר. אמנם אין לומר דלר"י מותר משום דהבעילה עצמה חשיבא או"נ ולכן גם מכשיריה מותרין דהרי לראשונים הנ"ל דהקשו לרבנן רק משום מתוך ע"כ דס"ל דאין זה או"נ אלא דמדין מתוך הותר מלאכה לצורך היום וממילא מותרין מכשיריו כדין מכשירי או"נ משא"כ לרבנן דאין היתר למכשירין אלא במלאכה שנהנה מגופה. [אך צ"ב דהיכן מצינו דמתוך משוי לצורך היום כאו"נ דיסוד דין מתוך הוא רק דהמלאכה הותרה. וכן הקשה במלאכת יו"ט. וליראים א"ש. ועצ"ב].

עוד עי' רש"י דלר"י דדריש לכם לכל צרכיכם להתיר מכשירין ה"נ צרכיכם הוא ומשמע דהכא הצורך עצמו אינו או"נ אלא צורך בעלמא אלא שלר"י דרשינן נמי להתיר לשאר צרכים כמו דדרשינן דמכשירין מותר. ועי' שיטת הריב"ב דלהכי פסקין הכא הלכה כרבנן אף דבמכשירין נקטינן כר"י, דלא דרשינן דרשה דלכל צרכיכם אלא במכשירין ואפשר דזו כוונת התוס' בסוגיין. אך צ"ע דא"כ מנלן דר"י דריש כן דהא לא מייירי אלא במכשירין. שו"ר ברא"ה שכתב דלר"י יליף לכם לכל צרכיכם וממילא נשמע דמותר אף לשאר צרכים אבל לדידן לא דרשינן לכל צרכיכם אלא לכם לרבות מכשירין ודווקא מכשירין אבל שאר צרכים לא ילפינן. עי"ש היטיב.

כיבוי לצורך או"נ

א. דף כ"ב ע"א - כיבוי שלא תתעשן הקדירה באופן שיתקלקל התבשיל עי' רא"ש ורשב"א דשרי בא"א באו"א. ולהרי"ף משמע דאסור, ועי' שו"ע סי' תקי"ד ס"א ורמ"א שם. ב. דף כ"ב ע"ב מהו לעשן ובגמ' כ"ג ע"א רבא אמר מותר מידי דהוי אבשרא אגומרי, ועי' רש"י ורי"ף שם. תוס' ד"ה על גבי חרס וכו' אבל כיבוי דלעולם אינו לצורך תיקון אוכל נפש ודאי אסור לכו"ע. ועי' מהר"ם שי"ף שם. ג. שבת קל"ד אין ממתקין את החרדל וכו' מ"ש מבישרא אגומרי וכו' וגירסת הרי"ף התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי ד. גריפת תנור עי' רא"ש פ"ד סי' ח' עבוה"ק ש"ב סי' ו' שו"ע סי' תק"ז ס"ד וביהגר"א שם. ה. דף כ"ב מסתפק מן השמן. עי' רש"י שם מסתפק לאוכלו וכו' שעה"צ סי' תקי"ד ס"ב ס"ק ט"ו.

כיבוי שלא יתעשן הבית ושלא תתעשן הקדירה

א. מבואר בגמ' דכיבוי שלא יתעשן הבית תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן. ולהלן מבואר דהיינו כיבוי דליקה משום הפסד ממון. עי' רשב"א וכן בר"ן ב' פירושים, י"מ דר"י שרי אף משום הפסד ממון כפשטות הגמ' דמירי באיבוד ממון וכן בקדירה היינו משום הפסד הקדירה עצמה, והטעם משום דגם זה צורך יו"ט משום עגמת נפש, עי' מהרש"א⁵⁵. ולפי"ז אף רבנן לא פליגי אלא בכה"ג דאין הכיבוי לצורך יו"ט אלא למניעת הפסד ממון, אבל אם אין לו בית לדור בו דהוי צורך הסעודה וכ"ש בקדירה שיתקלקל המאכל מותר דחשיב או"נ. וכ"כ המרדכי סי' תרפ"א בשם רבינו אלחנן. עיי"ש דמשמע דאף בית לדור בו שלא לצורך סעודה חשיב או"נ. ועי' ביאור"ל דבזה לא נקטינן כוותיה.

אמנם מרש"י שכתב דצורך יו"ט הוא שלא ישב בשרב ובגשמים, הוכיחו הראשונים דלר"י נמי לא שרי משום הפסד ממון אלא משום דאית בה נמי צורך יו"ט שיהא לו מקום לדור בו. ומעתה ש"מ דלרבנן אף בזה אסור. ולפי"ז משמע דגם בכיבוי שלא תתעשן הקדירה לא מירי משום הפסד הקדירה אלא שלא יתקלקל התבשיל דומיא דשלא יתעשן הבית ואפי"ה אסור. וכ"כ הרי"ף ובשו"ע סי' תקי"ד ס"א. והיינו משום דחשיב כמכשירין דאינו אלא למנוע היזק. אמנם הרשב"א כתב דצ"ל דבזה לא פליגי רבנן דהרי זה כאו"נ ומה דתלינן בפלוגתא דרבנן ור"י הוא רק בשלא יתעשן הבית. וכ"כ המרדכי סי' תרפ"א. [עוד הביא הרשב"א בשם י"מ דבשלא תתעשן הקדירה מירי באופן שתפסד הקדירה ולא המאכל ואין נפ"מ בזה לדינא]. וצ"ל דשלא יתעשן הבית אף דאין לו מקום לאכול לא חשיב כ"כ צורך או"נ או דהוי רחוק טפי מהאוכל. וזה דלא כהב"ח שמדמה עישון הקדירה לעישון הבית עי' שעה"צ ס"ק י"א. ועי' בסמוך בדעת הרא"ש.

וברא"ש משמע ג"כ דגם על כיבוי שלא תתעשן הקדירה אמרו דקאי רק לר"י, אולם כתב דהא דאסרינן הכא שלא תתעשן הקדירה הוא רק ביכול להצילה באו"א כגון שיסירנה מאש זה לבשלה על אש אחרת אבל באין לו אש אחרת מותר לכבות לצורך או"נ כמו שמותר לבשל ולאפות. ונמצא לדינא כהמרדכי. ועי' עבוה"ק ש"ב חלק ו' שכתב כן.

והרמ"א הביא די"א דמותר כשיתקלקל המאכל, והיינו כהרא"ש והרשב"א ודלא כהשו"ע שפסק כהרמב"ם והרי"ף ועי' דרכ"מ שצירף דעת הר"ן והמרדכי. ועוד כתב הרמ"א וכן מותר שלא ישרף הבית אם אין לו בית לדור בו. ולכאורה היינו עפ"י הר"ן והמרדכי [אמנם שלא לצורך סעודה דלא מצינו שהתיר אלא המרדכי בזה לא סמך עליו כמ"ל מהביאור"ל].

אמנם כתב המ"ב דמשמע דווקא שלא ישרף הבית אבל אם רק יתעשן הבית אסור דאין זה צורך או"נ כ"כ [ודלא כהב"ח]. ומקורו בשו"ע הגר"ז ופי' שם דיתעשן הבית ויצטרך לאכול בעישון עיניו והיינו דיכול לישאר בבית לאכול אלא דיתעשנו עיניו אבל אם אי"א לישאר בבית דמי לשלא ישרף הבית. ואף שהר"ן מתיר גם בזה אף לרבנן עי' בשעה"צ דכיון שהרא"ש לא הזכיר אלא שלא תתעשן הקדירה לא סמך הרמ"א אלא רק במה שרוב הפוסקים נקטו כן עיי"ש. וצ"ע דא"כ מנלן שלא ישרף הבית מותר. דברשב"א נראה דשלא יתעשן הקדירה שהמלאכה במאכל עצמו עדיף טפי. ועי' במרדכי וצ"ל.

דעת הרא"ש בכיבוי שלא תתעשן הקדירה

⁵⁵ עי' אבני"ז סי' ת"ט ס"ק ט"ו דלפי"ז קשה אמאי לא שרינן בהמה מסוכנת אף בלא הואיל, דמאחר דמשום הפסד ממון חשיב צורך היום דשרי לר"י ה"נ נתיר לרבנן משום מתוך דהותר שחיטה לאו"נ מותר גם לצורך היום. עיי"ש. וכן הקשה במלאכת יו"ט.

ב. בעיקר דברי הרא"ש דבא"א בענין אחר מותר צ"ב דאי חשיב או"נ א"כ גם באפשר בהיתר מותר, וכמשי"כ הגר"ז בקו"א סי' תקי"ב והאבני"ז סי' רל"ח דאף לאוסרין באפשר מעיו"ט היינו משום דאינו מלאכת יו"ט אבל באפשר היום בהיתר מותר כיון דאו"נ הותרה. ואם אין זה או"נ אמאי מותר בא"א באופן אחר. ובשו"ע הגר"ז סי' תצ"ה קו"א ס"ד כתב דהרא"ש ס"ל דכל שא"א לאכול בלא זה חשיב אוכל נפש וכ"כ באבני נזר סי' ת"ט ועי' מלאכת יו"ט סי' צ"ב. וי"ל עוד דכשא"א לבשל באש משום דיקלקל המאכל הוי הכנת אש ואין זה סילוק מונע אלא מכין האש ואע"ג דהוי מלאכת כיבוי מותר כמו הבערה, אבל באפשר באופן אחר אין זה נחשב פעולת הבערה אלא פעולת כיבוי ועצ"ע.

ג. ובעיקר מה שכתב הרא"ש דמיירי ביש לו אש אחרת עי' מג"א דפי' דמיירי אף בגוונא דאין אש דולקת עכשיו אלא שיכול להדליק אש אחרת, והו"ד במ"ב ס"ק ו'. אמנם באגרו"מ ח"ד סי' ק"ג תמה על זה דכיון דצריך להבעיר מאי נפ"מ אי יעשה כיבוי או הבערה לצורך או"נ. וגם מהרא"ש משמע דדוקא כשיש לו אש אחרת משא"כ כשצריך להבעיר. [ושם נדחק דהמ"א מיירי בכיבוי עצים שצריך לעשות בהרבה פעמים משא"כ בהבערה וצ"ע]. ולכאורה כדבריו משמע בעבוה"ק דכיבוי לצורך או"נ כהבערה לצורך או"נ. ועי' בסמוך.

הבערה אי חשיב אוכל נפש או מכשירין

ד. והנה יל"ע אמאי הבערה חשיבא או"נ ולא מכשירין דהרי אין נהנה מההבערה עצמה אלא מהתבשיל, והמ"מ פ"א ה"ד כתב דהבערה חשיבא מכשירין אלא דילפינן מקרא דביום השבת דביו"ט מותר⁵⁶. ויש שהוכיחו מהר"ן פ"ד דחשיב מכשירין אלא שהותר משום מתוך. מדכתב דביקוע עצים לבישול מותר אע"ג דמכשירין נינהו משום מתוך דהותרה למדורה דהיא עצמה כאו"נ שנהנה גופו מהעצים משו"ה הותר גם לבישול. ולפי"ז ה"נ הבערה למדורה חשיבא כאו"נ וממילא הותרה גם לבישול משום מתוך. ובקו"א להגר"ז סי' תצ"ה ב' כתב דאין לא קי"ל כהר"ן וע"כ פי' דהבערה חשיבא או"נ כיון דהיא לתקנת האוכל עצמו.

ואי נימא דהבערה חשיב כאו"נ וכיבוי חשיב מכשירין ורק משום דא"א בענין אחר חשיב או"נ, לפי"ז כשאפשר בהבערה חשיב דאפשר בענין אחר והוי מכשירין ולא הותר משא"כ הבערה חשיב או"נ ממש ושרי אף כשאפשר באו"א ולפי"ז א"ש דברי המ"א דבאפשר להבעיר אש אחרת לא יכבה אלא יבעיר דכיבוי הוי מכשירין ולא הותר אלא כשא"א באופו אחר. [מיהו יל"ע בהבערה כשיש לו אש אחרת אי שרי משום דהוי או"נ דאף באפשר בהיתר מותר או דכשיש אש אחרת לא חשיב או"נ כלל דלא חשיב צורך או"נ אלא כשאין לו אש אחרת].

מכשירין דאפשר בהיתר לדעת ר"י [נכתב קצת לעיל]

ה. לדברי הרא"ש דהכא מיירי ביש לו אש אחרת ובה נמי אמרינן דלר"י מותר א"כ נמצא דר"י מתיר מכשירין אף באפשר בהיתר. וכ"כ הרא"ה בכיבוי לצורך ד"א דלר"י מותר אף באפשר לעשות מחיצה. עי' מש"כ לעיל. אולם היש"ש סי' ל' והב"ח סי' תקי"ד תמחו על הרא"ש דבאפשר באו"א גם לר"י אסור דלא שרי אלא בא"א בענין אחר, והב"ח הוכיח כן מגריפת התנור [אף דאינו אלא טלטול] דמבואר בגמ' דף ל"ב וברא"ש שם דאף לר"י לא התיר אלא בא"א בלא גריפה. [והט"ז סק"א תי' דמדאורייתא מותר גם גריפה אלא דמדברנן אסור משום טלטול ע"ש, ועי' ביד אפרים סי' תקי"ז על הט"ז ס"ק ה' דמשום תיקון מנא מותר אף באפשר אלא דאסור משום טלטול ולכך בעינן דא"א]. והיש"ש הוכיח מהא דבאפשר מעיו"ט מודה ר"י דאסור, אמנם י"ל דהתם לאו צורך יו"ט הוא משא"כ באפשר היום בהיתר מותר וכנ"ל מהגר"ז לענין מלאכת או"נ.

ולפי"ז נמצא לדעת הרא"ש והרא"ה דגם מכשירין הותרה [שו"ר דכ"מ בדברי הגר"ז שם שכתב כן גם על כיבוי לד"א]. וזה דלא כמשי"כ האחרונים דמכשירין לר"י דחווה היא ולא הותרה, עי' חת"ס דף י"ב וכ"כ בשו"ת חת"ס סו"ס קמ"ח והוכיח כן מהר"ן לדף י"ז שכתב דאו"נ הותרה מדמותר אף באפשר מעיו"ט וא"כ מכשירין דאסור באפשר מעיו"ט ע"כ דחווה היא, וכ"כ באבני נזר סי' ת"ט. ולפי"ז באפשר באו"א אסור. ועי"ש באבני"ז שתמה על הרא"ש. [וראיתי לדחות למשי"כ המ"א דמיירי אף באין לו אש אלא שיכול להדליק אש אחרת ובכה"ג כיון שממ"נ צריך לעשות מלאכה אחרת אף דכיבוי דחווה היא מותר לכבות ואי"צ לעשות מלאכה אחרת. אך בדברי הרא"ש נראה דאף ביש לו אש אחרת לר"י מותר לכבות].

גריפת תנור [דף כ"ח ודף ל"ב]

⁵⁶ עיי'ש דלהרמב"ם לא אמרינן מתוך אלא במלאכות או"נ ולא במכשירין, והבערה נמי הוי מכשירין אלא שהותרה משום דילפינן מביום השבת דהבערה ביו"ט מותרת ולכן אמרינן מתוך וצ"ב דאי הבערה מותרת ביו"ט אמאי בעינן למתוך. עוד עי' במ"א סי' תקי"ח שהקשה ע"ז מהגמ' פסחים דהבערה אסורה ביו"ט. ובחת"ס פי' דברי המ"מ דבאמת הבערה ביו"ט נמי אסורה אלא דילפינן מקרא רק דאין אסור בכל מושבות והיינו היכי דאיכל"מ מתוך, והגר"ז הכריח מקושת המ"א דהבערה חשיבא או"נ ודלא כהמ"מ.

ו. במשנה דף ל"ב ע"ב ואין גורפין תנור וכירים. פרש"י דהיינו כרבנן. וכ"מ בגמ' דף כ"ח ע"ב דגריפת תנור תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן. ובגמ' אמרינן דאם א"א לאפות אא"כ גורפו מותר, ופירש"י דקאי כר"י. ומבואר דגם לר"י לא שרי אלא בא"א וכן מבואר ברמב"ן במלחמות דהנך אמוראי דהתירו באי אפשר סברי כר"י, ומוזה משמע דלרבנן אף בא"א אסור⁵⁷. [והא דלא פירש"י דמתני' נמי כר"י ובאפשר בהיתר אסור צ"ל כמש"כ הב"ח סי' תקי"ז דסתמא דמתני' מיירי אף בא"א [וכ"כ ה"ט"ז סי' ה'], אולם בדעת הרא"ש דהאסור משום טלטול פי' דמתני' באפשר בלא גריפה וצ"ב]. ועי' רא"ש פ"ד סי' ח' דכל זה בגריפת התנור מהטיח אבל בגריפה מגחלים אסור משום כיבוי אע"ג דמיפה הפת שלא יחרך, דאפשר לאכול בלא זה. אבל בתנורין שלנו דא"א לאפות בלא גריפה מותר דכיבוי לצורך או"י מותר אף לרבנן. [וזהו שהקשה הרא"ש בדף כ"ב אמאי לא נימא מתוך להתיר כיבוי לצורך ד"א]. וכ"כ הרשב"א בעבוה"ק ש"ב ח"ו.

כיבוי לצורך או"י [ב]

גריפת תנור [המשך]

ז. הובא לעיל דדעת הרא"ש והרשב"א דבא"א לאפות בלא גריפה מותר אף דמכבה ואף לרבנן, ומשום דכיבוי לצורך או"י מותר. אמנם עי' ב"י סי' תקי"ז דאיכא פלוגתא ביניהם דלרא"ש מותר רק אם א"א לאפות כלל בלא גריפה אבל אם לאחר שגרף נשאר מעט גחלים ולא תהא הפת יפה [או שלא תחרך] אסור לגרף שוב אבל לרשב"א מותר.

והמ"א סי' י"ב תמה על הב"י דגם הרשב"א כתב הואיל וא"א בלא כן והיינו כהרא"ש דא"א לאכול בלא הגריפה. וצ"ל דהב"י מפרש דא"א ליפות הפת בלא גריפה ועי' ט"ז סי' ו' אך עדיין אין ראיה שזו כוונת הרשב"א. [ויש שתי דכוונות הרשב"א דא"א לגרף בלא הכיבוי ולכן חשיב הכיבוי כצורך האו"י. אמנם ביש"ש גרס ברשב"א דא"א בלא גריפה, וזה כהמ"א]. ועי' מחה"ש דהוכחת הב"י היא מדכתב הרשב"א דכיבוי לאו"י מותר כהבערה וש"מ דאף ליפותו מותר. ומבואר דס"ל דלהרא"ש אינו כהבערה, והיינו דהבערה חשיבא מלאכת או"י משא"כ כיבוי אינו מלאכת או"י אלא דכשא"א מותר לצורך או"י, והיינו דאף דהוי מכשירין ולא מלאכת או"י מ"מ בזה מודו רבנן כיון דא"א בלא"ה הוי צורך או"י. ועצ"ע. [ועי' ט"ז סי' ו' לענין מתוך]. ובשו"ע סי' תקי"ז העתיק לשון הרשב"א כשם שהותר הבערה כך הותרה כיבוי, ולדברי המח"ש צ"ל דפסק כהרשב"א שמותר גם ליפות הפת, אמנם המ"ב פי' דברי השו"ע כהרא"ש דרק אם א"א לאפות כלל בלא גריפה מותר, ועי' דס"ל דאף לרא"ש א"ש לשון זה דכיבוי הותר לצורך או"י והיינו כהמ"א [ועי' בשעה"צ סי' ל"ז שהביא קושית המ"א ולא תי']. ועי' להלן בקושית הב"ח דנימא מתוך.

עישון פירות ובשרא אגומרא

ח. דף כ"ב ע"ב איבעיא להו מהו לעשן וכו' רב הונא אמר אסור מפני שמכבה [ופרש"י ואינו שוה לכל נפש] וכו' רבא אמר על גבי גחלת נמי מותר מידי דהוי אבישרא אגומרי. ופרש"י דאיכא כל הני ושרי. ולפי"ז מבואר דכיבוי כשהוא לצורך או"י מותר. אמנם הרי"ף הביא הגמ' בשבת קל"ד ואין ממתקין את הרדל ומקשינן מ"ש מבישרא אגומרי ולגירסתו מתרצין התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי. ולפי"ז משמע דטעמא משום דליכא כיבוי אבל אי איכא כיבוי אסור אף שהוא לאו"י. וכ"כ בב"הגרי"א סי' תקי"ז ס"א דלרי"ף לא הותר כיבוי לצורך או"י וכ"מ בפנ"י. ועי' בעה"מ שחולק על הרי"ף דכל כיבוי שהוא מחמת או"י מותר דמה לי הבערה ומה לי כיבוי והכריח דלא גרסינן כהרי"ף. ובביאור"ה הקשה דהרא"ש גרס כהרי"ף ואפי"ה מתיר כיבוי לצורך או"י דככתב לענין גריפת תנור וכן בכיבוי שלא תתעשן הקדירה. ועי' במלחמות דאף לגירסת הרי"ף דאם היה כיבוי אסור ה"ט משום דלא חשיב צורך או"י דאפשר לצלות בלא זה, וה"י יל"פ להרא"ש. אך זה דלא כהגרי"א וצ"ע.

ולדעת רש"י מבואר דכיבוי לצורך או"י מותר. וצ"ע לדבריו לעיל כ"ב דאסור להסתפק מהשמן אף לאכילה ומשמע דלא הותר אף לאו"י. ולעיל הובא דעת האגודה דבאמת שרי ביו"ט, ובא"ר נטה לפרש דרש"י מיירי בשבת ולא ביו"ט, אמנם באו"ז שבת סי' כ"ח מבואר דלרש"י אסור אף ביו"ט וכ"כ בעבוה"ק ש"ג סי' ג'. ועי"ש בא"ר. וצ"ל דבמסתפק אין הכיבוי גופיה לצורך או"י אלא שהשמן הוא לצורך או"י, ובבשרא אגומרי אף שאי"צ לכיבוי לצורך או"י אבל כיון דא"א בלא"ה הוי הכיבוי חלק ממעשה ההבערה. ועצ"ע.

⁵⁷ הנה הרא"ש פי' דהאסור משום טלטול מוקצה ועי' ביאור"ה שלדבריו איכל"מ דהגמ' דף כ"ח מיירי בתנור חדש דאיכא תיקון מנא וזה תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן אבל מתני' דף ל"ב מיירי בתנור ישן דליכא תיקון מנא אלא טלטול וזהו אף לרבנן מותר. ונפ"מ דאף באפשר מעיו"ט מותר עי"ש. וזה דלא כהב"ח סי' תקי"ד דפי' אף להרא"ש דהגמ' דף ל"ב כר"י והוכיח מזה דלר"י נמי לא שרי אלא בא"א באופן אחר ותמה על הרא"ש בכיבוי שלא תתעשן הקדירה.

ובתוס' דף כ"ג ד"ה כתבו דאף למ"ד דהבערה מותר שלא לצורך אבל כיבוי דלעולם אינו לצורך תיקון או"נ אסור לכו"ע. ומשמע דכיבוי בכל גווני אסור משום דמכשירין הוא, ולכן לא שייך לומר מתוך. ועי' מהר"ם שיף שהקשה דהא בישראל אגומרי מותר וכן גריפה לאו"נ מותרת כמש"כ הרא"ש. ואפשר דפליגי על הרא"ש, ובבישראל אגומרי יפרשו כהר"ף דליכא כיבוי. אולם מדכתבו שם דרבא דשרי לעשן משום דחשיב ליה דבר השוה לכל נפש ומשמע דאיכא כיבוי אלא דשרי משום דשוה לכל נפש וה"נ בישראל אגומרא, וזה כרש"י דכיבוי מותר. וא"כ צ"ב מש"כ דליכא כיבוי לצורך או"נ. ועי' פנ"י דנראה שכוונתם רק לענין מתוך. ועי' בב"ח סי' תק"ז שביאר דאף אי מותר הכיבוי לצורך או"נ מ"מ לא חשיב מלאכת או"נ. ועי' להלן. ועי' מלאכת יו"ט אות צ"ח.

ט. בדברי השו"ע צ"ע דבסי' תק"ז ס"ד כתב דאם א"א לאפות בלא גריפה מותר לגרוף, וכשם שמותר להבעיר לצורך או"נ כך הותר לכבות, ומבואר דכיבוי מותר לצורך או"נ וגם מדכתב שם והרי זה כמניח בשר ע"ג גחלים והיינו כרש"י דבישראל אגומרא איכא כיבוי ואעפ"כ מותר [ודלא כהר"ף וכמש"כ בבהגר"א שם]. אולם בסי' תק"ד ס"א בכיבוי שלא תתעשן הקדירה סתם כהר"ף דלעולם אסור ומשמע אף שיפסד התבשיל וכמש"כ הבי"י, וצ"ע מ"ש מגריפה. ועי' מלאכת יו"ט סי' ק"ג שתמה בזה. [וברא"ש מבואר להיפך דבישראל אגומרא מפרש כהר"ף ומשמע דאי איכא כיבוי אסור ובגריפה ושלל תתעשן הקדירה מתיר]. ועי' באגרו"מ ח"ד סי' שנדחק דבאמת אם ישרף התבשיל גם לשו"ע מותר כמו בגריפה דהרי השו"ע ס"ל דכיבוי מותר לצורך או"נ, אלא השו"ע מיייר דיעשן התבשיל ואין זה או"נ גמור⁵⁸. וצ"ע.

מתוך בכיבוי

י. עי' לעיל דלרא"ש לא הותר גריפת תנור אלא בא"א לאפות בלא גריפה אבל אי רק כדי שלא יחרך או כדי ליפות התנור אסור. והקשה הב"ח סי' תק"ז דנימא מתוך להתיר אף כדי ליפות, ותי' עפ"י התוס' דף כ"ג ע"א דלא אמרינן מתוך בכיבוי ע"י"ש. והו"ד במ"א ס"ק ט"י.

אולם הקשה הרעק"א בגליון השו"ע מסוגיין דכיבוי לצורך ד"א מותר לר"י אע"ג דלאו או"נ הוא וע"כ משום מתוך, ואמנם יל"פ דדמי לרחיצה להרמב"ם דחשיב כאו"נ וכן מדורה להר"ן חשיב או"נ, אבל הרעק"א הוכיח מהגמ' כתובות דבעילה בעינן למתוך, וש"מ דאין זה או"נ ממש, וע"כ דגם הכא מותר רק מדין מתוך.

ועי' באבני' סי' ת"ט דלרש"י דהכא מותר משום לכס לכל צרכיכם איכל"מ דלאו משום מתוך הוא אלא דלר"י מותר משום דהותרה מלאכה לכל הנאות [ועי"ש מש"כ לבאר הגמ' בכתובות וצ"ע. ופשטות הגמ' שם קיימא לרבנן]. ואדרבה מדהוצרך רש"י לזה משמע דהכא ליכא למימר מתוך ומשום דכיבוי שאני כהב"ח ועי' פנ"י שעמד בדברי רש"י ואפשר כוונתו כנ"ל. מיהו אי כוונת רש"י דלר"י אי"צ למתוך א"כ לר"י יהא מותר כל המלאכות דאיכא בהו הנאה, וצ"ע. והיה אפשר"ל דגם לרש"י הוא משום מתוך אלא דבעינן צורך ולר"י חשיב צורך אך לרש"י גופיה דאי"צ צורך כלל א"א לומר כן. וברא"ה משמע דדרשה דלכל צרכיכם בעינן משום דגרע ממכשירין ע"י"ש.

בבעיא דגמ' בכיבוי לצורך ד"א

י"א. והנה בגמ' בעי מיניה וכו' מהו לכבות לצורך ד"א וכו' א"ל אסור וכו' התם לר"י כי אמינא לרבנן ומשמע דהספק היה גם לרבנן. ופשט לו דלרבנן אסור ולר"י מותר. וצ"ב מה הספק הרי אין זה או"נ ולרבנן הרי לא דרשינן לכל צרכיכם, וע"כ משום דאמרינן מתוך וכרעק"א. ואולי י"ל דהא גופא ספק הגמ' אי שייך מתוך גם בכיבוי ומסקנת הגמ' דלא אמרינן מתוך בכיבוי ורק לר"י מותר כמש"כ רש"י דיליף לכל צרכיכם. עוד י"ל דמספק"ל אי בעילה חשיב כאו"נ ומסקינן דלא חשיב או"נ ורק לר"י שרי מדרשה הנ"ל. והגמ' בכתובות דבעינן למתוך אזלא כמסקנת הגמ' הכא, וצ"ע. אך לפי"ז לא אי"ש מאי מדמי להא דכיבוי שלא יתעשן הבית וחזינן דהוא נידון כללי ולהנ"ל דהנידון אי אמרינן מתוך בכיבוי אי"ש. שו"ר בפנ"י שהקשה כן על הגמ' להלן דמספק"ל בכיבוי שלא יתעשן הבית ולי"מ הוא משום הפסד ממון גרידא וקשה מאי ס"ד להתיר לרבנן. ותי' עפ"י הרמב"ן דאע"ג דבמכשירין קי"ל כר"י הכא דהוא רחוק מאו"נ לא קי"ל כוונתיה ולפי"ז כתב דהא גופא מספק"ל לגמ'. ועי' בסמוך.

בקושיית הראשונים דנימא מתוך בכיבוי לצורך ד"א

⁵⁸ ועי' מ"ב סק"ד דאף דעכ"פ לא גריעא ממכשירי או"נ כדפסק השו"ע בסי' תק"ט כר"י ס"ל לדיעה זה דדוקא אותן שהן קרובין יותר לתיקון האוכל נפש הותרו. ואי נימא דאף שישרף המאכל אסור צ"ע אמאי הוא רחוק מהאו"נ [ובאמת הרמב"ן שהוא מקור דברי המ"ב לא הזכיר שיתעשן המאכל אלא איבוד כלי תשמישו], ולהאגרו"מ אי"ש קצת.

י"ב. והנה הראשונים [הו"ד לעיל] הקשו בהא דאסרין לרבנן כיבוי לצורך ד"א ואמאי לא אמרין מתוך ומבואר מדבריהם דאמרין מתוך גם בכיבוי ודלא כהב"ח⁵⁹. וכבר עמד בזה בשעה"צ ס"ק ל"ז ע"ש דמהרשב"א בסוגיין מוכח דאמרין מתוך בכיבוי, והיינו מדהקשה דנימא מתוך בכיבוי לצורך ד"א [ולפ"י דן להתיר ליפות הפת ודלא כהב"ח], אך צ"ע דהוכחה זו איכא גם מהרא"ש שהקשה כהרשב"א ומבואר דס"ל דאמרין מתוך בכיבוי, ואיד תי' הב"ח דלית ליה מתוך בכיבוי. ועי' בהערה⁶⁰.

בתי' הראשונים על קושיא הנ"ל

י"ג. התוס' בכתובות והרא"ש כאן בתי' א' תירצו דרק בעילת מצוה חשיב צורך היום ולפ"י מבואר דבעילת מצוה אמרין מתוך להתיר הכיבוי. [וצ"ע לתוס' דף כ"ג דלא אמרין מתוך בכיבוי כלל, וכן הקשה במלאכת יו"ט ומזה ר"ל דכוונת התוס' גם בלא מתוך ודלא כהרא"ש וצ"ע]. ולתי' ב' לא אמרין מתוך משום דמכשירין הוא. וצ"ב דהא מפורש בגמ' דחשיב מכשירין מדתלינן לה בפלוגתא דר"י ורבנן.

ויל"פ דבתי' א' סברי דכיבוי אינו מכשירין והטעם י"ל משום דהתועלת באה מיד משא"כ בכל מכשירין. אלא הנידון בסוגיא הוא משום דצורך ד"א אינו או"נ ואף מתוך לא מהני דלא חשיב צורך היום, ולכך לרבנן אסור. והא דשרי לר"י היינו כרש"י דלר"י ילפינן מקרא דלכל צרכיכם מותר⁶¹. אמנם זה דלא כרעק"א דפשיטא ליה דבסוגיין מוכח דאמרין מתוך בכיבוי.

אכן הרעק"א גופיה מפרש דגם לתי' א' חשיב מכשירין אלא דאמרין מתוך אף למכשירין ובזה פליגי ב' התירוצים [ועי"ש דכ"מ בתוס' בשבת דכתבו דאמרין מתוך בבנין משום דהותר במגבן ע"כ סברי דאמרין מתוך גם במכשירין]. והיינו דלתי' א' כיון דסו"ס איכא בזה צורך אמרין מתוך אבל לתי' ב' גם התירא דמתוך הוא רק דומיא דמלאכת או"נ ולא עדיף מאו"נ גופיה דלא הותר למכשירין. ולעיל נתבאר דמשמע דתי' ב' כהיראים דדין מתוך אינו דהמלאכה הותרה והואיל ואישתרי אישתרי אלא דמעיקרא דדינא לא רק או"נ מתיר המלאכה אלא גם לשאר צרכים הותר ולזה בעינן שיהא ההנאה מגוף המלאכה].

י"ד. והנה נחלקו הראשונים בכיבוי שלא יתעשן הבית באופן שלא יהא לו בית לאכול בו והביא הרשב"א בשם י"מ דאין לך צורך או"נ גדול מזה ומותר. ועי"ש דבשלא תתעשן הקדירה אם יתקלקל המאכל לכו"ע מותר והקשה היש"ש דסו"ס מכשירין הן. ועי' מלאכת יו"ט סי' ק"ב שהוכיח מזה דס"ל דכיבוי אינו מכשירין ונידון הסוגיא הוא משום דלאו או"נ הוא. ולהנ"ל היינו כתי' א' דתוס'. אמנם הרשב"א הביא רק תי' ב' ומשמע דאף דמכשירין הן מ"מ מותר, וצ"ל דכיון שא"א לאכול בלא זה חשיב או"נ וכ"מ ברא"ש. ועי'.

ט"ו. גמ' מהו לכחול את העין ביו"ט ומסקינן דגם זה תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן. ולכאורה הכא אין זה מכשירין ומאי שייכא לפלוגתא דר"י ורבנן. ולרש"י א"ש דר"י שרי לכל צרכיכם. אמנם עי' במרדכי בשם ראביה וכ"ה בחי' הרא"ה דלכחול העין הוא צורך האכילה כדי שיוכל לראות את המאכל ויתאוו לו יותר. ובמלחמות כתב דהכא הוי מכשירי הנאת הגוף. ועי' ברמב"ן בתורת האדם שער המיחוש דכתב כהרא"ה דכחול העין הוא כדי שיוכל להנות מהאכילה ועפ"י כתב דה"ל כל צורך רפואה חשיב צורך או"נ ואע"ג דהוי מכשירין מותר ביו"ט שני כדאמרין הכא. עי"ש.

⁵⁹ אמנם גם לרעק"א צ"ע דאם הסוגיא עצמה היא משום מתוך מהו דהקשו הראשונים מהגמ' בכתובות דמצינו דאמרין מתוך בבעילה הרי בסוגיין מבואר כן. וצ"ע.

⁶⁰ והנה הרא"ש וכן התוס' בכתובות בתי' ב' כתבו דהכא הוי מכשירין, ונתבאר עפ"י הרעק"א דכוונתם דלא אמרין מתוך להתיר מכשירין דלא חשיבי צורך היום והיינו דאף דאיכא מתוך על כיבוי מ"מ אינו מתיר בלא צורך היום ומכשירין לא חשיב צה"י, וכ"מ בשו"ת חת"ס סי' קמ"ז ובקה"י לנתיבות סי' תצ"ה.

אמנם בחת"ס דף י"ב פ"י כוונתם דכיבוי גם באו"נ עצמו כגון גריפת תנור הוי מכשירין ולכן אין לומר מתוך דלא אמרין מתוך ממכשירין וכדביאר שם דלא אמרין מתוך אלא ממלאכת או"נ עצמו דבזה אמרין דהותרה לגמרי ולכן אמרין מתוך דהותרה אף שלא לאו"נ, משא"כ ממכשירין דדחויא היא. [וכוונתו נראה דאף דבאמת מותר לצורך או"נ אפי' לרבנן מ"מ אין זה או"נ ממש אלא דמ"מ מותר כמו מכשירין לר"י. וכ"מ בב"ח שם וכן בט"ז ס"ק ו']. ועי' קו"א להגר"ז סי' תצ"ה ס"ק ד' דנראה כן דתי' התוס' הוא דכיבוי אף לגריפת תנור חשיב מכשירין ולכך ל"א מתוך⁶⁰. אמנם ברשב"א משמע דתי' דל"א מתוך למכשירין וכרעק"א, עי"ש היטיב.

ולפ"י נמצא דלהרא"ש בתי' ב' הא גופא התי' דכיבוי ל"א מתוך כיון דחשיב כמכשירין וא"ש דאף לרא"ש לא אמרין מתוך להתיר גריפת תנור ליפות הפת. אבל למשמעות הרשב"א דתי' כרעק"א גם לתי' אמרין מתוך מכיבוי אלא דלכיבוי שהוא מכשירין כמו לד"א ל"א מתוך, ולפ"י בגריפת תנור ליפות דלא חשיב מכשירין אלא דאין זה צורך או"נ שפיר אמרין מתוך. וא"ש דברי המ"ב. אולם בב"ח שם משמע דתי' הרא"ש הוא כהרעק"א דלא אמרין מתוך למכשירין עי"ש. והדק"ל דא"כ מבואר דכיבוי אמרין מתוך. ואפשר דהב"ח מספק"ל בהא גופא מה כוונת הרא"ש, ועי"ש.

⁶¹ ולפ"י גם לתי' ב' איכל"מ דטעמא דר"י משום לכם לכל צרכיכם דלא משמע דפליגי בזה, ואע"ג דר"י מתיר מכשירי או"נ מ"מ מכשירי צורך היום לא שמענו שמתיר וכדקשינו לעיל].

מוגמר

א. במשנה פליגי ר"ג וחכמים אי מניחין את המוגמר ביו"ט. ובגמ' לל"ק מחלוקת בלגמר אבל להריח ד"ה מותר, ופרש"י דבלגמר פליגי משום דאינו להנאה אלא להכשיר כלים [ולכאורה הכוונה דהוי מכשירי הנאה ולר"י יהא מותר וצ"ע] אבל להריח ד"ה מותר דהנאת הגוף כאו"י. ולמסקנא מחלוקת להריח אבל לגמר ד"ה אסור, ופרש"י דלרבנן אסור להריח משום דאינו שוה לכל נפש. ויל"ע אי לר"ג אי"צ שוה לכל נפש או דחשיב שוה לכל נפש, ובס' מלאכת יו"ט אות מ"ב כתב דלר"ג לא בעינן שוה לכל נפש ודייק כן גם מרש"י ד"ה מחלוקת, אמנם הרא"ה כתב דלר"ג חשיב שוה לכל נפש.

ב. ובהא דשרי להריח משום הנאת הגוף בפשוטו הוא משום מתוך וכ"מ בכתובות ד"ז דמקשינן [לרבנן] אמאי אסור לגמר נימא מתוך ומתרצינן דבעינן דבר השוה לכל נפש. ומשמע דלר"ג דשרי הוא משום מתוך וכ"כ הרש"ש פסחים ל"ו. אמנם במלאכת יו"ט שם הקשה דא"כ אמאי אסור ר"ג לגמר משום דאינו הנאת הגוף מ"מ לשתרי משום מתוך. ולרא"ה א"ש דלר"ג נמי בעינן דבר השוה לכ"י וגם ל"א מתוך לדבר שאינו שוה לכל נפש אבל להנ"ל דלר"ג אי"צ דבר השוה לכ"י, ה"נ נימא מתוך. ומזה הוכיח דלר"ג ל"א מתוך והא דשרי להריח משום דהנאת הגוף כאו"י עצמו, ודלא כהרש"ש בפסחים ל"ו. והסוגיא בכתובות קיימא להו"א דאי"צ שוה לכל נפש, דע"כ דרבנן אסרי משום דל"ח כאו"י ולכן מקשה דנימא מתוך, אבל למסקנא דבעינן דבר השוה לכל נפש י"ל דחשיב או"י אלא דאסור משום דאינו שוה לכ"י וכמבואר בשטמ"ק שם. ובאות מ"ו כתב דלבי"ח דל"א מתוך בכיבוי א"ש. [ולל"ק צ"ל דלכו"ע חשיב שוה לכל נפש]. ובתוריד כתב דמגמר אסור משום תיקון מנא ולפי"ז לא שייך מתוך [פני יו"ט].

הראשונים בדף י"ב הקשו לרש"י דאית ליה מתוך אף שלא לצורך אמאי אסרינן מוגמר ומה איכפ"ל דאין שוה לכל נפש, אמנם המגיני שלמה דף י"ב כתב דאינו שוה לכ"י גרע דהמלאכה אינה ראויה לאוכל נפש.

עישון פירות

ג. בגמ' פליגי בעישון פירות אי מותר לרב אסור ולשמואל מותר. ופרש"י דלרב לא חשיב שוה לכל נפש ולשמואל חשיב שוה לכל נפש דראוי אף לעניים אלא דאין מצוי להם וכמו בצבי. וצ"ב מ"ש ממוגמר להריח דלרבנן אסור דאינו שוה לכל נפש. ועי' מאירי דבמוגמר אין דרכם של עניים בכך אף אם היה מזומן להם. ולו"ד רש"י איכל"מ דלשמואל חשיב שוה לכ"י משום דמשביח המאכל והמאכל הוי אוכל נפש, [וכ"מ קצת ברא"ה דלרב עישון פירות כריח גופיה חשיב ומשמע דלשמואל נידון כהכשר המאכל ולכך הוי אוכל נפש]. והתוריד לשיטתו פ"י דבמוגמר איכא תיקון כלי ומספק"ל אי תיקון פרי נמי אסור.

ד. בגמ' נחלקו באיסור עישון, לר"ה אסור משום מכבה ומבעיר, ולהכי ס"ל לר"י ולכן התיר על חרס, ולרבה אסור גם משום מוליד ריח ולכן אף בחרס אסור. ולכאורה פליגי גם לענין מוגמר, וצ"ב מ"ט לא פליגי במתני. ועי' מהרש"א דאיה"נ אלא דלרבא דשרי משום דס"ל כשמואל דחשיב או"י, זהו רק בעישון פירות אבל במוגמר אסור. ולדבריו גם במוגמר שרי ע"ג חרס. אמנם כבר הביא השעה"צ סי' תקי"א ס"ק כ"ח דהרא"ה כתב דלהריח אסור ע"ג חרס דרק באו"י ממש התירו וצ"ב.

והא דליכא איסור הבערה כתב רש"י משום דהוא כלאחר יד וצ"ע דלא מצינו דהתירו מלאכות בשינוי. [ועי' לעיל דף י"ב ע"ב]. ועי' מחה"ש סי' תרנ"ח דכוונת רש"י דבאוכל נפש אף שאינו שוה לכל נפש התירו מלאכה כלאחר יד. אמנם הרא"ה נקט דהכא ליכא הבערה כיון דאין מבעיר אש אלא רק הבשמים מתבערים ע"י חום החרס. ולדעת רש"י משמע דהבערה היא משום כילוי הדבר המתבער. ועי'.

בישור אגומרי

ה. שם רבא אמר אף ע"ג גחלת מותר מידי דהוה אבישורא אגומרא. וכבר הובא לעיל דנחלקו הראשונים בזה. לרש"י הטעם משום דשוה לכל נפש והיינו כשמואל, אמנם הר"י פ"י דליכא כיבוי וגרס הכי בשבת קל"ד, ומשמע דאי הוי כיבוי אסור גם בבישורא אגומרי, וכן הסכים הרמב"ן במלחמות וכ"כ הרא"ש ועי' רמב"ם פ"ד ה"י ובלח"מ שם פ"י דס"ל כהר"י. ובביהגר"א סי' תק"ז כתב דלר"י אין היתר כיבוי לצורך או"י. אבל הרמב"ן פ"י דס"ל דלא חשיב כאו"י כיון דאפשר לצלות סמוך לגחלים ובלא כיבוי. ועי' מ"א דתי' קושית הרמב"ן דפשיט חשיב כאו"י כיון שמ"מ צריך לאכול כד.

ולגירסת הרי"ף דליכא כיבוי כתב הרמב"ן דכיון דליכא כיבוי ליכא הבערה והיינו דכיון דכשנותן הבשמים עליהן לא חשיב כיבוי ממילא מה שחוזרין ודולקין לא הוי הבערה, ולפי"ז כתב הרמב"ן שאם יעשה הבערה חדשה במדורה בפ"ע אסור, והיינו משום דאין זה או"י, והו"ד במ"ב ס"ק כ"ה. [אולם להגר"א משמע דהכא חשיב או"י אלא דלא הותר כיבוי, וא"כ הבערה מותר ולא ראיתי שהעירו בזה].

ולדברי הרמב"ן צ"ע דגם ע"ג גחלים איכא הבערה בבשמים, וע"י א"ר שהקשה כן וכ"ה בהעמק שאלה שאילתא נ'. ויש שתי דס"ל דהבערה היא באש ולא בדבר המתכלה וכהגר"ז סי' תצ"ה [אך צ"ב דלכאורה כשמוסיף בשמים האש גודלת ויש שתי דאין הבשמים נשרפים אלא מתכלים מהחום].

והנה במוגמר אסור גם משום הבערה כדאיתא בכתובות דף ז', ולרש"י ורא"ה א"ש דהכא שרי משום דחשיב או"י וכמשי"כ המ"א דכיון שרוצה לאכול כך חשיב או"י משא"כ במוגמר דאין זה באכילה. אבל לרמב"ן דהכא ליכא הבערה אמאי מוגמר אסור, וצ"ל דהתם מבעיר אש חדשה, וע"י שעה"צ ס"ק כ"ח וצ"ע. שו"ר בשו"ע הגר"ז תקי"א ס"ד שעירב דברי הרמב"ן עם המ"א, והיינו דגם לרמב"ן דהוי כיבוי שסופו מבעיר מ"מ הוי מקצת הבערה אלא דהכא חשיב קצת צורך או"י כמשי"כ המ"א כיון שרוצה לאכול כך [ועי"ש דחשיב צורך יו"ט ואולי כוונתו דאין זה או"י אלא דשרי מדין מתוך] ולפי"ז ביאר בס"ו דמוגמר אסור אף שאין עושה הבערה חדשה אלא ע"ג גחלים שכבר הובערו, דכיון דאין זה צורך יו"ט דאינו שוה לכל נפש אסור אף הבערה במקצת.

ו. הרמב"ן במלחמות הקשה לפרש"י דהכא שרי משום דאו"י הוא וחשיב שוה לכל נפש צ"ב מה הראיה מבישרא אגומרי והול"ל דמותר משום דשוה לכל נפש, וע"כ כהרי"ף דס"ל כרב דלא חשיב שוה לכל נפש אלא דשרי משום דלא חשיב כיבוי כיון שסופו מבעיר וזהו שהוכיח מבישרא אגומרי דהתם נמי לא חשיב אוכל נפש כיון שיכול לצלות סמוך לגחלים. עי"ש שהאריך בזה.

ובשטמ"ק הביא מהריטב"א דהכא קמ"ל דאע"ג דיכול לעשן ע"ג חרס דליכא כיבוי וא"כ אין הכיבוי צורך או"י ואפי"ה שרי דומיא דבישרא אגומרי דיכול לצלות סמוך לגחלים ואפי"ה מותר כיון דבשעת הכיבוי נכשר האוכל, וצ"ב דסו"ס אינו צורך האו"י. ומשמע דחשיב או"י ממש דשרי אף באפשר באו"א כמשי"כ הגר"ז סי' תצ"ה בקו"א. וברא"ה משמע דילף מבישרא אגומרי דכיבוי מותר לאו"י אע"פ שאין נהנה מגופה של מלאכה אלא מהסילוק [ומה"ט כיבוי בקעת אסור] וקמ"ל דאפי"ה שרי משום שנהנה בשעת המלאכה. [נקצ"ע דהו"ל להוכיח כן ממתני' דמוגמר שרי לר"ג וגם רבן לא פליגי אלא משום דאינו שוה לכל נפש].

מוליד ריח

ז. שם רבה אמר וכו' משום דקא מוליד ריחא, ופרש"י שנכנס בחרס אבל הרא"ה פי' דמוליד ריח בפירות. וע"י שעה"מ דרש"י לא פי' כן משום דס"ל דבמאכל אין איסור מוליד ריח. וע"י שו"ע הגר"ז סי' תקי"א קו"א א' שהאריך בזה. ולהרא"ה משמע דלכו"ע אין מוליד ריח בחרס וי"ל הטעם משום דאינו מכוון, ע"י בסמוך.

ולדעת שמואל שהתיר משום דחשיב או"י, יל"פ דמה"ט נמי ליכא איסור מוליד ריח וכן משמע ברש"י להלן לטעמא דרבא דילף מבישרא אגומרי דאיכא כל הני ושרי ומשמע דכולהו חד טעמא נינהו. והרא"ה נסתפק בזה להלן לדעת רבא [אמנם בדעת שמואל כתב שם דס"ל דאיסור מוליד ריח בפירות אלא בכלי, וקצ"ע אמאי לא פי' כצד זה לשמואל]. ופי' הרא"ה הוא לשיטתו דהנידון משום מוליד ריח בפירות ולא משום החרס, אבל לרש"י דרבה אסר משום דמוליד ריח בחרס א"א לפרש כן, וע"כ דמשום אוכל נפש שרי גם איסור מוליד ריח.

ח. והרמב"ן במלחמות פי' לדעת רבא משום דאינו מכוון לזה [ומשמע דס"ל כרש"י דהנידון משום דמוליד ריח בחרס אבל בפירות ליכא מוליד ריח לכו"ע, אך הגר"ז פי' כוונתו דבאוכלים עצמם אין כוונתו ליתן ריח אלא להכשירם לאכילה עי"ש שדייק כן מלשון הרמב"ן והר"ן], ולדעת הרא"ה כו"ע מודו בזה וכנ"ל. אמנם הרמב"ן אזיל לשיטת הרי"ף דטעמא דרבה דליכא איסור כיבוי הוא משום דלא חשיב כיבוי וטעם זה לא מהני למוליד ריח ולכן הוסיף דס"ל דבאינו מתכוון אין איסור מוליד ריח, אבל לרש"י דטעמא דרבא משום דכיבוי מותר לאו"י יל"פ כן גם על מוליד ריח וכנ"ל וכ"כ המחמ"ש סי' תרנ"ח והגר"ז סי' תקי"א בקו"א.

מוליד ריח באינו מכוון

ט. למבואר נמצא דמוליד ריח באינו מכוון, לרש"י אסור, ולרא"ה משמע דמותר, ולרמב"ן לרבה אסור ולרבה שרי. ומצינו בזה פלוגתא להלכה, ע"י ישי"ש סי' ל"ד דמהרי"ל אסר להניח אתרוג על בגד משום מוליד ריח והישי"ש דחה דכיון דאינו מכוון מותר. וע"י רמ"א סי' תרנ"ח סי"ב שהביא דברי מהרי"ל. אמנם לדברי הרמב"ן והר"ן למסקנת רבא שרי.

והישי"ש הוכיח דשרי מהגמ' להלן דלסחופי כסא אשיראי אסור משום מוליד ריחא ומשמע דדוקא משום דמכוון להוליד ריח אסור. אך צ"ע מהא דע"ג חרס אסור, [אי לא דנימא כרא"ה דאסור משום דמוליד ריח בפירות] וע"י במ"א סי' תרנ"ח ס"ק ב' דהבין בישי"ש דהתם שאני דאיכא הבערה ותימה דהא בגמ' מבואר דאסור משום מוליד ריח ועי"ש ובפמ"ג. ובמחה"ש פ"י למש"כ רש"י דאיכא הבערה אלא דמותר משום דהוי כלאחר יד ואע"ג דאסור מדרבנן ע"כ דשרי משום דהוא לצורך או"נ ואע"ג דאינו שוה לכל נפש באיסור דרבנן מותר, אבל בצירוף איסור מוליד ריח אסור. ועצ"ע. ועכ"פ המ"א לא ניחא ליה בתי' זה ולכן ס"ל כמהרי"ל דאף באינו מכוון אסור. [וע"י א"ר שכוונת הישי"ש דלמאי דקי"ל כרבא שרי משום דאינו מכוון וכהרמב"ן אך צ"ע דההיא דסחופי כסא אשיראי קאי לרבה וצ"ע].

והט"ז סי' תקי"א ס"ק ח' דייק מרש"י כהישי"ש מדפ"י לכפות כוס על השיראים להכניס בהם הריח. אך צ"ע דהרי מרש"י לעיל מבואר איפכא דבחרס אסור אף דאינו מכוון. וע"י שעה"מ פ"ד ה"ו שעמד בזה ותי' דבחרס אסור משום דמכוון להוליד ריח אלא שאין מכוון להוליד ריח בחרס משא"כ בגוונא דאינו מכוון להוליד ריח כלל מותר.

ובעיקר ההיתר באינו מכוון אע"ג דפסיק רישיה הוא, ע"י שעה"צ תרנ"ח ס"ק ו' דתלוי בדין פ"ר באיסור דרבנן אם מותר. אמנם הישי"ש כתב משום דהכא אינו מלאכה גמורה ומשמע דכוונתו דבאינו מכוון לא חשיב מוליד ריח. וע"י מחה"ש סי' תרנ"ח.

דף כ"ח ע"א

השחזת סכין

א. מתני' אין משחזין את הסכין ביו"ט אבל משיאה ע"ג חברתה. ובגמ' אמר רב הונא לא שנו אלא במשחזת של אבן אבל בשל עץ מותר. ונאמרו ע"ז ב' לשונות בשם ר"י אמר שמואל לל"ק ר"ה מיירי בלחדדה אבל להעביר שמנוניתה מותר אף בשל אבן ולל"ב מיירי להעביר שמנוניתה אבל לחדדה אף בשל עץ מותר. עוד איתא תרי לישני דר"י א"ש אמתניתין קאי אי מיירי בלחדדה או להעביר שמנוניתה אבל לחדדה ע"ג חברתה אסור. ולכאורה נראה דלא פליג על ר"ה דמתני' מיירי בשל אבן ולפ"ז נפ"מ גם לר"ה דאי מתני' מיירי בלחדדה ר"ה נמי מיירי בלחדדה ואפ"ה בשל עץ מותר, אבל אי מיירי להעביר שמנוניתה איכל"מ דלחדדה אף בשל עץ אסור. אמנם ע"י ראש יוסף דלהנך לישני בתראי מתני' קיימא בין בשל אבן בין בשל עץ. וכן משמע בחי' בן הרמב"ן להלן. וכן נראה מהר"ן דכתב דהא דאמרי מתני' דלא כר"י היינו בשל עץ אבל בשל אבן אף לר"י אסור [והרא"ש חולק ע"ז]. אך צ"ע מנלן דר"י אמר שמואל דלא כר"ה.

ובעיקר דין השחזת סכין דמבואר דחשיב מכשירין ולרבנן אסור יל"ע מ"ש מהולכת סכין דמבואר לעיל דף י"א דשרי דחשיב שמתעסק באוכל, וה"נ נימא בהשחזת סכין שהוא לצורך האוכל. וי"ל.

משחזת של אבן לר' יהודה

ב. בגמ' מאן תנא דלא כר"י ולדברי ר"ה דמתני' מיירי בשל אבן משמע דע"ז פליג ר"י [ואף לל"ב דבשל עץ נמי אסור לחדדה מ"מ המשנה גופה מיירי בשל אבן]. וכן פ"י הרא"ש וכ"ה ברשב"א. אולם הר"ן פ"י דמתני' אסרה אף בשל עץ וע"ז אמרו דהיינו דלא כר"י, אבל בשל אבן אף ר"י אסר ומשום דעושה כלי גם לר"י אסור. וצ"ל דכוונתו דהגמ' אזלה כלי"ב דלחדדה אף בשל עץ אסור, וע"ז אמרו דזה דלא כר"י. אבל לל"ק דר"ה דמתני' בשל אבן ובשל עץ מותר ע"כ דר"י מתיר אף בשל אבן. וכן נראה בחי' בן הרמב"ן דתלוי בב' הלשונות, אולם משמעות הר"ן דפשיטא דלר"י אסור בשל אבן כיון שעושה כלי ואף לל"ק, ואפשר דל"ק ס"ל דמתני' כר"י. ובראש יוסף משמע דס"ל דלר"ה מתני' רק כר"י ולרבנן אסור אף בשל עץ, ולפ"ז לא פליגי לדינא דלרבנן אסור בשל עץ ולר"י אסור בשל אבן אלא

פליגי אי מתני' כרבנן או כר"י, וזה דוחק. ולכאורה י"ל דלר"ה אף לרבנן מותר בשל עץ ול"ק אף לחדדה, אלא דס"ל דמתני' גם כר"י וגם כרבנן.

ג. בגמ' להלן ע"ב אמרין דרבה [ו"יג רבא] מעבר סכינא אפומא דדיקלא, ואביי בשם מר [ולגירסת הרשב"א והר"ן - רב יוסף] מעבר אשפיתא דריחייא, ושניהם אמרו דעשו כן להעביר שמנוניתה ואמרין דבאמת עשו כן לחדדה וכר"י אלא דאין מורין כן. ועי' תור"פ דמ"ד דמעבר אפומא דדיקלא היינו כמשחזות של עץ אבל בשל אבן אף להעביר שמנוניתה אסור לרבנן. ולאידך מ"ד דמעבר אשפיתא דדיקלא היינו כמשחזות של אבן ולפי"ז לרבנן נמי מותר להעביר שמנוניתה, ופליגי בתרי לישני דלעיל אי מתני' דאסרין בשל אבן לחדדה או אף להעביר שמנוניתה. וכע"ז בחי' בן הרמב"ן דלמ"ד דמעבר אפומא דדיקלא משמע דלחדדה אף בשל עץ אסור לרבנן וזה דלא כל"ק לעיל דבשל עץ מותר אף לחדדה, אבל ללישנא דאביי דמעבר אריחייא שהוא משחזות גמורה קאי כל"ק דלהעביר שמנונית אף בשל אבן מותר. ולפי"ז נמצא עכ"פ לאביי בשם מר דלר"י שרי לחדדה אף בשל אבן ודלא כהר"ן.

אמנם הר"ן בדין סכין שעמדה כתב דשרי רק אשפיתא דדיקלא אבל במשחזות אסור, ופי' בן הרמב"ן דמפרש דאריחיא דמי לשל עץ [וכתב הר"ן דהר"ף מפרש מדהצריכו שינוי אשפיתא דריחייא משמע דבמשחזות אסור]. ולדבריו תרואהו סברי כל"ב דגם בשל עץ אסור לרבנן לחדדה. [ועי' שם דנראה דמפרש עוד דקאי כאידך לישני, דר"י א"ש קאי אמתני' וס"ל דאין נפ"מ בין של עץ לשל אבן וכו"ל מהראש יוסף]. ועי' ברא"ש דלהלכה מותר לרבנן בשל עץ אף לחדדה כל"ק ואף שהר"ף הביא להנך אמוראי דמעבר אפומא דדיקלא אין כוונתו לפסוק כהנך לישני אלא רק לומר דהלכה כר"י אלא שאין מורין כן. ובתור"פ כתב דהלכה כל"ב דבזה לא שייך הלכה כדברי המיקל בשל סופרים דלא פליגי אלא בפי' המשנה וזהו חידוש.

ולדברי הר"ף דאסור במשחזות פי' הר"ן כנ"ל דאף למאי דסברי כר"י אסור במשחזות של אבן. אמנם הרא"ש כתב דלא התיר במשחזות משום דאין להורות כן כלומר דחיישין בזה לדעת רבנן⁶². וגם ברמב"ן במלחמות לדף כ"ב מבואר גם אליבא דהר"ף דלר"י מותר אף בשל אבן אלא שבזה לא קי"ל כר"י כיון דאפשר בשאלה ולא התירו אלא בשינוי.

ד. ולדעת הר"ן דאסור לר"י במשחזות של אבן פי' הטעם דלא התיר ר"י אלא לתקן כלי אבל לעשות כלי אסור ומשום דהוי מלאכה לימים רבים ולא עדיף מכשירין מאו"נ עצמו דאסור במלאכה לימים רבים כמו בקצירה וכדו'. אמנם מהרמב"ן והרא"ש מבואר דר"י מתיר אף בשל אבן ומשמע דס"ל דאף שהוא לימים רבים מותר במכשירין ועי' בסמוך. ובק"נ אות ק' כתב דהכא לא חשיב כלימים רבים דבקצירה המלאכה היא לימים רבים דליו"ט אי"צ לקצור אלא מעט משא"כ הכא. וא"ש דברי הרא"ש. ועי' קה"י סי' כ"א דמ"מ כיון דהמלאכה היא לימים רבים לא חשיבא מלאכת או"נ.

וברא"ה דף ל"ב פי' דאין הטעם משום דהמלאכה לימים רבים עי"ש ויל"פ כוונתו דעשית כלי אינה נידונית כמלאכה לצורך האוכל נפש אלא לצורך הכלי שעושה כלי חדש. ולכאורה נפ"מ לפי"ז בעשית כלי חדש פועמי דלהר"ן יהא מותר משא"כ לרא"ה, אמנם צ"ע דהרי הוכחת הר"ן היא מדף ל"ב בפתיחה ולכאורה התם נמי הוא לשימוש חד פעמי, וצ"ע. ושמעתי שהפוסקים מתירין בכלי חד פעמי וצ"ע.

ה. ועי' בעה"מ דלר"י מותר אף בשל אבן ודלא כהר"ן, אמנם בעיקר הדין דהר"ן דעשית כלי לא התיר ר"י מודה בעה"מ. אמנם מרש"י נראה דפליג על עיקר הדין וס"ל דגם לעשות כלי מותר, עי' להלן בדין שפוד שנרצם דבאופן שנשבר לרש"י מותר לתקנו והר"ן לשיטתו פי' איפכא דכשנשבר אסור כיון דעושה כלי [ובזה בעה"מ כהר"ן], וכן בסכין שעמדה באופן דאין יכולה לחתוך כלל כתב רש"י דאסור משום טירחה יתירה והר"ן לטעמיה פי' דהוי כעושה כלי דאסור. אמנם עי' שעה"צ ס"ק י"א דגם רש"י מודה דעשית כלי גמור אף לר"י אסור והוכיח כן מרש"י דף ל"ב. ובפני יו"ט העיר דהרי לשיטת רש"י ריש אין צדין אין איסור במלאכת ימים רבים אלא תלוי באפשר מעיו"ט, ועי' צ"ל כהרא"ה דהכא לא חשיב מלאכה לצורך או"נ

ועי' עוד בפנ"י דהוכיח מתוס' בשבת דף צ"ה דמותר לבנות בנין לצורך או"נ וש"מ דר"י מתיר גם לעשות כלי. ומה שהכריח הר"ן דלא עדיף מאו"נ גופיה דאסור לימים רבים, י"ל דאו"נ הותר רק משום דהוי מלאכת או"נ אבל מכשירין לא הותר משום עצם המלאכה אלא

⁶² ולכאורה צ"ע דאי משום דאין מורין כן הרי לדידהו אף אריחייא אין מורין כן ואף דבזה לא נקטינן כוונתיהו משום דנקטינן דלרבנן מותר בשל עץ אף לחדדה מ"מ אינהו גופיהו דעבדו כר"י אמאי לא עשו כן אף במשחזות של אבן. ואולי הרא"ש ס"ל דמש"כ הר"ף דבמשחזות אסור אין זה מדיוקא דהנך אמוראי דבזה י"ל כמש"כ הר"ן לדחות דלא עשו כן במשחזות שבזה לא היו יכולים לומר שעשו כן להעביר שמנוניתה דלדידהו דסברי כל"ב הרי לרבנן באבן אסור אף להעביר שמנוניתה ועי"כ הוצרכו לעשות בשל עץ. אלא דהר"ף מסבירא דנפשיה ס"ל דבשל עץ מותר אף להורות כל"ק דאף רבנן מודים בזה וה"נ ברחי"א דמי לשל עץ אבל במשחזות דלרבנן אסור אין מורין כן. ועי'.

דנצורך אוי"נ מתיר אף דאינה מלאכת אוי"נ, אלא דיקשה דא"כ כל מלאכת אוי"נ נתיר משום דלא גרע ממכשירין והארכנו בזה בתחילת עניני מלאכת אוי"נ די"ל דאוי"נ גרע ממכשירין ע"י תוס' מגילה ז' ע"ב. וע"י חת"ס דף י"ב. וע"ע בשו"ע הגר"ז סי' תק"ט בקו"א דכל הראשונים לא סברי כהר"ן וכן דעת הרמ"א. [ויל"ע אם כוונתו דאף עשית כלי גמור מותר או דהכא לא חשיב עשית כל].

אם מורין כר"י

ו. גמ', א"ל רבא לר"ח דרשינן משמך הלכה כר"י א"ל יהא רעווא כל כי הני מילי מעלייתא לימרו משמי, ומשמע דהלכה כר"י ואף מורין כן. ולהלן אמרינן דלחדד הסכין לר"י מותר והלכה ואין מורין כן. ובפשטות הכוונה דאין מורין כר"י וכן נקטו הראשונים לעיל כ"ב ע"ש בתוס' וברמב"ן במלחמות וכן בבעה"מ שם. וקשה מהא דלעיל.

ומצינו כמה ביאורים בראשונים. **הרמב"ן** שם כתב שצריך לחלק בין המכשירין, דמכשירין שאפשר בלא זה כגון סכין מותר רק בשינוי ובזה אין מורין כן. אמנם **הר"ן** כתב דכוונת הגמ' דהכא אין מורין כן כדי שלא יבואו להשחיו במשחזות וכ"מ **ברמב"ם** פ"ד ה"ט ובשו"ע סי' תק"ט ס"ב, ולפ"ז משמע דבעלמא מורין כר"י אלא דהכא אף לר"י גופיה אין מורין כן שמא יבואו להשחיו במשחזות וכ"כ בביהגר"א סי' תק"ט לדעת הרמב"ם ושו"ע. [אמנם המ"מ נקט לדעת הרמב"ם דפסק דלא כר"י].

והרשב"א כתב דהלכה כר"י ומורין כן אלא דהכא מיירי באפשר מעיו"ט כגון דעמדה מעיו"ט דמודה ר"י דאסור, אלא דאפומא דדיקלא או אריחא חשיב שינוי ולר"י מותר אף באפשר מעיו"ט ולרבנן אסור ובזה אין מורין כן. וצ"ע מנלן לעשות עוד פלוגתא בין ר"י לרבנן וכן הקשה בשטמ"ק. ובעיקר הדין ע"י ראב"ד פ"ד ה"י דמכשירין שאפשר מעיו"ט מותר ע"י שינוי, ומה"ט ביקוע עצים ודיכת מלח מותר בשינוי. ומשמע דמורין כן.

אמנם לרש"י דמשמע דבכל מכשירין אין מורין כן צ"ע מסתימת הגמ' לעיל ואפשר דפלוגתא היא, שו"ר שכ"כ היש"ש דרבא לא קיבל דברי ר"ח וס"ל דאין מורין כן.

והטעם דאין מורין כן כתב רש"י שלא יזלזלו אף באפשר מעיו"ט ולכאורה צ"ב אמאי ר"י גופיה לא אסר. והר"ן פ"י לשיטתו שלא יעשו כלי גמור ולדבריו משמע דבזה גם לר"י אסרינן מה"ט. ולרמב"ן במלחמות שם דהכא החמירו כרבנן אלא דהקילו בשינוי ובזה אין מורין כן וכע"ז לרשב"א דהכא מיירי באפשר מעיו"ט שגם לר"י גופיה מותר רק בשינוי ורבנן גם בשינוי אסרי, ובזה אין מורין כר"י.

ובהא דאין מורין כן, כתב רש"י דהיינו לרבים וכ"ה ברמב"ם פ"ד ה"ט, וע"י ב"י סי' תקי"ד שכ"כ בשם רבינו ירוחם וכתב הב"י דאינו מדוקדק דאפי' ליחיד אין מורין כן. ובעבוה"ק כתב דגם לתלמידים אין מורין כן והו"ד במ"ב, ולכאורה מוכח כן בגמ'. [וע"י שו"ע הגר"ז תק"ט א' דאפי' יחיד לא יעשה כן בפני חבירו].

סכין שעמדה

ז. רש"י פ"י שעמדה מעיו"ט אלא שלא ידע, משא"כ כשנפגמה דידע מעיו"ט שהרי ניכר הפגם חשיב דאפשר מעיו"ט ואסור. והא דלא פירש"י שעמדה ביו"ט עצמו ע"י ר"ן דא"כ מאי קמ"ל, והר"ן דחה דעמדה ביו"ט וקמ"ל דאפי"ה אין בה משום תיקון מנא וכשיטתו דבתיקון מנא אף ר"י מודה.

ח. שם והני מילי דפסקא אגב דוחקא, ופרש"י אבל אם אינה חותכת כלל אסור לחדדה דטירחה יתירה הוא, אמנם הר"ן לשיטתו פ"י דאסור משום אשוויי מנא דאף דשל עץ הוא כה"ג דבלא זה אינו יכול לחתוך הוי תיקון מנא, וכן פ"י הבעה"מ אף דבמשחזות של סכין ס"ל דלר"י מותר ודלא כהר"ן. [עוד הביא הר"ן פ"י הרמב"ם דבסמוך].

הרמב"ם פ"ד ה"ט כתב דבסכין שחותכת בדוחק אסור להשחיו במשחזות שלה אבל מחדדה על אבן או עץ ואין מורין כן לרבים שמא יבואו להשחיו במשחזות, ובאינה חותכת כלל אסור אפי' על עץ שמא ישחיו במשחזות שלה. וכ"כ בשו"ע. [וע"ש במ"א ס"ק ז' ובמחה"ש] וצ"ע דא"כ גם בחותכת בדוחק כיון שאסור במשחזות שלה נימא דאסור אף בשיפתא דריחיא שמא ישחיו במשחזות וביותר דהרי הרמב"ם כתב דמה"ט אין מורין כן ומ"ש הכא דאסור מדינא. וע"י לבוש דבאינה חותכת כלל חיישינן מדינא שמא ישחיו במשחזות כיון דלא סגי בלא"ה אבל בחותכת ע"י הדחק דאפשר גם בשל עץ לא חיישינן שישחיו במשחזות שלה, אלא דמ"מ אין מורין לרבים שמא יאמרו שמותר גם במשחזות.

ט. שם אמר רב יוסף [לגיי הרי"ף רבא] סכין שעמדה מותר לחדדה וה"מ דפסקה אגב דוחקא. ובפשוטו היינו כר"י ומשמע דמורין כן ויל"ע מאי שנא מלעיל דאמרין דאין מורין כן. ועי' רשב"א שעמד בזה לגירסתו לעיל אביי קמיה דרב יוסף וגם כאן גרס אמר רב יוסף, ולכך פ"י דלעיל מיירי בעמדה בערב יו"ט דאף לר"י אסור כיון דאפשר מאתמול אלא התירו בשינוי, וגם בזה פליגי רבנן ונקטינן דאין מורין כן, והכא מיירי בעמדה ביו"ט. [ובזה מותר אף במשחזות של אבן ודלא כהרי"ף, עיי"ש]. אולם לרש"י והראשונים דאף בא"א מעיו"ט אין מורין כן לא א"ש.

ולכאורה צ"ל דפלוגתא היא אי מורין כן, [ולגירסת הרי"ף דגרס הכא רבא ע"כ דלעיל גרסינן הוי קאימנא קמיה דרבה. וכן צידד בראש יוסף עיי"ש]. ובאמת הרמב"ם כתב דאין מורין כן והיינו כמ"ד לעיל. ומדברי הרא"ש לעיל מבואר דהא דלעיל אמרין דאפומא דדיקלא אין מורין כן תלוי בלשונות הגמ' לעיל אי לרבנן בשל עץ מותר לחדדה. ולפי"ז נימא דרב יוסף סבר כל"ק דאף לרבנן מותר בשל עץ.

אך הרי"ף הביא הגמ' דלעיל דאין מורין כן וגם הביא דין סכין שעמדה דמותר ובמשחזות אסור. ולדברי הרא"ש דמה שאסר הרי"ף במשחזות של אבן הוא רק דאין מורין כן ע"כ דאגב ריחייא מורין כן וצ"ע מהא דלעיל. אכן הרא"ש נקט להלכה דק"י"ל דל"ק לעיל דאף לרבנן מותר בשל עץ וע"כ ה"נ מורין כן ודלא כאמוראי דלעיל, וכתב שגם הרי"ף לא הביאה אלא להורות דק"י"ל כר"י, אבל במה דסברי דאין מורין כן לא ס"ל כוותיהו. ולפי"ז א"ש.

אמנם להר"ן דכוונת הרי"ף כפשוטו דפסק כההיא דלעיל דאין מורין כן וכל"כ דלרבנן אף בשל עץ אסור לחדדה. לפי"ז צ"ע מגמ' דידן דהתירו והרי"ף הביאה, וצ"ל דהכא עיקרא דדינא קאמר אבל באמת אין מורין כן [והא דאסר במשחזות הוא מדינא כדכתב הר"ן ולא כהרא"ש דרק אין מורין כן]. וצ"ע.

והנה המ"מ נקט אליבא דהרמב"ם דפסק כרבנן וקשה אמאי מותר כאן. וכ"ה הבי"י ותי' דצ"ל דס"ל דאינה מלאכה כלל ואף באפשר מעיו"ט מותר. [אמנם מבואר ברמב"ם דאין מורין כן שלא יבואו להשחזו במשחזות שלה]. והעירו דעדיין צ"ע באין יכולים לחתוך בה אפי' ע"י הדחק אמאי לא חשיב תיקון כלי.

תיקון שפוד

י. גמ' שפוד שנרצם וכו' באנו למחלוקת ר"י ורבנן וכו' שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט ופרש"י דנרצם היינו נשבר שאינו ראוי למלאכה אבל נרצף היינו שנתעקם מעט וכיון שראוי למלאכתו הוי טירחה שלא לצורך, וכ"כ הרא"ש. אולם בעה"מ פ"י איפכא דנרצף היינו נשבר שאינו ראוי למלאכתו וא"כ הוי תיקון מנא דאסור וכן כתב הר"ן וכשיטתו הנ"ל. [ובעה"מ לא פליג על הר"ן אלא בהשחזות סכין].

והרמ"א סי' תק"ט ס"א כתב כרש"י דשפוד שנשבר שאינו ראוי למלאכה מותר לתקנו, והיינו לר"י ונקטינן כוותיה. אולם בשו"ע ס"ב כתב שאסור לחתוך שפוד שארוך יותר מדאי ובמ"א פ"י משום דאפשר מאתמול וכ"ה בלבוש. אבל הגר"א מפרש דס"ל כהר"ן דתיקון כלי אסור, וצ"ע לפי"ז אמאי לא הגיה הרמ"א ע"ז. ועי' בשעה"צ ס"ק י"א שבזה מודה רש"י והרמ"א דאזיל בשיטתו כיון דאיכא עשית כלי גמור.

עוד יל"ע דבסכין שעמדה כתב השו"ע שם שאסור במשחזות של אבן וכהר"ן, והרמ"א לא השיג על זה. וצ"ע לדבריו דהתיר בשפוד אף דתיקון כלי הוא וכ"ש בהשחזות סכין במשחזות של אבן כדמוכח לבעה"מ דבמשחזות של אבן מותר לר"י ובשפוד אסור. אמנם עי' בלבוש דאין בתיקון שפוד כ"כ מלאכה גמורה כמו בהשחזות סכין במשחזות שלה. ולפי"ז באמת זה דלא כבעה"מ.

ובשו"ע הגר"ז בקו"א עמד בזה, ותי' דבאמת נקטינן כר"י ואף בתיקון כלי מותר דלא כהר"ן, אלא דבמשחזות אסור כהרמב"ן דהיכי דאפשר בשאלה לא שרינן מכשירין. משא"כ בשפוד מותר כר"י. [ועצ"ע מהא דשפוד ארוך ולמ"א דמיירי באפשר מעיו"ט א"ש וכ"מ בהגר"ז שם]. אמנם הרעק"א בשו"ע נקט שהשו"ע לא ס"ל כהרמב"ן, דלרמב"ן אין לגזור שמא ישחזו במשחזות כיון דגם במשחזות אין אסור מדינא וע"כ דהשו"ע כהר"ן. ועפ"י נקט דגם בשפוד אסור בנשבר דלא כהרמ"א עיי"ש. [וכן בביהגר"א פ"י דברי השו"ע כהר"ן ודברי הרמ"א פירש כרש"י]. ולפי"ז צ"ע סתירת הרמ"א. וע"כ משמע כהלבוש דתיקון שפוד קיל טפי מהשחזות סכין במשחזות שלה וכ"כ הפמ"ג תק"ט א"א ס"ק א'. ולדברי רעק"א קצ"ע שלא הקשה על הרמ"א גופיה. [ועי' בלבוש דכתב גם ע"ד הגר"ז עפ"י הרמב"ן דסכין נמי אין זה מן הדין אלא שנהגו בו איסור כיון שאין זה כ"כ צורך או"נ].

דעת הרמב"ם בתיקון שפוד

י"א. הרמב"ם פ"ד ה"ח כתב דשפוד שנצרף אסור לתקנו ולא הזכיר דין שפוד שנרצם, והמ"מ לשיטתו כתב דהרמב"ם אסור בשפוד בכל גווניו. ועי' ב"י דצ"ל דהרמב"ם מפרש כרש"י דנצרף היינו שנעקם מעט וכ"ש נרצם. ולפי"ז הגמ' אשמעינן לרבנן דלא רק נרצם אסור אלא גם נרצף, אבל לר"י באמת מותר. וזה דלא ככל הראשונים.

אמנם להר"ן והגר"א דהרמב"ם פסק כר"י ע"כ דרק נצרף אסור ולא נרצם, וצ"ב אמאי לא פ"י דנרצם מותר. ועי' בא"ר דהרמב"ם מפרש כהר"ן דנצרף היינו נכפף לגמרי ומינה נשמע דנרצם שנכפף מעט מותר. וכ"כ בביהגר"א ס"ב [בדעת השו"ע וה"נ להרמב"ם] דס"ל כהר"ן⁶³. וגם היש"ש פ"י דהרמב"ם פסק במכשירין כר"י, אלא דכתב דלרמב"ם אף נרצם אסור אפי' לר"י דומיא דהשחזת סכין במשחזת של אבן, ור"ח דאמר דנרצם לר"י מותר זה לשיטתו דאמר מאן תנא דמשחזת אסור דלא כר"י דס"ל דלר"י גם בשל אבן מותר. [ועי' דלהכי ס"ל דהלכה ומורין כן דלא שייך גזירה שמא ישחזו בשל אבן].

שיטת הרמב"ם במכשירין

י"ב. בעיקר דברי המ"מ בדעת הרמב"ם, הנה מקורו מהא דאסור מכיבוי שלא תתעשן הקדירה. אולם יל"ע דבפ"א ה"ח כתב, וכן מכשירי אוכל נפש שיש בהם חסרון אם נעשו מבערב עושין אותן ביו"ט כגון שחיקת תבלין. ופשטות לשונו כר"י דמכשירין מותר בא"א מעיו"ט, וכ"כ בהג"מ. ולכאורה צ"ל דס"ל כהרמב"ם דבדברים שרחוקים מהאכיל נקטינן כרבנן לאיסור. וכ"מ במ"ב סי' תקי"ד לדעת השו"ע. ולדעת המ"מ צ"ל דתבלין דינו כאו"י וכדכתב בהשגות הראב"ד פ"ד ה"י יש מכשירין שהם כאוכל עצמו. אולם עי' מ"מ פ"א ה"ה שהקשה דכשם שקצירה אסור אף כשמפיג טעם דאין לחלק במלאכה ה"י נימא בטחינה ואמאי מותר טחינת תבלין שמפיג טעם ותי' דשאני תבלין דמכשירין נינהו. ולפי"ז משמע דמכשירין הן, והדק"ל. ועי' לח"מ פ"ג שהקשה איך אפשר להקל במכשירין יותר מאו"י ותי' דכוונת המ"מ רק דבזה לא שייך לומר שלא תחלוק עי"ש. ולפי"ז אולי י"ל. ובחתי"ס דף י"ג ביאר דברי המ"מ דתבלין חשיב גם או"י וגם מכשירין דכיון דאו"י הוא מותר אף באפשר מעיו"ט וכיון דמכשירין הוא מותר אף שהוא מלאכה לימים רבים [ודלא כהר"ן בעשיית כלל] אך לכאורה זה רק לר"י דשרי מכשירין וצ"ת.

גריפת תנור

י"ג. מבואר בגמ' דגריפת תנור תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן והיינו דחשיב מכשירין. ובמשנה דף ל"ב ב' אין גורפין את התנור וכתב רש"י דזה כרבנן דאסרי מכשירין. ומקורו מסוגיין. ובגמ' שם מבואר דבא"א לאפות בלא זה מותר וכתב רש"י דהיינו כר"י וכ"מ ברמב"ן במלחמות דף כ"ב שהוכיח משם דנקטינן להלכה כר"י ומורין כן. והיינו כנ"ל עפ"י גמ' דידן דהוי מכשירין ולרבנן אסור, ואף בא"א אסור. [ומשמע דגם לר"י לא שרי אלא בא"א ומכאן הקשו האחרונים על הרא"ש בכיבוי שלא תתעשן הקדירה דמיירי שיכול לבשל באש אחרת ואפי"ה לר"י מותר].

והנה מבואר בגמ' שם דמיירי בתנור שנפל עליו טיח וכ"כ הרא"ש, וא"כ מיירי אף בתנור ישן. ולפי"ד רש"י גם המשנה שם מיירי בנפל הטיח דאסור משום מתקן מנא. ועי' אמרינן הכא דתלוי בפלוגתא דר"י ורבנן.

אמנם התוס' כאן כתבו דהכא מיירי בתנור חדש דאסור משום מכה בפטיש, ולדבריהם באופן דהגמ' שם שנפל הטיח דהיינו תנור ישן ע"כ אין איסורו אלא משום מוקצה ולא גזרו ביו"ט, וכ"מ ברא"ש שם דאסור רק משום טלטול בעלמא, [וצ"ל דאין איסור מתקן מנא בתנור ישן]. ומשמע בתוס' דבזה אף לרבנן שרי דלא גזרו על מוקצה לצורך או"י. ולפי"ז י"ל דהתם גם באפשר מעיו"ט מותר, עי' בסמוך. [והמשנה שם דאסרה מיירי בתנור חדש דאסור משום מתקן מנא ובזה תלוי בפלוגתא דרבנן ור"י ומתני' כרבנן או באפשר מעיו"ט ואפי' לר"י].

ועי' קרב"ן שם אות א' שהקשה דאי אמוראי דשרו התם סברי כר"י קשה על רבא שהתיר והכא אמר דאין מורין כן וע"כ דשרי אף לרבנן, ומזה הכריח כדברי התוס' דהכא בתנור חדש והתם מיירי בתנור ישן ואין איסורו אלא משום מוקצה. אמנם הרמב"ן הכריח מזה דדוקא בהשחזת סכין בשינוי אמרינן דאין מורין כן אבל בגריפת תנור מורין כר"י ולדבריו לק"מ. ועכ"פ לרש"י דבכל מכשירין אין מורין כן קשה קושית הקרב"ן, וצ"ע.

⁶³ ועי' ביאוריה"ל שמוכרח כן לשיטתו דפסק כר"י וצ"ב דגם לר"י איכל"מ כפרש"י. ואפשר דכוונתו כיון דפסק בסכין דאסור להשחזתו במשחזת של אבן ה"ה בשפוד וכדכתב בשעה"צ דדמיון להדדי. אמנם להלבוש אינו מוכרח.

הרמב"ם פ"ד פסק דגריפת תנור בא"א לאפות בלא זה מותר, ולכאורה זה כר"י ודלא כהמ"מ שהרמב"ם פסק כרבנן. אמנם להני"ל דהתם מיירי בתנור ישן ואף לרבנן מותר א"ש. ועי' כס"מ דבא"א כלל בלא גריפה מותר אף לרבנן כיון דאינה מלאכה גמורה. ואפשר כוונתו כנ"ל.

ולמבואר ברא"ש פ"ד דגריפה שא"א לאפות כלל בלא זה [ולא רק שיחרד] מותר אף אם יש בה כיבוי ואפי' לרבנן. דכיבוי לצורך או"י בא"א באו"א מותר. יתכן דיל"פ לרמב"ם דאף באיכא כיבוי מותר כיון שבזה מודו רבנן. [הגר"ז בקו"א תצ"ה כתב דסברת הרא"ש קיימא בכל מכשירין דבא"א באו"א הוי כאו"י ולפי"ז אף אם יהא מתקן מנא כתנור חדש יהא מותר אבל יל"ד בדבריו דיל"ל דכוונת הרא"ש רק בכיבוי דכשא"א חשיב כאו"י ואכמ"ל].

ובשו"ע סי' תק"ז ס"ד כתב טעם האיסור משום טלטול שלא לצורך ומ"מ כתב במ"ב ס"ק כ"א דדינו כמכשירין דבאפשר מעיו"ט אסור והביא שכי"ה ברשב"א בעבוה"ק ש"ב פ"ו אות ג'. אמנם עיי'ש בביאור"ל דלהרמב"ם משמע דשרי בכל גווני, וכתב בשם הגר"י אייבשיץ דתלוי בהני"ל דלרש"י דאסור משום מתקן מנא תלוי בדין מכשירין, ובאפשר מעיו"ט אסור. אבל לתוס' דגמ' דידן דחשיב מכשירין מיירי בתנור חדש, והתם בתנור ישן דליכא אלא מוקצה בזה אף לרבנן מותר ולא משום מכשירין שאי אפשר מעיו"ט. ומעתה הרשב"א ס"ל כרש"י והרמב"ם ס"ל כתוס' ולכך מותר בכל גווני. ולפי"ז להשו"ע דאסור משום טלטול מותר אף באפשר מעיו"ט. אמנם הביאור"ל כתב דאין מוכרח מתוס' דאף באפשר מעיו"ט מותר.

מכשירין שאפשר מעיו"ט והיה אנוס או טרוד או ששכח

י"ד. רש"י ד"ה ואחד גריפת תנור וכו' ולא היה יודע מבעו"י והר"ן הביא בשם התוס' שחולקין על זה ומפרשים דנפל ביו"ט. [והר"ן כשיטתו לעיל בסכין שעמדה דמיירי בעמדה ביו"ט ודלא כרש"י שפי' שלא היה יודע מעיו"ט]. ומבואר דלר"ן כל דהיה אפשר מעיו"ט אף שלא ידע אסור. ועי' מ"א סי' תק"ט סק"ב ובמ"ב סי' תק"ז דאף שפסקו כרש"י מ"מ בשכח אסור דלא חשיב אפשר ומקורו במהרי"ל. אמנם עי' נשמ"א כלל צ"ד שתמה דשכח הוי כאנוס ומהמהרי"ל אין ראוי די"ל דס"ל כהר"ן דבלא ידע נמי אסור. [ועי' מחה"ש שצ"ח למ"א סי' תקכ"ז ס"ק ו' דתלוי אם שכח מחמת עצלות או מחמת אנוס. וצ"ע].

ובאופן שהיה טרוד בעיו"ט מבואר ברש"י לעיל ד"ה הלכה דחשיב כא"א מעיו"ט. ועי' מ"ב סי' תצ"ה ס"ק ח' לגבי או"י דבטרוד מותר ובשעה"צ שם ס"ק ט' דלא גרע ממכשירין. ובמ"א סי' תק"י סק"ו הביא דהב"ח התיר כשהיה טרוד והמ"א אוסר והוכיח כן מדיכת מלח דמשמע דאסור אף כשהיה טרוד. ובקו"א להגר"ז סי' תצ"ה ה' פי' דהמ"א מחלק בין אנוס גמור לטרוד ודלא כרש"י הנ"ל. וצ"ע דהמ"א תק"ז ז' הביא דברי רש"י, וגם דממלח משמע אף בהיה אנוס [והגר"ז גופיה בקו"א סי' תק"י ב' הביא מהמ"א דאזלינן בתר העושה ואם היה אנוס או טרוד מותר ואפשר דלאו דווקא וצ"ע]. ובכוונת המ"א סי' תק"י יל"פ משום שדרכו לימים רבים [כגוונא דמגבן עיי'ש ס"ק י"א]. וכמשי"כ המ"ב ס"ק כ"א שבזה לא הותר אלא מלאכה שבעצמותה א"א מעיו"ט, ואין תלוי בגברא אם א"א מעיו"ט, ואף באנוס גמור אסור, [ועי' שעה"צ ס"ק י"ח וס"ק כ"ב]. משא"כ באינה לימים רבים דמותר באנוס ה"ה בטרוד. וצ"ע.